

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
УКРАЇНЬСЬКА АСОЦІАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА**

*Українська асоціація
міжнародного права*

**ФОРМУВАННЯ ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ
ЩОДО РОЗСЛІДУВАННЯ
МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ**

**Матеріали
міжвідомчого круглого столу
(Київ, 28 жовтня 2016 року)**

Київ 2016

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ
ЩОДО РОЗСЛІДУВАННЯ
МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ

Матеріали
міжвідомчого круглого столу
(Київ, 28 жовтня 2016 року)

Київ 2016

УДК 343.98:341.4(063)
ББК Х91
Ф796

Редакційна колегія:

Черней В. В., доктор юридичних наук, професор;
Тихий В. П., доктор юридичних наук, професор, академік
Національної академії правових наук України;

Задорожній О. В., доктор юридичних наук, професор, член-
кореспондент Національної академії правових наук України,
заслужений юрист України, президент Української асоціації
міжнародного права;

Гусарєв С. Д., доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України;

Чернявський С. С., доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України;

Шакур В. І., доктор юридичних наук, професор, член-
кореспондент Національної академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України;

Братель С. Г., кандидат юридичних наук, доцент

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Національної академії внутрішніх справ від 19 жовтня 2016 року
(протокол № 2)*

*Матеріали подано в авторській редакції. Редакційна
колегія не завжди поділяє висловлені позиції та не несе
відповідальності за їх зміст*

Формування правових позицій щодо розслідування
Ф796 міжнародних злочинів [Текст] : матеріали міжвідом. круглого
столу (Київ, 28 жовт. 2016 р.) / [ред. кол.: В. В. Черней,
В. П. Тихий, О. В. Задорожній та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр.
справ, 2016. – 290 с.

**УДК 343.98:341.4(063)
ББК Х91**

© Національна академія внутрішніх справ, 2016

ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ КРУГЛОГО СТОЛУ

Високоповаженні гості!
Шановні учасники круглого столу!

Від імені ректорату і Вченої ради Національної академії внутрішніх справ дозволяю привітати всіх гостей та учасників наукового зібрання.

Участь у роботі міжвідомчого круглого столу беруть представники профільних комітетів Верховної Ради України, Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Міністерства юстиції України, слідчих підрозділів Національної поліції України, Служби безпеки України, працівники суду, знані адвокати, провідні вчені вищих навчальних закладів і наукових установ правоохоронного спрямування.

Авторитетне представництво учасників заходу та широка географія залучених до обговорення закладів, установ, організацій стали можливими завдяки сприянню співорганізаторів круглого столу – Національної академії правових наук України, Української асоціації міжнародного права.

Тематика круглого столу є надзвичайно актуальною, а тому викликає неабиякий інтерес наукової спільноти та юристів-практиків. Нині перед слідчими підрозділами, зокрема органами поліції, постає низка невирішених проблем, пов'язаних із розслідуванням найнебезпечніших злочинів проти миру, людяності, порядку ведення воєнних дій та інших суспільно небезпечних діянь міжнародного характеру, які вчиняють на тимчасово непідконтрольних та окупованих територіях України.

Військовий конфлікт на Сході нашої держави, що триває впродовж декількох років, спричинив погіршення криміногенної ситуації. Напрями та динаміка її розвитку зумовлені впливом низки зовнішніх і внутрішніх чинників політичного, військового, економічного, соціального, правового, організаційно-управлінського та суто криміногенного характеру, серед яких: військова агресія, що триває, відсутність контролю над частиною території та державного кордону; активізація міграційних процесів; кризові явища в економіці; послаблення впливу правоохоронної системи та її певна

дезорієнтація, викликані неузгодженістю, а іноді поспішністю в здійсненні заходів з реорганізації її складових, відтоком професійних кадрів, нагальністю проблем матеріально-технічного та фінансового забезпечення, соціального захисту й мотивації працівників.

З огляду на специфічні умови прийняття процесуальних рішень у кримінальних провадженнях про злочини міжнародного характеру, існує потреба в напрацюванні рекомендацій щодо застосування законодавства на практиці з урахуванням міжнародно-правових документів, а також рішень Міжнародного кримінального суду.

У межах реалізації стратегії Міністерства внутрішніх справ України Національна академія послідовно здійснює заходи, що передбачають всебічне вирішення комплексу питань, пов'язаних із дотриманням законності на тимчасово окупованих територіях Сходу України, реалізацією прав внутрішньо переміщених осіб, учасників антитерористичної операції та членів їхніх сімей. Зокрема, на базі академії відбулися міжвідомча науково-практична конференція «Психологічна допомога особам, які беруть участь в антитерористичній операції» (30 березня 2016 р.) та спільне засідання президій національних академій медичних, педагогічних і правових наук (3 червня 2016 р.). Запроваджено відповідні програми в межах підвищення кваліфікації основних категорій кадрів поліції, Експертної служби, детективів Національного антикорупційного бюро України за участі зарубіжних експертів.

Маємо надію, що цей збірник доповідей і повідомлень учасників міжвідомчого круглого столу сприятиме жвавій науковій дискусії, а результати обговорення стануть підґрунтям для напрацювання конструктивних пропозицій з удосконалення чинного законодавства та правозастосовної діяльності. Бажаємо всім плідної роботи!

Черній Володимир Васильович –
ректор Національної академії
внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор

Тихий Володимир Павлович – віце-президент – керівник Київського регіонального центру Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України

ЗВ'ЯЗОК КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМ ПРАВОМ

Кримінальне право України тісно пов'язане з міжнародним правом, зокрема такою його галуззю, як міжнародне кримінальне право. Цей зв'язок полягає в тому, що загальновизнані принципи й норми міжнародного права є однією із ключових засад кримінального законодавства України. Зазначена спорідненість полягає також у тому, що кримінальне право виконує охоронну функцію стосовно інших галузей внутрішнього та міжнародного права.

Україна як член міжнародного співтовариства визнає пріоритет норм міжнародного права відносно національного. Ці положення проголошено в Декларації про державний суверенітет України і закріплено в Конституції України. Зовнішньополітична діяльність нашої держави спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного та взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства на основі загальновизнаних принципів і норм міжнародного права (ст. 18 Конституції України). Загальновизнані принципи й норми міжнародного права відображені у відповідних міжнародно-правових актах.

Чинні міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України, є складовою національного законодавства України (ч. 1 ст. 9 Конституції України). Відповідно до Закону України «Про міжнародні договори

України», згоду на обов'язковість міжнародного договору Верховна Рада України надає у формі закону, невід'ємною частиною якого є безпосередньо текст міжнародного договору. Міжнародні договори застосовують у порядку, передбаченому для національного законодавства. Водночас, якщо міжнародним договором України, який набув чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті вітчизняного законодавства, то застосовують правила міжнародного договору.

Згідно з Конституцією України, укладення міжнародних договорів, які їй суперечать, можливе лише після внесення до Основного Закону відповідних змін (ч. 2 ст. 9). Конституцію України не може бути змінено, якщо це передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини та громадянина, ліквідацію незалежності чи порушення територіальної цілісності України. Зміни не вносять також в умови воєнного або надзвичайного стану (ст. 157). Висновки про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або міжнародних договорів, які подають до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість, дає Конституційний Суд України за зверненням Президента України або Кабінету Міністрів України (ч. 1 ст. 151).

За своїм змістом Кримінальний кодекс України цілком відповідає міжнародним вимогам щодо демократичної, соціальної, правової держави, визнання людини, її життя і здоров'я, честі, гідності, недоторканності й безпеки найвищою соціальною цінністю, принципів верховенства права, утвердження й всебічного забезпечення прав, свобод людини та громадянина, законності, рівності перед кримінальним законом, гуманності кримінального закону та покарання, індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання.

У Кримінальному кодексі України закріплено такі загальновизнані принципи й норми міжнародного права, що стосуються кримінального права:

– *nullum crimen, nullum poena sine lege* (немає злочину та покарання без зазначення цього в законі);

– застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонено;

– cogitationes poenae nemo patitur (нікого не може бути покарано за думки);

– підставою для кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого Кримінальним кодексом України;

– нікого не може бути притягнуто до кримінальної відповідальності за той самий злочин більше одного разу;

– злочинність і караність діяння визначають законами про кримінальну відповідальність, що були чинними на момент учинення цього діяння. Закони про кримінальну відповідальність, що встановлюють або посилюють кримінальну відповідальність, не мають зворотної дії в часі. Ті з них, що скасовують злочинність діяння або пом'якшують кримінальну відповідальність, мають зворотню дію, а які частково пом'якшують чи підсилюють відповідальність – мають зворотню дію в часі лише в тій частині, яка пом'якшує відповідальність;

– особа, яка відмовилася виконувати явно злочинний наказ або розпорядження, не підлягає кримінальній відповідальності;

– особа, котра виконала явно злочинний наказ або розпорядження, за діяння вчинене з метою виконання такого наказу чи розпорядження, підлягає кримінальній відповідальності на загальних підставах;

– відмова від покарання у виді смертної кари;

– забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам.

Норми міжнародного кримінального права про відповідальність за злочини міжнародного характеру можуть бути реалізовані винятково шляхом застосування норм Кримінального кодексу України судами України. Реалізація норм міжнародного кримінального права про відповідальність за міжнародні злочини може здійснюватися і самостійно

міжнародними судами (трибуналами) із застосуванням до винних норм міжнародного кримінального права. Прикладом цього можуть слугувати діяльність Нюрнберзького і Токійського міжнародних трибуналів, а також міжнародних кримінальних трибуналів для колишньої Югославії і Руанди.

Зв'язок кримінального права з міжнародним правом зводиться і до того, що національні законодавства впливають на створення норм міжнародного права, а ціла низка правових інститутів регулюється нормами як міжнародного, так і кримінального права. Так, в Україні це дія закону про кримінальну відповідальність у просторі, стосовно іноземців та осіб без громадянства, осіб, які мають дипломатичну недоторканність, видачу злочинців тощо.

Відповідно до ч. 2 ст. 25 Конституції України, заборонено видачу (екстрадицію) громадян України іншій державі. Тобто ця заборона стосується лише національної, а не міжнародної юрисдикції. Вона має на меті гарантувати неупередженість судового розгляду, справедливості і законності покарань для своїх громадян.

Терміни «кримінальне право» і «міжнародне право» позначають не лише поняття відповідних галузей права, а й відповідні частини юридичної науки. Між цими науками також існує зв'язок.

Міжнародне право є однією з провідних галузей юридичної науки. Для кримінального права України, як і для інших його галузей, висновки та рекомендації науки міжнародного права мають важливе значення. Наука кримінального права використовує понятійний апарат міжнародного права. Проведення єдиної кримінально-правової політики держав у боротьбі з міжнародними злочинами, злочинами міжнародного характеру й транснаціональною злочинністю вимагає уніфікації кримінального права, однозначного тлумачення та застосування його норм.

Шахун Василь Іванович – професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України

УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ МІЖНАРОДНОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

В Україні понад два роки триває збройний конфлікт на території Донецької і Луганської областей. Російська Федерація анексувала АР Крим. Безпрецедентні агресивні дії Росії як у Криму, так і на Сході України, що спровокували міжнародний збройний конфлікт, демонструють нову реальність міжнародної політики та права. Фактично відбувається трансформація системи міжнародних відносин, сформованої після Другої світової війни. Відповідно, перед нашою країною постає низка міжнародно-правових викликів. Найважливішими серед них є питання ратифікації Римського статуту задля визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду (МКС), застосування юридичних механізмів для повернення Криму, виконання мінських домовленостей та покарання держави-агресора – Російської Федерації. Окремим завданням для України стане пост-конфліктне врегулювання ситуації на Донбасі.

З позиції міжнародного права Мінські домовленості є сумнівною основою для врегулювання конфлікту на Сході України. Ці домовленості спочатку мали статус *modus vivendi* (неформальної домовленості між сторонами певного протистояння), тобто були політичною декларацією. Певною мірою ситуація змінилася після затвердження тексту «Мінськ-2» Резолюцією Ради Безпеки ООН № 2202. З моменту ухвалення цієї Резолюції текст набуває обов'язкової юридичної сили [1].

Нині Україна прагне повернути територіальну цілісність. Водночас немає чіткого плану щодо тактики досягнення цієї мети. Залишається відкритим питання і про позначення Києвом червоної лінії компромісу – позицій, якими поступитися неможливо за жодних умов. Одна з таких позицій стосується

притягнення російської держави, зокрема її вищих посадових осіб, до міжнародно-правової відповідальності. Важливо усвідомлювати, що в такій ситуації слід застосовувати принципи й норми міжнародного права. Саме міжнародне право є підґрунтям, на базі якого Україна матиме повне право відновити свій контроль та юрисдикцію над територіями, які наразі вона не може контролювати, а також притягнути до відповідальності фізичних осіб і державу, які грубо порушили його ключові принципи та норми, що призвело до численних людських жертв. Фактична наявність збройного конфлікту незалежно від його причин є підставою для застосування норм міжнародного гуманітарного права [2, с. 24].

Подолання вказаного конфлікту на Донбасі дипломатичним шляхом відбувається дуже повільно. 19 жовтня 2016 р. у Берліні відбулася зустріч лідерів країн – учасниць «нормандської четвірки». Політики домовилися лише про таке: створення дорожньої карти імплементації мінських угод (цей документ має містити конкретний алгоритм виконання всіх пунктів і «Мінська-1», і «Мінська-2»); розширення місії ОБСЄ на Донбасі та надання спостерігачам доступу до всієї окупованої території регіону, включно із неконтрольованою українським Урядом ділянкою кордону з Російською Федерацією. Було детально обговорено питання підготовки до виборів. Принципова позиція України полягає в тому, що всі іноземні збройні сили мають бути виведені з окупованих територій до проведення виборів. Однак це питання важко назвати таким, що вже вирішується. Слід погодитись зі словами В. Огризка, що на зустрічі нормандської четвірки в Берліні «лідери України, Німеччини, Франції та Росії домовилися про те, щоб продовжити домовлятися» [3].

Перспектива правових наслідків зазначеного збройного конфлікту викликає занепокоєння незалежно від темпів його подолання політичним шляхом. Без змін у національному законодавстві тут не обійтись, що, звісно, потребує часу. Адже зміни в законодавстві передбачають не лише вияву політичної волі, а й наукового обґрунтування, матеріальних затрат, дотримання певної процедури.

Заслугує на увагу ідея щодо співпраці України з МКС, тобто постійним органом міжнародного кримінального

правосуддя з розгляду найсерйозніших злочинів за загальним міжнародним правом. Нині цей суд, який багато політиків та журналістів неправильно називають «Гаазьким трибуналом», представляють громадськості як панацею від практично всіх проблем, починаючи з притягнення до відповідальності іноземних політиків за їхні дії проти України і аж до переслідування корумпованих політиків та чиновників на тлі цілковитої недовіри до національних судів усіх рівнів та спеціалізацій. Водночас чомусь ігнорують те, що предмет юрисдикції МКС обмежений чотирма видами злочинів за загальним міжнародним правом, а саме: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини і, потенційно, злочин агресії [4]. Завдання МКС і тих держав, які беруть участь у цій справі (створенні міжнародного кримінального правосуддя) – не допустити безкарності за найтяжчих кримінальних злочинів проти міжнародного права. Але вказаний орган не може замінити національні суди, навіть якщо йдеться про найбільш резонансні злочини з позиції міжнародного права. Завдання притягнення до відповідальності за геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини покладається на держави. МКС може втрутитись у разі, якщо держава не бажає або неспроможна вжити правових заходів. Діяльність цього суду зазвичай спрямована на покарання лише високопосадовців, які вчинили злочини в контексті міжнародного права. Зазначений орган не є інстанцією для притягнення до відповідальності держав за злочини. До того ж, судовий процес у МКС є досить тривалим і дорогим [5].

Однак в Україні чомусь набуло поширення хибне уявлення, що МКС візьме на себе роботу української національної влади з розслідування міжнародних злочинів, учинених на українській території, а також із переслідування винних у цих злочинах. Водночас потрібно зважати на те, Україна донині не є повноправним членом МКС, оскільки не ратифікувала Римський статут, який є основоположним документом, що визначає його функції, юрисдикцію і структуру МКС.

Україна підписала Статут Міжнародного кримінального суду (Римський статут) 20 січня 2000 р., завдяки чому розпочала процес приєднання до цього міжнародного правового інструмента. Хоча Конституційний Суд України у 2001 р.

визнав Статут Міжнародного кримінального суду таким, що не відповідає Конституції України, Угода про асоціацію між ЄС та Україною містить положення, яке зобов'язує Україну забезпечити ратифікацію Римського статуту та співпрацю з МКС. Висновок Конституційного Суду від 2001 р. вимагає внесення відповідних змін до Конституції до того, як можна буде ратифікувати Римський статут. Нещодавно український парламент відклав ратифікацію на три роки, проголосувавши за пакет змін до Конституції щодо правосуддя. Ймовірно, Україна прагне звертатися до МКС вибірково, за наявності намірів використати суд у пропагандистській війні з Російською Федерацією.

Нині Україна взаємодіє з МКС на підставі двох декларацій, які Верховна Рада України ухвалила в 2014 і 2015 рр. Однак часткове прийняття Україною юрисдикції МКС не означає, що суд готовий автоматично розпочати розслідування злочинів, зокрема таких, як насильство під час подій Євромайдану чи анексія Криму. Зараз необхідно внести відповідні зміни до Конституції, що уможливлять ратифікацію Римського статуту, а отже, дадуть змогу державі повноцінно скористатися перевагами прийняття юрисдикції МКС. Україна не може невизначено довго просити одноразову допомогу від цього органу без ратифікації вказаного документа. Наприклад, вона не має права голосувати на Асамблеї держав-учасників за переслідування суб'єктів, винних у вчиненні актів агресії.

Російська Федерація також не є учасником Римського статуту. Але значення має те, чи є держава, на території якої ведеться ця війна, учасником Римського статуту. Ратифікація цього документа стала б важливим кроком на шляху як протидії російській агресії та сепаратизму в Україні, так і захисту прав людини з боку владних органів.

На сучасному етапі наша держава змушена відігравати роль суб'єкта світової політики зі значною залежністю від інших міжнародних гравців [1]. Безперечно, Україна повинна докласти усіх зусиль задля активізації діалогу з європейськими партнерами щодо актуалізації міжнародного права на всіх рівнях – від політичного до експертного. Але слід пам'ятати, що покарання агресора – постійного члена Ради безпеки ООН – є справою досить непростую. До того ж, у світі немає дієвих механізмів попередження та припинення гібридних воєн, а

також покарання винних. Нам не слід чекати, що хтось вирішить за нас всі наші проблеми. Україна повинна розслідувати всі злочини, які відбуваються на її територіях, зокрема на неконтрольованих. Незважаючи на політичні домовленості, нині нагальною є потреба в активному залученні науковців, фахівців у галузі міжнародного, кримінального права, кримінології до якісного напрацювання чіткої правової позиції України в цьому процесі. Наукова громадськість уже сьогодні має активізувати зусилля щодо дослідження можливостей застосування міжнародного права як для припинення збройного конфлікту на території України, так і покарання всіх міжнародних злочинців. Потребує розв'язання також низка практичних проблем, пов'язаних із забезпеченням цього процесу. Йдеться, наприклад, про судово-медичну експертизу. Так, доцільно було б передати до сфери діяльності поліції всі установи, що її проводять.

За результатами обговорення означеної проблематики необхідно розробити методичні рекомендації щодо застосування міжнародного кримінального права до винуватців збройного конфлікту на території України, переглянути курс навчальної дисципліни «міжнародне право», що вивчається в навчальних закладах системи МВС України, зорієнтувавши його на вивчення міжнародно-правових документів, що стосуються кримінальної відповідальності, запровадити спеціальний курс у магістратурі з вказаної проблематики. Це сприятиме підготовці кадрів, здатних компетентно розв'язувати зазначені проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Роговик О. Російська агресія проти України та міжнародне право: 25 ключових тез [Електронний ресурс] / О. Роговик, О. Лозова. – Режим доступу: <http://hvylyya.net/analytics/geopolitics/rosiyska-agresiya-proti-ukrayini-ta-mizhnarodne-pravo-25-klyuchovih-tez.html>. – Назва з екрана.
2. Кориневич А. О. Застосування міжнародного гуманітарного права до збройного конфлікту на території України : навч. посіб. / А. О. Кориневич. – Одеса : Фенікс, 2015. – 77 с.
3. Огрізко В. Що відбулось на зустрічі в Берліні? [Електронний ресурс] / В. Огрізко. – Режим доступу: <http://nv.ua/ukr/opinion/ogryzko/shcho-stalosja-na-zustrichi-v-berlini-249135.html>. – Назва з екрана.

4. Гнатовський М. Україна та Міжнародний Кримінальний Суд: конституційний аспект [Електронний ресурс] / М. Гнатовський. – Режим доступу: <http://voxukraine.org/2016/01/12/ukraine-and-the-international-criminal-court-a-constitutional-matter-ua/>. – Назва з екрана.

5. Умланд А. Чому Україна повинна, нарешті, стати членом Міжнародного кримінального суду? [Електронний ресурс] / А. Умланд, В. Полуніна. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/international/chomu-ukrayina-povinna-nareshiti-stati-chlenom-mizhnarodnogo-kriminalnogo-sudu-.html>. – Назва з екрана.

Кориневич Антон Олександрович – доцент кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук, член Міжвідомчої комісії з імплементації в Україні міжнародного гуманітарного права

ПОНЯТТЯ МІЖНАРОДНОГО ЗЛОЧИНУ В КОНТЕКСТІ ПОДІЙ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Значна кількість українських та міжнародних експертів, правозахисників і неурядових організацій мають підтверджують, що в умовах ситуації, наявної на території окремих районів Донецької та Луганської областей, зібрано достатньо матеріалів, які свідчать про можливе вчинення міжнародних злочинів (проти людства та воєнних) на цих територіях. Фахівці у сфері моніторингу порушень прав людини стверджують, що за масштабами вчинення цих злочинів Донбас наближається до Югославії початку і середини 1990-х рр.

У межах сучасного міжнародного права до категорії міжнародних злочинів належать такі, щодо яких має юрисдикцію Міжнародний кримінальний суд (МКС), тобто геноцид, злочини проти людства, воєнні злочини, агресія. Міжнародні злочини прийнято вважати – це діяння, що порушують основні засади сучасного міжнародного правопорядку і є предметом зацікавленості всього міжнародного

співтовариства. Воєнний злочин є порушенням законів і звичаїв ведення війни, тобто норм міжнародного гуманітарного права, яке передбачає кримінальну відповідальність індивіда як за національним кримінальним, так і за міжнародним правом. Воєнними вважають злочини, учинені лише під час збройного конфлікту. Стаття 8 Римського статуту МКС передбачає, що суд має юрисдикцію щодо воєнних злочинів (великомасштабних і вчинених у межах плану, провадження політики). Воєнні злочини, щодо яких МКС має юрисдикцію, розподіляються на чотири категорії:

- значні порушення женеvських конвенцій від 12 серпня 1949 р. (учинені під час міжнародних збройних конфліктів);

- інші суттєві порушення законів і звичаїв, які застосовують у міжнародних збройних конфліктах у межах, визначених міжнародним правом;

- у разі збройного конфлікту неміжнародного характеру істотні порушення ст. 3, спільної для чотирьох женеvських конвенцій від 12 серпня 1949 р., якщо вони здійснені щодо осіб, які не беруть активну участь у воєнних діях, серед іншого військовослужбовців, що склали зброю, а також осіб, неспроможних цього робити через хворобу, поранення, утримання під вартою або з будь-якої іншої причини;

- інші значні порушення законів і звичаїв, які застосовують у збройних конфліктах неміжнародного характеру в межах, встановлених міжнародним правом [1].

Кримінальний кодекс (КК) України у розділі XX «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» містить ст. 438 (Порушення законів та звичаїв війни), яка визначає, що жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування заборонених міжнародним правом засобів ведення війни, інші порушення законів та звичаїв війни (зgodу на обов'язковість яких надала Верховна Рада України), а також віддання наказу про вчинення подібних дій карають позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років. У разі поєднання тих самих діянь з умисним вбивством покаранням є довічне позбавлення волі або на

строк від десяти до п'ятнадцяти років. Стаття 438 КК України, що стосується воєнних злочинів, є дуже загальною та описовою.

На жаль, геноцид і злочини проти людства можуть бути вчинені як під час збройного конфлікту, так і в мирний час. Однак природно, що історично вони частіше вчинялися саме під час збройних конфліктів. Геноцид передбачає вбивство, нанесення серйозних тілесних ушкоджень, навмисне створення життєвих умов, розрахованих на повне або часткове знищення групи осіб, запобігання дітонародженню, насильницька передача дітей, здійснені з наміром знищити повністю або частково окрему національну, етнічну, расову чи релігійну групу. Злочини проти людства – це вбивство, винищення, депортація, катування тощо, учинені в межах широкомасштабного бо систематичного свідомого нападу на будь-яких цивільних осіб. Геноцид криміналізовано ст. 6 Римського статуту МКС, а злочини проти людяності – ст. 7. У законодавстві України геноцид як злочин визначено в ст. 442 КК України. Водночас там немає окремої статті щодо злочинів проти людства, хоча її наявність у КК України є обов'язковою.

На жаль, нині МКС неуповноважений заслуховувати справи щодо злочину агресії. У КК України цей вид протиправних діянь криміналізовано в ст. 437 (Планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни), проте її відповідності поняттю агресії, наявному в міжнародному праві, є сумнівною.

В окремих районах Донецької та Луганської областей було багато свідчень про злочини, які може бути кваліфіковано як злочини проти людства чи воєнні злочини. До категорії злочинів проти людяності або воєнних злочинів належать обстріл із реактивних систем залпового вогню БМ-21 «Град» рейсового автобуса під Волновахою 13 січня 2014 р., обстріл з такого самого виду зброї житлового мікрорайону Східний у м. Маріуполь 24 січня 2014 р. та збиття авіалайнера Боїнг-777 рейсу МН-17 17 липня 2014 р. Жертвами цих нападів стали винятково мирні громадяни, тобто цивільне населення. І якщо обстріл автобуса під Волновахою гіпотетично можна трактувати як військову помилку сепаратистів (поцілили в автобус замість українського блокпоста), то обстріл Маріуполя однозначно слід кваліфікувати як свідомий напад на цивільне населення, оскільки його було вчинено на житловий мікрорайон у вихідний

день, коли більшість його мешканців перебували вдома або навулиці. Таким чином, обидва напади – і під Волновахою, і на Маріуполь – можуть бути підставою для судових процесів на міжнародному рівні, адже свідомі напади на цивільне населення в межах спеціальної політики або широкомасштабного чи систематичного плану можуть становити воєнні злочини або злочини проти людства. Незважаючи на те, якою була справжня мета збиття літака рейсу МН-17, можна стверджувати, що наслідки цих подій надають йому ознак, за якими вони належать до злочинів проти людяності або воєнних.

З огляду на аналізовані факти, 4 лютого 2015 р. Верховна Рада України ухвалила Постанову «Про Заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» і «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» [2]. Цю заяву було передано до МКС 8 вересня 2015 р., де триває процедура попереднього вивчення (preliminary examination) ситуації на Донбасі [3]. У разі, якщо МКС виявить, що злочини, учинені на Донбасі, належать до категорії злочинів проти людства чи воєнних злочинів, він розпочне повноцінне розслідування (investigation) щодо цієї ситуації, унаслідок чого навіть високопоставлені злочинці будуть притягнуті до відповідальності цим судом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Rome Statute of the International Criminal Court [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/ADD16852-AEE9-4757-ABE7-9CDC7CF02886/283503/RomeStatutEng1.pdf>. – Title from screen.

2. Про Заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» і «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» [Електронний ресурс] : Постанова Верховної Ради України від 4 лют. 2015 р. // Відомості Верховної Ради України –

2015. – № 12. – Ст. 77. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/145-19/>. – Назва з екрана.

3. Preliminary Examinations: Ongoing: Ukraine [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/structure%20of%20the%20court/office%20of%20the%20prosecutor/comm%20and%20ref/pe-ongoing/ukraine/Pages/ukraine.aspx. – Title from screen.

Лащук Єфрем Вікторович –
начальник відділу взаємодії з
державними органами управління
забезпечення діяльності керівництва
Верховного Суду України, кандидат
юридичних наук, доцент

РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ

Протягом ХХ ст. світ зазнав кардинальних змін, головний результат яких полягає в глобалізації численних процесів і явищ. На жаль, ці перетворення відбулися не завдяки «добрій волі» держав, а внаслідок глобальних соціальних катаклізмів (зокрема світових воєн, збройних конфліктів, міжнародного тероризму), що завдали значної шкоди людству загалом. Зазначене змусило низку держав об'єднатися для запобігання цим явищам, що стимулювало розвиток міжнародного права та зближення національних правових систем.

Якщо раніше міжнародне право слугувало врегулюванню міждержавних відносин, то нині воно охоплює також деякі принципи національних правових систем – стає інтернаціональним (транскордонним) правом. Наслідком цієї тенденції є утворення в межах міжнародного (публічного) права окремих галузей. Одна з них – міжнародне кримінальне право, що виникло, передусім, для притягнення винуватих до кримінальної відповідальності за протиправні діяння проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Зазначена галузь міжнародного права виокремлюється в самостійну доктрину, що враховує принципи не лише міжнародного, а й кримінального права різних правових систем.

На сучасному етапі міжнародне кримінальне право – це самостійна галузь права, що регулює співробітництво держав у протидії міжнародним злочинам.* Воно суттєво відрізняється з класичним міжнародним правом (зокрема, суб'єктом злочину в міжнародному кримінальному праві може бути фізична особа, а не держава).

Аналізована галузь права має комплексний характер (тобто її норми одночасно є складовими інших галузей права), що зумовлює, зокрема, неоднозначне визначення вченими змісту поняття міжнародного кримінального права та предмета його правового регулювання.

У доктрині міжнародного кримінального права є відносно самостійні напрями (підгалузі).

Неоднозначне визначення в юридичній літературі змісту міжнародного кримінального права та предмета його правового регулювання частково можна пояснити тим, що джерельна база міжнародного кримінального права доволі розрізнена – це норми не лише численних міжнародних договорів (конвенцій), а й кримінального права національних правових систем. Саме тому окремі теоретики поділяють галузь міжнародного кримінального права на дві підгалузі – «міжнародну» і «транснаціональну». Утім, на нашу думку, зазначене має вказувати на необхідність уніфікації джерел (норм) міжнародного кримінального права та розроблення єдиних принципів для різних правових систем, а не їх подальший поділ на окремі системи.

Значний обсяг науково-дослідної роботи в аналізованій галузі права на основі загальносвітових і регіональних даних виконують власні інститути ООН або асоційовані з нею: UNICRI (Міжнародний дослідницький інститут ООН щодо злочинності та юстиції), HEUNI (Європейський інститут щодо запобігання злочинності та контролю над нею, асоційований з ООН), інші регіональні інститути (UNAFRI, UNAFEI, ILANUD). Вагомий внесок у справу протидії злочинності роблять також неурядові організації, що мають консультативний статус при

* У міжнародно-правових актах і юридичній літературі використовують різні назви злочинів за міжнародним кримінальним правом. У цій статті зазначені діяння умовно названо міжнародними злочинами.

ООН. До них, зокрема, належать Міжнародна асоціація кримінального права, Міжнародне кримінологічне товариство, Міжнародне товариство соціального захисту та Міжнародний кримінальний і пенітенціарний фонд.

Безпосереднє співробітництво держав у сфері протидії злочинності забезпечує один із головних органів ООН – Економічна і соціальна рада, у структурі якої 1950 р. було засновано Комітет експертів щодо запобігання злочинності та боротьби з нею. Після певних перетворень цього підрозділу окреслене коло питань вирішують Центр із міжнародного запобігання злочинності, Управління з контролю над наркотиками і профілактики злочинності, а також статистичний відділ Департаменту з економічних і соціальних питань ООН.

Однак загалом стан теоретичного розроблення комплексу міжнародно-правових аспектів цієї проблематики не можна визнати задовільним. Також можна констатувати невідповідність рівня конвенційного забезпечення завдань міжнародного правосуддя вимогам світової спільноти, що призводить до зниження ефективності протидії міжнародним злочинам. Зазначене спричинено також тим, що навіть найдієвіші міжнародні організації у своїй діяльності мають дотримуватися комплексу формальних процедур, тому доволі часто взаємодія між ними стає неузгодженою. Водночас немає належної теоретичної та нормативної бази, що має регламентувати їх діяльність.

Утворення Міжнародного кримінального суду стало визначальною віхою у формуванні глобального протистояння злочинності. Ідея створення єдиного постійного міждержавного органу – Міжнародного кримінального суду виникла ще на початку XX ст., однак процес її втілення в життя постійно гальмувався з різних причин. Перший проект Статуту Міжнародного кримінального суду з'явився на початку 1950-х рр., однак під впливом певних політичних причин роботу над ним було зупинено. Тоді його сприймали як природне продовження Нюрнберзького і Токійського трибуналів. Пропозицію щодо утворення цієї інституції не підтримали, оскільки наймогутніші держави були стурбовані холодною війною, що тоді розгорталася, і не могли домовитися стосовно відповідних повноважень цього міжнародного органу. Зрештою

1993 р. розпочалася діяльність Комісії з міжнародного права ООН щодо заснування постійного Міжнародного кримінального суду, яка завершилася 1998 р. прийняттям на Дипломатичній конференції в Римі більшістю голосів («за» – 120, «проти» – 7, «утрималися» – 21) Статуту Міжнародного кримінального суду. З 1 липня 2002 р. Римський статут набув чинності.

Початок роботи зазначеного Суду актуалізував проблематику міжнародного кримінального права. Слід визнати, що вітчизняна кримінально-правова доктрина має прогалини в контексті практичного застосування. Саме тому ми наголошуємо на необхідності наукового осмислення та концептуального розроблення нового напрямку правової науки – *міжнародної кримінально-правової політики**

Зміст міжнародної (глобальної) кримінально-правової політики передбачає, що вона є рушійною силою процесів нормотворення як на міжнародному рівні, так і на рівні національних правових систем. Зокрема, міжнародна кримінально-правова політика суттєво впливає на процеси криміналізації та декриміналізації в окремих державах. Саме глобальна кримінально-правова політика сприяє розвитку міжнародного кримінального права і водночас сама формується завдяки останньому.

Відмінність між національною і міжнародною кримінально-правовою політиками полягає, насамперед, у тому, що суб'єктом національної кримінально-правової політики є лише окрема держава (тобто це відповідний напрям внутрішньої політики держави), тоді як міжнародна кримінально-правова політика – це спільна політика декількох (багатьох) держав (причому кожна з них самостійно реалізує свою зовнішню політику). Суб'єктами міжнародної кримінально-правової політики можуть бути також міжнародні організації (зокрема, ООН, Міжнародний кримінальний суд). По-друге, національна кримінально-правова політика безпосередньо втілюється в нормах національного кримінального законодавства, а міжнародна кримінально-правова політика – у нормах міжнародного кримінального права. По-третє, національна

* Зазначене поняття як науковий напрям ми запропонували ще 2008 р. [1].

кримінально-правова політика спрямована проти злочинів, передбачених національним кримінальним законодавством, а міжнародна кримінально-правова політика – як проти міжнародних злочинів, так і злочинів, що передбачені кримінальним законодавством різних держав.

Міжнародна кримінально-правова політика має лише її притаманні ознаки, структуру та принципи, власну історію, мету, завдання і механізм реалізації. Ця політика виникла в суспільстві як інструмент його усвідомленого саморегулювання. Рушійною силою цієї політики є національні й транснаціональні регіональні інтереси та загальнолюдські соціальні цінності, а джерелом – загальновизнані правові ідеї (принципи), а також окремі положення кримінально-правових систем і доктрин цивілізованих держав.

Отже, міжнародне кримінальне право є основою формування міжнародної кримінально-правової політики. Її теоретичне підґрунтя становлять нормативні та доктринальні положення міжнародного й національного кримінального права держав – учасниць міжнародних відносин у сфері протидії злочинності.

На шляху реалізації міжнародної кримінально-правової політики постають численні проблеми, передусім – щодо наукового забезпечення протидії злочинності. Необхідно розробити єдині принципи і теоретичні засади аналізованої політики. Загалом неабиякого значення набуває розроблення **концепції міжнародної кримінально-правової політики** як доктринального напрямку, що має, на нашу думку, охоплювати комплекс цих наукових проблем.

1. Мета і завдання міжнародної кримінально-правової політики

Головною метою міжнародної кримінально-правової політики є запобігання міжнародній злочинності та мінімізація (максимальне зниження) її рівня. Завдання міжнародної кримінально-правової політики безпосередньо впливають з її головної мети. Ці завдання можна умовно розділити на стратегічні і тактичні.

1. Стратегічні завдання міжнародної кримінально-правової політики висвітлено, зокрема, у Декларації тисячоліття

ООН (підсумковому документі Саміту тисячоліття, що затверджений резолюцією 55/2 від 8 вересня 2000 р. Генеральної Асамблеї ООН). У Декларації визначено ті завдання, які постали перед міжнародним співтовариством у XXI ст.: усунення загроз, що створює зброя масового знищення; зміцнення поваги до принципу верховенства права як на міжнародному, так і національному рівнях, та забезпечення виконання державами – членами ООН рішень Міжнародного суду; підвищення ефективності діяльності ООН з підтримки миру та безпеки шляхом надання в її розпорядження ресурсів й інструментів, необхідних для запобігання конфліктам, забезпечення мирного розв’язання суперечок, проведення операцій щодо підтримання миру тощо.

2. Аналіз відповідних міжнародно-правових актів і наукової літератури дає підстави стверджувати, що до *тактичних завдань* міжнародної кримінально-правової політики належать такі: прийняття Міжнародного кримінального кодексу, приєднання якомога більшої кількості держав до антикримінальних конвенцій, а також до Римського статуту, подальша їх ратифікація; розвиток міжнародного кримінального права (розроблення його основних теоретичних засад і принципів); забезпечення і сприяння імплементації норм міжнародного кримінального права в національне законодавство, а також криміналізація на національному рівні діянь, передбачених відповідними міжнародними договорами, до яких приєдналася і ратифікувала держава; розроблення спільного бачення мети міжнародної кримінально-правової політики; формування сучасного праворозуміння світової спільноти щодо призначення міжнародної кримінально-правової політики; розроблення термінологічного апарату (тезаурусу) категорій міжнародного кримінального права; уніфікування і класифікація правопорушень у міжнародному кримінальному праві; уніфікування системи реєстрації та обліку цих правопорушень.

II. Напрями міжнародної кримінально-правової політики

Вектори зазначеної політики безпосередньо впливають з її стратегічних завдань, вони відображені, зокрема, у підсумковому документі Всесвітнього саміту ООН (Резолюція

Генеральної Асамблеї ООН A/RES/60/1, прийнята на 60-й сесії 16 вересня 2005 р.). Серед найважливіших напрямів протидії злочинності в цьому документі передбачено такі: протидія тероризму, транснаціональній злочинності (контрабандне переміщення людей, торгівля людьми, наркозлочинність, незаконна торгівля вогнепальною зброєю), організований злочинності та корупції; захист населення від геноциду, воєнних злочинів, етнічних чисток, злочинів проти людяності.

III. Принципи міжнародної кримінально-правової політики

1. *Загальні принципи* зазначеної політики закріплено в численних міжнародних документах, серед яких конвенції, статuti міжнародних організацій і резолюції ООН. До цих принципів, зокрема, належать верховенство права, дотримання прав і свобод людини, мирне розв'язання міжнародних конфліктів, незастосування сили і погрози силою, невтручання у внутрішні справи держав.

2. *Спеціальні принципи* міжнародної кримінально-правової політики (тобто власне принципи міжнародного кримінального права) передбачено в статутах міжнародних трибуналів, проекті Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства, а головне – у Статуті Міжнародного кримінального суду.

Зокрема, у частині 3 Римського статуту міститься перелік цих принципів: *nullum crimen sine lege*; *nulla poena sine lege*; відсутності зворотної сили; індивідуальної кримінальної відповідальності тощо. Однак деякі з передбачених у цьому документі норм, що названі принципами кримінального права, насправді такими визнати складно. Навряд чи можна назвати принципами кримінального права «підстави для звільнення від кримінальної відповідальності» (ст. 31 Статуту), «помилку у факті та помилку у праві» (ст. 32 Статуту), а також «накази начальника і приписи закону» (ст. 33 Статуту). У зазначених статтях фактично наявна система норм, що регулюють питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності за вчинення міжнародного злочину.

IV. Механізм реалізації міжнародної кримінально-правової політики

Зазначена проблема охоплює низку відносно самостійних *напрямів* наукових досліджень у цій сфері.

1. Розроблення *поняття міжнародних кримінально-правових відносин та їх структури*. Аналізований напрям складається з таких елементів:

а) визначення та співвідношення понять «міжнародні кримінально-правові відносини» і «міжнародні відносини у сфері протидії злочинності»;

б) дослідження структури міжнародних кримінально-правових відносин, а саме: їх *суб'єктів* (міжнародний злочинець, жертва злочину, людство, нація, держава, міжнародна організація), *об'єкта* (міжнародний злочин) і *змісту* цих відносин, що полягає в притягненні особи до кримінальної відповідальності за міжнародний злочин, покаранні її за цей злочин тощо.

2. Дослідження механізму реалізації міжнародної кримінально-правової політики має охоплювати питання щодо *стадій її реалізації* (зокрема, ці стадії відображено в етапах розроблення, прийняття і реалізації рішень відповідними міжнародними організаціями). Увагу під час дослідження стадій реалізації аналізованої політики слід зосередити на питаннях *ратифікації та імплементації* підписаних державою міжнародних актів.

3. Реалізація міжнародної кримінально-правової політики неможлива без відповідного інструментарію (засобів), а саме *норм* міжнародного кримінального права. Специфіка зазначених норм полягає, насамперед, у тому, що вони містяться в значній кількості різноманітних джерел права (у міжнародних договорах (конвенціях), статутах і резолюціях міжнародних організацій, міжнародних звичаях, національних законодавчих актах, судових рішеннях тощо). На сучасному етапі потребують наукового осмислення поняття власне норми міжнародного кримінального права, структура і види цих норм, а також проблеми їх уніфікації.

4. На рівні держави проблема механізму реалізації міжнародної кримінально-правової політики полягає в розвитку *кримінально-правової компаративістики*.

У межах цього напряму потребують ретельного дослідження проблеми уніфікації національного кримінального законодавства відповідних держав і, зрештою, зближення національних кримінально-правових систем. Нагальним є вивчення проблеми *трансформації* норм міжнародного кримінального права в національне кримінальне право, аспектам якої приділено увагу в юридичній літературі [2, с. 12–38; 3, с. 261–266; 4, с. 103–114; 5]. Проте ґрунтовних досліджень зазначених проблем у контексті розвитку доктрини міжнародного кримінального права, на жаль, не здійснено.

5. Невід’ємною складовою механізму реалізації міжнародної кримінально-правової політики є *підстави (критерії) криміналізації (декриміналізації), пеналізації (депеналізації) відповідних діянь*. Проблема визначення підстав (критеріїв) криміналізації має особливе значення для міжнародної політики та права загалом, оскільки може мати глобальні політичні наслідки.

Наукове розроблення окреслених питань міжнародної кримінально-правової політики слугуватиме передумовою подальшого розвитку міжнародного кримінального права як галузі права та юридичної науки. Саме в межах міжнародної кримінально-правової політики потребує розв’язання низка важливих проблем міжнародного кримінального права. З-поміж них виокремимо такі: міжнародна кримінальна відповідальність, міжнародне кримінальне переслідування, екстрадиція, створення єдиної системи реєстрації та обліку міжнародних злочинів, судимість, множинність злочинів, розроблення правил кваліфікації міжнародних злочинів, тлумачення норм у міжнародному кримінальному праві, застосування амністії та здійснення помилювання, інші проблеми щодо звільнення особи від відповідальності чи покарання за міжнародний злочин.

Особливої гостроти вже давно набула проблема визначення поняття та видів злочинів, які належать до предмета задекларованого дослідження. Суть її полягає, насамперед, у

тому, що в міжнародно-правовій практиці, сучасній юридичній літературі фігурує низка термінів, якими позначають аналізовані злочини. До них, зокрема, належать: «міжнародний злочин», «злочин міжнародного характеру», «транснаціональний злочин», «екстрадиційний злочин», «конвенційний злочин», «інтернаціональний злочин», «злочин з міжнародною юрисдикцією». Отже, наведене свідчить про необхідність уніфікації аналізованих понять і розроблення класифікації відповідних діянь.

Україна входить до складу багатьох міжнародних організацій, одним із завдань яких проголошено забезпечення міжнародного співробітництва у сфері протидії міжнародним злочинам. Створення в нашій державі дієвих законодавчих механізмів для міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинності нині має стати одним із головних напрямів її кримінально-правової політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Музика А. А. Про міжнародну кримінально-правову політику як новий та перспективний напрям наукових досліджень / А. А. Музика, Є. В. Лашук // Наука і правоохорона. – 2008. – № 2 (8). – С. 21–33.
2. Савченко А. В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження : монографія / А. В. Савченко. – Київ : КНТ, 2007. – 594 с.
3. Савчин М. В. Порівняльне правознавство. Загальна частина : навч. посіб. / М. В. Савчин. – Київ : Центр навч. л-ри, 2005. – 287 с.
4. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : монографія / М. І. Хавронюк. – Київ : Юрисконсульт, 2006. – 1048 с.
5. Хавронюк М. І. Сучасне загальноєвропейське кримінальне законодавство: проблеми гармонізації : монографія / М. І. Хавронюк. – Київ : Істина, 2005. – 264 с.

Бараш Євген Юхимович –
начальник Інституту кримінально-
виконавчої служби, доктор
юридичних наук, доцент,
заслужений діяч науки і техніки
України

ТЕРОРИЗМ ЯК МІЖНАРОДНА ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ

У ХХІ ст. особливого звучання набула тема тероризму як одного з найнебезпечніших і важко прогнозованих глобальних викликів суспільству. Останнім часом тероризм стає дедалі жорстокішим, масштабнішим. Збільшується кількість держав, які відчули на собі жакливі наслідки терористичних актів. Протидія цьому протиправному явищу є складним науково-концептуальним завданням, розв'язання якого потребує комплексного підходу. Зарубіжні та вітчизняні політологи, історики, державознавці, юристи досліджують і систематизують сучасний тероризм за різними ознаками, пропонуючи специфічні критерії класифікації та визначаючи притаманні йому риси. Водночас аналіз наукових праць, нормативно-правових актів із цієї проблематики засвідчив, що донині не вироблено загальновизнаної наукової теорії походження тероризму, не знайдено чіткої та єдиної формули міжнародного тероризму. Зважаючи на те, що тероризм постійно еволюціонує, означений глобалізаційними тенденціями, проблема вивчення цього соціального феномену, його викликів та загроз є актуальною і для нашої країни.

Досліджуючи проблемні аспекти виникнення, поширення та протидії тероризму, важливим є осмислення поняття цього терміна.

Тероризм (від лат. *terror* – страх, жах) – політика й тактика терору, тобто комплекс особливо жорстких форм і засобів політичного насильства, які використовують терористи для досягнення власних антисуспільних намірів; форма, метод соціально-політичної боротьби, здійснювана шляхом систематичного застосування необмеженого насильства та погрози його застосування з метою залякування, знищення політичних та інших супротивників [1].

Отже, тероризм – це соціально-політичне явище, що має на меті застосування (або погрозу застосування) насильства серед громадян певної держави задля дестабілізації або розхитування її політичної системи.

За висновками вітчизняних і міжнародних експертів, нині в політичній, економічній, воєнній, соціальній, правоохоронній та інших сферах країн світу сформувалася надскладна ситуація через максимально широкий спектр реальних загроз національній безпеці, однією з яких є загроза міжнародного тероризму.

Міжнародний тероризм – явище не лише багатогранне, а й понятійно донині не визначене. Здебільшого цю форму тероризму трактують як тероризм, що стосується громадян і території більш ніж однієї країни.

На нашу думку, тероризм визнають міжнародним за наявності таких підстав:

1. Терорист і жертви тероризму є громадянами однієї чи різних держав. Причому злочин може бути вчинено як усередині держави, так і за її межами.

2. Терористичний акт готують в одній державі, проте вчиняють у декількох.

3. Учинивши терористичний акт в одній країні, терорист може переховуватися в іншій.

Не є секретом, що міжнародні терористичні організації, на жаль, мають змогу використовувати Україну як транзитну територію для проникнення до країн Західної Європи, переховування своїх членів, створення бізнесових структур для фінансового забезпечення власної діяльності, спроб придбання зброї та інших засобів ураження. Таким чином, для України формально з'являється загроза тероризму.

Протягом останніх років незалежності України спостерігається істотне збільшення чисельності вчинених терористичних злочинів, відповідальність за які передбачена ст. 258, 258¹, 258², 258³, 258⁴, 258⁵ Кримінального кодексу України. До такого висновку можна дійти на підставі аналізу статистичних даних, наданих Генеральною прокуратурою України. Так, в Україні у 2013 р. зареєстровано 10 терористичних злочинів, упродовж 2014 р. – 2088, 2015 р. – 3128 [2]. Водночас у світовому рейтингу країн щодо вчинення терористичних злочинів у 2015 р. Україна посіла 12 місце, тоді

як у 2014 р. – 51. Це означає, що тероризм стрімко поширюється територією нашої держави, що в подальшому може призвести до небажаних наслідків у суспільно-політичному житті.

На думку вітчизняних експертів, нині для України найімовірнішими та найнебезпечнішими є виклики й потенційні загрози, спричинені міжнародно-державним тероризмом із боку Російської Федерації. Зокрема, до 2014 р. Україну зараховували до країн із найменшим ризиком у цій сфері, а тероризм як соціальне явище в нашій державі тоді мав вияви, притаманні початковій стадії його розвитку. Проте з початку російської агресії та анексії Криму, а також безпосередньої участі Росії в терористичній діяльності, безпосередньому керівництві незаконними збройними формуваннями на Донбасі, масштабному озброєнні й підготовці терористів, ситуація в Україні докорінно змінилася [3, с. 97]. Підтвердженням цьому можуть слугувати численні повідомлення засобів масової інформації про вибухи та вбивства з використанням вогнепальної зброї, що трапилися в зоні антитерористичної операції та інших областях України, а також майже щоденні звіти Служби безпеки України про виявлені на території нашої держави сховища з вибухівкою, зброєю та боєприпасами.

Цілком очевидно, що розроблення ефективних заходів із запобігання тероризму в Україні є нагальним питанням державної політики. Сучасна антитерористична політика України передбачає впровадження механізму, що поєднує комплекс політичних, правових, організаційних, інформаційних, соціальних, контррозвідувальних, розвідувальних, оперативно-розшукових, режимних, фінансових та інших заходів та окрему організаційну систему, до якої органи державної влади й управління залучають відповідно до нормативно-правових актів, а громадські організації – на умовах заохочення і сприяння.

Слід зазначити, що в Україні впродовж останніх років на законодавчому рівні загалом сформовано систему забезпечення антитерористичної безпеки, яка дає змогу організувати роботу з відвернення й припинення терористичних актів, запобігання кризовим ситуаціям та відповідає стандартам провідних держав світу.

На нашу думку, з метою реалізації антитерористичної політики наша держава повинна:

- надалі активно підтримувати заходи світової спільноти в боротьбі з цим явищем, дотримуватися взятих на себе зобов'язань, сприяти тісній співпраці спеціальних органів із подібними структурами інших країн, уніфікувати законодавчу базу на основі міжнародних норм, обрати принципову позицію засудження будь-яких форм тероризму, навіть якщо є виправдувальні мотиви;

- посилити інформаційний обмін і співпрацю вітчизняних силових відомств (Міністерство оборони України, Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України, Генеральна прокуратура України та ін.), задіяних у боротьбі з тероризмом, для підвищення ефективності їх взаємодії і координації під час проведення спільних контр- і антитерористичних операцій;

- приділяти особливу увагу профілактичній роботі, яка повинна ґрунтуватися на різних рівнях:

- політичному* (нейтралізація передумов, що посилюють загрозу тероризму);

- соціальному* (формування в суспільстві об'єктивних і точних уявлень про реальні можливості тероризму, віри в принципову непоступливість держави щодо шантажу з боку терористів, запровадження сучасних освітніх програм і педагогічних технологій, спрямованих на виховання дітей і молоді України на засадах національної свідомості, міжнаціональної толерантності, правового світогляду та нетерпимості до тероризму);

- економічному* (розроблення механізмів реалізації затверджених економічних програм, фінансування спеціальних програм боротьби зі злочинністю, підвищення життєвого рівня населення, організація і контроль за реалізацією заходів з унеможливлення фінансування тероризму);

- індивідуальному* (адресний профілактичний вплив, що передбачає правовий, ідеологічний, інтернаціональний, патріотичний аспекти) [4, с. 15–16].

Вважаємо за доцільне в Інституті кримінально-виконавчої служби на базі кафедри кримінального права, процесу та кримінології запровадити вивчення теми «Міжнародний

тероризм», змістом якої буде вивчення криміногенних чинників, що сприяють поширенню різноманітних форм терористичної активності та комплексу дій, спрямованих на їх попередження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тлумачення тероризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vslovare.ru/slovo/terrorizm>. – Назва з екрана.

2. Статистичні дані Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://expres.ua/news/2015/11/28/162121-statystyka-gpu-2014-2015-rr-3725-zlochyniv-zasudzheno-9-terorystiv>. – Назва з екрана.

3. Гриненко І. М. Оцінювання та управління ризиками у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні: кримінологічний моніторинг, тактичний аналіз та використання відкритих джерел / І. М. Гриненко, Д. М. Прокоф'єва-Янчиленко, Б. В. Сокрут. – Київ : ВІТЕ, 2015. – 158 с.

4. Ткач В. Ф. Сучасний тероризм: тенденції, вияви, виклики та загрози для України / В. Ф. Ткач // Стратегічні пріоритети. – 2015. – № 3 (36). – С. 12–18.

Александренко Олена Віталіївна – старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

У міжнародному праві військові злочини визначають як порушення законів або звичаїв війни, убивства, жорстокість, вивезення на примусові роботи чи з іншою метою цивільного населення окупованої території, вбивство або жорстокість до військовополонених, убивства заручників, грабунків суспільної або приватної власності, безпідставні руйнування міст і сіл, не викликані військовою необхідністю спустошення.

Притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення вказаних злочинів починається з правової кваліфікації вчинених діянь як злочинів, що передбачає початок кримінального провадження, а надалі – проведення досудового розслідування.

Ураховуючи, що з 1945 р. на території України не проводилися військові дії та не було підстав для проведення Антитерористичної операції, у вітчизняних правоохоронців відсутній достатній досвід правової кваліфікації вказаних злочинів. До того ж, з огляду на перебіг подій на Сході України, певні проблеми з такою кваліфікацією зумовлені також недосконалістю відповідних законодавчих норм.

Чинний Кримінальний кодекс України було прийнято у 2001 р., у час, коли не було жодних підстав очікувати завдання удару в спину від країни-сусіда, відносини з яким було врегульовано на вищому міжнародному рівні, й нікому навіть на думку не спадала можливість застосування вказаних статей Кодексу на практиці. Саме тому в ньому відсутні норми, які б

встановлювати кримінальну відповідальність за вчинення дій у сучасних умовах ведення так званої «гібридної війни».

Розглянемо їх на прикладі ст. 432–435 розділу XIX «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)» і ст. 436–442, 445, 447 розділу XX «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку».

Окремими з вказаних норм кримінального закону встановлена відповідальність за подібні або тотожні діяння, що викликає на практиці труднощі з кваліфікацією відповідних злочинів. Стаття 433 передбачає відповідальність за насильство над мирним населенням у районі воєнних дій, ст. 434 – за погане поводження з військовополоненими. Водночас ст. 438 іншого розділу Кодексу встановлює відповідальність за порушення законів та звичаїв війни. Диспозиція останньої правової норми серед переліку альтернативних діянь вказує на жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням та інші порушення законів і звичаїв війни.

Щодо такого положення існують різні позиції. Зазвичай, розмірковуючи про кваліфікацію військових злочинів, науковці дотримувалися суто теоретичних підходів, не враховуючи всіх можливих ситуацій збройного конфлікту на Сході країни. Тому одні з них пропонують кваліфікувати відповідні діяння, що вчинені спеціальним суб'єктом (військовослужбовцем) та в умовах збройного конфлікту неміжнародного характеру, за ст. 433, 434, а в усіх інших випадках – за ст. 438 Кримінального кодексу України. Інші фахівці зазначають, що в ст. 438 Кодексу йдеться про міжнародно-правові закони та звичаї війни, які застосовують у разі війни та збройних конфліктів міжнародного характеру.

Особливістю складів злочинів, передбачених ст. 433 та 434 (розділ XIX), на відміну від складу злочину, передбаченого ст. 438, є спеціальний суб'єкт – військовослужбовець. Проте ст. 438 Кодексу не містить вказівки стосовно характеру конфлікту. Її диспозиція є бланкетною і відсилає до норм міжнародного гуманітарного права. Це підтверджує закріплення такого альтернативного діяння, як «інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України». Серед них є норми, що стосуються суто збройних конфліктів

неміжнародного характеру (ст. 3 Женевської конвенції 1949 р., Додатковий протокол II до неї тощо).

Стаття 434 Кодексу передбачає відповідальність за погане поводження з військовополоненими. Зміст терміна «військовополонений» розкрито в ст. 4 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими, згідно з якою особа може набути статусу військовополоненого лише в разі збройного конфлікту міжнародного характеру.

Таким чином, думка вітчизняних науковців про кваліфікацію за ст. 438 Кримінального кодексу України лише злочинів, що вчинені під час збройного конфлікту міжнародного характеру, безпідставно звужує сферу застосування цієї норми та породжує практичні проблеми.

Під час проведення антитерористичної операції непоодинокими є випадки порушення законів і звичаїв війни особами, які не є військовослужбовцями в умовах міжнародного збройного конфлікту. Тому виникає ситуація, коли такі діяння не можна кваліфікувати за жодною із вказаних норм кримінального закону.

Проблемним також є визначення правового статусу учасників збройного конфлікту, зокрема так званих «комбатантів», «ополченців», осіб, які надають допомогу збройним формуванням щодо збирання й передавання інформації стосовно чисельності, озброєності та пересування військ супротивника, партизан, учасників терористичних організацій; з їх відмежуванням. У такому разі виникають проблеми із застосуванням міжнародного законодавства й кримінального закону України.

У зв'язку з відсутністю донині такої потреби означені питання правової кваліфікації не привертали належної уваги науковців. Практика проведення антитерористичної операції демонструє інші суспільно небезпечні дії, котрі не визначені в чинному Кримінальному кодексі України як злочини, а отже є такими, за вчинення яких не передбачено кримінальну відповідальність (наприклад вербування та використання в збройних конфліктах неповнолітніх).

Таким чином, реалії сьогодення на Сході України свідчать про недосконалість окремих норм чинного Кримінального кодексу України, зокрема відсутність у ньому правових норм, що

відповідали б учиненим у зоні проведення антитерористичної операції суспільно небезпечним діянням. Нині існує нагальна потреба в перегляді розділів розділу XIX–XX Кодексу з метою зарахування до їх складу норм, які б передбачали кримінальну відповідальність за всі дії проти інтересів народу України.

Відсутність таких норм суттєво обмежує можливості правоохоронних органів щодо ефективного реагування на вказані дії, зокрема не дає змоги активно розслідувати такі події, збирати доказову інформацію задля подальшого використання її в міжнародних судах в інтересах України.

Бабін Борис Володимирович – професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Міжнародного гуманітарного університету, доктор юридичних наук, професор

ЧИННІСТЬ ДЛЯ УКРАЇНИ ЖЕНЕВСЬКИХ КОНВЕНЦІЙ 1949 р. ТА ДОДАТКОВИХ ПРОТОКОЛІВ 1977 р.: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

Доведення під час кримінального провадження вини осіб у вчиненні міжнародних воєнних злочинів супроводжується вимогою щодо встановлення чинності для України женевських конвенцій 1949 р. та додаткових протоколів до них 1977 р. як «законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України».

Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. (I Женевська конвенція), Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих і осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі від 12 серпня 1949 р. (II Женевська конвенція), Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р. (III Женевська конвенція), Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. (IV Женевська конвенція), Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, від 8 червня 1977 р. (Протокол I), Додатковий протокол до женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується

захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру, від 8 червня 1977 р. (Протокол II) та Додатковий протокол до женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується прийняття додаткової відмітної емблеми, від 8 грудня 2005 р. (Протокол III) становлять загальновизнану міжнародну договірну кодифікацію сучасних норм міжнародного гуманітарного права або законів і звичаїв війни.

III Женевська конвенція набула чинності 21 жовтня 1950 р., а нині до неї приєдналося 196 країн світу. Протокол I почав діяти 7 грудня 1978 р. Станом на сьогодні його підписали та ратифікували 174 держави. Усі чотири згадані женевські конвенції були ратифіковані Указом Президії Верховної Ради УРСР «Про ратифікацію Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року про захист жертв війни» від 3 липня 1954 р. із застереженнями, які були зроблені представниками УРСР під час підписання цих міжнародних документів в Женеві 12 грудня 1949 р. Зазначений Указ було схвалено відповідно до п. «б» ст. 30 Конституції УРСР від 30 січня 1937 р. чинної редакції. За офіційними відомостями депозитарію (Швейцарської Конфедерації) III Женевська конвенція набула чинності для УРСР 3 лютого 1955 р.

Це застереження стосувалося ст. 10 та передбачало невизнання УРСР чинності запитів держави, що тримає в полоні, до нейтральної держави або гуманітарної організації щодо виконання гуманітарних функцій, які виконує держава-покровителька, наданих без згоди на те уряду держави, громадянами якої є відповідні військовополонені. У Законі України «Про зняття застережень України до Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12 серпня 1949 року» від 8 лютого 2006 р. № 3413-IV застереження було знято, а також зазначено, що відповідні положення вказаної статті будуть поширюватись на випадки, які можуть виникнути після отримання депозитарієм (Швейцарською Конфедерацією) повідомлення про зняття Україною застережень. Відповідне зняття застережень було визнано депозитарієм як вчинене стороною III Женевської конвенції належним шляхом, підтвердженням чого є лист Федерального департаменту закордонних справ Швейцарської Конфедерації від 7 серпня 2006 р. P.242.512.0 GEN 9/06.

Протоколи I та II ратифіковані Указом Президії Верховної Ради УРСР № 7960-XI від 18 серпня 1989 р. без застережень. Цей

Указ було схвалено відповідно до п. 15 ст. 72, ст. 74, п. 13 ст. 108 Конституції УРСР від 20 квітня 1978 р. У листі Федерального департаменту закордонних справ Швейцарської Конфедерації «Ратифікація Додаткових протоколів I та II Україною» від 30 травня 1990 р. р.о.411.619 URSS було зазначено, що відповідний інструмент ратифікації був отриманий Швейцарською Конфедерацією 25 січня 1990 р. Протокол I набув чинності для УРСР 25 липня 1990 р.

Таким чином, III Женевська конвенція та Протокол I станом на 1991 р. були міжнародними договорами, які УРСР уклала відповідно до її повноважень, встановлених законодавством СРСР, та згідно з усіма вимогами міжнародного права. У ст. 6 Закону України «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 р. № 1543-XII, підтверджені зобов'язання України за міжнародними договорами, укладеними УРСР, тобто до проголошення незалежності. Відповідне правонаступництво України не охоплюють норми Віденської конвенції про правонаступництво держав від 23 серпня 1978 р., до якої Україна приєдналася Постановою Верховної Ради України від 17 вересня 1992 р. № 2608-XII, адже цей документ набув чинності для України, лише 6 листопада 1996 р. До того ж, згідно з ч. 1 ст. 7 цієї Конвенції, її варто застосовувати винятково щодо правонаступництва держав, що настало після набуття нею сили (якщо не було досягнуто інших домовленостей).

За ч. 2 ст. 7 Віденської конвенції держава-спадкоємиця може після приєднання до неї зробити заяву, що вона буде застосовувати ці положення до власного правонаступництва держав, що настало до набуття сили цією Конвенцією, у своїх відносинах з будь-якою іншою договірною державою або з будь-якою іншою державою-учасницею цієї Конвенції, яка також зробить заяву про свою згоду з вказаною заявою цієї держави- правонаступниці. Однак варто зауважити, що до Віденської конвенції 1978 р. станом на 2016 р. приєдналося лише 22 країни світу (наприклад, Російська Федерація не є її учасницею).

Водночас вищенаведене правонаступництво України передбачено ст. 11 «Способи вираження згоди на обов'язковість договору» Віденської конвенції, за якою згода держави на обов'язковість для неї договору може бути виражена підписанням договору, обміном документами, затвердженням, приєднанням до

нього або будь-яким іншим способом, про який було домовлено. Підтвердження Україною власного правонаступництва щодо міжнародних договорів, укладених УРСР, відображено у ст. 6 Закону України «Про правонаступництво України», не викликало за період 1991–2016 рр. заперечень у жодної міжнародної організації або іноземної держави. За нормою Віденської конвенції 1969 р. таке правонаступництво визначено як інший спосіб приєднання, про який було домовлено. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. набула чинності 27 січня 1980 р. та містить зобов'язання для 114 держав-учасниць. УРСР приєдналася до Віденської конвенції 1969 р. Указом Президії Верховної Ради УРСР № 2077-XI від 14 квітня 1986 р., із застереженнями, які не стосуються змісту ст. 11 цієї угоди.

Варто додати, що женевські конвенції та протоколи до них були оприлюднені у офіційних виданнях незалежної України. Так, III Женевську конвенцію було надруковано в офіційному перекладі українською мовою в «Офіційному віснику України» (2010, № 62, с. 132, ст. 2179), з наданням коду акту 52370/2010. Протокол I було видано в офіційному перекладі українською мовою в «Зібранні чинних міжнародних договорів України», виданому МЗС України у 2001 р. (Т. 1, 1990–1991 рр.).

Визнання України як належної сторони женевських конвенцій та протоколів I та II наявні у вищезазначених листах уповноваженого органу депозитарія – Федерального департаменту закордонних справ Швейцарської Конфедерації від 30 травня 1990 р. та 7 серпня 2006 р. Посилання на женевські конвенції й протоколи I та II як на джерела права також є в преамбулі, абз. 2 ст. 1, абз. 1, 4 ст. 2, абз. 3 ст. 2¹ та ч. 1 ст. 18 Закону України «Про символіку Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала в Україні» від 8 липня 1999 р. № 862-XIV у редакції Закону України від 22 жовтня 2009 р. № 1675-VI. Пряме посилання на III Женевську конвенцію як на джерело права, де визначено зобов'язання для України, міститься у постанові Кабінету Міністрів України від 19 липня 2005 р. № 595.

До того ж, у ст. 2 Закону України «Про Товариство Червоного Хреста України» від 28 листопада 2002 р. № 330-IV вказано, що «законодавство України про Товариство Червоного Хреста України та про символіку Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала ґрунтується на Конституції

України, женеvських конвенціях про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р. та додаткових протоколах до них, складається з інших міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України». Таким чином, у цьому нормативному акті додатково підтверджено важливість женеvських конвенцій 1949 р. та додаткових протоколів до них для України.

Отже, женеvські конвенції 1949 р. та додаткові протоколи до женеvських конвенцій 1977 р. є міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а їх норми та принципи є законами та звичаями війни, що передбачені такими міжнародними договорами.

Бантшиєв Олександр Федорович – провідний науковий співробітник наукової лабораторії № 1 науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України, кандидат юридичних наук, професор;

Титула Дмитро Вікторович – науковий співробітник наукової лабораторії № 1 науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИСТИЧНИХ І КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Аналіз матеріалів судової практики засвідчив, що суди в Україні по-різному оцінюють фінансування діяльності воєнізованих формувань у самопроголошених, так званих Луганській і Донецькій народних республіках. 2014 року зафіксовано порушень: за ст. 258 Кримінального кодексу (КК) України «Терористичний акт» – 1499, ст. 258¹ КК України «Втягнення у вчинення терористичного акту» – 7; ст. 258² КК України «Публічні заклики до вчинення терористичного акту» – 4; ст. 258³ КК України «Створення терористичної групи чи терористичної організації» – 478; ст. 258⁴ КК України «Сприяння вчиненню терористичного акту» – 11; ст. 258⁵ КК України «Фінансування терористичної діяльності» – 54;

ст. 256 КК України «Сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності» – 60.

2015 року зафіксовано порушень за ст. 258 КК України – 1295, 258¹ КК України – 1; 258² КК України – 4; 258³ КК України – 849; 258⁴ КК України – 7; 258⁵ КК України – 138; 256 КК України – 101.

Наведені дані свідчать, що збільшення обсягів фінансування тероризму в Україні безпосередньо пов'язано зі збільшенням кількості випадків учинення терористичних актів, створення терористичних груп чи організацій та сприяння учасникам злочинних організацій, укриттям їх злочинної діяльності [1, с. 2]. Вочевидь, зазначене обумовлено тим, що вчинення терористичних актів, а тим паче створення терористичних груп і підтримання їх «боездатності» було б неможливим без фінансової підтримки. Причинно-наслідковий зв'язок очевидний: що більші обсяги фінансування, то поширенішими стають випадки вчинення терористичних актів.

Аналіз матеріалів судової практики виявив проблеми, що виникають під час кваліфікації діянь, що підпадають під ознаки фінансування тероризму. Передусім у правозастосовній діяльності постає питання щодо визначення об'єктивної сторони фінансування тероризму. Зазначене спричинено неузгодженістю законів, які містять визначення фінансування тероризму. Зокрема, це поняття містять такі закони України: «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» (ст. 1), «Про боротьбу з тероризмом» (ст. 1) та КК України (ч. 1 ст. 258⁵). Також у разі засудження особи за фінансування тероризму, яке виявилось у фінансуванні терористичної організації, має бути констатовано існування саме терористичної організації. Тобто попередньо необхідно встановити наявність ознак складу злочину, відповідальність за який передбачено ст. 258³ КК України (створення терористичної групи чи терористичної організації). За інших обставин немає складу злочину. Проте аналіз судової практики свідчить, що суди застосовують ст. 258⁵ КК України й без нього. Нез'ясованим є питання, чи є Луганська та Донецька народні республіки терористичною організацією, оскільки в

національному законодавстві не передбачено механізму визнання організацій терористичними.

Практика свідчить, що корупційні злочини можуть бути готуванням до злочинів терористичної спрямованості, зокрема ст. 258⁵ КК України. Отримання неправомірної винагороди від учинення корупційних злочинів стає джерелом фінансування тероризму. Безпосередньо спрямованими на вчинення терористичного акту можуть бути корупційні злочини, передбачені ст. 262, 410 КК України.

Водночас ці злочини можуть бути готуванням до тяжких та особливо тяжких злочинів проти життя та здоров'я особи, інших злочинів проти громадської безпеки тощо.

Аналізуючи і корупційні злочини, і злочини терористичного спрямування, слід мати на увазі, що в деяких із них під час їх учиненні йдеться, передусім, не про посягання на об'єкт злочину, завдання шкоди правоохоронюваним цінностям, благам та інтересам, а про формування злочинних суспільно небезпечних (шкідливих) відносин, існування яких є небезпечним для інтересів окремих фізичних і юридичних осіб, суспільства або держави.

На підставі викладеного доходимо таких висновків. Для забезпечення основоположних прав і свобод людини та громадянина, ефективності розслідування злочинів, пов'язаних із фінансуванням тероризму, передусім, необхідно уніфікувати в законодавстві України поняття «фінансування тероризму», яке створить правове поле для протидії цим діям. Також потрібно вирішити на законодавчому рівні питання про визнання організації терористичною.

Ми поділяємо, раніше висловлену позицію щодо доцільності поєднання злочинів терористичної спрямованості в окремому розділі Особливої частини КК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стан і структура злочинності в Україні: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/>. – Назва з екрана.

2. Статистична інформація про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>. – Назва з екрана.

Белкін Леонід Михайлович –
юридичний радник адвокатського
бюро Марка Белкіна «Еталон»,
кандидат технічних наук, старший
науковий співробітник

КВАЛІФІКАЦІЯ ЗА НОРМАМИ МІЖНАРОДНО- ПРАВОВИХ АКТІВ АНТИУРЯДОВИХ ОЗБРОЄНИХ ГРУП НА ДОНБАСІ ЯК ТЕРОРИСТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ І ДІЙ РОСІЇ ЯК ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ

Попри те, що діяльність антиурядових озброєних груп на Донбасі триває понад два роки, питання кваліфікації діяльності цих груп як терористичних вичерпно не вирішено. Станом на кінець третього кварталу 2016 р. в Єдиному державному реєстрі судових рішень містилося близько 400 вироків учасникам терористичних організацій на Донбасі. Натомість, попри загалом правильну спрямованість щодо притягнення до відповідальності цих осіб, зазначеним вирокам бракує юридичної чистоти. Наприклад, у вирокі Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 27 вересня 2016 р. у справі № 522/5622/16-к зауважено, що наявності окремого судового рішення, рішення органу законодавчої чи виконавчої влади про визнання діяльності терористичною для притягнення особи до кримінальної відповідальності за ст. 258³ Кримінального кодексу (КК) України не вимагають. Визнання діяльності терористичною здійснює суд у конкретному провадженні на підставі наявних матеріалів. З огляду на це, суд не приймає доводи захисника про відсутність у діях обвинуваченого складу інкримінованого кримінального правопорушення тому, що організації «ДНР/ЛНР» в Україні та світі не визнано терористичними.

В обґрунтування цієї позиції місцевий суд послався на лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 28 січня 2016 р. № 9.225/0/446. Однак обраний підхід потребує певних критеріїв, які були б визнаними на світовому рівні. Зокрема, за диспозицією ст. 258³ КК України кримінально караним є створення терористичної групи чи терористичної організації, керівництво цією групою чи організацією або участь у ній, а так

само організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації. Отже, для кваліфікації за цією статтею діяння як кримінального злочину необхідно точно встановити, що певна група є терористичною.

Законом від 31 липня 2006 р. № 54-V Україна ратифікувала Конвенцію про запобігання тероризму Ради Європи. З 1 червня 2007 р. ця Конвенція набрала чинності в Російській Федерації, тому є обов'язковою і для неї.

Зазначена Конвенція не містить власного визначення поняття «терористичний злочин», однак у ст. 1 установлює, що цим злочином є будь-який зі злочинів, визначених в одному з договорів, перелік яких наведено в додатку до Конвенції і налічує десять конвенцій. За ознаками чотирьох конвенцій діяльність угруповань на Донбасі слід вважати терористичними:

- Протокол про боротьбу з незаконними актами насильства в аеропортах, які обслуговують міжнародну цивільну авіацію (Монреаль, 24 лютого 1988 р.), ст. 1 bis (щодо атак на Міжнародні аеропорти Донецька та Луганська);

- Конвенція про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, зокрема дипломатичних агентів (Нью-Йорк, 14 грудня 1973 р.), ст. 2, ч. 1 (щодо неодноразового захоплення в заручники представників місії ОБСЄ чи ООН);

- Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників (Нью-Йорк, 17 грудня 1979 р.), ст. 1 (щодо захоплення в заручники сотень українських громадян, які не є комбатантами. Станом на серпень 2014 р. 1009 людей уважали такими, що викрадені терористами [1];

- Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом (Нью-Йорк, 15 грудня 1997 р.), ст. 2, ч. 1 (щодо систематичних обстрілів та підривів вибухових або інших смертоносних пристроїв у межах місць громадського користування, державного або урядового об'єкта, об'єкта системи громадського транспорту або об'єкта інфраструктури).

Інші конвенції, про які йдеться в додатку до Конвенції від 16 травня 2005 р. Ради Європи:

- Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден від 16 грудня 1970 р. (з протоколом від 10 вересня 2010 р.);

– Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації (Монреаль, 23 вересня 1971 р.);

– Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу (Відень, 3 березня 1980 р.);

– Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства (Рим, 10 березня 1988 р.);

– Протокол про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки стаціонарних платформ, розташованих на континентальному шельфі (Рим, 10 березня 1988 р.);

– Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму (Нью-Йорк, 9 грудня 1999 р.).

Після завершення розслідування обставин загибелі малайзійського літака МН17 до перелічених вище чотирьох конвенцій, під ознаки яких потрапляють дії озброєних угруповань на Донбасі, слід додати також і Конвенцію про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації.

Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму від 9 грудня 1999 р. також розглядає всі перелічені протиправні дії як терористичні та додає заподіяння смерті або тяжких тілесних ушкоджень цивільним особам в умовах збройного конфлікту. Слід зауважити, що згідно з п. 1 ст. 20 Конвенції від 16 травня 2005 р. Ради Європи про запобігання тероризму, жоден з терористичних злочинів не вважають політичним злочином, злочином, пов'язаним з політичним злочином, або злочином, зумовленим політичними мотивами. Тому в задоволенні пов'язаного із цим злочином запиту про видачу або взаємну правову допомогу не може бути відмовлено лише на тій підставі, що він стосується злочинів зазначеного виду. Отже, терористичні злочини не можна виправдовувати політичними мотивами, а держави зобов'язані боротися з тероризмом. Отже, звільнення терористів від покарання (тотальна амністія) не відповідає вимогам перелічених конвенцій.

Якщо ці діяння є терористичними, то будь-яке фінансування їх є фінансуванням їх тероризму, що підпадає під дію Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням

тероризму (Нью-Йорк, 9 грудня 1999 р.). Цю Конвенцію ратифікували 2002 р. як Україна, так і Російська Федерація. Згідно з п. 1 ст. 1 цієї Конвенції, «кошти» означають активи будь-якого виду, матеріальні чи нематеріальні, рухомі чи нерухомі, незалежно від способу їх придбання. Отже, якщо через кордон Росії в Україну переправляють зброю, то є підстави розглядати це як фінансування тероризму з боку Російської Федерації. Згідно зі ст. 6 цієї Конвенції, кожна держава-учасниця вживає заходів, які можуть бути необхідними, зокрема в галузі внутрішнього законодавства, для забезпечення того, щоб злочинні діяння, які підпадають під дію цієї Конвенції, *за жодних обставин не підлягали виправданню* з будь-яких міркувань політичного, філософського, ідеологічного, расового, етнічного, релігійного чи іншого характеру. Згідно з п. 2 ст. 9 цієї Конвенції, переконавшись, що обставини дають для цього підстави, держава-учасниця, на території якої перебуває особа, яка вчинила або яку підозрюють у вчиненні злочину, уживає відповідно до внутрішнього законодавства належних заходів, щоб забезпечити присутність цієї особи для кримінального переслідування або видачі.

Відповідно до визначень, наданих Міжнародною групою з протидії відмиванню грошей поняття «терористична організація» означає будь-яку групу терористів, яка: (i) вчиняє або намагається вчинити терористичні акти будь-якими засобами, прямо або побічно, незаконно і навмисно; (ii) бере участь як спілльник в терористичних актах; (iii) організовує або направляє інших осіб на вчинення терористичних актів; (iv) сприяє здійсненню терористичних актів групою осіб, які діють зі спільною метою, коли сприяння здійснюють усвідомлено та з метою сприяння вчиненню терористичних актів.

Отже, якби українські суди встановили б, що «ДНР/ЛНР» наділені певними переліченими вище ознаками, то ці організації визнали б терористичними й на міжнародному рівні. Водночас визначення «терористичний» охоплює й усіх вербувальників терористів у всіх країнах.

Російська Федерація як учасниця Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму має на запит України проводити розслідування матеріальної підтримки (фінансування) тероризму на Донбасі та вербування й навчання

терористів і видати винних. Якщо цих заходів не уживають, є підстави звертатися до Міжнародної групи з протидії відмиванню грошей щодо застосування проти Росії офіційних санкцій, які є обґрунтованими юридично, а не тільки політично.

За усіма ознаками, визнаними на міжнародному рівні, Українській Державі на Донбасі протистоять терористи, яким держава має право та зобов'язана протистояти. Ці ознаки необхідно встановлювати та/або зазначати в судових рішеннях щодо конкретних осіб. Тоді сприяння зазначеній діяльності може підпадати під міжнародні санкції відповідно до конвенцій з протидії тероризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. В СНБО назвали количество людей, похищенных террористами за весь период АТО [Электронный ресурс] // Facenews : [сайт]. – Режим доступа: <https://www.facenews.ua/news/2014/245470/>. – Загл. с экрана.

Белкін Марк Леонідович – адвокат, директор адвокатського бюро Марка Белкіна «Еталон», кандидат юридичних наук

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ПРАВА НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ

Згідно із Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР, Україна приєдналася до Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (ЄКПЛ). Зокрема, згідно із цим Законом, визнано обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) в усіх питаннях, що стосуються тлумачення й застосування Конвенції. Згідно з ч. 1 ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», суди України застосовують під час розгляду справ Конвенцію 1950 р. і практику ЄСПЛ як джерело права. Отже, необхідно постійно вивчати і узагальнювати практику ЄСПЛ задля її використання в правозастосовній практиці України. Розглянемо, зокрема, правові позиції ЄСПЛ щодо

забезпечення права на правову допомогу. Вповноважений (2003–2005) України у справах дотримання ЄКПЛ В. В. Лутковська зазначає, що з огляду на досвід інших країн, за умов доцільного використання Конвенції в практиці здійснення судочинства зменшиться й кількість звернень проти нашої держави до ЄСПЛ зі скаргами про порушення в Україні тих прав, що гарантує Конвенція [1].

Зокрема, розглядаючи скарги проти України, ЄСПЛ неодноразово визнавав неприйнятними зловживання правоохоронних органів України прогалинами в законодавстві з метою виключити й/або обмежити реалізацію права громадян на правову допомогу. Так, у п. 50 Рішення від 18 грудня 2008 р. у справі «Луценко проти України» ЄСПЛ зазначив, що пан Н. Л. дав свої свідчення під час допиту його як свідка. Суд зазначає, що, на відміну від підозрюваного чи обвинуваченого, які згідно з чинним законодавством користувалися правом «на мовчання», свідок був зобов'язаний повідомити всю відому йому інформацію, інакше він ніс би кримінальну відповідальність. Крім цього, на відміну від підозрюваного чи обвинуваченого, свідок не мав передбаченого законом права проконсультуватися з адвокатом перед першим допитом. Тому ЄСПЛ визнав використання цих свідчень недопустимим.

У п. 53–57 Рішення від 19 лютого 2009 р. у справі «Шабельник проти України» ЄСПЛ зазначив, що переважно вже на початку поліцейських допитів обвинуваченому мають надавати можливість користуватися допомогою захисника. Права захисту буде непоправно порушено, якщо для засудження особи суд використає викривальні показання, отримані під час допиту без присутності захисника (справа «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*) від 27 листопада 2008 р.). Щодо використання доказів, отриманих із порушенням права затриманого на мовчання та права не свідчити проти себе, суд нагадав, що це загальновизнані міжнародні стандарти, які є основними складовими поняття справедливого судового розгляду. Установлення цих стандартів зумовлено, зокрема, необхідністю захисту обвинуваченого від неправомірного тиску з боку органів влади, що дає змогу уникнути помилок під час

здійснення правосуддя та реалізації цілей ст. 6 Конвенції. Право не свідчити проти себе вимагає від сторони обвинувачення не допускати у спробах доведення своєї версії проти обвинуваченого використання доказів, отриманих за допомогою методів примусу чи тиску, усупереч волі обвинуваченого. З огляду на викладене, суд зазначив, що з першого допиту заявника стало очевидним, що його показання були не просто показаннями свідка злочину, а фактично зізнанням у його вчиненні. З того моменту, коли заявник уперше здійснив зізнання, уже не можна було стверджувати про відсутність у слідчого підозри про причетність заявника до вбивства. Наявність цієї підозри підтверджена фактом, що слідчий ужив подальших заходів для перевірки достовірності свідчень заявника, провівши відтворення обстановки й обставин подій, тобто слідчі дії, які зазвичай проводять з підозрюваним. На думку суду, становище заявника стало значно вразливішим одразу після прийняття серйозних слідчих заходів з перевірки підозри щодо нього та підготовки версії обвинувачення (див. рішення у справі «Х. проти Сполученого Королівства» (X. v. The United Kingdom) від 11 травня 1978 р.). Отже, ураховуючи обставини справи, суд дійшов висновку що можливості застосування ст. 6 15 лютого 2002 р. – з моменту, коли заявник зізнався в убивстві пані К., і відхиляє попереднє заперечення Уряду.

У рішенні ЄСПЛ від 12 червня 2008 р. у справі «Яременко проти України» порушення підпункту «с» п. 1 ст. 6 Конвенції було констатовано у зв'язку з тим, що справу про вбивство 1998 р. водія таксі Х. порушено за фактом завдання тяжких тілесних ушкоджень, унаслідок яких настала смерть потерпілого, а його дії одразу ж було перекваліфіковано на вбивство, коли А. В. Яременко здійснив явку з повинною без участі захисника. Суд зазначив, що за цих обставин виникають підозри, що порушення кримінальної справи саме з указаною кваліфікацією дій заявника мало прихований мотив – забезпечити можливість допиту без участі захисника. Зокрема, у п. 78–80 рішення ЄСПЛ зазначив, що хоча Уряд і стверджував, що право заявника зберігати мовчання гарантувалося

національним законодавством, суд бере до уваги той факт, що слідчий відсторонив захисника заявника від справи після того, як захисник порадив своєму клієнтові мовчати й не свідчити проти себе. Цю підставу зазначено в постанові слідчого. Про неї також двічі згадують прокурори в листах у відповідь на скарги захисника. В одному із цих листів також ідеться про те, що захисник, порадивши клієнтові заявити про свою невинність і відмовитися від частини своїх попередніх зізнань, порушив норми професійної етики. Також суд вважає дивним той факт, що за два роки потому заявник і С. дали досить докладні свідчення, які, на думку слідчого, не містили жодних розбіжностей або суперечливих моментів. Цей ступінь узгодженості між показаннями заявника і другого обвинуваченого в його справі дають підстави для підозри, що їх пояснення було ретельно скоординовано. Однак національні суди вважали ці детальні показання незаперечним доказом їх достовірності й використали їх як підставу для визнання заявника винним у вчиненні злочину 1998 р., незважаючи на те, що він давав свої свідчення за відсутності захисника й відмовився від них відразу після того, як з'явився захисник, обраний на його власний розсуд, а також на те, що ці свідчення не підтверджені жодними іншими матеріалами. Отже, є серйозні підстави вважати, що ці підписані заявником свідчення було здобуто всупереч його волі. З огляду на наведене вище, а також ураховуючи факт, що адекватного розслідування тверджень заявника про отримання його свідчень незаконними методами проведено не було, суд доходить висновку, що використання цих свідчень на судовому розгляді порушило право заявника на мовчання та право не свідчити проти себе.

У рішенні від 21 квітня 2011 р. «Нечипорук і Йонкало проти України» ЄСПЛ критично поставився до практики використання правоохоронними органами України адміністративного затримання для «вибивання» необхідних правоохоронцям свідчень, що стосуються кримінально караних дій. Зокрема, у п. 178 рішення ЄСПЛ зазначив: «Стосовно первинного триденного затримання заявника з 20 до 23 травня 2004 р., оформленого міліцією як такого, що ґрунтується на

підозрі в адміністративному правопорушенні, ЄСПЛ вважає, що під час цього затримання скаржника фактично розглядали як підозрюваного в кримінальному злочині – вбивстві пані І. Скаржника допитав слідчий у цьому вбивстві, і скаржник зізнався в його вчиненні, після чого міліція провела обшук в його зареєстрованому та фактичному місцях мешкання. З огляду на це, ЄСПЛ вважає, що адміністративне затримання заявника було насправді його арештом відповідно до статті 5 §1 (с) Конвенції як особи, підозрюваної в убивстві, без забезпечення її процедурних прав як підозрюваного, передусім без забезпечення права на захист (див. *Kafkaris v. Cyprus* [GC], 19 лютого 2009 р.). У прецеденті *Doronin* ЄСПЛ засудив поведінку влади як несумісну з принципом юридичної впевненості й таку, яка є свавіллям, що суперечить принципу верховенства права. У п. 264 Рішення ЄСПЛ знову наголосив, що тим, що міліція формально оформила адміністративне затримання заявника, але фактично розглядала його як підозрюваного в учиненні кримінального правопорушення, міліція позбавляла його доступу до адвоката, який мав бути обов'язковим згідно з українським законодавством для особи, підозрюваної в учиненні кримінального злочину, за яким його фактично допитували.

Отже, відображаючи суть Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ЄСПЛ визнав, що використання свідчень осіб, які вони давали без участі адвоката чи іншого фахівця в галузі права навіть до пред'явлення офіційного звинувачення, для подальшого обґрунтування провини в учиненні злочину є порушенням п. 1 ст. 6 Конвенції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лутковська В. Застосування судами України при здійсненні правосуддя ст. 6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини / В. Лутковська // *Право України*. – 2004. – № 8. – С. 30–32.

Білик Вадим Миколайович –
доцент кафедри адміністративної
діяльності Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПОЛОЖЕНЬ МІЖНАРОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку Української Держави постала проблема ретельного перегляду основних засад, форм і методів діяльності органів влади, зокрема поліції як органу виконавчої влади. Реформування державно-управлінської діяльності передбачає широке, багатоаспектне вдосконалення адміністративної діяльності поліції і, насамперед, форм та методів діяльності з охорони публічного порядку, попередження і припинення правопорушень.

Кризові тенденції та соціальні негаразди, зокрема низький соціально-економічний рівень життя в Україні, негативно позначаються на всіх верствах населення країни, передусім, на сім'ї. Об'єктивні явища (безробіття, стрімке зниження рівня достатку членів родини, матеріальна скрута, проведення антитерористичної операції у східних регіонах нашої країни тощо) та чинники суб'єктивного характеру (роздратованість, невірноваженість, агресивність тощо) призводять до вчинення насильства в сім'ї. Таким чином, у сфері сімейних відносин прогресують негативні тенденції. Зростання рівня насильства в сім'ї є глобальною проблемою, яка потребує пошуків механізмів її розв'язання. Тому актуальність проблем протидії насильству в сім'ї є очевидною.

Сфера побуту є консервативнішою, ніж інші сфери соціального життя, а сімейні відносини менш доступні різноманітним видам соціального регулювання та контролю. У ч. 1 ст. 32 Конституції України закріплено, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя [1]. Тому можливості, межі та своєчасність втручання працівника поліції обмежені об'єктивними обставинами. Практичне виконання завдань поліції безпосередньо пов'язано на місцях із діяльністю

служби дільничних офіцерів поліції як спеціалізованого підрозділу офіцерів поліції, які здійснюють найбільший обсяг профілактичних та охоронних функцій. На жаль, нині в Україні діяльність служби дільничних офіцерів поліції щодо запобігання насильству в сім'ї є малоефективною, причинами чого певною мірою є недосконалість чинного законодавства, яке регулює питання протидії насильству в сім'ї та передбачає відповідальність за проступки, пов'язані з учиненням насильства в сім'ї, а також формальний підхід до цього явища працівників поліції, зокрема дільничних офіцерів поліції, обмежене коло їх повноважень, форм і методів впливу на осіб, які вчиняють насильство в сім'ї.

За визначенням, що містить Закон України «Про попередження насильства в сім'ї», насильство в сім'ї – це будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї щодо іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і завдають йому моральної шкоди, шкоди його фізичному чи психічному здоров'ю [2]. Отже, жертвою домашнього насильства може стати будь-хто: жінка, яку постійно лас і б'є чоловік, дівчинка-підліток, що страждає від сексуальних переслідувань свого вітчима, хлопчик, якого лупцює мати-алкоголічка, старенька бабуса, що її ненавидять власні діти.

З огляду на недостатню ефективність діяльності служби дільничних офіцерів поліції щодо запобігання насильству в сім'ї та актуальність проблеми організації запобігання насильству в сім'ї, необхідно об'єднати зусилля науковців і практичних працівників для ефективного розв'язання цієї проблеми.

Дослідження питань насильства в сім'ї, здійснені провідними вченими різних галузей науки в Україні, констатували, переважно, неналежний рівень запобігання насильству в сім'ї та його причини. Крім цього, в Україні проблему насильства в сім'ї досліджували спеціалісти із соціології, психології, педагогіки, кримінології, кримінального права. Однак проблеми діяльності поліції, зокрема служби дільничних офіцерів, щодо попередження насильства в сім'ї в адміністративно-правовій науці окремо не вивчено, у наявних працях науковців ці аспекти досліджено частково.

Таким чином, вивчення адміністративно-правових заходів, детальний розгляд форм і методів діяльності поліції щодо попередження насильства в сім'ї набувають актуальності та потребують глибокого та всебічного наукового дослідження.

Упродовж останніх трьох десятиліть насильство щодо жінок, зокрема домашнє насильство, привертає посилену увагу з боку міжнародної спільноти, що відображено в міжнародному праві. Протягом цього періоду було здійснено кілька вирішальних кроків, серед яких: ухвалення Конвенції Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979), а також загальних рекомендацій та висновків, затверджених Комітетом з ліквідації дискримінації щодо жінок; Декларації Організації Об'єднаних Націй про викорінення насильства щодо жінок (1993); Міжамериканської конвенції про запобігання, покарання і викорінення насильства щодо жінок (1994); Пекінської декларації (1995); Протоколу про права жінок в Африці до Африканської хартії прав людини і народів (2003) тощо. Таким чином, розроблено потужну міжнародно-правову базу у сфері протидії насильству щодо жінок. Рада Європи також ухвалила низку рішень і дій, спрямованих на розв'язання проблеми насильства щодо жінок, передусім, План дій від 1995 р., Рекомендацію Rec (2002) Комітету міністрів державам-членам Ради Європи про захист жінок від насильства (2002) і, зрештою, Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, також відому як Стамбульська конвенція. Остання з перелічених є найповнішим документом у цій сфері, оскільки вона містить найкращі світові стандарти та практики, відтворює сучасний погляд на права людини, який передбачає, що протидія насильству стосовно жінок є обов'язком держави. Стамбульська конвенція набула чинності 1 серпня 2014 р. після її ратифікації десятима державами.

На жаль, Верховна Рада України ще не ратифікувала положення Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Саме імплементація положень Стамбульської конвенції в національне законодавство надасть можливість удосконалити кримінальне, кримінальне процесуальне й

адміністративне законодавство України з протидії насильству стосовно жінок і домашньому насильству. Зазначене сприятиме запровадженню додаткових заходів, спрямованих на створення запобіжних, захисних і каральних кримінально-правових механізмів протидії різним формам насильства стосовно жінок (зґвалтуванням та іншим актам сексуального насильства, примусовим шлюбом, примусовим абортам чи стерилізації тощо), а також домашньому насильству, водночас, це забезпечить відповідність законодавства України сучасним європейським стандартам у цій сфері та нагальним потребам українського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15 листоп. 2001 р. № 2789-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 10. – Ст. 70.

Білоус Роман Вікторович –
начальник відділу Департаменту
захисту економіки Національної
поліції України

УПРОВАДЖЕННЯ АНАЛІЗУ РИЗИКІВ У ДІЯЛЬНІСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Аналіз системи ризиків у діяльності підрозділів захисту економіки Національної поліції України – вид інформаційно-аналітичної діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України, що передбачає оцінку загроз, уразливості правоохоронної системи й рівня негативного впливу на неї, зіставлення результатів оцінки та дослідження взаємозв'язків між ними з метою розроблення пропозицій (рекомендацій) щодо підвищення ефективності правоохоронної діяльності із запобігання, виявлення, припинення та документування злочинів у сфері економіки.

Існують такі види аналізу ризиків протидії злочинам у сфері економіки:

- а) періодичний;
- б) тематичний;
- в) ситуативний;
- г) аналіз нетипових випадків.

Передумовою ефективності аналізу ризиків є організація аналітичного процесу, який передбачає впорядкований оперативний цикл взаємопов'язаних і послідовних елементів, а саме: визначення завдань, збирання даних та інформації, їх оцінка, упорядкування й аналіз, презентація результатів аналізу, розповсюдження аналітичних документів, оцінка результатів.

Отже, для покращення діяльності підрозділів захисту економіки Національної поліції України доцільно розробити алгоритм здійснення аналізу ризиків у межах протидії економічним злочинам. Також необхідно, щоб оперативні підрозділи в процесі аналізу ризиків застосовували методику оцінки інформації за методом 4x4, який передбачає окреме оцінювання джерела та змісту інформації. Згідно з певними критеріями, кожній інформації, що надходить до оперативних працівників, слід надавати відповідний код.

Боднар Василь Євгенович –
здобувач наукової лабораторії з
проблем досудового розслідування
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ ПРАЦІВНИКИ ПОЛІЦІЇ

Проведення антитерористичної операції (АТО) є однією з передумов того, що значно зросли масштаби терористичної загрози в Україні. У зоні проведення АТО задіяні сили і засоби не лише збройних сил, а й правоохоронних органів, тому актуальним є питання щодо протидії злочинам, які вчиняють працівники Національної поліції. Варто зауважити, що такі протиправні діяння негативно впливають не лише на авторитет України на міжнародній арені, а й позначаються на результатах

проведення АТО. Причиною цього є те, що досить часто злочини у сфері службової діяльності, учинені працівниками Національної поліції, провокують членів терористичних об'єднань та непередбачених законодавством України воєнізованих формувань до протиправних діянь, спрямованих зашкодити інтересам України. Передусім це стосується злочинів терористичної спрямованості. Отже, необхідно використовувати позитивний зарубіжний досвід щодо боротьби зі злочинами у сфері службової діяльності, які вчиняють працівники правоохоронних органів.

Департамент та підрозділи внутрішньої безпеки Національної поліції України є потужним державним механізмом гарантування, з одного боку, захисту працівників правоохоронних органів від незаконного втручання в професійну діяльність та життя, а з іншого – протидії кримінальним правопорушенням і корупційним діянням, які готують або вчиняють співробітники органів та підрозділів Національної поліції України. Цей аспект є досить вагомим, адже кардинальне реформування структури мало на меті повернення довіри населення до правоохоронних органів, що неможливо без зменшення корупційних проявів.

За кордоном важливу увагу приділяють забезпеченню внутрішньої безпеки у протидії корупції, тому в органах зарубіжних поліцій створюють спеціалізовані підрозділи, призначені для розслідування порушень законності у сфері поліцейської служби, уповноважують спеціальних працівників.

Найбільш цікавим є досвід Великої Британії, яка має найнижчий рівень корупції в лавах поліції. Особливість антикорупційного законодавства цієї країни полягає в тому, що службові особи зобов'язані доводити власну непричетність до корупційних правопорушень (принцип презумпції винуватості). Також з метою протидії корупції створено автономні поліцейські підрозділи, основним завданням, яких є пошук та притягнення до відповідальності поліцейських, винних у вчиненні корупційних злочинів [1, с. 119].

Виявлення та попередження фактів корупції серед поліцейських Німеччини покладено на найбільш досвідчених керівників, які здійснюють службові перевірки інформації про корупцію серед поліцейських, що надходить з різних джерел,

зокрема анонімних. Співвідношення кількості уповноважених керівників та працівників поліції становить 1:700. У разі підтвердження в діях поліцейського корупційного злочину матеріали направляються до прокуратури для відповідного реагування, а особу звільняють [2, с. 4–5]. Пріоритетним засобом протидії корупційним злочинам серед особового складу є профілактика. Наприклад, в Антикорупційному кодексі Нижньої Саксонії в Німеччині визначено сфери діяльності поліцейського, у яких можливі прояви корупції, наведено ознаки корупційної поведінки, вказано наслідки вчинення корупційного діяння поліцейським. Також наведено порядок дій поліцейського у разі спонукання його до вчинення корупційного діяння [3].

У Республіці Молдова після численних реорганізацій функціонує Служба внутрішньої безпеки та боротьби з корупцією МВС Республіки Молдова [4]. Мета її діяльності полягає у виявленні й профілактиці вчинення працівниками органів внутрішніх справ злочинів, адміністративних та дисциплінарних правопорушень, а також у попередженні скоєння названих діянь відповідними суб'єктами в майбутньому.

У Польщі в системі МВС створено Бюро внутрішніх справ. Завдання цього підрозділу передбачає: викриття вчинених поліцейськими злочинів та розшук злочинців за допомогою проведення оперативно-розшукових заходів і слідчих дій; координацію оперативних заходів у справах функціонерів і працівників поліції; накопичення та здійснення аналізу інформації щодо злочинності серед особового складу поліції; організація та проведення заходів стосовно запобігання корупції в поліції; реалізації превентивних заходів у зазначеній сфері [6]. Підрозділ внутрішньої безпеки МВС Польщі підпорядкований першому заступнику поліції [7].

У Канаді на рівні федерального законодавства не передбачено функціонування підрозділів, які б за своїм правовим статусом були аналогічні або подібні до підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України. Федеральним законодавством Канади визначено, що функції нагляду і контролю за діяльністю поліції (Королівська канадська кінна поліція) покладено на Комісію з вирішення скарг на дії Королівської канадської кінної поліції та Комітет з контролю за

діяльністю Королівської канадської кінної поліції. Однак у 1990 р. було створено відділ спеціальних розслідувань [8], який виконує завдання, подібні до завдань вітчизняних підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України. Відповідний відділ належить до структури Міністерства Генерального соліситора, тобто має найвищий рівень підпорядкування на території провінції Онтаріо [5].

Зарубіжні досвід підтверджує, що антикорупційні профілактичні заходи надають можливість не лише протидіяти корупції, а й запобігати вчиненню поліцейськими інших правопорушень. Відтак, у 1980-х рр. у поліції США було значно збільшено розмір посадових окладів співробітників поліції, що прирівнювало їх до так званого середнього класу американського суспільства. До того ж, з метою протидії корупції було введено додаткові соціальні пільги. Це зробило службу в поліції досить привабливою і сприяло здоровій конкуренції на етапі відбору кандидатів. Аналогічні заходи було проведено в більшості країн Європи, Канаді, Японії та ін. Також варто зазначити, що в США для виявлення ознак службових зловживань та збирання доказів щодо причетності поліцейських до корупційних правопорушень переважно здійснюють «таємні операції», а також залучають інформаторів.

Порівняльні дослідження заходів забезпечення внутрішньої безпеки органів поліції, визнані ефективними в інших країнах, слугують орієнтиром для розроблення нової стратегії боротьби зі злочинами у сфері службової діяльності, які вчиняють працівники Національної поліції, а також зі службовими зловживаннями та корупцією в поліції. Доцільно використовувати зарубіжний досвід, а саме: правове забезпечення державної антикорупційної політики (Польща, Чехія), виявлення ознак службових зловживань та збирання доказів щодо причетності поліцейських до корупційних правопорушень шляхом проведення «таємних операцій», залучення інформаторів (США), відбір кандидатів в органи поліції за допомогою проведення тренінгів (Італія), використання повідомлень секретних джерел як доказів корупційної діяльності (Німеччина), запровадження «гарячих

телефонних ліній» як засобу виявлення прихованих зловживань (Болгарія), документування фактів службових зловживань на основі контролю за вчиненням злочину (Грузія) і організаційне забезпечення діяльності підрозділів внутрішньої безпеки (Російська Федерація, Республіка Білорусь).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Невмержицький Є. В. Корупція як соціально-політичне явище: особливості проявів і механізми подолання в сучасній Україні : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Невмержицький Євген Васильович. – Київ, 1999. – 179 с.
2. Коненко С. Я. Профілактика та боротьба з корупцією в поліції Німеччини (З досвіду роботи поліції землі Нижня Саксонія) / С. Я. Коненко. – Київ : Знання України, 2006. – 16 с.
3. Григоренко І. А. Зарубіжний досвід протидії службовим зловживанням та корупції в діяльності поліції / І. А. Григоренко // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 1. – С. 146–155.
4. О внесении изменений и дополнений в некоторые постановления Правительства : Постановление Правительства Республики Молдовы от 26 дек. 2012 г. № 990.
5. Гарбузов В. В. Адміністративно-правовий статус підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Гарбузов Володимир Володимирович. – Запоріжжя, 2016. – 241 с.
6. Проневич О. С. Адміністративно-правові засади діяльності Головної комендатури поліції Польщі / О. С. Проневич // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 2. – С. 314–323.
7. Підюков П. П. Структура, система та компетенція поліції Польщі в контексті реформування системи МВС України / П. П. Підюков, М. О. Амонс, О. В. Камінська // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2012. – Вип. 2. – С. 23–30.
8. Про поліцейські послуги : закон Провінції Онтаріо від 1990 р. – Київ : Москаленко О. М. – 2013. – 357 с.

Братель Сергій Григорович –
начальник відділу організації науково-
дослідної роботи Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ПРОЦЕДУРА ПРИЗНАЧЕННЯ ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА В КРАЇНАХ ЄВРОПИ

У країнах Європи процедура призначення Генерального прокурора має певні особливості. Так, у Словаччині його призначає та відкликає Президент Словацької Республіки за пропозицією Національної ради. В Угорщині цю посадову особу обирають Державні збори за пропозицією Президента Республіки, а заступників за її пропозицією призначає Президент. У Болгарії Головного прокурора призначає Президент Республіки за пропозицією Вищої судової ради строком на сім років без права повторного призначення. У Німеччині федерального генерального прокурора призначає Президент за пропозицією міністра юстиції зі згоди бундесрату. У Франції всіх прокурорів призначає та зміщує з посади Президент [1].

Особливий інтерес становить процедура призначення Генерального прокурора в Іспанії, де його призначає Король за пропозицією уряду після консультування з Генеральною радою судової влади.

У низці зарубіжних країн (Бельгія, Болгарія, Угорщина, Грузія, Румунія та ін.) порядок призначення прокурорів нижчого рівня регламентовано в конституціях. Так, відповідно до ст. 153 Конституції Бельгії, «Король призначає і звільняє чиновників прокуратури при судах і трибуналах». В Угорщині прокурорів такої категорії призначає Генеральний прокурор. Аналогічний порядок призначення цих посадових осіб закріплено в Конституції Республіки Грузія. У Російській Федерації Генерального прокурора призначає Рада Федерації за поданням Президента. Прокурори суб'єктів Російської Федерації призначає Генеральний прокурор за погодженням із її суб'єктами. Згідно з конституціями Польщі та Словаччини, це питання регламентовано відповідним законом [1].

Просування прокурора по службі відбувається в таких напрямках: на вищу посаду; на рівнозначну посаду з урахуванням специфіки знань і професійних компетентностей фахівця; на нижчу посаду (в разі оптимізації штату, за власним бажанням, за станом здоров'я, за результатами проведення атестації).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми професійної підготовки суддів, прокурорів та працівників правоохоронних органів : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 квіт. 2009 р.) / [редкол.: Г. П. Середя (відп. ред.), М. К. Якимчук, В. М. Куц та ін.]. – Київ : Генеральна прокуратура України, Нац. акад. прокуратури України, 2009. – 80 с.

Бурак Марія Василівна – старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

НЕЕФЕКТИВНІСТЬ АНТИМОНОПОЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ТА МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИРОДНИХ МОНОПОЛІЙ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНИМ ІНТЕРЕСАМ І БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Статтею 1 Закону України «Про природні монополії» від 20 квітня 2000 р. № 1682-III передбачено, що природна монополія – це стан товарного ринку, за якого задоволення попиту є більш ефективним за умови відсутності конкуренції внаслідок технологічних особливостей виробництва (у зв'язку з істотним зменшенням витрат виробництва на одиницю товару в міру збільшення обсягів виробництва), а товари (послуги), які виробляють суб'єкти природних монополій, не можуть бути замінені у споживанні іншими товарами (послугами). Таким чином, попит на відповідному товарному ринку менше залежить від зміни цін на ці товари (послуги), ніж попит на інші товари (послуги) [1].

У п. 2 ст. 42 Конституції України закріплено, що держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності від зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірного обмеження конкуренції та недобросовісної конкуренції. Види і межі монополії визначає закон [2].

Антимонопольна політика є одним з важливих компонентів економічної стратегії держави. З одного боку, вона визначає соціальне становище громадян у державі, а з іншого – рівень економічного розвитку країни, ступінь конкурентності ринку тощо.

Необхідність безперервного вдосконалення антимонопольного законодавства можна пояснити постійним пошуком фірмами-порушниками нових способів досягнення закономірності антиконкурентних дій або монопольного становища.

Процес монополізації економіки має негативні наслідки, тому Україна потребує провадження активної антимонопольної політики.

Основними проблемами, пов'язаними зі зловживанням монопольним становищем вважають: нав'язування певних умов договору, що ставлять контрагентів у нерівне становище, чи умов, які не пов'язані з предметом договору (нав'язування непотрібного контрагенту товару); обмеження або призупинення виробництва, вилучення з обігу товарів задля створення, підтримання на ринку дефіциту чи встановлення монопольних цін; повна або часткова відмова від реалізації чи закупівлі товару за відсутності альтернативних джерел постачання або збуту з метою створення, підтримання на ринку дефіциту чи встановлення монопольних цін; інші дії, спрямовані на створення перешкод доступу до ринку, виходу з нього інших підприємств; установлення дискримінаційних цін (тарифів, розцінок) на свої товари, що обмежує права окремих споживачів.

Реальне завдання антимонопольної політики полягає в тому, щоб забезпечити державний контроль діяльності монополії і унеможливити зловживання монопольним становищем.

В умовах ринкової трансформації економіки України новим і актуальним є питання захисту конкуренції та

недопущення зловживання ринковою владою монополістичними структурами. Сьогодні надмірний рівень монополізації не лише зберігся з минулих років, а й певною мірою збільшився, оскільки держава, послабивши контроль виробників, своєчасно не впровадила механізм їх обмеження через створення умов і підтримку конкуренції.

З метою вдосконалення державного регулювання природних монополій неефективність наявних механізмів й антимонопольної політики, що ускладнює створення конкурентного середовища в економіці, визнано загрозою національним інтересам і національній безпеці. Для забезпечення захисту конкуренції у сфері підприємницької діяльності, недопущення зловживання монополієм становищем на ринку і вдосконалення антимонопольної політики, відповідно до статей 42, 102 та 106 Конституції України й ст. 10 Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. № 964-IV, було прийнято Концепцію про вдосконалення державного регулювання природних монополій, схвалену Указом Президента України від 27 вересня 2007 р. № 921/2007 [3].

Реалізація Концепції повинна забезпечити істотне підвищення ефективності державного регулювання діяльності на ринках природних монополій та суміжних ринках, сприяти отриманню споживачами якісних товарів, послуг у необхідному обсязі за економічно обґрунтованими цінами, захищати права й інтереси споживачів товарів, вироблених (реалізованих) на ринку, що перебуває у стані природної монополії, та суміжних ринках, а також забезпечити подальше зміцнення економічного потенціалу держави та підвищення її міжнародного авторитету.

Згідно зі ст. 7 Закону України «Про основи національної безпеки України», основними напрямками державної політики з питань національної безпеки визначено вдосконалення антимонопольної політики та механізму державного регулювання природних монополій [4].

Відтак, реформування системи забезпечення національної безпеки є одним з найактуальніших для держави питань сьогодення і визначено головним пріоритетом держави за

Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», схваленою Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 [5].

Стратегія передбачає, що одним із векторів розвитку держави має бути забезпечення процвітання, реалізація структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя. Україна повинна стати державою з сильною економікою, яка володіє передовими інноваціями. Для цього, передусім, необхідно відновити макроекономічну стабільність, сприятиме стійкому зростанню економіки екологічно невиснажливим способом, створити сприятливі умови для ведення господарської діяльності та прозору податкову систему. Також вектор розвитку передбачає реформу захисту економічної конкуренції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про природні монополії [Електронний ресурс] : Закон України від 20 квіт. 2000 р. № 682-III. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1682-14>. – Назва з екрана.

2. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. – Назва з екрана.

3. Концепція про вдосконалення державного регулювання природних монополій [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 27 верес. 2007 р. № 921/2007. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/en/921/2007>. – Назва з екрана.

4. Про основи національної безпеки України [Електронний ресурс] : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 964-IV. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>. – Назва з екрана.

5. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>. – Назва з екрана.

Вакулик Ольга Олексіївна –
доцент кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ

15 грудня 2013 р. набув чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 18 квітня 2013 р. № 222-VII. Цей Закон на виконання міжнародних зобов'язань як захід кримінально-правового характеру запровадив спеціальну конфіскацію як один із заходів, спрямованих на посилення протидії корупції.

Згідно зі ст. 96¹ Кримінального кодексу (КК) України, сутність спеціальної конфіскації полягає в примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених цим Кодексом, за умови вчинення злочину, передбаченого ст. 354 та ст. 364, 364¹, 365², 368–369² розділу XVII Особливої частини цього Кодексу, або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого зазначеними статтями.

Зазначений Закон також доповнив санкції ст. 354 КК України та деяких статей розділу XVII Особливої частини КК України таким обов'язковим для призначення заходом кримінально-правового характеру, як «спеціальна конфіскація» (ст. 364, 364¹, 365², 368–369²). З огляду на це, а також на здійснений системний аналіз ст. 96¹, 96² КК України, доходимо висновку, що спеціальна конфіскація – примусове безоплатне вилучення за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна – слід застосовувати лише за наявності таких обов'язкових умов у їх сукупності:

1) учинено злочин, передбачений ст. 354 та ст. 364, 364¹, 365², 368–369² КК України, або суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого зазначеними статтями. «Суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки ст. 354, 364, 364¹, 365², 368–369² КК України», з огляду на закріплене в ч. 1

ст. 11 КК України поняття злочину та наявне у визначенні «спеціальної конфіскації» (ст. 96¹ КК України), розмежування злочину від суспільно небезпечного діяння, що підпадає під його ознаки, слід розуміти як діяння, що у зв'язку з фактом окремих обов'язкових для злочину складників (переважно суб'єктивних складників злочину), не можна назвати злочином (наприклад, за відсутністю конкретного суб'єкта – невстановленням особи вчинення злочину (здійснення кримінального провадження за фактом учинення суспільно небезпечного діяння що підпадає під ознаки діяння, передбаченого ст. 354 та ст. 364, 364¹, 365², 368–369² КК України);

2) гроші, цінності й інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, обов'язково мають бути такими, що: а) одержані внаслідок учинення зазначених вище злочинів та/або є доходами від цього майна (тобто майна, одержаного внаслідок учинення злочину); б) та/або такими, що були призначені (використані) для схиляння особи до вчинення злочину, фінансування та/або матеріального забезпечення злочину або винагороди за його вчинення; в) та/або були предметом злочину, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), а в разі, якщо особу власника (законного володільця) не встановлено, – переходять у власність держави; г) та/або були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення злочину, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), який не знав і не міг знати про їх незаконне використання;

3) ці гроші, цінності й інше майно за законом не підлягають поверненню власнику (законному володільцю) та не призначені для відшкодування шкоди, завданої злочином. За інших обставин спеціальну конфіскацію не застосовують (ч. 5 ст. 96² КК України).

Нині законодавець пропонує розширити можливість застосування спеціальної конфіскації, не прив'язуючи її до конкретних норм Особливої частини кримінального закону, що, безумовно, є правильним підходом, оскільки це міжнародна практика.

Також варто розглянути питання щодо можливості застосування спеціальної конфіскації до злочинів з відмивання коштів.

Спеціальну конфіскацію не можна застосовувати до злочинів з відмивання коштів, оскільки перелік норм, що передбачають кримінальну відповідальність за злочини, унаслідок учинення яких, крім покарання, передбачено захід кримінально-правового впливу у виді спеціальної конфіскації, є вичерпним. Це злочини, передбачені ст. 354, 364, 364¹, 365², 368–369² КК України.

Водночас санкції ст. 209 КК України «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» передбачають, поряд з основним покаранням у виді позбавлення волі, додаткові обов'язкові покарання, серед яких «конфіскація коштів або іншого майна, одержаних злочинним шляхом». Ця конфіскація за своїм змістом є аналогічною випадку застосування спеціальної конфіскації, передбаченого п. 1 ч. 1 ст. 96² КК України, а отже, теоретично це покарання є відокремленим різновидом спеціальної конфіскації, практично ж, з огляду на положення ст. 96¹ КК України та вживання законодавцем у санкціях окремих статей словосполучення «спеціальна конфіскація» (їх перелік наведено вище), визначати (називати) додаткове обов'язкове покарання «конфіскація коштів або іншого майна, одержаних злочинним шляхом» (ст. 209 КК України) (тобто зазначати в судових рішеннях) спеціальною конфіскацією не можна.

Також необхідно зауважити, що процедуру тимчасового вилучення (ст. 167 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України) з подальшою конфіскацією не можна прирівнювати до застосування спеціальної конфіскації (стосовно грошей, цінностей та іншого майна, що підлягає спеціальній конфіскації). Зазначене зумовлено тим, що тимчасове вилучення майна є заходом забезпечення кримінального провадження, а спеціальна конфіскація є заходом кримінально-правового характеру. Тобто після тимчасового вилучення майна, яке підпадає під дію ч. 2 ст. 167 КПК України, слідчий суддя накладає арешт майна в порядку, передбаченому ст. 170–173 КПК України, або ж може накладати арешт на

майно без попереднього його тимчасового вилучення. Надалі в загальному порядку, залежно від санкції статті інкримінованого особі злочину, застосовують: спеціальну конфіскацію цього арештованого майна, якщо цей захід передбачено в санкції статті; вирішують питання щодо речових доказів і документів; цивільний позов; залежно від ситуації – в загальному порядку (про що згідно з ч. 9 ст. 100 КПК України має бути зазначено в судовому рішенні).

Розглянемо, зокрема, випадок коли особа вчинила злочин, передбачений ст. 368 КК України (санкції цієї статті передбачають спеціальну конфіскацію). Протоколом має бути оформлено тимчасове вилучення одержаних нею грошових коштів. За клопотанням прокурора про арешт тимчасово вилученого майна слідчий суддя приймає рішення про його арешт чи відмовляє в задоволенні клопотання (тоді тимчасово вилучене майно підлягає негайному поверненню). У разі постановлення вироку суд також вирішує питання щодо спеціальної конфіскації цих грошових коштів.

Варваринець Василь Іванович – старший викладач кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

ОПЕРАТИВНИЙ АНАЛІЗ У ПРОТИДІІ ЗЛОЧИНАМ

У країнах Європейського Союзу, США та інших державах світу провадження оперативного аналізу є обов'язковим для всіх правоохоронних органів. Його зміст, правила та процедури чітко визначено й урегульовано законодавством. Це, зокрема, стосується ведення оперативно-розшукової діяльності, слідства та розгляду кримінальних справ у суді. Варто зауважити, що в Україні оперативні підрозділи використовують оперативний аналіз в оперативно-розшуковій протидії злочинам, однак у правовому контексті це питання залишається не врегульованим.

Оперативний аналіз в оперативно-розшуковій протидії злочинам полягає у цілеспрямованому збиранні/здобуванні, упорядкуванні, фіксації, аналізі та оцінці оперативно-значущої інформації, її представленні (візуалізації), передачі та реалізації.

Ми поділяємо думку науковців та практиків, які стверджують, що існує два види оперативного аналізу – тактичний та стратегічний.

Тактичний аналіз охоплює такі сфери, як злочин, особу яка його вчинила, методи ведення справ, що належать до компетенції оперативних підрозділів, згідно з нормами Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. № 2135-ХІІ, а також сприяє досягненню протягом короткого часу запланованих результатів.

Стратегічний оперативний аналіз спрямовано на оброблення інформації для процесів управління і прийняття рішень щодо усунення причин та умов, які сприяли/сприятимуть вчиненню злочину.

Для оцінки детермінант у межах стратегічного оперативного аналізу застосовують два типи показників:

а) індикатори організованого злочинного угруповання (оцінюють за такими категоріями: джерела, сфера застосування, адаптація, вплив);

б) індикатори сфери злочинної діяльності (оцінюють джерела, масштаби, пристосовність, толерантність).

Підсумовуючи вищесказане, необхідно зазначити, що оперативний аналіз в оперативно-розшуковій протидії злочинам – це специфічний вид інформаційно-аналітичної діяльності, що полягає в ідентифікації та найбільш точному встановленні внутрішніх зв'язків між інформацією (відомостями), які стосуються злочину, і будь-якими іншими даними, отриманими з різних джерел, а також у їх використанні для проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування та аналітичної підтримки.

Василевич Ярослав Віталійович –
ад'юнкт докторантури та аспірантури
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБИ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ ЗЛОЧИНИ В БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ

Осіб, які вчиняють злочини в бюджетній сфері, можна класифікувати таким чином: посадові особи – розпорядники, отримувачі бюджетних коштів, ті, хто мають повноваження щодо їх формування і використання, а також ті, хто своїми діями або у змові з постачальником товарів, робіт та послуг можуть вчинити діяння, кваліфіковані ст. 190, 191, 210, 211, 364, 365, 366, 367, 368 Кримінального кодексу (КК) України; посадові особи – постачальники товарів, робіт та послуг, які можуть вчинити діяння, передбачені ст. 190, 191, 222, 358, 364, 365, 366, 367, 369 КК України; посадові особи підприємств, які за державними програмами отримують фінансову допомогу (як на поворотній, так і на безповоротній підставі) і які своїми діями можуть вчинити діяння, визначені ст. 190, 191, 222, 358, 364, 365, 366, 367, 369 КК України; фізичні особи – отримувачі соціальних виплат за наявності фактів фальсифікації підстав на отримання такої допомоги (ст. 190, 358, 369 КК України).

Визначено, що серед осіб, які вчиняють злочини в бюджетній сфері, чоловіків удвічі більше, ніж жінок (62,7 % і 37,3 %). Однак питома вага злочинів жіночої статі значно диференціюється залежно від видів злочинів. За інтелектуальним та освітнім рівнями, життєвим досвідом, колом інтересів їх можна зарахувати до категорії найбільш «інтелектуальних» злочинців. Так, серед них повну вищу освіту мають 92 %. Найбільш криміногенною є група осіб віком від 30 до 45 років (57 %). Це зумовлено тим, що в цей віковий період формування людини як особистості завершується.

Варто зауважити, що період роботи, коли посадовці найчастіше вчиняють протиправні діяння, – це перший – третій роки (35 %), а також період від п'яти до десяти років стажу (23 %). Мотиви злочинної поведінки переважно мають корисливий характер у різних його модифікаціях і залежать від соціального статусу особи, якій властиве підвищене почуття незалежності від правової системи, правовий нігілізм, орієнтація

на задоволення власних потреб будь-яким чином, чітке усвідомлення протиправності своїх діянь.

У процесі дослідження нами було доведено, що на формування і вияв особових характеристик осіб, які вчиняють злочини в бюджетній сфері, істотно впливають: початкова налаштованість посадовців на можливість використання службового становища і посади в особистих корисливих інтересах; наявність в їх оточенні осіб із високим рівнем матеріального добробуту, досягнутого злочинною діяльністю; зниження вже досягнутого раніше рівня матеріальної забезпеченості особи і бажання підняти його злочинним шляхом; орієнтованість на високі стандарти життя, досягнуті товаришами по службі; наявність звичок або хобі, що потребують значних капіталовкладень.

Вознюк Андрій Андрійович –
завідувач наукової лабораторії з
проблем досудового розслідування
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОРЯДКУ ВИЗНАННЯ ЗЛОЧИННИХ ОБ'ЄДНАНЬ ТЕРОРИСТИЧНИМИ

Високий рівень злочинності в Україні є одним із основних факторів, що гальмують сучасні соціально-економічні реформи європейського зразка. Протягом декількох останніх років у структурі злочинності спостерігається тенденція активного зростання окремих її видів, зокрема злочинної діяльності, пов'язаної з тероризмом. Терористичні злочини, з огляду на специфіку механізму їх скоєння, вчиняють здебільшого в різних формах співучасті, передусім організованих, стрімке збільшення кількості яких останніми роками вражає. Якщо у 2013 р. зафіксовано один випадок створення терористичних об'єднань та участі в них, то у 2014 р. – 478, а у 2015 р. – 849 [1].

Під час виявлення та розслідування цих злочинів, а також судового розгляду кримінальних проваджень за фактами їх учинення, в правоохоронних і судових органах виникають труднощі, значна частина яких пов'язана з порядком визнання об'єднань терористичними.

Попри те, що органи досудового розслідування кваліфікують створення терористичної групи, терористичної організації та участь у них за ст. 258³ Кримінального кодексу (КК) України, суди не завжди з цим погоджуються, приймаючи зазвичай одне з таких рішень: 1) засуджують винних осіб за вчинення злочинів, передбачених ст. 258³ (у разі сукупності й за іншими статтями) КК України; 2) виправдовують осіб за вчинення злочинів, передбачених цією статтею; 3) здійснюють перекваліфікацію, унаслідок чого засуджують осіб за злочини, передбачені іншими статтями КК України, зокрема ст. 256 (сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності), 260 (створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань) КК України*.

Такі результати судового розгляду зумовлені складною процедурою визнання певних злочинних об'єднань терористичними. Спробуємо розкрити цю процедуру та з'ясувати її значення для кваліфікації злочину, передбаченого ст. 258³ КК України.

У ч. 1 ст. 258³ КК України встановлено кримінальну відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації, керівництво такою групою чи організацією або участь у ній, а так само організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації.

Попереднє вивчення питання видається цілком безпроблемним. Норма, описана в цій статті, схожа на аналогічні, що передбачені ст. 255, 257, 260 КК України. Насправді ситуація набагато складніша, оскільки, одразу виникає питання: що таке терористична група й терористична організація та де визначені ці види злочинних об'єднань?

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 р., терористична група – це

* За результатами вивчення 76 вироків, у яких обвинувачено 80 осіб у вчиненні злочину, передбаченого ст. 258³ КК України, встановлено, що: 55 осіб (68,8 %) засуджено за ст. 258³ КК України; 9 осіб (11,2 %) виправдано за 258³ КК України; дії 16 осіб (20 %) перекваліфіковано на інший злочин, передбачений ст. 256, 260 КК України.

група з двох і більше осіб, які об'єдналися із метою здійснення терористичних актів, а терористична організація – стійке об'єднання трьох і більше осіб, яке створене з метою здійснення терористичної діяльності, у межах якого здійснено розподіл функцій, встановлено певні правила поведінки, обов'язкові для цих осіб під час підготовки та вчинення терористичних актів. Організація визнається терористичною, якщо принаймні один із її структурних підрозділів здійснює терористичну діяльність із відома хоча б одного з керівників (керівних органів) усієї організації [2].

Знову ж таки здається все просто: для кваліфікації злочину за ст. 258³ КК України необхідно встановити ознаки його складу, зокрема ознаки зазначених у законі терористичних об'єднань. Водночас це не вичерпує всіх труднощів кваліфікації злочинів, учинених учасниками терористичних об'єднань.

Джерело найбільших проблем криється в положеннях ст. 24 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 р.

Відповідно до ч. 1 ст. 24 вказаного Закону, організація, відповідальна за вчинення терористичного акту і визнана за рішенням суду терористичною, підлягає ліквідації, а належне їй майно конфіскують.

У ч. 2 цієї статті наголошено, що в разі визнання судом України, зокрема відповідно до її міжнародно-правових зобов'язань, діяльності організації (її відділення, філії, представництва), зареєстрованої за межами України, терористичною, діяльність такої організації на території України забороняють, її українське відділення (філію, представництво) на підставі рішення суду ліквідовують, а належні їй майно і майно зазначеної організації, яке перебуває на території України, конфіскують.

Водночас, відповідно до ч. 3, заяву про притягнення організації до відповідальності за терористичну діяльність подають до суду Генеральний прокурор України, прокурори АР Крим, областей, міст Києва і Севастополя у встановленому законом порядку [2].

У зв'язку з наявністю цих положень окремі суди вважають, що для визнання злочинного об'єднання

терористичною організацією слід використовувати положення ст. 24 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 р. Причому як суди, так і захисники досить часто посилаються на те, що чинним законодавством не передбачено порядок визнання організацій терористичними, про який йдеться у ч. 3 ст. 24 цього Закону.

Спробуємо більш детально розібратись у цій ситуації. Аналіз ст. 24 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 р. дає змогу висловити декілька тверджень відносно її тлумачення.

Очевидно, що ця стаття не стосується терористичних груп. Це означає, що кримінальна відповідальність за створення терористичних груп та участь у них передбачена в ст. 258³ КК України без дотримання порядку визначеного ч. 3 ст. 24 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 р.

Більш суперечливою є ситуація з терористичними організаціями. Слід відмітити, що в цій статті вжито поняття «організація, відповідальна за вчинення терористичного акту», а не «терористична організація».

Якщо вважати, що ці поняття тотожними, то виникає чимало проблем: жодну організацію не можна визнати терористичною, доки Генеральний прокурор України, прокурори АР Крим, областей, міст Києва і Севастополя у встановленому законом порядку не подадуть заяву до суду про притягнення організації до відповідальності за терористичну діяльність. Причому такого порядку, як вважають окремі суди, ще не розроблено [3–5]. Не випадково у Верховній Раді України зареєстровано два законопроекти стосовно розв'язання цієї проблеми [6–7].

За таких умов постає питання: чи можна, не враховуючи такий порядок (передбачений ст. 24 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 р., який ще не розроблений, а лише існує в окремих проектах Законів України), притягувати до кримінальної відповідальності осіб, які брали участь у терористичних організаціях або сприяли їм за ст. 258³ КК України. Очевидно, що ні.

Отже, більш ґрунтовною вважаємо позицію, відповідно до якої терміни «організація, відповідальна за вчинення терористичного акту» та «терористична організація» – різні за змістом. Поняття «терористична організація» слід застосувати для притягнення до кримінальної відповідальності її учасників, а категорію «організація, відповідальна за вчинення терористичного акту» – відносно юридичних осіб інших заходів відповідальності у вигляді ліквідації юридичної особи та конфіскації належного їй майна. Цілком закономірно, що в цій статті йдеться про організацію як юридичну особу. Відповідно, це дає підстави для своєрідного законодавчого впливу на таку організацію. Щось на зразок квазікримінальної відповідальності для юридичних осіб. Хоча в КК України така відповідальність уже існує, оскільки вчинення уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого зі злочинів, передбачених у ст. 258–258⁵ КК, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 96³ КК України, є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

Узагальнюючи результати здійсненого дослідження, варто зазначити декілька важливих позицій. По-перше, терористичну організацію в контексті кваліфікації злочинів слід розглядати у двох аспектах: 1) як об'єднання фізичних осіб; 2) як юридичну особу. По-друге, для притягнення до кримінальної відповідальності учасників терористичних об'єднань як фізичних осіб не потрібно жодних порядків (достатньо лише дотримуватися загальних правил кваліфікації злочинів). Водночас для притягнення до кримінальної відповідальності за терористичну діяльність юридичних осіб необхідно розробити особливий порядок, про який йдеться в ст. 24 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 р. Хоча, з іншого боку, своєрідною альтернативою такого порядку є порядок застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування [Електронний ресурс] : статистична інформація 2013–2015 рр. // Генеральна

прокуратура України : [сайт]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>. – Назва з екрана.

2. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 берез. 2003 р. № 638-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/638-15>. – Назва з екрана.

3. Вирок Колегії суддів Северодонецького міського суду Луганської області від 28 січня 2016 р. Справа № 428/6370/14-к. [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55361285>. – Назва з екрана.

4. Вирок Колегії суддів Новопсковського районного суду Луганської області від 28 березня 2016 р. СУ № 420/3363/15-к. [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56743329>. – Назва з екрана.

5. Вирок Колегії Соснівського районного суду м. Черкаси від 4 липня 2016 р. Справа № 712/5749/15-к. [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58796702>. – Назва з екрана.

6. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо визнання організацій терористичними» від 26 січня 2015 р. № 1840 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53690. – Назва з екрана.

7. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення механізмів боротьби з тероризмом» від 13 лютого 2015 р. № 2139 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc41?pf3511=54044>. – Назва з екрана.

Войтюк Роман Віталійович –
аспірант наукової лабораторії з проблем
досудового розслідування Національної
академії внутрішніх справ

РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ОСОБАМИ, ЯКІ ПЕРЕХОВУЮТЬСЯ ВІД ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА СУДУ

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Генеральної прокуратури України» від 12 травня 2016 року до Кримінального процесуального кодексу (КПК) України вніс зміни щодо тимчасового порядку процедури спеціального кримінального провадження [1].

Зазначена законодавча новела закріплює можливість не тільки проводити ефективне досудове розслідування за відсутності підозрюваної особи на території України, а й ефективно реалізувати питання повернення коштів, отриманих злочинним шляхом.

Проте деякі положення цих змін, незважаючи на раціональність, призводять до суперечливих трактувань цього інституту кримінального процесуального законодавства.

Зокрема, у п. 201 «Перехідні положення» КПК України зазначено, що слідчий суддя може відмовити в задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, якщо слідчий, прокурор не доведе, що підозрюваний переховується від органів слідства й суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та стосовно нього наявні фактичні дані про перебування за межами України, на тимчасово окупованій території України або в районі проведення антитерористичної операції. Крім цього, згідно з п. 2-1 ч. 1 статті 280 КПК України, відмова слідчого судді в задоволенні клопотання про спеціальне досудове розслідування є підставою для зупинення досудового розслідування [2].

Правові підстави цієї процедури визначено в п. 201 Перехідних положень КПК України, а саме зазначено, що до квітня 2017 р. підставами спеціального досудового розслідування та судового провадження є переховування підозрюваного (обвинуваченого) від органів слідства та суду з

метою ухилення від кримінальної відповідальності понад шість місяців та/або наявність фактичних даних щодо підозрюваного (обвинуваченого), що він перебуває поза межами України, на тимчасово окупованій території або в районі проведення антитерористичної операції.

Використання законодавцем сполучників «та/або» у формулюванні цих підстав може зумовлювати розширене тлумачення положень цього пункту. Тобто, порядок здійснення спеціального кримінального провадження в Україні можливий фактично лише за наявності одночасно двох підстав, зазначених у ч. 5 ст. 139 КПК України. Наявність лише однієї з них не може зумовлювати здійснення цього судового розгляду у кримінальному провадженні. Зазначення законодавцем сполучника «та» свідчить про нерозривний взаємозв'язок цих підстав.

Отже, для ефективного виконання завдань кримінального процесуального законодавства України підстави, передбачені п. 201 Перехідних положень КПК України, слід також застосовувати в сукупності, а не як альтернативні.

Крім цього, використане законодавцем формулювання «стосовно яких наявні фактичні дані» в контексті підтвердження перебування обвинуваченого на певній території обрано не цілком вдало. Мають бути наявні не просто фактичні дані, а докази цього факту з дотриманням процесуальної форми, установленної в ст. 84 КПК України.

Наприклад, суд у разі виникнення таких питань зазначає: «Суд не погоджується з твердженням сторони обвинувачення з приводу наявності даних, які вказували б на перебування... на території Російської Федерації, оскільки до матеріалів клопотання не долучено таких, отриманих з процесуальних джерел, доказів, визначених ст. 84 КПК України» [3]. Цей приклад підтверджує необхідність надання саме доказів про фактичне перебування особи.

Зауважимо, що в п. 201 Перехідних положень КПК України вимоги про необхідність оголошення підозрюваного (обвинуваченого) в розшук немає. Водночас (закони України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 р., «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної

операції» від 12 серпня 2014 р., містять вимогу про необхідність оголошення осіб, які перебувають у районі антитерористичної операції та/або на тимчасово окупованій території, у розшук. Зазначене свідчить про суперечливість норм чинного законодавства.

Внесення змін до відповідних положень кримінального процесуального законодавства забезпечить дієве застосування норм спеціального досудового розслідування, а головне – виключить можливість зловживання ними стороною обвинувачення за відсутності підстав їх застосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Генеральної прокуратури України : Закон України від 12 трав. 2016 р. № 1355-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 22. – Ст. 453.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, 11–12, 13. – Ст. 88.

3. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс] / Державне підприємство «Інформаційні судові системи» : (рішення суду у справі № 757/9959/16-к від 11 серп. 2016 р. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61872234>. – Назва з екрана.

Вязмікін Сергій Анатолійович –
перший заступник начальника
Департаменту захисту економіки
Національної поліції України

ПРОТИДІЯ НЕЗАКОННОМУ ВИДОБУВАННЮ БУРШТИНУ

Надра є важливим економічним і стратегічним природним ресурсом, який у ст. 13 Конституції України визначено об'єктом права власності Українського народу.

Особливе місце у структурі екологічних злочинів належить незаконному видобуванню корисних копалин загальнодержавного значення. Негативними наслідками злочинів цієї категорії є заподіяння збитків економіці та

екології країни в тих регіонах, де розміщені поклади корисних копалин і здійснюється їх активне видобування.

Кількість екологічних злочинів, пов'язаних із порушенням правил охорони або використання надр, постійно збільшується.

Аналіз ситуації, що склалася впродовж останніх декількох років, свідчить про низку серйозних і важливих проблем, які потребують негайного розв'язання.

Відсутність належного правового регулювання у сфері надрокористування, зростання цін на бурштин на світовому ринку дорогоцінного каміння, складна соціально-економічна ситуація, низький рівень зайнятості населення, досить лояльна система відповідальності, відносні дешевизна та простота технології кустарного видобування сировини бурштину спричинили значне поширення такого виду незаконної діяльності на Поліссі (Рівненська (Сарненський, Дубровицький, Володимирецький райони), Житомирська (Олевський, Коростенський та Овруцький райони) і Волинська (Любешівський, Маневицький, Ратнівський райони) області).

Офіційне видобування бурштину дозволено лише трьом суб'єктам господарювання на території Рівненській області: ДП «Бурштин України» – родовище «Клесівське», хоча в червні 2015 р. Державна служба геології та надр України призупинила спеціальний дозвіл на користування надрами; ТОВ «Центр «Сонячне ремесло» – родовище «Володимирець-Східний»; ДП «Укрбурштин» Державної акціонерної компанії «Українські поліметали» (Закрите Акціонерне Товариство).

Нині не встановлено офіційну ціну на бурштин, як сировину, оскільки його реалізацію здійснюють лише у вигляді прикрас чи сувенірних виробів. Проте його вартість на чорному ринку залежно від фракції та кольору становить від 40 до 6000 дол. США за 1 кг.

Таким чином, є низка проблем, які виникають під час досудового розслідування кримінальних проваджень та документування кримінальних правопорушень, вказаної категорії:

– кримінальні правопорушення, відповідальність за які передбачена ст. 240 Кримінального кодексу України, не

належать до категорії тяжких та особливо тяжких злочинів, що унеможливує проведення оперативно-розшукових заходів, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII, для документування організаторів і виконавців цього незаконного бізнесу, який має злочинно організований та системний характер. Зазначене перешкоджає запобіганню незаконному видобуванню бурштину і переважно призводить до фіксування вже скоєних невідомими особами правопорушень;

– кримінальна відповідальність за зберігання, збут, перевезення, купку та інші операції із незаконно видобутим бурштином-сирцем законодавством взагалі не передбачена. Як наслідок, за вчинення незаконного видобутку бурштину-сирцю притягують лише рядових виконавців, а особи, які займаються незаконним його скуповуванням, зберіганням та реалізацією, такої відповідальності уникають;

– напрацьовані ініціативи і пропозиції МВС України щодо законодавчого врегулювання діяльності з видобування бурштину відображені в проекті Закону України «Про видобування та реалізацію бурштину» від 26 грудня 2014 р.

№ 1351-1, поданому в порядку законодавчої ініціативи групою народних депутатів України та прийнятому у квітні 2015 р. Верховною Радою України в першому читанні за основу. У законопроекті чітко визначено умови легалізації цього бізнесу, передбачені регламентація і спрощення дозвільних процедур, посилення кримінальної відповідальності за незаконне видобування бурштину. Це повинно позитивно вплинути на стан криміногенної ситуації в районах залягання цього виду копалин та сприяти розвитку бурштинової галузі, підвищити рівень зайнятості місцевого населення, забезпечити додаткові надходження до державного і місцевого бюджетів.

Гагач Віталій Анатолійович –
ад'юнкт кафедри кримінального
процесу Національного університету
«Одеська юридична академія»

МОНІТОРИНГ БАНКІВСЬКИХ РАХУНКІВ ЯК ЗАСІБ РОЗСЛІДУВАННЯ ФІНАНСОВИХ ЗЛОЧИНІВ

Із метою забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) 12 лютого 2015 р. було внесено зміни до Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, згідно з якими винятково підрозділам НАБУ надано право проводити таку негласну слідчу (розшукову) дію, як моніторинг банківських рахунків (ст. 269¹) [1]. Вона полягає в інформуванні цих підрозділів про операції, що здійснюються на банківських рахунках.

Моніторинг банківських рахунків проводять за наявності обґрунтованої підозри, що особа здійснює злочинні дії з використанням банківського рахунку, або з метою розшуку чи ідентифікації майна, яке підлягає конфіскації, зокрема спеціальній, у кримінальних провадженнях, котрі належать до підслідності НАБУ. Прокурор може звернутися до слідчого судді в порядку, передбаченому ст. 246, 248, 249 КПК України, для винесення ухвали про моніторинг банківських рахунків [2]. Клопотання прокурор складає відповідно до положень ч. 2 ст. 248 КПК України з обов'язковим зазначенням підслідності злочину підрозділу НАБУ [3, с. 157–158]. Додатково цей документ може містити індивідуальні ознаки, наприклад відомості про банківську установу, номер рахунка, адресата відправника/отримувача коштів, час і дату операції.

Відповідно до ч. 2 ст. 269¹ КПК України, на виконання ухвали слідчого судді про моніторинг банківських рахунків банк зобов'язаний надавати НАБУ в поточному режимі інформацію про операції, що здійснюються на одному або декількох банківських рахунках. Також слідчий суддя в ухвалі про моніторинг банківських рахунків інформує керівника банківської установи щодо обов'язку не розголошувати інформацію стосовно цієї слідчої дії та відповідної кримінальної відповідальності. На підставі зазначеної ухвали керівник

банківської установи зобов'язаний письмово попередити всіх її працівників, залучених до моніторингу, щодо такого обов'язку [2].

Таким чином, моніторинг банківських рахунків здійснює банківська установа на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням прокурора щодо злочинів, підслідних підрозділам НАБУ. Натомість інші правоохоронні органи обмежені в праві проводити таку негласну слідчу (розшукову) дію. До того ж, детектив підрозділу НАБУ не має права самостійно ініціювати провадження вказаної діяльності.

В Україні до прийняття означених змін здійснювати моніторинг банківських рахунків мали право лише підрозділи Державної служби фінансового моніторингу України щодо злочинів пов'язаних із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення, а також інших підозрілих операцій, сума яких перевищує 150 тис. грн [4]. Стосовно інших злочинів, пов'язаних із фінансовими операціями, функціонування цієї установи було обмежено.

Зарубіжний досвід свідчить, що здебільшого моніторинг банківських рахунків здійснюють підрозділи фінансової розвідки щодо легалізації доходів і фінансування тероризму (Естонія, Латвія, Мальта, Чорногорія тощо). Водночас у таких країнах, як Болгарія, Грузія, Молдова, Словенія, зазначені дії можуть реалізовувати відносно інших злочинів за ініціативи поліції.

Так, у Словенії прокурор може звертатися до суду щодо здійснення моніторингу банківських рахунків на підставі письмового запиту поліції, причому поліція отримує дані лише через прокурора. У Грузії інформацію про фінансові операції банківська установа направляє відразу слідству. Натомість у Литві моніторинг фінансових операцій може бути розпочатий за усним розпорядженням із наступним підтвердженням протягом 24 год [5, с. 55], у Республіці Молдова – за ініціативи спеціальних підрозділів, уповноважених на здійснення спеціальних розшукових заходів [6].

Короткий огляд зарубіжної практики щодо проведення моніторингу банківських рахунків дає змогу стверджувати, що ініціаторами цих дій є підрозділи поліції з протидії злочинам, пов'язаними із фінансовими активами.

Отже, з метою налагодження ефективної роботи правоохоронних органів України щодо розслідування фінансових злочинів доцільно внести зміни до ст. 269¹ КПК України, якими закріпити право здійснювати моніторинг банківських рахунків за клопотанням прокурора або слідчого (детектива), погодженого з прокурором у кримінальних провадженнях, пов'язаних із фінансовими активами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції : Закон України від 12 лют. 2015 р. № 198-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 17. – Ст. 118.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, 11–12, 13. – Ст. 88.
3. Удалова Л. Д. Кримінальна процесуальна діяльність національного антикорупційного бюро України / Л. Д. Удалова // Вісник Академії адвокатури України. – 2015. – Т. 12, № 2. – С. 154–160.
4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1702-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 50–51. – Ст. 2057.
5. Тридід О. Закордонний досвід моніторингу банківських рахунків / О. Тридід, К. Орехова // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 11. – С. 52–58.
6. О специальной розыскной деятельности [Электронный ресурс] : Закон Республики Молдова от 29 марта 2012 г. № 59. – Режим доступа: <http://lex.justice.md/ru/343452/>. – Загл. с экрана.

Гелемей Микола Олегович –
провідний науковий співробітник
відділу організації науково-дослідної
роботи Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

ЕКСТРЕМІЗМ В УКРАЇНІ: СТАН І СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Екстремізм як соціальне явище не достатньо досліджений на науковому рівні, тому нагальною є потреба глибшого й усебічного вивчення методик зниження рівня ескалації насильства й ефективного реагування на його вияви.

Здійснення екстремістської, терористичної та іншої радикальної чи насильницької діяльності суперечить як положенням Конституції України, так і законодавству України загалом, зокрема Закону України «Про основи національної безпеки», який визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування безпеки особи, суспільства й держави від зовнішніх та внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності.

Законодавство країн Європейського Союзу не передбачає окремих законів, спрямованих на протидію екстремістській діяльності. Лише у кримінальних кодексах встановлено відповідальність за деякі види цієї діяльності. Наприклад, в Австрії, Німеччині й Італії заборонено діяльність профашистських і пронацистських партій.

Розглянемо чинники ескалації екстремізму на території нашої держави: по-перше, це геополітична зацікавленість певних міжнародних сил у створенні в Україні конфліктної зони. Зокрема, уряд Російської Федерації, нехтуючи нормами міжнародного права й наданих Україні гарантій територіальної цілісності, удався до прямого втручання шляхом спочатку анексії АР Крим, а потім – опосередкованої та безпосередньої підтримки антиукраїнських рухів у південно-східних областях і комбатантів на Донбасі. По-друге, значну роль у зростанні рівня екстремізму відіграє втрата легітимності державної влади. Зокрема, з кінця 2013 р. і до кінця лютого 2014 р. в столиці, західних і центральних регіонах чинна на той час влада втратила підтримку громадськості. Аналогічні процеси розгорнулись у Криму, південно-східних регіонах уже після відсторонення від

влади Віктора Януковича та Партії регіонів. Проте вже нова влада для значної кількості місцевого населення не набула належної легітимності.

Це спричинило, з одного боку, діями контреліт, які намагалися спершу здобути певну індульгенцію шляхом «гри м'язами» – у протистоянні центральній владі. З іншого – нездійсненням реальних кримінальних процесів над представниками попереднього режиму, які довели б злочини представників попередньої влади й надали можливість притягнути їх до відповідальності. Крім цього, ключовими представниками нинішньої влади стали особи, які були активно інкорпоровані в попередню владу на чільні позиції. Громадяни України лишилися розчарованими збереженням або й зростанням рівня корупції (за даними опитування Київського міжнародного інституту соціології, проведеного з 6 до 17 грудня 2014 р. на замовлення видання «Дзеркало тижня», 31,8 % опитаних вважає, що рівень корупції 2014 р. зріс, а 47,3 % – зберігся). Спричиняють делегітимізацію влади також брак реальних реформ в економіці та соціальній сфері, непотизм (кумівство) й утаємниченість (кулуарність) процесів кадрових призначень. По-третє, збільшення кількості крайніх виявів передбачувано ескалюють під час виборчої кампанії. 2014 року було пов'язано з виборами до Верховної Ради України, оскільки результати президентських виборів були зрозумілі ще до початку передвиборчої кампанії. До зазначеного додалася «смітнікова люстрація», яка активізувалася на початку виборчої кампанії і триває донині. По-четверте, чисельність екстремістів безпосередньо залежить від промислово-підприємницького потенціалу регіону. У період зниження рівня довіри до правоохоронних органів, демотивації працівників міліції збільшилася кількість випадків насильницьких захоплень підприємств і силових спроб захистити свою власність [1].

Загальне розхитування ситуації та поширення крайніх поглядів у різних сферах діяльності в Україні призвели до суттєвого послаблення ролі законодавства й органів, що регулювали соціальне життя раніше. Зокрема, закони й інші нормативно-правові акти втратили свою безумовну директивність, оскільки в низці випадків екстремізм сприймають як дієвіший засіб розв'язання проблем; органи

державної влади, що втрачають довіру населення, оскільки замість вирішення нагальних питань чимало з них стали місцем активного протистояння між різними групами впливу; ослаблено авторитет правоохоронних структур після їх активної участі у придушенні акцій протесту на Майдані. Суттєво збільшилася кількість прецедентів, коли реалізацію різноманітних інтересів (економічних, політичних, суто виборчих) здійснювали шляхом застосування прямого насильства. Це формує силову модель поведінки, яка для багатьох видається оптимальною. Тобто йдеться про популяризацію екстремізму як методу поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Екстремізм в Україні – 2014: прояви, тенденції, прогнози [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uire.org.ua/wp-content/uploads/2015/01/Ekstremitizm-2014.pdf>. – Назва з екрана.

Горбачевський Віталій Якович – завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;
Филоненко Вікторія Василівна – студентка факультету № 2 Національної академії внутрішніх справ

ЗЛОЧИННІСТЬ, ПОВ'ЯЗАНА З КОРУПЦІЄЮ У СФЕРІ ПЕРЕМІЩЕННЯ ТОВАРІВ У ЗОНІ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

Питання неухильного виконання законів учасниками антитерористичної операції (АТО) під час виконання службових обов'язків є надзвичайно важливим. Неправомірна їх поведінка не тільки спричиняє негативний суспільний резонанс, а й підриває засади правової держави, перешкоджає побудові громадянського суспільства, реалізації принципу рівності всіх перед законом, зацікавленості населення в підтриманні правопорядку, мотивації поваги до закону. Правопорушення, що

вчиняють учасники АТО, зачіпають інтереси багатьох громадян, оскільки призводять до формування моральних деформацій, які мають істотний криміногенний потенціал.

На жаль, це явище має високий рівень латентності. Факти зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень, службове підроблення, службова недбалість, прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою, незаконне збагачення, зловживання впливом у сфері службової діяльності негативно позначаються на іміджі України загалом, посилюють недовіру громадян до правоохоронних органів.

Крім цього, службова злочинність у зоні проведення АТО через її політичну спрямованість часто є темою різних спекуляцій, зокрема із залученням засобів масової інформації. Тому актуальним є вивчення причин і мотивації злочинів корупційної спрямованості, що вчиняються у сфері службової діяльності учасники АТО, і надання інформації, яка формувала б об'єктивну картину про поширеність їх і форми вияву.

Дослідження сучасної кримінологічної науки свідчать, що криміногенні фактори злочинів у сфері службової діяльності численні, різні та залежать від змін у соціально-економічному житті суспільства. За сутнісною характеристикою їх можна поділити на п'ять основних груп: політичні, економічні, організаційно-управлінські, соціально-психологічні та правові [1, с. 306]. Не висвітлюючи їх змісту, зауважимо, що з позиції кримінології передумовою вчинення зазначеної категорії злочинів є та обставина, що держава фактично перебуває в стані війни, керівництво окремого підрозділу на лінії розмежування (незалежно від відомчої приналежності) з окупованою територією України в межах зони відповідальності виконує роль усіх державних органів України, вирішуючи питання міграційного контролю та забезпечення антитерористичних заходів щодо фіскально-прикордонних процедур на стаціонарних блокпостах чи інших зонах контролю.

Більшість дослідників у своїх працях висловлює думку, що причиною, яка сприяє корупційним виявам у сфері контрабанди в зоні АТО, є концентрація владних повноважень в осіб, до компетенції яких віднесено виконання не властивих їм функцій. Обмежуючись питанням контролю на тимчасовому

кордоні за незаконним обігом коштів, зброї та боєприпасів, та з огляду на те, що, залежно від вмісту вантажу, який проходить через зону їх відповідальності, неправомірна вигода за безперешкодне пересування може сягати, приблизно, від п'ятдесяти до чотирьохсот тисяч гривень, – фактично ці особи використовують наявні можливості й тимчасові владні повноваження для неправомірного збагачення.

Об'єктивно необхідно розрізняти специфіку злочинів у сфері службової діяльності як у зоні АТО, так і поза її межами. Поза зоною АТО головні мотиви цих злочинів – це, здебільшого, користь, прагнення забезпечити рівень комфорту, що відповідає вимогам престижу в побутовому чи службовому середовищі, до якого належить особа, і зневажливе ставлення до норм соціальної поведінки, які перешкоджають здійсненню особистих планів, прагнень, бажань, амбіцій. Отримання неправомірної вигоди безпосередньо в зоні АТО не завжди має значну мотивацію, може ґрунтуватися лише на:

- підтриманні елементарних потреб особи як біологічної істоти (задоволення потреби в їжі, захисті від холоду тощо), з огляду на стан матеріального забезпечення учасників АТО;

- прагненні до підтримання мінімального життєвого рівня близьких у майбутньому в разі смерті годувальника;

- підпорядкуванні тиску авторитету, наказу чи погрози в разі застосування цих заходів керівництвом для безперешкодного пропуску вантажу через зону відповідальності підлеглого.

Цілковите розв'язання цих проблем є неможливим у зв'язку з браком належного фінансування всіх учасників АТО. Дослідники питання про злочинність, пов'язану з корупцією у сфері переміщення товарів у зоні проведення антитерористичної операції, зазначають, що явище корупції під час переміщення товарів у зоні АТО найближчим часом локалізувати неможливо навіть за умови відповідного фінансового забезпечення, проте це сумнівно з огляду на можливість отримати лише від проїзду територією одного вантажу неправомірну вигоду в розмірі річної зарплати.

Тому, ґрунтуючись на положеннях праць фахівців, які досліджують це питання, можна стверджувати, що робота мобільних міжвідомчих груп із залученням волонтерів буде мати нетривалий ефект, і найбільшим їхнім здобутком буде

виокремлення коридорів руху транспорту з товарами та з'ясування, через чію зону відповідальності цей рух здійснено та рівень поширення цього явища. Прийняття рішень за цими фактами від кадрових до кримінальних процесуальних, а також ефективність їх застосування буде залежати вже від керівництва органів, які залучені до проведення АТО, і певною мірою від військової прокуратури.

Якщо не враховувати ризику, які можуть виникати з питання злочинності, пов'язаної з корупцією у сфері переміщення товарів у зоні проведення АТО, а сконцентруватися на масштабніших наслідках, то їх можуть використовувати як джерело інформації незаконні збройні формування на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, і спецслужби Російської Федерації шляхом матеріального зацікавлення або погрози розголошення задокументованих компрометаційних даних. І ця обставина становить серйознішу небезпеку для державної безпеки України, ніж неправомірне збагачення чи інший вияв службової злочинності як з боку безпосереднього учасника АТО, так і службових осіб, що задіяні в цих схемах незалежно від відомства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінологія : підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головін, М. Ю. Валуйська [та ін.] ; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головіна. – Харків : Право, 2014. – 440 с.

Груздь Олександр Іванович –
ад'юнкт кафедри криміналістики та
судової медицини Національної
академії внутрішніх справ

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ В СТРУКТУРІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВБИВСТВ

Криміналістична характеристика злочину – це система відомостей (інформації) про криміналістично значущі ознаки злочинів певного виду, що відтворює закономірні зв'язки між ними і слугує для побудови та перевірки слідчих версій у розслідуванні конкретних злочинів.

Основними елементами криміналістичної характеристики злочинів вважають: спосіб учинення та приховування злочину,

місце, обстановку й час його вчинення, знаряддя та засоби, предмет посягання, особу потерпілого, злочинця, сліди злочину [1, с. 50].

Більш детально розглянемо особу злочинця в межах розслідування вбивств. Ця категорія є сукупністю негативних особистісно-структурних психічних якостей, притаманних злочинцям певної кримінальної спрямованості [2, с. 216].

Особу злочинця вважають елементом криміналістичної характеристики всі вчені-криміналісти. Водночас питання щодо ознак і властивостей, які слід описувати в цьому контексті, залишається відкритим. Тому іноді особу злочинця характеризують саме в кримінально-правовому, а здебільшого – в кримінологічному аспекті. Зокрема, М. В. Салтєвський зазначає, що криміналістична характеристика особи злочинця передбачає розгляд людини як соціально-біологічної системи, властивості й ознаки якої відображаються в матеріальному середовищі та використовуються для розслідування злочинів [3, с. 271].

На думку Г. А. Густова, злочини вчиняють конкретні особи, яким притаманний певний комплекс ознак, що характеризують їх в особистісному аспекті та є підставою для визначення їх як суб'єктів посягання. Суб'єкт посягання є елементом системи злочину, конкретною особою, яка фактично вчинила суспільно небезпечне діяння, центральною фігурою в системі посягання. Від нього залежить створення, функціонування та розпад системи злочину. Він є продуктом суспільства, середовища, у якому виріс, виховувався, живе й працює. У нього є розум, воля, емоції, знання, потреби й навички, що визначають його ставлення до дійсності, власної поведінки та вчинення злочинного посягання [4, с. 63].

Особі злочинця притаманна система ознак, властивостей, рис, які визначають її як людину, що вчинила злочин. Як різновид особи загалом особа злочинця має загальні ознаки (стать, вік, фах, освіта, соціальний стан, роль у суспільстві), а також властиві лише їй специфічні ознаки, що визначають і відображають характер і ступінь її суспільної небезпечності.

Ознаки, що характеризують особу злочинця, перебувають у взаємозв'язку та взаємозалежності. Так, соціально-демографічні ознаки особи значною мірою визначають її соціальні ролі та є ключовим фактором у формуванні моральних

і психологічних характеристик особи. Низка ознак може мати альтернативний характер, тобто одночасно їх можна зараховувати до кількох груп (наприклад, освіта як соціально-демографічна ознака водночас може вказувати на соціальну роль особи в суспільстві).

Вивчаючи особу злочинця, психологи виокремлюють такі дефекти: індивідуальну правосвідомість, патологію потреб сфери особистості й психічного розвитку. До найбільш загальних рис насильницьких злочинців належать егоїзм, нехтування інтересами інших членів соціуму, відсутність здатності й бажання поставити себе на місце потерпілого, жорстокість, афективний характер поведінки [5, с. 88–92, 96].

Як зауважує М. Т. Ведерніков, під час розроблення криміналістичної характеристики особи злочинця досить складно виділити інформацію, що має суто криміналістичне значення, оскільки особа – єдине цілісне явище, усі сторони якого взаємопов'язані та взаємообумовлені [6, с. 76]. Така обставина визначає взаємозв'язок правових наук, оскільки криміналістика запозичує дані про особу злочинця переважно з кримінології, кримінального права, психології, фізіології та забезпечує суміжні галузі знань своїми науковими рекомендаціями, що відображають специфіку окремих сторін особи в межах учинення злочину, способу слідоутворення. У цьому контексті важливе значення для криміналістичної характеристики осіб, які вчинили незаконне переміщення культурних цінностей через митний кордон, мають кримінологічні дані.

Соціальний і психологічний портрет убивці має різноманітні риси залежно від того, злочин є умисним чи його вчинено з необережності. Злочинець, який учинив убивство навмисно, характеризується негативно, має такі якості, як агресивність, жорстокість, егоїзм, цинізм, зневага до чужих інтересів, розпущеність тощо. Серед злочинців цієї категорії переважають наркомани, сексуальні психопати, особи з психічними відхиленнями. У разі необережних убивств злочинці зазвичай не мають таких якостей. Дії злочинця на місці події дають змогу дійти висновків щодо його обережності, продуманості дій, наявності фахових навичок, сили, жорстокості тощо.

Що стосується особи злочинця в умисних вбивствах за умов перевищення меж необхідної оборони, то в такому разі злочинцем є особа, яка вчинила дії, спрямовані на припинення

правопорушення, однак з огляду на фізичні або психологічні особливості мала на меті довести процес до логічного завершення, зокрема настання суспільно небезпечних наслідків для нападаючого – смерті.

Типовою ознакою вбивств у разі перевищення меж необхідної оборони є те, що мотив дій цієї особи не збігається з мотивом убивці. Нетиповим є вчинення злочину в групі. У разі вчинення умисних вбивств за умов перевищення меж необхідної оборони характерним є безпосередній напад з боку особи (яка надалі буде потерпілою) на злочинця. Як свідчать емпіричні дослідження, особою злочинця в такому разі можуть бути як чоловіки, так і жінки, адже напади можуть учиняти за різних обставин (з корисливих, хуліганських мотивів, унаслідок неприязних стосунків).

Ретельне вивчення особи злочинця в разі умисних убивств за умов перевищення меж необхідної оборони є важливим з огляду на встановлення криміналістичної характеристики та обставин учинення цього злочину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Даньшин М. В. Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці : навч. посіб. / М. В. Даньшин. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. – 116 с.

2. Коновалова В. О. Юридична психологія. Академічний курс / В. О. Коновалова, В. Ю. Шепітько. – Київ : Вид. дім, 2004. – 421 с.

3. Салтевський М. В. Криміналістика : підручник : у 2 ч. / М. В. Салтевський. – Харків : Консум, 2001. – Ч. 2. – 528 с.

4. Курс криминалистики. Общетеоретические вопросы. Криминалистическая техника. Криминалистическая тактика : в 3 т. / под ред. О. Н. Коршунова, А. А. Степанова. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – Т. 1. – 683 с.

5. Коновалова В. Е. Основы юридической психологии : учебник / В. Е. Коновалова, В. Ю. Шепітько. – Харьков : Одиссей, 2005. – 352 с.

6. Ведерников Н. Т. Личность пре ступника как элемент криминалистической характеристики преступления / Н. Т. Ведерников // Криминалистическая характеристика преступлений : сб. науч. тр. / Всесоюзный институт по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности. – М., 1985. – С. 76–79.

Губар Сергій Володимирович –
здобувач Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

**ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ В УСРР ПОСТАНОВИ
ЦВК І РНК СРСР «ПРО ОХОРОНУ МАЙНА ДЕРЖАВНИХ
ПІДПРИЄМСТВ, КОЛГОСПІВ І КООПЕРАЦІЇ
ТА ЗМІЦНЕННЯ СУСПІЛЬНОЇ (СОЦІАЛІСТИЧНОЇ)
ВЛАСНОСТІ» ВІД 7 СЕРПНЯ 1932 Р.**

Спотворення історії – відомий спосіб маніпулювання людьми. Яскравим прикладом того, як окремі сучасні політичні сили використовують цей метод для пропаганди вигідних їм постулатів, є трактування Постанови ЦВК і РНК СРСР «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації і зміцнення суспільної (соціалістичної) власності» від 7 серпня 1932 р., відомої в народі під назвою «закон про п'ять колосків». Сьогодні можна почути безліч завчених історій про розстріли селян за крадіжку з поля жмені зерна. Варто наголосити, що у жодному разі ми не заперечуємо численних фактів злочинних діянь сталінського керівництва щодо громадян СРСР. Однак історія стає наукою, а не служницею політиків, лише тоді, коли події висвітлюють об'єктивно.

Отже, відповідно до Постанови від 7 серпня 1932 р., за крадіжку державного майна та прирівняного до нього за своїм значенням майна колгоспів, кооперативів і вантажів на залізничному та водному транспорті було встановлено «вищу міру соціального захисту» – розстріл з конфіскацією усього майна або за наявності пом'якшуючих обставин позбавлення волі на строк не менше десяти років із конфіскацією усього майна [1].

Привертає увагу нечіткість формулювань: чи потрібно було брати до уваги ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного, і які обставини в роки суцільної колективізації законодавець визнавав пом'якшувачими? Зрозуміло лише, що встановлювалася нерівність захисту різних форм власності, оскільки за крадіжку «державної та суспільної» власності винні відповідали згідно з нормами згаданої Постанови, а коли об'єктом посягання була приватна власність, то злочин

кваліфікували за відповідними статтями Кримінального кодексу союзної республіки.

Детальніше підстави та межі застосування постанови роз'яснювали для органів юстиції у таємній інструкції від 16 вересня 1932 р.:

по-перше, під час розгляду справи у суді потрібно було зважати на особу винного, тому що «вищу міру соціального захисту» встановлювали для «куркулів, колишніх торговців, інших соціально-чужих елементів», спекулянтів, голів колгоспів, керівників і посадових осіб органів постачання, торгівлі та кооперації, а також керівників підприємств;

по-друге, пом'якшуючими вини обставинами потрібно було вважати поодинокі випадки розкрадань та розкрадання у незначних розмірах;

по-третє, стосовно трудящих одноосібників і колгоспників, викритих у розкраданні колгоспного майна і хліба, потрібно було призначати покарання через позбавлення волі на десять років. Для цієї категорії осіб було введено перелік обтяжуючих обставин: 1) систематичне розкрадання колгоспного майна (продуктів і худоби); 2) розкрадання, вчинені організованими групами, 3) розкрадання у великих розмірах; 4) розкрадання, що супроводжувалися насильницькими діями, терористичними актами, підпалом. Наявність таких обставин передбачала призначення «вищої міри соціального захисту» [2, арк. 2].

Отже, очевидно, що в інструкції не вимагалось «стріляти селян за крадіжку жмені колосків». Водночас такі покарання, вважаємо занадто суворими, оскільки вони не відповідали суспільній небезпеці вчиненого злочину.

На нашу думку, жорстокість санкції Постанови викликала нерозуміння й опір працівників органів кримінальної юстиції УСРР. Слідчі прокуратури, орган дізнання, прокурори продовжували порушувати кримінальні справи щодо крадіжок за ст. 170 Кримінального кодексу УСРР. Таким чином, ці справи розглядали у народних судах [3, арк. 31]. Наприклад, за період від 1 серпня до 15 грудня 1932 р. народні суди Донецької області розглянули 3726 справ про крадіжки, з яких 2477 вчинено в колгоспах, 341 – на виробництві, 326 – у радгоспах, 36 – у системі державної торгівлі, 400 – у кооперації, 109 – на

залізничному транспорті, 9 – на водному транспорті, 15 – на місцевому транспорті та 13 в інших місцях. У цих справах 4696 осіб було віддано до суду, а 148 – виправдано. Інформацію про призначену міру покарання наведено у таблиці 1 [4, арк. 46].

Таблиця 1

Призначені народними судами Донецької області міри покарання у справах про крадіжки за період від 1 серпня до 15 грудня 1932 р.

Соціальний стан	Позбавлення волі			Примусова праця	Виправдано	Разом
	на 10 років	на 5–9 років	до 5 років			
куркулі	204	174	239	51	–	668
одноосібники	127	342	1008	590	88	2155
колгоспники	3	55	147	181	5	391
службовці	15	35	56	77	–	183
робітники	65	139	488	552	55	1299

Подібна ситуація простежувалась і в інших областях УСРР. У вересні 1932 р. Дніпропетровська обласна прокуратура здійснила перевірку застосування постанови від 7 серпня 1932 р. Було виявлено, що на місцях «боротьбу за хліб проводять старими методами і жодного випадку застосування Постанови ЦВК і РНК СРСР від 7 серпня 1932 р. не зафіксовано» [5, арк.103].

Відсутність запланованих результатів і зриви хлібозаготівлі у всіх областях спричинили підписання низки нормативних актів, де, зокрема, вимагалось застосування негайних та рішучих заходів щодо боротьби з «розтринькуванням, розкраданням та приховуванням хліба». Категоричність вимог партійного радянського керівництва змусила працівників органів юстиції вдатися до більш жорстких заходів. Станом на 25 листопада 1932 р. (за неповними даними) за «розтринькування та крадіжки хліба» народні та обласні суди УСРР засудили 16 896 осіб, яким було призначено такі види покарання: 2,3 % – розстріл, 73,7 % – позбавлення волі, 24 % – примусові роботи [6, арк. 79–80].

Отже, Постанова від 7 серпня 1932 р. не призвела до масових розстрілів селянства, адже передусім була спрямована проти керівників, які, використовуючи службове становище, вдавалися до розкрадань майна у великих та особливо великих розмірах, а також проти «соціально-чужих елементів», що відповідало завданням політики суцільної колективізації та ліквідації куркульства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації і зміцнення суспільної (соціалістичної) власності : Постанова ЦВК і РНК СРСР від 7 серпня 1932 р. // Збірник законів і розпоряджень робітничо-селянського уряду Союзу Радянських Соціалістичних Республік. – 1932. – Від. 1. – № 62, арт. 360.

2. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 5488.
3. ЦДАВО України, ф. 8, оп. 15, спр. 293.
4. ЦДАВО України, ф. 8, оп. 15, спр. 367.
5. Держархів Дніпропетровської обл., ф. 1520, оп. 3, спр. 4.
6. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 5489.

Давиденко Валерій Степанович –
доцент кафедри загальноправових
дисциплін Київського національного
торговельно-економічного університету,
кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО ЯК ОСНОВА ЗАХИСТУ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Гуманітарне право – це важлива складова міжнародного права, підґрунтям його є гуманізм як запорука захисту особи в умовах збройних конфліктів. Саме тому завданням міжнародного гуманітарного права є контроль за ситуацією в зоні військових дій, що сприятиме мінімізації страждань і втрат як серед військовослужбовців, так і серед цивільного населення.

В історії світових війн й до формування сучасних інституцій гуманітарного права відомо понад 500 положень, кодексів поведінки, угод тощо, що мали на меті регламентувати ведення бойових дій. Так, слід згадати Кодекс Френсіса Лібера –

професора Колумбійського університету, який у часи громадянської війни між Північчю та Півднем, на прохання Авраама Лінкольна, розробив інструкції для збройних сил США. У 1863 р. цей Кодекс набув чинності й мав неабияке значення, оскільки був першою спробою кодифікації законів і звичаїв війни. Водночас, на відміну від першої Женевської Конвенції (1864 р.), кодекс Френсіса Лібера так і не набув офіційних договірних повноважень для обох сторін, оскільки його цільовим призначенням була регуляція певних дій лише північної армії.

Сучасне гуманітарне право структурно поділяється на женецьке та гаазьке. Женевське право, тобто безпосередньо гуманітарне право, охороняє інтереси поранених військовослужбовців та осіб, які не беруть участі в бойових діях. Гаазьке право, або «право війни», обумовлює права й обов'язки обох сторін військового протистояння під час проведення військових операцій та обмежує вибір засобів знищення живої сили чи спричинення іншої шкоди.

Засновники гаазького права також переймалися ідеалами гуманізму. Проте його метою вважали регуляцію військових дій, а отже, брали до уваги поняття військової необхідності й збереження держави [1, с. 10].

Із підписанням у 1864 р. першої Женевської конвенції (складової женецького права) і Санкт-Петербурзької декларації 1868 р. як компонента гаазького права міжнародне гуманітарне право набуло багатоаспектного характеру. Тенденція розглядати принципи цього права як узагальнений вияв природних прав людини поступово трансформувалась у доктрину міжнародного публічного права, відповідно до якої міжнародне гуманітарне право незалежно від його походження повинно цілком урахувати чинні міжнародні положення [2, с. 19].

Водночас, щоб досягти певного результату, міжнародні правові положення мають бути враховані в національному законодавстві, що власне і є передумовою їх реалізації.

На думку українських учених-юристів, важливим є, з одного боку, встановлення норм міжнародного гуманітарного права, навіть якщо представники держав-учасниць упевнені в тому, що розробляючи їх, вони врахували реальний стан справ, забезпечення умов, за яких будь-які повсякденні потреби ніколи

не зможуть виправдати відхилення від цих норм. З іншого боку, необхідно гарантувати практичну реалізацію цих норм, адже перешкодою для їх виконання може бути низка факторів (сприяння певною державою порушенню зазначених норм її комбатантами, незадовільна військова підготовка та недостатня військова дисципліна, незнання військовослужбовцями положень міжнародного гуманітарного права) [3, с. 129–130].

Важко собі уявити, що в ХХІ ст. після Другої світової війни, Російська Федерація, яка позиціонувала себе найбільшим у світі миротворцем, фактично стане загрозою миру та світового спокою.

За сучасних умов неоголошеної збройної агресії Російської Федерації проти України (безпосередня участь російських військових частин у бойових діях), анексії частини її території, матеріально-фінансової та збройної підтримки терористичних бандформувань на Сході України, викрадення або безпідставного затримання громадян України та їх утримання на території Федерації, руйнування українських міст і селищ, убивства мирних громадян, й за цих обставин – брутальне нехтування російською стороною положеннями Міжнародного гуманітарного права – це вже не абиякі правопорушення. Саме тому 27 січня 2015 р. Верховна Рада України визнала Російську Федерацію країною-агресором.

В умовах світового прогресу й гуманізації міждержавних, міжетнічних, міжконфесійних відносин Російська Федерація перейшла рубікон мислимих і немислимих порушень положень національного та міжнародного законодавства, набула якостей держави-терориста, держави, що культивує реакційні диктаторські режими в інших країнах (Північна Корея, Сирія тощо).

На нашу думку, доцільно згадати й втручання Росії в політичні процеси інших країн, наприклад, хакерське втручання спецслужб Росії у виборчий процес США, щоб применшити показники Демократичної партії. Держсекретар США Джон Керрі нещодавно оприлюднив заяву протесту, що дії Росії в Сирії потребують розслідування стосовно вчинення воєнних злочинів.

Таким чином, розв'язання згаданих проблем виключно в межах національного законодавства – це лише частина потенційних можливостей України. Безперечно, у межах кримінальних проваджень належить документувати всі докази,

що викривають російську сторону, її політичних і військових лідерів у міжнародному тероризмі, злочинах проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Зазначені матеріали мають бути долучені до проваджень на міжнародному рівні з подальшим їх розглядом у міжнародному судовому органі.

У цьому контексті слушною є думка А. Найєра стосовно того, що проблему кримінального покарання за грубі та масові порушення прав людини, зокрема воєнні злочини проти людства, неможливо розв'язати в межах національного правосуддя. Тому всі ці злочини, у якій би країні їх не вчиняли, повинні бути підсудні виключно міжнародним судовим органам [4, с. 19].

Оцінюючи обстановку в АР Крим та на Сході України, доцільно визнати необхідність активізації дій української сторони з питань підготовки правових підстав та умов для відшкодування матеріальної шкоди з боку агресора.

Відшкодуванню підлягає матеріальна шкода (пряма та побічна). Учасник збройного конфлікту, яким міжнародна спільнота визнала Російську Федерацію, і котрий порушує положення міжнародного гуманітарного права, зобов'язаний у певних випадках виплачувати компенсацію, а також нести відповідальність за вчинки своїх збройних сил. Навіть спільна для всіх женевських конвенцій стаття (51/52/131/148) підкреслює, що жодну зі сторін не буде звільнено від відповідальності за тяжкі правопорушення [5, с. 207].

Таким чином, матеріальна відповідальність полягає у відшкодуванні Російською Федерацією завданих матеріальних збитків Україні шляхом реституції, тобто відновлення матеріального положення, та репарації – грошової або іншої компенсації матеріальної шкоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пикте Ж. Развитие и принципы международного гуманитарного права / Ж. Пикте. – 2-е изд., испр. – М. : Междунар. Комитет Красного Креста, 2001. – 112 с.

2. Свинарски К. Основные понятия и институты международного гуманитарного права как системы защиты человека / К. Свинарски. – М. : Междунар. Комитет Красного Креста, 1997. – 72 с.

3. Міжнародне гуманітарне право : навч. посіб. / за заг. ред. В. П. Базова. – Київ : Варта, 2000. – 176 с.

4. Найер А. Военные преступления. Геноцид. Террор. Борьба за правосудие / А. Найер. – М. : Юристь, 2000. – 368 с.

5. Воєнні аспекти міжнародного права : навч. посіб. / за заг. ред. В. Б. Толубка. – Вид. 2-ге доопрац. – Київ : Азимут-Україна, 2004. – 240 с.

Доценко Олександр Сергійович –
завідувач кафедри управління та
роботи з персоналом Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ВЗАЄМОДІЯ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ІЗ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ ЩОДО ОХОРОНИ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ

Взаємодія громадських організацій з Національною поліцією України становить передбачену законами та підзаконними актами, узгоджену за своїми цілями, завданнями діяльність усіх суб'єктів щодо попередження правопорушень, яка спрямована на недопущення виникнення причин та умов правопорушень, їх профілактику, налагодження зв'язків з населенням і громадськістю, розроблення спільних заходів із профілактики правопорушень у країні з найменшими затратами сил, засобів і часу [1, с. 70].

В Законі України «Про Національну поліцію» зазначено, що поліція забезпечує постійне інформування органів державної влади й органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки та порядку; проекти нормативно-правових актів, що стосуються прав і свобод людини, обов'язково проходять громадське обговорення в порядку, визначеному Міністром внутрішніх справ України (ст. 9); діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами і громадськими об'єднаннями на засадах партнерства, вона спрямована на задоволення їхніх потреб; з метою визначення причин та/або умов учинення правопорушень планування службової діяльності органів і підрозділів поліції здійснюють з огляду на специфіку регіону та

проблеми територіальних громад; рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінювання ефективності діяльності органів і підрозділів поліції (ст. 11) тощо [2].

Отже, взаємодію поліції з громадськими організаціями передбачено лише на добровільних і рівноправних засадах на відповідній території, у визначений час для досягнення мети, у якій зацікавлені як органи Національної поліції, так і громадськість. Відносини, що виникають у сфері протидії організованій злочинності, між державними органами, фізичними та юридичними особами ґрунтуються на принципах законності, справедливості й максимального забезпечення прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Оперативним підрозділам поліції закон надає право встановлювати конфіденційне співробітництво з громадськими організаціями на засадах добровільності та використовувати їх добровільну допомогу (п. 13 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність») [3].

Слід виокремити ознаки взаємодії громадських організацій з поліцією, серед яких такі:

- а) взаємодія передбачена законами України та нормативно-правовими актами;
- б) має визначені цілі та завдання;
- в) метою є запобігання правопорушенням серед населення;
- г) інформування населення про результати роботи поліції з протидії злочинності й адміністративним проступкам;
- ґ) профілактична спрямованість;
- д) зв'язки з громадськістю та населенням;
- е) договірна та добровільна засади діяльності;
- є) забезпечення та підтримання публічного порядку в державі;
- ж) формування позитивного іміджу поліції тощо.

Відповідно до нових соціальних пріоритетів набуває актуальності співпраця поліції з громадськими формуваннями, спрямована на підтримання й допомогу поліції у сфері забезпечення правопорядку. Нині цю співпрацю здійснюють на підставі Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» [4], що визначає правові, організаційні та фінансові засади участі населення в

забезпеченні публічного порядку й державного кордону, порядок створення та організацію діяльності громадських формувань. Закон установлює, що громадські формування з охорони публічного порядку та державного кордону діють у взаємодії з органами виконавчої влади, дотримуючись принципів гуманізму, законності, гласності, добровільності, додержання прав і свобод людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, рівноправності членів цих формувань.

До основних завдань громадських формувань з охорони публічного порядку, відповідно до ст. 9 Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» [4], належать такі:

1) надання допомоги органам внутрішніх справ у забезпеченні громадського порядку та громадської безпеки, запобігання адміністративним проступкам і злочинам;

2) інформування органів внутрішніх справ про вчинені злочини або ті, які готують, про місця концентрації злочинних угруповань;

3) сприяння поліції у виявленні та розкритті злочинів, розшуку осіб, які їх учинили, захисті інтересів держави, підприємств, установ, організацій, громадян від злочинних посягань; участь у забезпеченні безпеки дорожнього руху і протидії дитячій бездоглядності та правопорушенням неповнолітніх.

Залучаючи громадян до охорони публічного порядку й запобігання злочинам, працівники поліції мають дотримуватися ст. 12 зазначеного вище Закону, яка передбачає, що членами громадських організацій можуть бути громадяни України, які досягли віку вісімнадцяти років, добровільно виявили бажання брати участь у зміцненні правопорядку, здатні за своїми діловими та моральними якостями й станом здоров'я виконувати взяті на себе зобов'язання, пройшли відповідну і спеціальну підготовку в органах внутрішніх справ й одержали в органі місцевого самоврядування посвідчення члена громадського формування та нарукавні пов'язки. Пояснень щодо умов і порядку проходження спеціальної та відповідної підготовки цей Закон не надає.

З огляду на зазначене, вважаємо доцільним розробити та прийняти на рівні Міністерства внутрішніх справ України

Концепцію правової та спеціальної підготовки громадян, які виявили бажання стати членами громадських організацій і взаємодіють із правоохоронними органами, зокрема з Національною поліцією України. У концепції необхідно визначити: завдання підготовки, перелік обов'язкових знань, умінь і навичок, якими мають оволодіти громадяни; принципи навчання, на яких вона буде ґрунтуватися; терміни, форми й методи навчання; місце можливого проведення занять; перелік служб і підрозділів, посадових осіб, які в обов'язковому порядку мають проводити заплановані заняття; порядок прийняття заліків тощо.

З метою масштабнішого забезпечення членів громадських організацій спеціальними засобами, на нашу думку, слід розробити нормативно-правовий акт, який регламентував би спрощений порядок придбання, видання та зберігання спеціальних засобів для членів громадських організацій, але з обов'язковою умовою проходження медичної комісії для з'ясування стану здоров'я щодо придатності.

Таким чином, взаємодія Національної поліції України з громадськими спілками передбачає взаємовплив і використання спільних можливостей для досягнення поставлених цілей. Для зазначеної взаємодії характерні такі ознаки: по-перше, взаємодія між предметами (явищами) виникає там і тоді, де і коли їх взаємозв'язок об'єднано спільною метою; по-друге, взаємодія виявляється не тільки в безперервному впливі один на одного, а й у використанні сторонами можливостей одна одної для досягнення власних цілей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рамазанова У. В. Щодо поняття взаємодії громадських організацій з органами внутрішніх справ / У. В. Рамазанова // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 3. – Т. 2. – С. 66–70.

2. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580 // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.

3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

4. Про участь громадян в охороні громадського порядку й державного кордону : Закон України від 22 черв. 2000 р. № 1835–III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 40. – Ст. 338.

Дубина Владислав Іванович – заступник начальника Департаменту боротьби зі злочинами, пов’язаними з торгівлею людьми, Національної поліції України, кандидат юридичних наук

ВЗАЄМОДІЯ ПІДРОЗДІЛІВ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИНАМИ, ПОВ’ЯЗАНИМИ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ, НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЗІ СЛІДЧИМИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Взаємодія оперативних підрозділів зі слідчими під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій ґрунтується на законах і відомчих нормативних актах, їх спільна узгоджена діяльність (за метою, характером, місцем і часом), яка полягає у здійсненні негласних слідчих (розшукових) дій, спрямована на впровадження отриманих результатів у кримінальне судочинство, за умов керівної та організаційної ролі слідчого й чіткого розмежування компетенції.

Формами цієї взаємодії є, передусім, нормативно-правові, що пов’язані з положеннями Кримінального процесуального кодексу України, та організаційно-тактичні.

Взаємодія оперативних підрозділів зі слідчими під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій ґрунтується на таких принципах: взаємна допомога; активне використання сучасних методик; оптимальне використання наявних можливостей; дотримання загальних засад оперативно-розшукового та кримінального провадження; нерозголошення відомостей про факт і результати проведення негласних слідчих (розшукових) дій; відповідальність.

Причинами неналежного рівня взаємодії оперативних підрозділів зі слідчими під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій є такі: неналежне планування проведення негласних слідчих (розшукових) дій; неналежна матеріально-технічна оснащеність оперативних підрозділів; відсутність

контролю з боку керівників; низький рівень професійної підготовки оперативних працівників.

Отже, для вдосконалення аналізованого процесу необхідно розробити алгоритм взаємодії підрозділу боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Національної поліції України зі слідчими під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, у якому передбачити, що вповноважений оперативний підрозділ для виконання доручення слідчого, прокурора, ураховуючи необхідність забезпечення умов для проведення негласних слідчих (розшукових) дій, залучає на підставі свого завдання відповідні оперативні й оперативно-технічні підрозділи Національної поліції України.

Запотоцький Андрій Петрович –
здобувач наукової лабораторії з
проблем досудового розслідування
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

Успішне розслідування злочинів у сфері будівництва потребує ретельної організації з огляду на специфічний предмет посягання та складний механізм їх учинення. Зокрема, завжди виникає потреба в активному використанні спеціальних знань зі сфер бухгалтерського обліку, фінансового права, аудиту, менеджменту, банківської діяльності тощо. На жаль, цей аспект слідчі досить часто не враховують під час планування розслідування кримінальних правопорушень у сфері будівництва. Передусім, це зумовлено ускладненим розумінням особливостей документального оформлення операцій у сфері будівництва, ведення й обігу документації тощо.

Протиправні діяння у сфері будівництва вирізняються надзвичайною різноманітністю. Це, зокрема, шахрайства, розкрадання, учинені службовими особами будівельних організацій, підроблення проектно-кошторисної та звітної документації, злочини, пов'язані з порушенням будівельних

норм і правил тощо. Усім їм притаманний складний механізм учинення. Тому під час їх розслідування перед слідчими постають завдання, вирішення яких передбачає застосування спеціальних знань із різних галузей, що прямо чи опосередковано пов'язані з будівництвом (наприклад бухгалтерський облік, інженерно-будівельна справа, підготовка проектної документації).

Запорукою успішності розслідування злочинів у сфері будівництва є вміле використання спеціальних знань і навичок. Ухвалюючи процесуальні й організаційно-тактичні рішення, слідчий як особа, яка ініціює залучення фахівців до процесу розслідування, повинен глибоко усвідомлювати їх роль і можливості.

Необхідність використання в процесі розслідування правопорушень у сфері будівництва наукових, технічних та інших знань пов'язана з тим, що розслідування будь-якого злочину є складним процесом пізнання об'єктивної дійсності. Який би високий рівень теоретичної підготовки не мав слідчий, він завжди залишиться фахівцем вузького профілю й не володітиме досконало значним потенціалом науки, техніки, мистецтва [1, с. 281].

У криміналістиці спеціальні знання визначають як наукові, технічні та інші, зокрема криміналістичні знання, отримані шляхом узагальнень, а також навички, які використовують разом із науково-технічними засобами для пошуку, виявлення, вилучення й дослідження слідів злочину задля отримання доказової та орієнтувальної інформації, необхідної для встановлення істини в справі, тобто набуті в процесі роботи в окремих галузях практичної діяльності [2, с. 48].

Щоб забезпечити ефективне використання спеціальних знань, слідчому необхідно здійснити організаційний захід – визначити й залучити конкретних осіб, які володіють спеціальними знаннями в певній галузі (фахівців із бухгалтерського обліку, будівництва, фінансів, банківської справи та ін.) [3].

З усього наявного в слідчого «інструменту» консультації є найбільш поширеною формою непроцесуальної допомоги слідчому особами, обізнаними у відповідній професійній сфері, для вирішення значного кола питань.

За консультаціями до осіб, які володіють спеціальними знаннями в різних галузях, слідчі переважно звертаються з метою:

а) роз'яснення положень нормативно-правових актів, що стосуються сфери будівництва;

б) ознайомлення зі спеціальними питаннями – особливостями порядку виділення та використання земельних ділянок, бухгалтерського обліку й складання фінансової звітності в державному органі чи установі (надати таку консультативну допомогу можуть ревізори, які проводили ревізію, а також службові особи державних фінансових органів);

в) допомога під час підготовки до окремих слідчих (розшукових) дій (для консультації залучають різних фахівців, зокрема будівельних інженерів, економістів, бухгалтерів, банківських працівників).

Фахівець іноді може підказати слідчому послідовність проведення слідчих дій у справі та допомогти з вибором тактичних прийомів, які доцільно застосувати в межах певної слідчої дії.

Учинення злочинів у сфері будівництва часто пов'язане з підробленням проектно-кошторисної та звітної документації: примушування певної особи до підпису, розписок, вказівок, оформлення договорів; підробкою у відповідних документах підписів, почерку посадової особи тощо. Тому в процесі вивчення матеріалів провадження слідчий повинен звертати увагу на всі наявні в останньому документи, докази, показання свідків та інших осіб, адже досить часто під час розслідування вказаних злочинів виникає потреба ідентифікації виконавця рукопису, підпису, а отже необхідність у призначенні експертизи.

Таким чином, під час проведення слідчих (розшукових) дій у зазначених справах потреба в залученні фахівця виникає частіше, ніж до цього фактично вдаються. Саме здійснення комплексу слідчих (розшукових) дій без залучення фахівців у сфері будівництва, бухгалтерського обліку та аудиту, банківської сфери є причиною прогалин у матеріалах кримінальних проваджень, коли вилучаються не всі потрібні документи, значно більше часу витрачається на проведення допитів свідків і підозрюваних тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Образцов В. А. Выявление и изобличение преступника / Образцов В. А. – М. : Юристъ, 1997. – 336 с.
2. Кравченко А. А. Применение специальных познаний при раскрытии и расследовании преступлений / А. А. Кравченко, М. Г. Щербаковский. – Харьков: Ун-т внутр. дел, 1999. – 78 с.
3. Клименко Н. Щодо сутності корупції та антикорупційних судових експертиз / Н. Клименко // Віче. – 2012. – № 6. – С. 15–16.

Іващенко Віта Олександрівна –
професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПОНЯТТЯ МІЖНАРОДНОГО ЗЛОЧИНУ

У юридичній доктрині поширеною є концепція, згідно з якою серед міжнародних правопорушень наявна категорія злочинів, які становлять підвищену суспільну небезпеку. Правильне окреслення кола цих діянь допоможе обрати ефективні форми та методи протидії їм. Упровадження поняття міжнародного злочину надасть можливість визнати такими лише діяння, які є найнебезпечнішими для міжнародних відносин.

У дореволюційній літературі проблему міжнародних злочинів досліджували І. Блюнчлі, А. Гефтер, Н. Коркунов, Ф. Ліст, Ф. Мартенс, В. Ульяницький та ін. Цими діяннями вони вважали недотримання трактатів, прагнення одних держав до поневолення інших та всесвітнього панування, напад без оголошення війни та без достатнього приводу [1, с. 50]. Водночас перелік міжнародних злочинів обмежувався деліктами, за вчинення яких відповідальність фізичних осіб можна було довести без труднощів.

Проте допущення як суб'єктів відповідальності виключно фізичних осіб призводило до того, що загальні, цілком правильні визначення міжнародних злочинів утрачали об'єктивність і повноту, оскільки як приклади цих діянь наводили не правопорушення, що справді загрожують

міжнародному миру й безпеці, а злочини міжнародного характеру, наприклад, підроблення грошових знаків [1, с. 51].

Чимало змін у концепцію міжнародних злочинів було внесено після Першої світової війни. Зокрема, представники деяких держав запропонували міжнародним злочином уважати агресивну війну. Статут Ліги Націй передбачив навіть відповідальність за порушення зобов'язання не застосовувати силу для вирішення спорів доти, доки буде використано мирні засоби для врегулювання.

Актуальною проблема відповідальності за міжнародні злочини була також після Другої світової війни. Важливу роль відіграло утвердження принципів Нюрнберзького трибуналу, суд над німецькими та японськими воєнними злочинцями і, відповідно, новий підхід до ролі міжнародного кримінального права та поняття міжнародного злочину як злочину проти миру й безпеки людства.

Низка юристів висловлювали різні погляди щодо поняття міжнародних злочинів. Зокрема, П. С. Ромашкін уважав, що ці злочини є посяганнями на основи міжнародних відносин [2, с. 26]. На думку М. І. Лазарева, вони спрямовані на незалежність і мирні відносини між народами [3, с. 178]. Як посягання на свободу народів світу або на корінні основи міжнародного спілкування, на права й інтереси всіх держав ці злочини визначав Д. Б. Левін [4]. Міжнародні злочини ототожнював зі злочинами проти людства А. Н. Трайнін [5, с. 27–1423]. На думку Л. А. Моджорян, міжнародні злочини спрямовані безпосередньо на існування держави й нації [6, с. 124].

Згодом, досліджуючи проблеми протидії міжнародним злочинам, Ю. О. Решетов дійшов висновку, що ці діяння є складними деліктами, які вчиняють органи законодавчої, виконавчої та судової влади. Суб'єктом відповідальності за ці злочини є держава. Наявний причинний зв'язок злочинної поведінки органів держави з її політикою. Однак це не звільняє фізичних осіб, які діють від імені держави, від відповідальності за вчинені злочини. Отже, суб'єктом міжнародних злочинів, на думку вченого, є як власне держави, так і фізичні особи [7, с. 5–6]. На переконання І. І. Карпеця, міжнародні злочини становлять підвищену небезпеку для людства, нормальних відносин між державами незалежно від їх соціально-політичного устрою [8, с. 97].

У дисертаційному дослідженні Ш. Асрат Бало доходить висновку, що міжнародні злочини – це особливо небезпечні міжнародні правопорушення, що посягають на найважливіші принципи міжнародного права, становлять загрозу міжнародному миру й безпеці, підвищену небезпеку для людства, нормальних відносин між усіма державами [9, с. 11].

Міжнародними злочинами, на думку В. П. Панова, є особливо небезпечні для людської цивілізації порушення принципів і норм міжнародного права, які мають визначальне значення для забезпечення миру, захисту особи та життєво важливих інтересів міжнародного співтовариства загалом [10, с. 53].

Діяння, які є суспільно небезпечними умисними посяганнями на життєво важливі інтереси міжнародного співробітництва, основи існування держав і народів, міжнародний правопорядок, вважає В. П. Базов, є міжнародними злочинами [11, с. 22].

У дисертаційному дослідженні Н. А. Зелінської міжнародний злочин визначено як заборонене національним і/чи міжнародним кримінальним правом соціально небезпечне діяння, що підлягає солідарному кримінальному переслідуванню в межах міжнародної і/чи національної кримінальної юрисдикції, є основною категорією міжнародного кримінального права. Відповідно до широкої інтерпретації поняття «міжнародне кримінальне право», що охоплює всі аспекти міжнародно-правового співробітництва у сфері протидії злочинності, автор визнає, що підгалузі, які утворюють цю галузь міжнародного права, мають значну специфіку. Ця специфіка зумовлена особливостями міжнародних злочинів. Поняття «міжнародний злочин» охоплює дві різні за характером криміналізації групи протиправних діянь: по-перше, діяння, що криміналізовані національним кримінальним правом (у разі якщо вони підпадають під юрисдикцію не менше ніж двох держав); по-друге, діяння, що криміналізовані безпосередньо міжнародним правом. Отже, перша підгалузь міжнародного кримінального права регламентує підстави та порядок притягнення індивідів до кримінальної відповідальності органами міжнародної кримінальної юстиції, її слід трактувати як «міжнародне кримінальне право *stricto sensu*».

Другу підгалузь може бути названо транснаціональним кримінальним правом [12, с. 406–407].

Міжнародними злочинами доцільно визнавати суспільно небезпечні діяння, спрямовані проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Вони становлять підвищену суспільну небезпеку, їм притаманна жорстокість і масові злодіяння, що призводить до значних людських, матеріальних, духовних втрат. Тому держави протягом тривалого часу шукають раціональні засоби протидії цим злочинам. Традиційних засобів для протидії їм уже недостатньо. На міжнародному рівні постали актуальні питання у сфері протидії злочинності, які необхідно вирішувати саме міжнародним співтовариством. Водночас особи, які вчиняють міжнародні злочини, мають нести кримінальну відповідальність, як на підставі міжнародних документів, так і за нормами національних правових систем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Международное уголовное право : учеб. пособие / под общей ред. В. Н. Кудрявцева. – Изд. 2-е перераб. и доп. – М. : Наука, 1999. – 264 с.
2. Ромашкин П. С. К вопросу о понятии и источниках международного уголовного права / П. С. Ромашкин // Советское государство и право. – 1948. – № 3. – С. 26–30.
3. Лазарев М. И. Империалистические военные базы на чужих территориях и международное право / М. И. Лазарев. – М. : ИМО, 1966. – 256 с.
4. Левин Д. Б. Ответственность государств в современном международном праве / Д. Б. Левин. – М. : Междунар. отношения, 1966. – 152 с.
5. Трайнин А. Н. Защита мира и уголовный закон / А. Н. Трайнин. – М. : Наука, 1969. – 456 с.
6. Моджорян Л. А. Субъекты международно-правовой ответственности / Л. А. Моджорян // Советское государство и право. – 1969. – № 12. – С. 124–142.
7. Решетов Ю. А. Борьба с международными преступлениями (правовые проблемы) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10 / Решетов Юрий Александрович. – М., 1984. – 25 с.

8. Карпец И. И. Преступления международного характера / И. И. Карпец. – М. : Юрид. лит., 1979. – 264 с.

9. Шеварега А. Б. Сотрудничество государств в борьбе с международными преступлениями: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Шеварега Асрат Бало. – Киев, 1990. – 22 с.

10. Панов В. П. Международное уголовное право: учеб. пособие / В. П. Панов. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 320 с.

11. Базов В. П. Кримінальна відповідальність за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права: навч. посіб. / В. П. Базов. – Київ : Істина, 2003. – 136 с.

12. Зелінська Н. А. Міжнародно-правова концепція міжнародного злочину : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.11 / Зелінська Наталія Анатоліївна. – Одеса, 2006. – 484 с.

Ігнатюк Олег Володимирович –
заступник голови Апеляційного суду
Київської області, кандидат юридичних
наук

КОНТРОЛЬНІ ФУНКЦІЇ ПРОКУРОРІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Контрольні функції прокурора під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій реалізуються на різних етапах. Насамперед прокурор подає слідчому судді клопотання або погоджує клопотання слідчого про проведення негласної слідчої (розшукової) дії, а у випадках, передбачених Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, самостійно дозволяє проведення цих дій. Виключно прокурор має право прийняти рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України).

Предметом контролю прокурора на цьому етапі є:

1) наявність законних підстав для проведення певної негласної слідчої (розшукової) дії (юридична обґрунтованість негласної слідчої (розшукової) дії);

2) наявність фактичних підстав (фактична обґрунтованість негласної слідчої (розшукової) дії);

3) додержання процедури отримання дозволу на її проведення.

Розгляд і погодження прокурором клопотання слідчого про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії здійснюють невідкладно з моменту його надходження. Прокурор вивчає матеріали кримінального провадження, які є підставою для прийняття рішення про погодження клопотання. Відмову в погодженні клопотання приймають у формі постанови, що не виключає повторного звернення слідчого після отримання додаткових доказів або усунення недоліків, зазначених прокурором у рішенні.

У постанові про відмову прокурор за наявності підстав може категорично відмовити в погодженні клопотання слідчого або вказати на певні недоліки, які необхідно усунути, чи на додаткові докази, які необхідно зібрати.

Під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії прокурор контролює, насамперед, дотримання встановлених строків її проведення. У рішенні про проведення негласної слідчої (розшукової) дії обов'язково зазначають строк її проведення (ч. 5 ст. 246 КПК України). Строк проведення негласної слідчої (розшукової) дії може самостійно продовжити прокурор до вісімнадцяти місяців, якщо негласну слідчу (розшукову) дію проводять за його рішенням.

Крім цього, прокурор зобов'язаний не допускати безпідставного обмеження прав і свобод людини під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Зокрема, у ч. 5 ст. 249 КПК України йдеться про обов'язок прокурора прийняти рішення про припинення подальшого проведення негласної слідчої (розшукової) дії, якщо в цьому вже немає необхідності.

Прокурор має право заборонити проведення ще не розпочатої негласної слідчої (розшукової) дії, оформивши своє рішення вмотивованою постановою (ст. 110, 246, 249 КПК України).

Прокурор зобов'язаний припинити подальше проведення негласної слідчої (розшукової) дії за інших підстав, викладених ним у постанові, яку негайно надають керівнику органу, що проводить негласну слідчу (розшукову) дію за дорученням

слідчого, прокурора, або слідчому, який безпосередньо проводить зазначені дії (ст. 246, 249 КПК України).

Прокурор також здійснює контроль за результатами проведення певної негласної слідчої (розшукової) дії. Керівник органу, якому доручено виконання негласної слідчої (розшукової) дії, має негайно повідомити прокурора та слідчого про неможливість виконання доручення, виконання його, обґрунтувавши причини та повідомивши про вжиті заходи для подолання перешкод у виконанні доручення [1].

Після завершення проведення негласних слідчих (розшукових) дій прокурор здійснює контроль за письмовим повідомленням особи, конституційні права якої було тимчасово обмежено під час їх проведення, а також підозрюваного, його захисника про це обмеження (ст. 253 КПК України). У повідомленні зазначають вид негласної слідчої (розшукової) дії, а також подальше використання отриманих матеріалів у кримінальному провадженні або їх знищення.

Інструкція надає певні контрольні функції не тільки прокурору, який погоджує проведення певної негласної слідчої (розшукової) дії, або безпосередньо приймає рішення про її проведення, а й керівнику відповідної прокуратури. Згідно з п. 4.3.2 Інструкції, прокурор досліджує отриману інформацію, визначену в п. 4.3.1 Інструкції, і в разі підтвердження даних про виявлення ознак кримінального правопорушення, яке не розслідують у цьому кримінальному провадженні, узгодивши зазначене питання з керівником прокуратури, складає відповідне клопотання і вносить його на розгляд слідчому судді. Це не виключає застосування вищими за рангом прокурорами інших форм контролю за діяльністю підлеглих прокурорів, передбачених Законом України «Про прокуратуру».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шилін М. О. Оперативно-розшукова діяльність та негласні слідчі дії: проблеми правового регулювання у світлі нового Кримінального процесуального кодексу України / М. О. Шилін // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2013. – № 1. – С. 59–64.

Климчук Валерій Петрович – провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії проблем правового забезпечення діяльності Міністерства Державного науково-дослідного інституту МВС України

НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ

На жаль, понятійний апарат кримінального процесуального законодавства України, а також законодавства, що регулює оперативно-розшукову діяльність, напрацьований ще недостатньо, що у практичній роботі слідчих й оперативних підрозділів призводить до його неоднозначного тлумачення та використання, ускладнює правозастосовну практику, зокрема й у розслідуванні міжнародних злочинів.

Після прийняття 13 квітня 2012 р. Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, складовою якого є глава 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії» відбулося фактичне *поєднання оперативно-розшукової та слідчої функцій* у діяльності відомчих слідчих апаратів України. Це питання спричинило найбільше дискусій під час аналізу положень КПК України серед учених-процесуалістів і фахівців у галузі кримінального процесу й оперативно-розшукової діяльності (ОРД), тому його доцільно розглянути детальніше.

Після прийняття КПК України виникли суперечності щодо співвідношення норм чинного кримінального процесуального й оперативно-розшукового законодавства, зокрема в аспекті проведення негласних слідчих дій і негласних оперативно-розшукових заходів, *спрямованих на оперативно-розшукове документування (доказування) злочинної діяльності окремих злочинців і злочинних угруповань*. Окреслене досі належить до одного з найважливіших у теорії кримінального процесу й ОРД [1].

Найрадикальнішим кроком законодавця стали положення норм КПК України і, зокрема, поява глави 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії», що наділили слідчого роллю фактичного

суб'єкта ОРД (ч. 2 ст. 40 «Слідчий органу досудового розслідування» та ч. 6. ст. 246 «Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій».

Водночас про органи досудового розслідування (слідчі підрозділи) та їх працівників не зазначено в ст. 5 «Підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність» Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та ст. 41 «Оперативні підрозділи» КПК України. Це призводить до суперечностей і в теорії, і в практичній діяльності слідчих та оперативних підрозділів. До речі, виконання більшості негласних слідчих (розшукових) дій неможливе без використання класичних методів і прийомів ОРД.

Натомість Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» від 12 лютого 2015 р. № 198-VIII шляхом внесення відповідних змін до частини першої статті 41 КПК України новостворені підрозділи детективів і підрозділи внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України наділив правом здійснення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих дій в кримінальному провадженні за письмовим дорученням детектива чи прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Цей Закон шляхом внесення відповідних змін до ст. 38 КПК України також визначає підрозділ детективів як орган досудового розслідування. Тому не цілком зрозумілим є положення Закону про те, для чого новоствореним підрозділам детективів і підрозділам внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України як органам досудового розслідування для проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих дій у кримінальному провадженні потрібне письмове доручення детектива чи прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Не з'ясовано їх статус і як суб'єктів ОРД.

Зазначені проблеми ускладнюють практичну діяльність як оперативних, так і слідчих підрозділів. Також зауважимо, що перелік негласних слідчих дій у главі 21 КПК України майже цілком відтворює перелік негласних оперативно-розшукових заходів, закріплених у ст. 8 Закону України «Про оперативно-

розшукову діяльність». Цей перелік у КПК України є навіть ширшим, оскільки в ньому детально конкретизовано (ст. 271) контроль за вчиненням злочину. Крім контрольованої поставки й контрольованої та оперативної закупки (п. 2 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»), у ст. 271 КПК України зазначено додатково спеціальний слідчий експеримент й імітування обстановки злочину, а в ст. 274 – негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження. Проте законодавець не надав нормативно визначених критеріїв розмежування оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій.

Таким чином, положення глави 21 КПК України суперечать Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оскільки по-різному врегульовують одні й ті самі питання оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної діяльності. У цій главі не регламентовано залучення слідчим агентури, оплату їхніх послуг; також нереалістичною видається спроба покласти на слідчого обов'язки, притаманні спеціалістам оперативних служб і підрозділів, оскільки за своїм статусом слідчий виконує виключно гласну роботу та приймає рішення щодо таких процесуальних дій, як допити, огляди, обшуки, вилучення тощо. Незрозумілою є власне назва глави, оскільки слідчу дію тому й названо слідчою, адже вона відповідно до національної доктрини кримінального процесу має гласний, публічний характер. Згідно з положеннями зазначеної глави, оперативні підрозділи вимушені здійснювати оперативне документування як процес оперативного доказування за нормами КПК України.

З огляду на це, логічним видається за умови легалізації через КПК України майже всієї негласної ОРД вирішити питання законодавчого обґрунтування доцільності подальшого існування ОРД з одночасним введенням таких нових понять, як «детектив», «агент» тощо, як у країнах з англосаксонською системою права, наприклад, у Німеччині або США, за умови поєднання оперативно-розшукових і кримінально-процесуальних функцій у діяльності цих суб'єктів.

Окреслена ситуація спричинена необґрунтованим штучним змішуванням ОРД і кримінального процесу та їх суб'єктів, законодавчо закріпленим у КПК України,

необґрунтованим й нелогічним одночасним «процесуалізацією» ОРД та «оердизацією» кримінального процесу.

У цьому контексті закономірно постає питання про можливу підміну понять «негласна слідча (розшукова) дія» і «оперативно-розшуковий захід» за новим кримінальним процесуальним законодавством.

Чинний КПК України ті дії, які раніше були негласними оперативно-розшуковими, пропонує називати негласними слідчими (розшуковими).

Згідно з КПК України, ОРД, пов'язана з розслідуванням злочину та слідством, слід проводити в межах єдиного процесу розслідування (ст. 275 «Використання слідчим даних конфіденційного співробітництва», ч. 2 ст. 41 («Під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу набуває повноважень слідчого»); відповідно до п. 3 розділу XI «Перехідних положень», ведення оперативно-розшукових справ, які на день набрання чинності Кодексом перебувають у провадженні підрозділів, що здійснюють ОРД, продовжується. За наявності відповідних підстав ці оперативно-розшукові справи передають органам досудового розслідування для початку досудового розслідування в порядку, установленому цим Кодексом, за підслідністю тощо.

У ч. 2 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачено правило, згідно з яким прийняття рішення про *проведення негласних оперативно-розшукових заходів*, подання та розгляд відповідних клопотань, проведення негласних оперативно-розшукових заходів, фіксування й використання їх результатів, проведення цих заходів до постановлення ухвали слідчого судді *та інші питання їх проведення регулюють згідно з положеннями глави 21 КПК України, з огляду на особливості, що встановлені цим Законом.*

Доходимо висновку, що загальні положення про негласні слідчі (розшукові) дії потребують не лише детального вивчення, а й відповідного наукового осмислення та обґрунтування, а деякі новації КПК України – чіткого законодавчого визначення та дефініційного впорядкування. Цим питанням приділено значну увагу у працях сучасних фахівців у галузі ОРД [2, с. 146–149].

Отже, будь-які зміни до законодавства, передусім ті, що пов'язані із втручанням у сферу приватного життя особи (інтрузивні втручання), слід упроваджувати на підставі глибоких наукових досліджень зазначеної проблематики, а також ураховуючи положення національної доктрини науки кримінального процесуального права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пясецький А. І. Оперативно-розшукова діяльність і кримінальний процес / А. І. Пясецький, В. П. Климчук, Н. В. Пелипенко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2002. – № 5. – С. 160–167.

2. Дидоренко Э. А. Основы оперативно-розыскной деятельности в Украине (понятие, принципы, правовое обеспечение) : учеб. пособие / Э. А. Дидоренко [и др.]. – Киев : Центр учеб. ли-ры, 2007. – 264 с.

Колб Іван Олександрович – прокурор відділу нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, прокуратури Київської області, кандидат юридичних наук;
Карпенко Наталія Василівна – здобувач кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Нині в більшості держав пострадянського простору органи досудового розслідування, як, зокрема і в Україні (ст. 38 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України), належать до різних відомств. Відповідно до ст. 7 КПК Казахстану, до зазначених органів віднесено прокурора

(державного обвинувача), слідчого, орган дізнання, дізнавача. В Естонії – чиновників департаменту поліції, центральної кримінальної поліції, префектур поліції, департаменту в'язниць і будинків попереднього ув'язнення, прикордонної охорони та митниці (ст. 105 КПК Естонії). Згідно зі ст. 345 КПК Узбекистану, до органів досудового розслідування належать: слідчі прокуратури, служби національної безпеки та органів внутрішніх справ тощо [1, с. 559].

Слід розглянути підходи в колишніх республіках СРСР щодо визначення в КПК суб'єктів розслідування злочинів і закріплення їхніх процесуальних повноважень. Зокрема, у Російській Федерації, Республіці Казахстан і Республіці Білорусь функцію розслідування злочинів наділено слідчих, а в Республіці Молдова – офіцера з кримінального переслідування; у Грузії – слідчого і прокурора, причому останній приймає всі ключові рішення у справі [1, с. 564].

У контексті мети і завдань цього дослідження теоретико-прикладне значення мають й інші напрями реформування досудового розслідування, зокрема у сфері виконання покарань. У Грузії та Латвії прокурор є одночасно органом досудового розслідування та здійснює функцію нагляду за кримінальним провадженням [1, с. 565].

У ст. 82 КПК Республіки Молдова особу, яка бере участь у цій слідчій дії, названо «процесуальним асистентом».

У ст. 49 КПК Республіки Білорусь визначено, що в разі, якщо під час порушення кримінальної справи підстав для визнання особи потерпілою немає, це рішення приймають негайно після встановлення відповідних підстав.

У ст. 81 КПК Вірменії досить детально закріплено права й обов'язки понятого.

Важливими в контексті розв'язання проблем розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України, є й інші процесуальні підходи, визначені у КПК колишніх республік СРСР [1, с. 566–584]. Із цього приводу О. Ю. Татаров зазначає, що, зважаючи на застарілість деяких положень досудового розслідування, під час оновлення вітчизняного законодавства слід виважено поєднувати стандарти, прийняті у правових системах зарубіжних країн, з надбанням чинного КПК України, оскільки більшість його норм

та інститутів, зокрема з напрацьованими змінами й доповненнями, перевірено практикою та визнано достатньо ефективними [1, с. 584].

Також слід проаналізувати досвід кримінально-процесуальної діяльності західноєвропейських країн і США. Зокрема, за законодавством Італії взяття під варту, зняття інформації з каналів зв'язку, в окремих випадках протоколювання показань свідків, контроль за дотриманням строків досудового провадження здійснює спеціальний суддя з попереднього розслідування (GIP) [2, с. 672].

Повноваження юрисдикційного характеру під час досудового розслідування за законодавством Франції також надано судді зі свобод та ув'язнення, посаду якого було впроваджено законом «Про захист презумпції невинуватості і прав потерпілого» від 15 червня 2000 р. № 2000-516 [2, с. 672–673].

У країнах зі змагальною моделлю кримінального процесу (таких як США чи Великобританія) сторона захисту є абсолютно незалежною у збиранні доказів, зокрема й показань, від сторони обвинувачення, причому може їх збирати як самостійно, так і із залученням приватних детективів.

Сторону захисту в українському кримінальному провадженні також необхідно зрівняти в правах зі стороною обвинувачення щодо надання суду доказів у вигляді показань чи пояснень, зібраних нею. Водночас слід зазначити, що показання із чужих слів є досить суперечливим інститутом кримінального провадження, оскільки донедавна в українському кримінальному процесуальному праві його не було. Цей інститут запозичено із кримінального процесуального права США, у якому розроблено цілу теорію допустимості показань із чужих слів як доказів. За кримінальним процесуальним законодавством США, до цих показань належить будь-яка інформація, яка не стосується особистих знань свідка, а отримана від третіх осіб. Заява свідка зазвичай тягне за собою заперечення захисника іншої сторони, і суд може заборонити присяжним брати цю заяву до уваги. Однак із загального правила недопустимості показань із чужих слів як доказів є винятки, а саме: заява особи, що перебувала на межі життя і смерті; спонтанні вислови – вислови, які особа промовляє згярячу, не маючи часу на обдумування; заяви, здійснені

свідком поза салою суду та письмово чи в інший спосіб зафіксовані (ці заяви може бути представлено як докази за умови, що свідок у суді підтвердить їх достовірність); заяви третіх осіб, які можуть викрити їх у вчиненні протиправного діяння; документи, записи, свідоцтва тощо [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Татаров О. Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС): монографія / О. Ю. Татаров. – Донецьк : Промінь, 2012. – 640 с.

2. Правова доктрина України : у 5 т. / [В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. – Харків : Право, 2005–2013. – Т. 5 : Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку. – 2013. – 1240 с.

3. Carmen Rolando V. del. Criminal Procedure: Law and Practice. – [2nd ed.]. / Rolando V. del Carmen. – Pacific Grove, California: Brooks/Cole publ, 1991. – 483 p.

Колб Олександр Григорович – професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Ремега Вероніка Володимирівна – діловод юридично-психологічного факультету Національної академії внутрішніх справ

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ПІДХОДИ ТА ПРАКТИКА ВИРІШЕННЯ ЗАВДАНЬ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Учені давно намагаються привернути увагу суспільства і наукової спільноти до проблеми належного вивчення перевіреного століттями зарубіжного досвіду стосовно нагальних питань у той час коли інтеграція України у європейські структури потребує поступового зближення норм національного і європейського права [1, с. 4]. До того ж,

порівняльне правознавство надає можливість оцінити стан розвитку національної правової системи порівняно зі світовими тенденціями у розвитку права, а також дозволяє виявити спільні риси, особливості, взаємовпливи, тенденції та закономірності розвитку законодавства різних країн в умовах інтеграційних процесів, які відбуваються на міжнародній арені [1, с. 6].

Зазначені теоретико-методологічні підходи повною мірою відповідають змісту питань, пов'язаних із вивченням позитивного зарубіжного досвіду розслідування злочинів, учинених у виправних колоніях.

З урахуванням досліджуваної проблеми цікавими є законодавчі підходи колишніх республік СРСР. Так, у ст. 115 Кримінально-процесуального кодексу (КПК) Республіки Казахстан, ст. 124 КПК Республіки Туркменістан фактично збереглася радянська модель доказів у кримінальному процесі.

У ст. 72 КПК Республіки Таджикистан, у ст. 93 КПК Республіка Молдова зазначено, що видами (джерелами) доказів є таємні записи, прослухані та зафіксовані телефонні розмови, електронні, відео- й аудіо спостереження, науково-технічні і судово-медичні висновки [2, с. 656], що в умовах реалізації вимог ст. 103, 104 Кримінально-виконавчого кодексу України (застосування технічних засобів охорони та нагляду, а також здійснення оперативно-розшукової діяльності) можна вважати «ідеальними доказами» у кримінальному провадженні за фактом учинення особою злочину у виправній колонії.

Не менш важливим аспектом постає юридична практика інших держав. Так, згідно зі ст. 20 КПК Литовської Республіки та КПК Грузії, доказами в суді є фактичні дані й інформація, подані в установленому порядку, які підтверджують або спростовують важливі для справи обставини [2, с. 656]. Водночас у КПК Естонської Республіки відсутнє визначення поняття «доказ», а лише наведено перелік видів доказів [2, с. 656]. Відповідно до вимог з КПК ФРН (§314), апеляційну скаргу можна подати як у письмовому вигляді, так і усно із занесенням до протоколу судового засідання. Якщо скаржника у цей момент тримають під вартою, зокрема у виправній колонії, то він має право подати усну апеляцію через занесення її до протоколу відповідного дільничного судді за місцем утримання (§299 КПК ФРН) [2, с. 621].

Як зазначає О. Ю. Татаров, аналіз законодавства країн колишнього СРСР дає змогу стверджувати, що джерела їх кримінально-процесуального права не обмежуються лише нормами КПК. До них об'єктивно можна зарахувати положення Конституції, рішення судових органів, міжнародні договори тощо [3, с. 557]. Це важливо, тому що у виправних колоніях України відбувають покарання й іноземці, яких засудили за вчинення продовжуваних злочинів, розслідування за якими здійснюють згідно зі спеціальною процедурою, передбаченою главою 43 КПК України «Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій». До джерел кримінально-процесуального права в Республіці Казахстан належать: Конституція, норми КПК, міжнародні договори, інші зобов'язання цієї держави, а також постанови Конституційного та Верховного судів. Частиною 2 ст. 1 КПК України визначено, що кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Кодексу та інших законів України.

Джерелом кримінально-процесуального законодавства Латвії, як це передбачено змістом ст. 1 КПК Латвії, є лише цей Кодекс.

Згідно зі ст. 2 КПК Республіки Молдова, до таких джерел зараховано Конституцію Республіки Молдова, міжнародні акти, однією із сторін в яких є Молдова. У ст. 1 КПК Російської Федерації визначено, що джерелом кримінально-процесуального законодавства є цей Кодекс, який ґрунтується на Конституції Російської Федерації [3, с. 557].

Якщо узагальнити усі запропоновані науковцями колишніх республік СРСР концепції реформування органів досудового розслідування, то можна виокремити наступні напрями у цьому контексті:

- 1) залишити слідчі підрозділи у складі державних органів, де вони нині функціонують;
- 2) передати всі слідчі апарати органам прокуратури;
- 3) зосередити розслідування всіх злочинів у слідчому апараті правоохоронних органів;
- 4) створити слідчий апарат в органах юстиції;

5) забезпечити виконання функцій досудового розслідування органами судової влади тощо [4, с. 6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хавронюк М. І. Сучасне загальноєвропейське кримінальне законодавство: проблеми гармонізації : монографія / М. І. Хавронюк. – Київ : Істина, 2005. – 264 с.

2. Правова доктрина України : у 5 т. – Харків : Право, 2013. – Т. 5 : Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / [В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргарєєва та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. – 1240 с.

3. Татаров О. Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС) : монографія / О. Ю. Татаров. – Донецьк: Промінь, 2012. – 640 с.

4. Фаринник В. І. Реформування кримінального судочинства: слідчі підрозділи залишаються «за кадром» / В. І. Фаринник, Л. Д. Удалова, Д. О. Савицький // Юридичний вісник України. – 2010.– № 43. – С. 3–12.

Комаринська Юлія Борисівна – завідувач кафедри криміналістичних експертиз Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Гавриш Ірина Сергіївна – курсант 4-го курсу навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИБУХАМИ

Попри наявність значної кількості наукових розробок щодо впровадження в практичну діяльність правоохоронних органів прогресивних методик розслідування кримінальних правопорушень, подальшого ґрунтового вивчення потребує криміналістичне забезпечення кримінальних проваджень,

зокрема міжнародного характеру, опрацювання досвіду європейських країн у цій сфері.

Однією з проблем світового масштабу є розслідування та вдосконалення методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із вибухами. Передумовою визначення шляхів розв'язання цієї проблеми є міжнародна співпраця з правоохоронними органами інших країн, що мають значний досвід у сфері розробки нових методів боротьби з таким видом злочину, напрацьовані роками та перевірені практикою правові позиції, законодавче забезпечення процесу розслідування.

Питання, пов'язані з окремими аспектами розслідування злочинів, учинених із застосуванням вибухових пристроїв, розкрито в працях Т. М. Бульби, О. А. Буханченка, А. В. Іщенко, М. В. Кобця, М. О. Ленко, М. А. Михайлова, В. В. Поліщука, Є. І. Роспутько. Однак зазначені праці стосуються окремих організаційно-тактичних і методичних аспектів розслідування злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв.

Питання криміналістичного забезпечення досліджували в дисертаційних дослідженнях такі науковці, як В. В. Бірюков, І. В. Гора, В. Ф. Зудин, А. В. Іщенко, В. А. Колесник, В. В. Крутов, В. В. Лисенко, Є. Д. Лук'янчиков, О. В. Таран, В. Г. Хахановський, Ю. М. Черноус, Б. В. Щур. Зокрема дані дослідження стосувалися питань інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів, контррозвідальної діяльності, профілактики злочинів, боротьби з тероризмом, податкових злочинів, порушень вимог про охорону праці, злочинів міжнародного характеру, питань застосування криміналістичних методик. Чимало напрацювань присвячено тематиці криміналістичного забезпечення розслідування злочинів (І. І. Дановська, І. В. Європіна, І. О. Ієрусалімов, І. В. Ковтун, В. Г. Лісогор, В. В. Матвієнко, Л. П. Паламарчук, В. Г. Петросян, Н. І. Пінчук, К. Є. Поджаренко, І. І. Попович, Д. Ю. Стригун, О. В. Таран, Т. В. Тютюнник, Ж. В. Удовенко, В. С. Філашкін, А. В. Хірсін, Г. П. Цимбал, О. І. Чучукало). Водночас у зазначених дослідженнях не конкретизовано та не узагальнено питання методико-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із вибухами.

Водночас кардинального перегляду потребує наукова та практична ситуація у сфері криміналістичного забезпечення

розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із вибухами. Більшість наукових досліджень стосуються окремих організаційно-тактичних і методичних аспектів розслідування злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв. Тематика наукових досліджень стосується навмисних злочинів, а отже, поза увагою вчених залишаються чимало не менш небезпечних правопорушень, пов'язаних із кримінально-релевантними вибухами, включаючи злочинне порушення правил поводження з вибухонебезпечними об'єктами та правил безпеки, що призводять до вибухів не лише під час учинення кримінальних правопорушень.

Прискорений розвиток суспільства, світова політична нестабільність, що призводить до виникнення військових конфліктів, пошуку нових способів учинення та приховування кримінальних правопорушень, потребують змін законодавчої регламентації щодо питань міжнародного співробітництва. Така ситуація зумовлює необхідність розробки криміналістичного забезпечення низки положень, що відображається не лише в техніко-криміналістичному та експертно-криміналістичному забезпеченні розслідуванні цих злочинних проявів, а й у тактико-криміналістичному забезпеченні розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із вибухами.

Костильова Олена Анатоліївна –
завідувач відділу біологічних досліджень
Київського обласного науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

**РЕЗУЛЬТАТИ ВПРОВАДЖЕННЯ В ПРАКТИКУ
ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС УКРАЇНИ РЕАГЕНТУ
ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ НЕВИДИМИХ СЛІДІВ КРОВІ
BLUESTAR FORENSIC**

Виявлення слідів крові досить часто є надскладним завданням, оскільки злочинець намагається їх замити або знищити. З часом та під дією несприятливих умов навколишнього середовища кров у плямах змінює колір, замість червоних вони стають буро-коричневими, іноді практично чорними або набувають зеленуватого відтінку, що ускладнює їх

виявлення. Плями крові також важко помітити на тканинах та інших предметах темного кольору [1, с. 8].

Реакція хемілюмінесценції є орієнтовним (попереднім) методом встановлення наявності слідів крові на об'єкті, котрий досліджують. Він передбачає виявлення крові під час огляду погано освітлених ділянок місця події, що мають значну площу. Для цього зазвичай використовують люмінол, розчином якого обробляють у темряві предмети, на яких потенційно можуть бути сліди крові. При потраплянні розчину люмінолу на кров спостерігається світіння блакитного кольору, яке триває до 60 с (реакція хемілюмінесценції). Обробка біологічного матеріалу люмінолом викликає в подальшому певні труднощі під час визначення в ньому групової приналежності крові серологічними методами [2, с. 10]. Молекулу ДНК люмінол взагалі руйнує, що унеможливує проведення молекулярно-генетичних досліджень і встановлення ДНК-профілю біологічного матеріалу.

У провідних експертних установах світу, зокрема в США, Європейських країнах, Ізраїлі останніми роками успішно використовують реагент для виявлення невидимих слідів крові Bluestar Forensic.

На базі ДНК-лабораторії Київського обласного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру (НДЕКЦ) МВС України з 5 січня до 30 вересня 2015 р. було проведено тестування вказаного реагенту.

Зазначений препарат застосовують для виявлення слідів крові, котрі було змито, стерто або які невидимі неозброєним оком. Він є зручним для використання як в умовах лабораторії, так і на місці вчинення злочину. Bluestar Forensic понад десять років використовують провідні криміналістичні установи світу.

Так, у процесі тестування цього реагенту в ДНК-лабораторії НДЕКЦ було констатовано такі переваги:

- надчутливість (використання реагенту дає змогу виявляти сліди крові, які було замито, навіть із використанням миючих засобів);

- принцип дії реагенту ґрунтується на явищі хемілюмінесценції, причому на відміну від аналогів він люмінесцює інтенсивно та досить довго, не потребуючи повної темряви;

- використання реагенту є незамінним під час огляду місць учинення злочинів в умовах темної пори доби, огляду масштабних приміщень, підвалів, горищ тощо;
- хімічний склад Bluestar Forensic не руйнує молекулу ДНК;
- реагент є ефективним навіть у разі дуже забруднених і застарілих слідів крові, особливо на темних поверхнях, де їх практично не видно.

Під час тестування Bluestar Forensic було здійснено понад 30 експертних досліджень. Водночас варто відмітити його незамінність під час огляду речових доказів без видимих слідів крові.

Так, у межах проведення судової молекулярно-генетичної експертизи як речового доказу було вивчено внутрішню обшивку дверцят автомобіля, у якому, ймовірно, перевозили труп потерпілого. З обставин справи було відомо, що салон цього транспортного засобу двічі підлягав професійному хімічному чищенню, тобто на обшивці дверцят не було видимих слідів крові. Застосування реагенту дало змогу візуалізувати непомітні сліди крові, з яких в місцях люмінесценції було зроблено вирізки та встановлено ДНК-профіль, що збігся з ДНК-профілем трупа потерпілого.

Ще одним прикладом успішного використання Bluestar Forensic було дослідження брудної куртки підозрюваного з тканини чорного кольору. Під час візуального огляду при денному світлі в УФ-проміні слідів, схожих на сліди крові, не спостерігали. Однак після оброблення куртки в затемненому приміщенні було виявлено крапкові осередки люмінесценції. Надалі було встановлено ДНК-профіль виявлених мікрослідів крові, котрі належали підозрюваному, що дало змогу зняти з нього підозру щодо вчинення тяжкого злочину.

Застосування в експертній практиці реагенту Bluestar Forensic дає змогу суттєво скоротити час проведення оглядів місць учинення злочинів, що є важливим під час його проведення на відкритий місцевості, особливо в несприятливих погодних умовах, у темну пору доби, за необхідності оглянути великі приміщення. В умовах лабораторії реагент надає можливість пришвидшити пошук слідів крові, більш ефективно проводити огляд речових доказів, адже навіть незначної практики застосування досить для того, щоб безпомилково відрізнити сліди

крові від хибно-позитивних результатів, оскільки люмінесценція відрізняється кольором, інтенсивністю й тривалістю.

Отже, подальше використання вказаного реагенту в експертній практиці сприятиме виконанню досліджень і проведенню оглядів місць учинення злочинів на якісно новому рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Томилин В. В. Судебно-медицинское исследование вещественных доказательств / В. В. Томилин, Л. О. Барсегянц, А. С. Гладких. – М. : Медицина, 1989. – 304 с.

2. Пименов М. Г. Экспертные методики исследования тканей и выделений человека / М. Г. Пименов, С. А. Кондрашов, Л. С. Платоненкова и др. – М. : ЭКЦ МВД России, 2006. – 72 с.

Криволапов Володимир Михайлович –
ад'юнкт наукової лабораторії з проблем
досудового розслідування Національної
академії внутрішніх справ

АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАВОЛОДІННЯМ КОШТАМИ ШЛЯХОМ ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ БАНКОМАТІВ

Криміногенні ознаки економіки України не лише перешкоджають нормальному розвитку фінансової системи країни, а й вимагають підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів, пошуку найбільш оптимальних підходів до розв'язання проблем, що виникають під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень у кредитно-фінансовій сфері, зокрема шахрайства з фінансовими ресурсами [1, с. 279].

Більшість шахрайських посягань учиняють групи з чітким розподілом ролей співучасників, які вдаються до хитрощів для обманювання потерпілих (найчастіше це збут підроблених коштовностей, карткове махлярство, заволодіння цінностями під приводом надання послуг і виконання робіт за різними цивільно-правовими угодами, обман у лотереях, використання підроблених документів, обрахування під час розмінювання грошових купюр, вручення на рахунок оплати так званих «ляльок», гадання, ворожіння, шлюбні афери, видавання шахраями себе за

представників органів публічної влади, штатних співробітників відомих комерційних і некомерційних організацій, побудова фінансових та інших «пірамід») [2, с. 109; 3, с. 64].

Привабливою для випробовування злочинних технологій залишається сфера банківських операцій, якій притаманна концентрація коштів як у готівковій, так і в безготівковій формах, різноманітністю фінансових послуг та інструментів із різним рівнем захищеності й широким клієнтським полем.

У банківській системі України протягом 2008–2012 рр. виявлено понад 16 тис. злочинів, з яких майже 90 % становлять різні види корисливих посягань на грошові кошти. Найвищу питому вагу за розмірами збитків у структурі банківської злочинності (62 %) посідають різні види посягань на банківські рахунки, технології вчинення яких поєднують комплекси взаємопов'язаних між собою діянь, передбачених ст. 185, 190, 191, 200, 205, 209, 231, 358, 361, 361¹, 362, 364, 366, 367 Кримінального кодексу України [4, с. 3].

Сервіс банківських установ дає змогу здійснювати більшість операцій дистанційно, управляти рахунками з будь-якого місця з використанням програмно-апаратних засобів. Понад сотні банків в Україні використовують внутрішньодержавні й міжнародні платіжні системи, здійснюють емісію й еквайринг платіжних карток, тож розміри збитків через незаконне втручання в роботу банкоматів щорічно збільшуються. Нині таке шахрайство у світі набуло загрозливих масштабів. Так, утрати від нього лише в США становлять 2,8 млрд доларів щорічно, у Великій Британії – 61,9 млн фунтів стерлінгів. У Східній Європі та країнах колишнього СРСР така проблема актуалізувалася останніми роками у зв'язку з розвитком ринків банківських послуг.

Узагальнення наукових джерел свідчить, що особливості механізму вчинення злочинів, пов'язаних із заволодінням коштами шляхом утручання в роботу банкоматів, та специфіка досудового розслідування в кримінальних провадженнях цієї категорії не враховують розробники криміналістичних рекомендацій. Водночас слідча практика свідчить про низку проблем збирання доказів, складнощі встановлення причетності до них конкретних осіб, специфіку проведення окремих процесуальних дій тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мудряк Т. О. Криміналістичні проблеми розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами та шляхи їх вирішення / Т. О. Мудряк // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 1. – С. 279–281.
2. Кришевич О. В. Кримінальна відповідальність за шахрайство, учинене групою осіб за попередньою домовленістю або організованою групою / О. В. Кришевич // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2015. – № 1 (34). – С. 109–114.
3. Фінагеев В. О. Способи вчинення злочинів, пов'язаних із використанням засобів доступу до банківських рахунків / В. О. Фінагеев // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2016. – № 1. – С. 63–82.
4. Організація розслідування злочинів, пов'язаних із заволодінням коштами шляхом утручання в роботу банкоматів : метод. рек. // С. С. Чернявський, О. Ю. Татаров, В. І. Васишинчук [та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2013. – 87 с.

Купранець Ігор Михайлович –
начальник Департаменту захисту
економіки Національної поліції України;
Василинчук Віктор Іванович –
професор кафедри спеціальної
техніки та оперативно-розшукового
документування навчально-наукового
інституту № 1 Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, професор

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ У БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ

Інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-розшукової протидії злочинам у бюджетній сфері надає можливість стверджувати, що отримана оперативно-розшукова інформація повинна відображати широке коло явищ, обставин,

подій, які впливають на злочинну поведінку окремих осіб, злочинних груп.

За результатами вивчення практичних матеріалів визначено, що усю роботу щодо інформаційно-аналітичного забезпечення, яку здійснюють оперативні підрозділи захисту економіки Національної поліції з оперативно-розшукової протидії злочинам у бюджетній сфері можна виділити декілька етапів. Перший етап передбачає збирання необхідної оперативно-значущої інформації про нецільове використання бюджетних коштів. Другий – це облік, систематизація, розподіл інформації, що надходить. Третій – це накопичення інформації, яке здійснюють оперативні працівники за допомогою поступового її збільшення. Четвертий етап полягає в аналізі інформації, який дозволяє отримати певні висновки не лише щодо кількісної сторони порушення законодавства, а й про конкретні види та характер правопорушень. Результати аналізу описують динаміку, тенденції правопорушень, сприяють формуванню пропозицій, спрямованих на їх усунення. П'ятий – це збереження інформації, а шостий – пошук необхідної інформації та її передача для активного використання в роботі.

Для ефективного покращення діяльності оперативних підрозділів в оперативно-розшуковій протидії необхідним є розроблення і прийняття Положення про інформаційно-пошукову систему Департаменту захисту економіки Національної поліції України, що поліпшити ідентифікацію та більш точне визначення внутрішніх зв'язків між інформацією (відомостями), що стосуються злочинів у бюджетній сфері, та будь-якими іншими даними, отриманими з різних джерел, і їх використання в інтересах оперативно-розшукової протидії злочинам у бюджетній сфері, ведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування та їх аналітичної підтримки.

Основними джерелами формування інформаційних ресурсів інформаційно-пошукової системи з оперативно-розшукової протидії злочинам у бюджетній сфері повинна бути інформація, отримана від оперативного складу підрозділів Департаменту захисту економіки, інших оперативних підрозділів і служб Національної поліції України, інших правоохоронних органів України, державних органів та установ, правоохоронних органів інших держав та міжнародних

правоохоронних об'єднань, засобів масової інформації та глобальних комп'ютерних мереж, інших джерел інформації.

Важливим інструментом, оперативно-розшукової протидії злочинам у бюджетній сфері було б доцільно передбачити об'єднання інформаційних ресурсів усіх Міністерств та відомств у єдиний інформаційно-аналітичний комплекс із використанням сучасних інформаційних технологій, комп'ютерного та телекомунікаційного обладнання для забезпечення оперативно-службової діяльності оперативних підрозділів, зміцнення їх спроможності протидіяти злочинності у сфері економіки.

Також для продуктивної діяльності підрозділів необхідно вжити заходів щодо організації підготовки «офіцерів-аналітиків», їх підбору і кадрового супроводу.

Таким чином, інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-розшукової протидії злочинам у бюджетній сфері – це комплекс програмно-технічних, інформаційно-телекомунікаційних й організаційно-розпорядчих заходів, які забезпечують формування та ведення довідково-інформаційних, оперативно-розшукових обліків і авторизований доступ до інформаційних ресурсів.

Курилін Іван Ростиславович –
доцент кафедри криміналістики та
судової медицини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

РОЛЬ ОЦІНКИ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ ПОЗИЦІЇ СЛІДЧОГО

У сучасній юридичній літературі термін «правова позиція» тлумачать здебільшого, як загальнотеоретичне поняття.

Зокрема, Ю. О. Тихомиров вважає, що «правова позиція – це оцінка актів і дій в одній колізійній ситуації, стійко повторювана в аналогічних ситуаціях, діях і актах» [1, с. 73].

На думку С. С. Колобашкіної, «правова позиція – це система переконань суб'єкта про якості, властивості, інші характеристики досліджуваного явища, процесу, які є об'єктом». Дослідниця визначає такі загальні ознаки цього

поняття: системність; суб'єктивна обумовленість; переконання як форма опосередкування інформації; визначеність змісту позиції, оскільки вона завжди конкретна; завершеність і внутрішня несуперечність [2, с. 8].

Правова позиція слідчого може бути сформована на підставі матеріалів кримінального провадження, а щодо питань, пов'язаних із правильністю кваліфікації, належністю, допустимістю та достовірністю, а загалом – достатністю наявних доказів вона остаточно формується, переважно, наприкінці досудового розслідування.

Одним із ключових елементів, які впливають на формування правової позиції слідчого, є оцінка висновку експерта.

Можна виокремити кілька етапів оцінки експертного висновку: дотримання загальних процесуальних норм; оцінка власне висновку з погляду повноти, вірогідності й аргументованості висновків; відповідність висновків іншим наявним у справі доказам.

Починати доцільно з перевірки дотримання принципових процесуальних норм, які стосуються, насамперед, дотримання прав учасників процесу під час призначення та проведення судової експертизи: чи мав право експерт на проведення цієї експертизи (його кваліфікація, спеціальність, відсутність підстав для відводу тощо); чи правильно процесуально отримано об'єкти і зразки для досліджень; чи є інші процесуальні порушення, що роблять висновок експерта юридично недійсним (наприклад, відсутність підпису експерта) тощо. Усі порушення цього плану призводять до юридичної неспроможності експертизи, тому подальша її оцінка вже не потрібна.

Другим етапом оцінки експертного висновку можна вважати безпосередню оцінку власне висновку на предмет повноти дослідження, достовірності й аргументованості висновків, обґрунтованості вибору методик.

Оцінку достовірності висновку експерта можна розглядати з формального та змістового аспектів.

Перший полягає в аналізі поданого на дослідження матеріалу (об'єктів, які перевіряють, і зразків); вихідних даних, отриманих особами, які призначили експертизу; відповідності за кількістю та повнотою відповідей експерта поставленим

питанням; також ураховують стаж роботи експерта, його науковий ступінь тощо.

Змістовий аспект оцінки достовірності висновку експерта передбачає вивчення (констатацію) компетентності експерта; наукової обґрунтованості застосованих засобів і методів дослідження; рівня застосованих методик дослідження з погляду сучасних досягнень науки і техніки; логічності умовиводів експерта; повноти та ґрунтовності здійсненого дослідження; правильності виявлених експертом ознак і переконливості обґрунтування переваги ознак, що збігаються, над розбіжностями; відповідності даних, отриманих під час дослідження й описаних у дослідницькій частині висновку, підсумковому висновку [3, с. 377].

Перевірку відповідності висновку експерта іншим наявним у матеріалах кримінального провадження доказам здійснює слідчий шляхом зіставлення одних доказів з іншими, а також шляхом отримання інших доказів, що підтверджують або спростовують доказ, який перевіряють.

Коли слідчий, який володіє всією інформацією, що міститься в матеріалах кримінального провадження, читає висновок експерта, він не тільки аналізує його повноту, логічність, аргументованість і вірогідність, а й автоматично порівнює з іншими доказами в матеріалах провадження, що, зрештою, впливає на формування його правової позиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тихомиров Ю.А. Коллизионное право : учеб. и науч.-практ. пособие / Ю. А. Тихомиров. – М. : Юринформцентр, 2001. – 394 с.
2. Колобашкина С. С. Особенности реализации защитительной позиции адвокатом в суде присяжных / С. С. Колобашкина // Адвокатская практика. – 2009. – № 4. – С. 8–9.
3. Експертизи в судовій практиці / Арсенюк Т. М., Беляк Ю. М., Боров В. І. [та ін.] / за заг.ред. В. Г. Гончаренка. – Київ : Юрінком Інтер, 2004. – 388 с.

Лакійчук Олександр Сергійович –
слухач магістратури Національної
академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УЧАСТЬ У ТЕРОРИСТИЧНИХ ОБ'ЄДНАННЯХ

Організовані групи та злочинні організації як найбільш небезпечні форми співучасті загрожують важливим суспільним відносинам, що потребують кримінально-правової охорони, зокрема життя, здоров'ю, волі, честі, гідності, громадській безпеці, громадському порядку, а останнім часом і національній безпеці держави. Злочинам, учиненим у складі організованих злочинних об'єднань, притаманний високий ступінь кримінальної активності, фаховості й ефективності. Причому учасники організованих груп і злочинних організацій розраховують на підтримку один одного та об'єднання загалом, яка здебільшого полягає в незаконному впливі на потерпілих і свідків, а також використанні корумпованих зв'язків в органах державної влади для уникнення кримінальної відповідальності [1, с. 4].

За даними Генеральної прокуратури України, протягом останніх трьох років можна констатувати динаміку збільшення кількості злочинів, пов'язаних із тероризмом, зокрема передбачених ст. 258–3 Кримінального кодексу України (Створення терористичної групи чи терористичної організації). Якщо у 2013 р. офіційно зафіксовано лише один такий злочин, то 2014 р. – 478, 2015 р. – 849 [2]. Найбільш поширеною формою об'єктивної сторони цих злочинів є участь у таких об'єднаннях.

У теорії кримінального права участь у злочинних об'єднаннях визначають як: вступ до організованої групи та злочинної організації; участь у розроблені планів учинення злочинів та їх реалізації; виконання обов'язків, передбачених роллю в об'єднанні та його спеціалізацією; членство особи в організованій групі та злочинній організації [3–5]. У судовій практиці цей злочин досить часто поєднаний з іншими протиправними діяннями, а тому потребує кваліфікації за сукупністю. Наприклад, від кінця жовтня 2014 р. до 5 березня 2016 р. ОСОБА_9, діючи умисно, з метою досягнення злочинних цілей терористичної організації «Луганська народна

республіка» щодо насильницької зміни меж території України з мотивів непогодження з політикою представників української державної влади, з кінця жовтня 2014 р. до лютого 2015 р. вступив та брав участь у діяльності «Козачої національної гвардії «РИМ» терористичної організації «Луганська народна республіка». ОСОБА_9 виконував функції зі здійснення збройного опору, незаконної протидії та перешкоджання виконанню службових обов'язків співробітниками правоохоронних органів, військовослужбовцями та іншими представниками сил антитерористичної операції.

З лютого до березня 2015 р. ОСОБА_3 у складі цього не передбаченого законом збройного формування брав участь у веденні бойових дій проти представників сил антитерористичної операції.

Органи досудового слідства кваліфікували дії ОСОБА_3 за ч. 1 ст. 258³, ч. 1 ст. 263, ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 437 Кримінального кодексу України як участь у терористичній організації, незаконне придбання й носіння вогнепальної зброї та бойових припасів без передбаченого законом дозволу, ведення агресивної війни за попередньою змовою групою осіб [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій : монографія / А. А. Вознюк. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – 192 с.
2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення. Форма № 1 (місячна) [Електронний ресурс] : наказ Генеральної прокуратури України від 23 жовт. 2012 р. № 100. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111482&libid=100820#. – Назва з екрана.
3. Дудоров О. О. Кримінальне право : навч. посіб. / О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк ; за заг. ред. М. І. Хавронюка. – Київ : Ваіте, 2014. – 944 с.
4. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. / [О. М. Алієва, А. П. Бабій, Л. К. Гаврильченко та ін.] ; відп. ред. Є. Л. Стрельцов. – Вид. 5-те, переробл. та доповн. – Харків : Одіссей, 2008. – 800 с.
5. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів : [навч. посіб.] / М. Й. Коржанський. – Вид. 3-тє, доповн. та переробл. – Київ : Атіка, 2007. – 592 с.

6. Вирок Старобільського районного суду Луганської області від 21 квіт. 2016 р. ЄУН № 431/1295/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59131664>. – Назва з екрана.

Лапко Олександр Віталійович – заступник начальника Департаменту захисту економіки Національної поліції України

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНИМ ЗЛОЧИНАМ

Після розпочатого реформування Національна поліція продовжує виконувати поставлені Президентом та Урядом України завдання щодо посилення протидії економічній злочинності. Боротьба з проявами корупції серед посадовців усіх рівнів, а також захист бюджетних коштів залишаються основними напрямками роботи діяльності правоохоронних органів у сфері захисту економіки та конституційних прав громадян.

На етапі європейської інтеграції Україна повинна забезпечувати ефективне функціонування державних інститутів, які гарантуватимуть верховенство права, дотримання прав та свобод громадян, їх ефективний захист.

Результати діяльності Департаменту захисту економіки Національної поліції України впродовж поточного року засвідчують, що зосередження зусиль оперативних працівників територіальних підрозділів на практичній складовій суттєво підвищило ефективність протидії злочинності у сфері економіки, а також підтверджують правильність прийнятих Урядом та керівництвом МВС України та Національної поліції управлінсько-реформаторських рішень.

Якщо розглядати діяльність Департаменту загалом, то протягом останніх дев'яти місяців її працівники виявили 8700 кримінальних правопорушень у сфері економіки, з яких 3005 – у сфері службової діяльності, серед іншого 554 факти хабарництва.

За скоєння корупційних кримінальних правопорушень викрито 997 керівників органів влади й управління, зокрема

17 керівників структурних підрозділів обласних адміністрацій та 57 районних державних адміністрацій, 39 керівників районних рад і 88 голів сільських рад.

Результати здійсненого аналізу викритих кримінальних правопорушень засвідчують, що найчастіше піддають протиправним діям задля отримання неправомірної вигоди сфери земельних відносин, приватизації, відчуження майна та надання його в оренду, фінансових послуг і державних закупівель, систему надання послуг (заклади освіти та охорони здоров'я), регуляторну та дозвільну системи.

Пріоритетним напрямом діяльності залишається захист бюджетних коштів. Так, у 2016 р. вже було зареєстровано 2300 кримінальних правопорушень у цій сфері.

Паралельно з протидією кримінальній корупції вживають заходи з документування адміністративних корупційних правопорушень.

За матеріалами Департаменту захисту економіки Національної поліції України у 2016 р. складено 984 адміністративних протоколи про порушення Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII, що становить 96,7 % від усіх складених Національною поліцією. До того ж, суди розглянули та прийняли рішення за 591 адміністративним протоколом про корупцію.

Ларіна Ольга Віталіївна –
викладач кафедри кримінально-
правових дисциплін факультету № 2
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН

У країнах Європейського Союзу одним із найбільш актуальних питань на сьогодні є запобігання нелегальній міграції, а також злочинам, які вчиняються нелегальними мігрантами. Оскільки Україна тимчасово втратила контроль за окремими ділянками державного кордону в Донецькій та Луганській областях, а також у зв'язку з тимчасовою окупацією території АР Крим у нашій країні також посилюються ризики як

в'їзду нелегальних мігрантів, так і транзитного їх перевезення територією держави.

За таких умов особливо важливим є питання щодо організації і тактичних особливостей проведення слідчих дій під час розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон.

Якісне розслідування будь-якого злочину, зокрема незаконного переправлення осіб через державний кордон, є неможливим без логічних припущень слідчого (оперативного працівника) щодо всього злочину або його окремих елементів. Так, процес розслідування супроводжується побудовою та перевіркою версій, тобто версіюванням.

Зважаючи на те, що головним завданням розслідування злочинів є встановлення осіб, причетних до його вчинення, а також ураховуючи практику провадження розслідування злочинів органами охорони державного кордону, можна стверджувати, що всі версії здебільшого стосуються особи або осіб, підозрюваних у вчиненні злочину.

З огляду на вищезазначене, у контексті слідчої ситуації в справах про незаконне переправлення осіб через державний кордон можна виокремити такі слідчі версії:

1) переправлення осіб через державний кордон здійснювали члени організованого злочинного угруповання, що займається незаконним переправленням осіб через державний кордон України та іншою протиправною діяльністю на державному кордоні;

2) переправлення незаконних мігрантів здійснювали члени організованого злочинного угруповання, що займається незаконним переправленням осіб через державний кордон України, із залученням військовослужбовців ДПС України на основі фінансової зацікавленості або примусу;

3) незаконне переправлення осіб через державний кордон здійснювали особи (особа) – уродженці та мешканці одного з прикордонних населених пунктів, які вперше вдалися до надання допомоги в незаконному перетинанні державного кордону;

4) переправлення групи незаконних мігрантів здійснювала за попередньою змовою група осіб із числа місцевих мешканців;

5) переправлення порушників кордону здійснювали особи чоловічої (жіночої) статі, які є мешканцями декількох

прикордонних населених пункті і тривалий час займаються наданням допомоги щодо незаконного перетину державного кордону.

З метою перевірки слідчих версій, швидкого та повного розслідування кримінального провадження, закріплення доказової інформації необхідно провести невідкладні слідчі (розшукові) дії та інші процесуальні заходи з метою встановлення ознак злочину й осіб, які його вчинили [1, с. 477].

Так, під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним переправленням нелегальних мігрантів через державний кордон України, початковими слідчими (розшуковими) діями є огляд місця події, допити. Надалі за наявності достатніх даних про причетність певної особи до вчинення злочину здійснюють її затримання як підозрюваного, після чого оглядають її речі та документи, проводять допити (мігрантів, вербувальників, організаторів, провідника, свідків) і пред'явлення підозрюваної особи для впізнання свідкам. Також може бути проведено слідчий експеримент, одночасний допит двох і більше раніше допитаних осіб, тимчасовий доступ до речей та документів, обшук за місцем проживання підозрюваного, огляд документів і предметів, освідування, призначення можливих судових експертиз, зокрема почеркознавчої, портретної, трасологічної (експертизи слідів транспортних засобів, ніг людини, взуття), експертизи документів, комп'ютерної техніки й програмних продуктів.

Огляд місця події під час розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України є невідкладною та першочерговою слідчою дією, яка характеризується незамінністю, неповторністю і спрямована на виявлення ознак порушення державного кордону нелегальними мігрантами зі складною слідовою картиною. На організацію і тактику огляду місця події в справах про порушення державного кордону впливає комплекс таких чинників: особливості території, де проводять огляд місця події, та її правового режиму; природні явища й кліматичні умови, часовий чинник; попередній (службовий) огляд місця порушення державного кордону чи затримання порушників, який проводять посадові особи ДПС України, що виконують завдання з охорони державного кордону; наявність на окремих ділянках державного

кордону специфічних об'єктів огляду – контрольно-слідової смуги, інженерно-технічних засобів охорони кордону тощо; необхідність залучення учасників службового огляду для уточнення первинної обстановки, конкретизації її змін.

Під час огляду місця події, тобто ділянки державного кордону поза пунктами пропуску, важливе значення має фіксування в протоколі огляду місця події – інженерно-технічних споруд, які визначають місце проходження лінії державного кордону; доріжки слідів нелегальних мігрантів, їх напрямки; інші ознаки, які свідчать про перебування осіб на лінії державного кордону, тощо.

Під час проведення огляду місця події в пункті пропуску через державний кордон, у разі виявлення незаконного переправлення нелегальних мігрантів через кордон у транспортних засобах закордонного прямування, підлягає ретельному огляду безпосередньо транспортний засіб (автомобіль, потяг, окреме купе вагона, приміщення морського, повітряного судна) та місце, де переховувався нелегальний мігрант (мігранти).

Місце розташування та конструктивні особливості сховища (тайника), його призначення, спосіб виготовлення (пристосування) тощо фіксують у протоколі огляду та з допомогою фото-, відеотехніки, схем. Під час огляду сховищ (тайників) посилену увагу приділяють місцю можливої локалізації слідів пальців рук, ніг, взуття, продуктів життєдіяльності. Консервація запахових слідів доцільна як у разі виявлення у сховищі нелегальних мігрантів, так і за їх відсутності.

У збиранні доказової інформації важливе місце, поряд з оглядом місця події у справах про переправлення нелегальних мігрантів, посідає допит. Важлива роль допиту в системі слідчих дій зумовлена простотою його проведення та значним пізнавальним потенціалом.

До особливостей цієї слідчої дії належать, насамперед, предмет допиту, коло осіб, які можуть бути підозрюваними, свідками, способи виявлення їх, послідовність проведення допиту.

Як свідків може бути допитано таких осіб: 1) мігранти; 2) очевидці події; 3) особи, які затримували нелегальних мігрантів; 4) особи, що мешкають у селищах поряд з пунктом

перетинання державного кордону; 5) особи, які знайомі з підозрюваним.

Під час розслідування будь-якого злочину, як і під час незаконного переправлення осіб через державний кордон України, виникає потреба допиту свідків.

Під час допиту слід з'ясувати, якою інформацією володіє допитувана особа, була вона очевидцем злочину чи дізналася про подію від інших осіб. Питання, що з'ясовують під час допитів свідків, мають бути спрямовані на отримання відомостей про подію злочину, дії підозрюваного, що передували вчиненню злочину, і способи приховування злочину. Доцільно допитати родичів, знайомих, сусідів підозрюваних осіб, які є найбільш поінформованою категорією свідків, оскільки знають їх спосіб життя, коло знайомих, можливі поїздки. Допит бажано проводити, ураховуючи менталітет і релігійні традиції допитуваної особи.

Оскільки свідками незаконного переправлення осіб через державний кордон, а також певною мірою підозрюваними є іноземні громадяни, під час планування та організації проведення слідчих дій необхідно вирішити питання про залучення перекладача чи перекладачів і захисника. Подеколи необхідно вирішити питання про залучення представників відповідних консульських або дипломатичних представництв, батьків, опікунів, вихователів тощо.

Якщо під час розслідування було встановлено причетність до вчинення злочину іноземного громадянина та його було затримано, необхідно негайно повідомити про це консульство або представництво тієї держави, громадянином якої є затриманий.

Допит підозрюваного у провадженнях про незаконне переправлення осіб через державний кордон України є однією з найважливіших першочергових слідчих дій, оскільки його проводять негайно після затримання підозрюваного або не пізніше ніж упродовж 24 год після затримання. Це має важливе тактичне значення, оскільки особа, яку підозрюють у вчиненні злочину на момент затримання, перебуває в стані психологічної розгубленості та не встигла визначити лінію своєї поведінки, продумати пояснення.

Ураховуючи те, що незаконне переправлення осіб через державний кордон України здійснюють, переважно, група осіб або організовані злочинні формування, під час допиту підозрюваного слідчому необхідно зосередити увагу на виявленні та викритті всіх членів цих груп, що брали участь у вчиненні злочину на кожній його стадії (в'їзд, перебування, транзит).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сорока А. З. Типові слідчі ситуації та основні напрями розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон / А. З. Сорока // Університетські наукові записки. – 2013. – № 3 (47). – С. 476–482.

2. Удалова Л. Д. Теоретичні засади вербальної інформації в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Удалова Лариса Давидівна. – Київ, 2007. – 32 с.

Лісогор Віталій Григорович – доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ІНОЗЕМЦІВ

Відповідно до ст. 26 Конституції України, «іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами» [1].

Норми, закріплені Основним законом України, передбачені також у ст. 3 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 р. № 3773-VI [2].

Отже, іноземці, перебуваючи на території України, наділені відповідними правами й обов'язками. Не є винятком й сфера кримінального судочинства. У ст. 6 Кримінального процесуального кодексу України встановлено, що кримінальне

провадження за правилами цього Кодексу здійснюється щодо будь-якої особи, окрім випадків, передбачених ч. 2 цієї статті [3].

У науковій літературі зазначено, що особливістю правового статусу іноземця – фізичної особи, є існування самого інституту правового статусу, оскільки фактично він одночасно має два правових статуси: перший існує на батьківщині іноземця, а другий – у країні його перебування – Україні. Це безумовно потрібно враховувати у процесі організації розслідування у кримінальному провадженні та в разі проведення окремих слідчих (розшукових) дій [4, с. 265–266].

Найбільш значущими для розслідування є особливості правового статусу іноземців, які пов'язані з порядком прибуття іноземців на територію України, набуття ними відповідного правового статусу в Україні, режимом перебування їх на території нашої держави, порядком виїзду з України, режимом доступу іноземців до певних видів інформації, а також специфікою процесуальної форми проведення окремих слідчих (розшукових) дій [4, с. 267].

У ст. 4 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» передбачено визначено підстави для перебування зазначеної категорії осіб на території України. А в ч. 3 ст. 5 вказано, що іноземці та особи без громадянства, перераховані в ч. 4–14 і 17 ст. 4 цього Закону, отримують посвідку на тимчасове проживання.

Таким чином, важливим аспектом кримінальних проваджень за участі іноземців є те, що останні перебувають на території України лише певний, а іноді досить короткий термін (наприклад, під час транзитного проїзду або туристичного візиту). Це значно впливає на процес розслідування за згаданою категорією проваджень.

Відповідно до ст. 219 Кримінального процесуального кодексу України, досудове розслідування має бути завершено:

- 1) упродовж одного місяця з дня повідомлення особі про підозру в учиненні кримінального проступку;
- 2) протягом двох місяців із дня повідомлення особі про підозру в учиненні злочину.

Строк досудового розслідування може бути подовжено у порядку, передбаченому §4 глави 24 цього Кодексу. До того ж, загальний строк досудового розслідування не може перевищувати:

1) двох місяців із дня повідомлення особі про підозру в учиненні кримінального проступку;

2) шести місяців із дня повідомлення особі про підозру в учиненні злочину невеликої або середньої тяжкості;

3) дванадцяти місяців із дня повідомлення особі про підозру в учиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Варто звернути увагу, що, згідно з ч. 2 ст. 22 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», виїзд з України осіб зазначеної категорії не дозволяється, якщо її:

– повідомили про підозру в учиненні кримінального правопорушення або кримінальну справу розглядають у суді – до закінчення кримінального провадження;

– засуджено за вчинення кримінального правопорушення – до відбування покарання або звільнення від покарання;

– виїзд суперечить інтересам забезпечення національної безпеки України – до припинення обставин, що перешкоджають виїзду.

Вищенаведене стосується іноземців, які вчинили кримінальні правопорушення. Ситуації, за яких іноземці потерпіли від протиправних дій на території нашої держави є досить складними. Це пов'язано з тим, що ці особи у визначений термін повинні виїхати з України, що спричинить виникнення труднощів процесуального характеру.

Деякі особливості кримінальних проваджень за участю іноземців досить поглиблено досліджено у науковій літературі [5, с. 12].

Необхідно наголосити, що не завжди перебування іноземців на території України є законним. Останнім часом у нашій державі нагальною є проблема нелегального перебування іноземців на території України. Тому причетність до розслідування нелегального іноземця додатково ускладнює ситуацію.

Окрім окреслених проблем, можуть виникати потреби у наданні перекладача під час проведення слідчих (розшукових) дій або ж перекладу документів. Також варто враховувати потребу налагодження психологічного контакту з іноземцем,

особливості його менталітету, інші фактори, зокрема соціально-економічні й політичні умови у відповідній країні, характер і цілі внутрішньої та зовнішньої політики держави, рівень розвитку в ній демократії і культури, історичні та національні традиції, міжнародний клімат [6, с. 19].

Важливим фактором участі іноземців у процесуальних діях є потреба залучення також представників посольств, консульських служб тощо.

Отже, розглянуте свідчить про низку дискусійних питань, які потребують відповідного наукового дослідження, розробки рекомендацій та впровадження їх у практику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/254к/96-вр>. – Назва з екрана.

2. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства [Електронний ресурс] : Закон України від 22 верес. 2011 р. № 3773-VI. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>. – Назва з екрана.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page>. – Назва з екрана.

4. Кудінов С. С. Вплив правового статусу іноземців на розслідування злочинів [Електронний ресурс] / С. С. Кудінов // Форум права. – 2008. – № 3. – С. 265–273. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-3/08kssnpz.pdf>. – Назва з екрана.

5. Калганова О. А. Процесуально-правові засади участі іноземних громадян у кримінальному судочинстві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / О. А. Калганова. – Київ, 2007. – 25 с.

6. Тодыка Ю. Н. Конституционно-правовой статус иностранцев и беженцев в Украине : учеб. пособие / Ю. Н. Тодыка. – Харьков : Факт, 1998. – 104 с.

Максимів Людмила Василівна – науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ СТВОРЕННЯМ ТЕРОРИСТИЧНИХ ГРУП ЧИ ТЕРОРИСТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

У ст. 258³ Кримінального кодексу (КК) України передбачено створення терористичної групи чи терористичної організації, керівництво такою групою чи організацією або участь у ній, а також організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації [1].

Відповідно до Закону України «Про боротьбу з тероризмом», терористичною є група з двох і більше осіб, які об'єдналися із метою здійснення терористичних актів; терористична організація – стійке об'єднання трьох і більше осіб, створене задля здійснення терористичної діяльності, у межах якого здійснено розподіл функцій, встановлено певні правила поведінки, обов'язкові для цих осіб під час підготовки й учинення терористичних актів. Організацію визнають як терористичну, якщо хоча б один із її структурних підрозділів здійснює терористичну діяльність із відома хоча б одного з керівників (керівних органів) усієї організації [2].

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 258³ КК України, полягає в суспільно небезпечному, протиправному діянні, що передбачає створення терористичної групи чи терористичної організації, керівництво ними або участь у їх діяльності, організаційне чи інше сприяння їх функціонуванню.

Згідно з ч. 2 ст. 258³ КК України, за діяння, передбачене ч. 1 цієї статті, особа, крім організатора і керівника терористичної групи чи терористичної організації, яка добровільно повідомила правоохоронний орган про відповідну терористичну діяльність, сприяла її припиненню або розкриттю

злочинів, вчинених у зв'язку зі створенням або діяльністю такої групи чи організації, якщо в її діях немає складу іншого злочину, звільняється від кримінальної відповідальності [1].

Опрацьовуючи вирoki судів щодо обвинувачення в учиненні злочину, передбаченого ст. 258³ КК України, можна констатувати непоодинокі випадки перекваліфікації злочину зі ст. 258³ на ст. 260 вказаного Кодексу. Тобто, дії особи перекваліфікують зі створення терористичної групи чи терористичної організації на створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. У примітці до ст. 260 КК України визначено, що воєнізованими є формування, які мають організаційну структуру військового типу, а саме: єдиноначальність, підпорядкованість і дисципліну, і в яких провадять військову або стройову чи фізичну підготовку. Водночас збройними формуваннями вважають такі воєнізовані групи, що незаконно мають на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю [1].

Відповідно до вироку Бердянського міськрайонного суду від 30 травня 2016 р., дії обвинуваченого було перекваліфіковано з ч.1 ст. 258³ на ч. 2 ст. 260 КК України. Серед підстав перекваліфікації зазначено, що в судовому засіданні допитаний як обвинувачений свою вину за ч.1 ст. 258³ КК України не визнав, однак не заперечував того, що брав участь у незаконному збройному формуванні «Оплот» у м. Торез Донецької області. До того ж, обвинувачення, пред'явлене за ч. 1 ст. 258³ КК України, не підтверджене відповідними доказами в кримінальному провадженні: 1) викладене в обвинуваченні твердження органу досудового слідства про те, що група осіб невизначеної кількості (більше трьох) створила терористичну організацію «Донецька народна республіка», є припущенням, оскільки не зазначено конкретних осіб, не надано безпосередніх доказів щодо підтвердження існування вищевказаної терористичної організації; 2) згідно з вимогами кримінального закону України, ні орган досудового розслідування, ні суд не встановили згоду обвинуваченого на участь у такій організації за умови, що він усвідомлював факт існування цієї організації й підтвердив певними діями

реальність своїх намірів; 3) під час пред'явлення обвинувачення особі сторона обвинувачення не з'ясувала ці суттєві положення закону та не надала доказів на підтвердження участі обвинуваченого в діяльності терористичної організації, що суперечить нормам матеріального й процесуального права; 4) будь-яких доказів, які свідчили про причетність обвинуваченого до діяльності терористичної організації «Донецька народна республіка» і його дій у межах цієї організації, суду не надано; 5) сторона обвинувачення також не надала доказів суду і під час допиту свідків стосовно причетності обвинуваченого до терористичної організації «Донецька народна республіка», а також того, що він усвідомлював співпрацю з цією терористичною організацією; 6) нині відсутній законодавчий акт чи відповідне судові рішення про визнання терористичною організацією так званої самопроголошеної «Донецької народної республіки». У межах судового розгляду кримінального провадження, дослідивши матеріали справи, колегія суддів дійшла висновку, що особа, перебуваючи в складі незаконного збройного формування військового підрозділу «Оплот» під командуванням невстановленої особи, про що написав відповідний документ із проханням про прийняття, виконував функції водія, будучи озброєним стрілецькою зброєю – автоматом «АК-74» із боєприпасами (патронами) та військовим спорядженням, брав участь у конвоюванні незаконно затриманих осіб, виконував інші накази невстановленого досудовим розслідуванням керівника незаконного збройного формування, за що щомісячно отримував грошову винагороду в розмірі 5000 грн готівкою. Таким чином, йдеться про кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 260 КК України, а отже, дії злочинця необхідно перекваліфікувати з ч. 1 ст. 258³ на ч. 2 ст. 260 КК України [3].

Отже, з метою правильної кваліфікації діяння за ст. 258³ КК України, тобто створення терористичної групи чи терористичної організації, необхідно передусім на законодавчому рівні закріпити порядок визнання терористичними організаціями. Свідченням таких спроб є законопроекти «Про внесення змін до деяких

законодавчих актів України щодо визнання організацій терористичними» від 26 січня 2015 р. № 1840 та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення механізмів боротьби з тероризмом» від 13 лютого 2015 р. № 2139, однак нині вони перебувають на стадії доопрацювання. За умови внесення змін до законодавства вже можна буде розробити певний алгоритм дій щодо розслідування вказаної категорії злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. – Назва з екрана.

2. Про боротьбу з тероризмом [Електронний ресурс] : Закон України від 20 берез. 2003 р. № 638-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 25. – Ст. 180. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/638-15>. – Назва з екрана.

3. Вирок Бердянського міськрайонного суду від 30 травня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58003603>. – Назва з екрана.

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визнання організацій терористичними: законопроект № 1840 від 26 січ. 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53690. – Назва з екрана.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення механізмів боротьби з тероризмом законопроект № 2139 від 13 лют. 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54044. – Назва з екрана.

Марков Михайло Миколайович –
завідувач кафедри спеціальної техніки та
оперативно-розшукового документування
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОЧОГО ЧАСУ ОПЕРАТИВНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Підвищення ефективності використання робочого часу в діяльності оперативних працівників підрозділів кримінальної поліції України є важливим завданням. Від успішного його вирішення залежить підвищення продуктивності й ефективності роботи працівника зокрема і підрозділу Державної служби боротьби з економічною злочинністю загалом.

Практичний досвід засвідчує, що не завжди в оперативних підрозділах працівники вміють правильно організувати власний робочий час і дозвілля. Це спричинено, зокрема, відсутністю відповідних знань та навичок. Організація раціонального використання службового часу ґрунтується на тому, що кожний працівник має календарний, номінальний та ефективний фонд часу.

Управлінська діяльність характеризується не лише кількісними, а й якісними вимірами, пов'язаними з видами затрат часу.

Керівники підрозділів, підлеглий їм особовий склад у процесі діяльності вирішують різноманітні питання, що вимагає високої загальної культури, універсальності знань та ерудиції. Однак ці знання особа набуває і в позаслужбовий час, під час спілкування, участі у спортивних змаганнях, перегляду кінофільмів чи відвідування спектаклів.

Такий режим забезпечує постійне оновлення і поповнення знань, що позитивно впливає на фізичний, емоційний стан, а також попереджає психічні перевантаження.

Можливість раціональної організації використання часу оперативними працівниками підрозділів кримінальної поліції України залежить від низки чинників, серед яких рівень професійної підготовки керівників та їхніх підлеглих, стиль

роботи вищого керівництва, загальний характер організації праці, ступінь свідомості працівників, які виконують службовий обов'язок тощо. Однак найважливішим є усвідомлення працівниками необхідності аналізувати затрати власного часу та бажання доцільно його розподіляти.

Засадами правильної організації використання часу є планування особистої роботи. Воно передбачає вивчення, облік затрат часу на окремі види роботи, виконуваної відповідно до функціональних обов'язків, а також подальший аналіз обліку.

Облік затрат робочого часу можна здійснювати в узагальненому і деталізованому варіантах. У першому випадку особа визначає час, який витрачає на значні види роботи, що характеризує напрям діяльності тієї чи іншої посадової категорії (наприклад, затрати часу на роботу за оперативно-розшуковими справами). Деталізований варіант передбачає врахування трудових операцій з того чи іншого виду роботи.

Здійснений аналіз причин неефективного витрачання часу підтвердив, що головними є такі: 1) телефонні дзвінки; 2) відволікання на розмови з колегами; 3) неналежним чином організований обмін інформацією між підрозділами; 4) проблеми з комп'ютерним обладнанням; 5) зміна черговості виконання завдань, нав'язана колегами; 6) недолік організаційного планування; 7) невміння слухати інших; 8) незадовільна організаційна структура; 9) плутанина в пошті; 10) виправлення помилок, яких можна було уникнути; 11) нерішучість у ділових питаннях; 12) неналежним чином організовані та скоординовані наради; 13) відволікаючі чинники на робочому місці; 14) надмірна кількість формальних узгоджень – «офісна бюрократія».

Отже, раціональне використання робочого часу відчутно сприяє підвищенню продуктивності праці. Ураховуючи нинішнє перевантаження працівників і непередбачуваність службових завдань, властиву будь-якій службі, що уповноважена здійснювати перевірки заяв про злочини чи роботу з особами, з якими встановлено конфіденційне співробітництво, планування й правильне використання часу стає обов'язковою умовою для досягнення посиленої виконавської дисципліни, стабільних високих результатів оперативно-службової діяльності, зняття зайвої та шкідливої нервовості.

Марченко Артем Борисович – т.в.о. заступника начальника відділу слідчого управління Головного управління Національної поліції в Луганській області, кандидат юридичних наук, доцент;
Яковенко Микола Олександрович – заступник начальника кафедри професійних та спеціальних дисциплін Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, кандидат юридичних наук

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Одним із пріоритетних завдань міжнародного співробітництва в кримінальному процесі є забезпечення правових механізмів, що зумовлюють реалізацію принципу невідворотності відповідальності за вчинений злочин. Вагомою складовою наповнення зазначеного принципу конкретним змістом є запровадження інституту спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень (глава 24¹ Кримінального процесуального кодексу (КПК) України. Його імплементація в правове поле України створює передумови притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які переховуються від досудового розслідування за межами України. Наведені новели покликані підвищити ефективність захисту публічних інтересів держави. Водночас варто звернути увагу на те, що запровадження зазначеного інституту потребує детального дослідження й осмислення окремих його аспектів.

Відповідно до ст. 297¹ КПК України спеціальне досудове розслідування здійснюється за загальними правилами досудового розслідування, на підставі ухвали слідчого судді в кримінальному провадженні щодо окремої категорії злочинів, стосовно підозрюваного, окрім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від

кримінальної відповідальності, якщо він перебуває поза межами України [2].

На підставі аналізу змін до глави 24¹ КПК України, доповнених Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Генеральної прокуратури України» від 12 травня 2016 року, можемо визначити перелік умов, за яких можливе застосування спеціального досудового розслідування кримінальних проваджень без участі підозрюваного:

- учинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 109, 110, 110², 111, 112, 113, 114, 114¹, 115, ч. 2–5 ст. 191 (у разі зловживання службовою особою своїм службовим становищем), ст. 209, 258, 258¹, 258², 258³, 258⁴, 258⁵, 348, 364, 365, 368, 368², 379, 400, 436, 436¹, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 446, 447;

- переховування від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності;

- оголошення особи підозрюваного в міждержавний та/або міжнародний розшук;

- переховування особи понад шість місяців від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або стосовно неї наявні фактичні дані про те, що вона перебуває за межами України, на тимчасово окупованій території України або в районі проведення антитерористичної операції [1].

У клопотанні слідчого, прокурора про здійснення спеціального досудового розслідування слід також зазначати фактичні дані про перебування особи за межами України, на тимчасово окупованій території України або в районі проведення антитерористичної операції. Неврегульованим залишається питання щодо порядку вручення процесуальних документів особі, стосовно якої здійснюють спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження, яка перебуває поза межами України на території конкретної держави. Так, згідно з правилами ст. 297⁵ КПК України, повістки про виклик підозрюваного в разі здійснення спеціального досудового розслідування надсилають за останнім відомим місцем його проживання чи перебування та обов'язково публікують у засобах масової інформації

загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційних веб-сайтах органів, що здійснюють досудове розслідування. Наведені оголошення обов'язково публікують відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України «Про друковані засоби масової інформації загальнодержавної та місцевої сфери розповсюдження, у яких у 2016 році розміщуються оголошення про виклик до суду відповідача, третіх осіб, свідків, місце фактичного проживання (перебування) яких невідоме, повістки про виклик підозрюваного, обвинуваченого та інформація про процесуальні документи» від 16 грудня 2015 р. № 1333-р [2].

Друкованим засобом масової інформації загальнодержавної сфери є лише газета «Урядовий кур'єр». Якщо особі не було оголошено повідомлення про підозру, задля її належного повідомлення про виклик публікують оголошення у виданнях відповідно до Переліку друкованих засобів масової інформації місцевої сфери розповсюдження, у яких у 2016 році розміщують оголошення про виклик до суду відповідача, третіх осіб, свідків, місце фактичного проживання (перебування) яких невідоме.

Таким чином, з моменту опублікування повістки про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження підозрюваний вважається належним чином ознайомленим з її змістом. Однак імовірність того, що особа, яка фактично перебуває за кордоном, має доступ до засобів масової інформації загальнодержавної сфери України з об'єктивних причин, є мінімальною.

Тому вважаємо за доцільне звернутися до положень ст. 542 КПК України (Обсяг міжнародного співробітництва під час кримінального провадження), де однією із форм міжнародної правової допомоги встановлено вручення документів. За цією процедурою можливо направити підозрюваному такі документи: ухвалу слідчого судді (постанову прокурора), повістку про виклик, пам'ятку про процесуальні права та обов'язки тощо. Направлення відповідного запиту про міжнародне співробітництво для вручення цих документів повинно відповідати правилам, визначеним у ст. 548 КПК України. Зокрема, цей запит передбачає дотримання таких вимог:

– відповідність міжнародному договору України, а за його відсутності – КПК України (розділ IX);

– оформлення всіх документів у письмовій формі, засвідчення їх підписом уповноваженої особи й печаткою відповідного органу;

– супроводження запиту про виклик особи та документів, долучених до нього, засвідченим у встановленому порядку перекладом мовою, визначеною відповідним міжнародним договором України, а за відсутності такого договору – офіційною мовою запитуваної сторони або іншою прийнятною для цієї сторони мовою;

– надсилання запиту й документів закордон поштою, а в невідкладних випадках – за допомогою електронних, факсимільних або інших засобів зв'язку чи дипломатичним шляхом за умови дотримання норм міжнародного права.

Після підтвердження компетентними органами виконання відповідного запиту слід уважати, що особу, стосовно якої здійснюють спеціальне досудове розслідування та судові провадження, належним чином викликано та ознайомлено зі змістом наданих їй документів. У разі, коли місце перебування підозрюваного встановити неможливо, доцільно звернутись із повторним запитом до компетентних органів для сприяння в поданні оголошення про виклик підозрюваного в засобах масової інформації тієї держави, де він фактично перебуває, що також може бути підставою вважати його належним чином викликаним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс] : Закон України від 12 трав. 2016 р. № 1355-VIII. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1355-19/paran6#n6>. – Назва з екрана.

2. Про друковані засоби масової інформації загальнодержавної та місцевої сфери розповсюдження, в яких у 2016 році розміщуються оголошення про виклик до суду відповідача, третіх осіб, свідків, місце фактичного проживання (перебування) яких невідоме, повістки про виклик підозрюваного, обвинуваченого та інформація про процесуальні документи [Електронний ресурс] : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 груд. 2015 р. № 1333-р. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1333-2015-%D1%80>. – Назва з екрана.

Мельниченко Андрій Валерійович –
аспірант наукової лабораторії
з проблем досудового розслідування
Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Інститут спеціального досудового розслідування введено у кримінальне процесуальне законодавство України порівняно нещодавно. Серед науковців одразу виникла дискусія стосовно підстав та порядку його застосування під час розслідування кримінальних правопорушень. Його норми надали можливість стороні обвинувачення реалізовувати функцію щодо повернення коштів, здобутих злочинним шляхом, у разі переховування особи від органів досудового розслідування, суду.

Згідно з ч. 2 ст. 297¹ Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, спеціальне досудове розслідування здійснюють на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо визначеного переліку злочинів, стосовно підозрюваного (окрім неповнолітніх), який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук [1].

Однак термін «ухилення від кримінальної відповідальності» не визначено законодавством України. Отже, під час розгляду клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування слідчі судді посилаються на загальноприйняте в українській мові тлумачення цього терміна. Так, в ухвалі Апеляційного суду Луганської області у справі № 428/2298/16-к від 15 березня 2016 р. розкрито категорію «ухилення» у значенні «відступати, відхилятися, вивертатися; намагатися не робити чого-небудь, не брати участі в чомусь; уникати; навмисно не давати відповіді на запитання або говорити про щось інше» [2].

Суд вирішив, що під «ухиленням» потрібно розуміти будь-які умисні дії підозрюваного, спрямовані на уникнення кримінальної відповідальності за вчинений злочин.

Тому можна вважати, що ухиленням підозрюваного від кримінальної відповідальності є його будь-які умисні дії,

здійснені задля навмисного ухилення від встановлених КПК України обов'язків, коли наявна реальна можливість для їх виконання. Це змушує працівників правоохоронних органів вживати заходи щодо розшуку і затримання підозрюваного.

Формою ухилення від кримінальної відповідальності є неявка підозрюваної особи на виклик слідчого, прокурора чи суду. Так, ч. 5 ст. 139 КПК України передбачено, що під час прийняття рішення про здійснення спеціального досудового розслідування необхідно встановити факт неявки підозрюваного на виклик слідчого, прокурора чи судовий виклик без поважної причини з метою ухилення від кримінальної відповідальності більше двох разів (тобто три рази) [1].

Однак слідчі судді не завжди акцентують увагу на встановленні та підтвердженні неявки підозрюваного мінімум три рази, оскільки вважають достатнім факт навіть однієї неявки. Наприклад, ухвала слідчого судді Приморського районного суду м. Одеса у справі № 522/4508/16-к від 1 квітня 2016 р. містить інформацію лише про один виклик підозрюваного до слідчого, однак слідчий суддя все одно задовольнив клопотання прокурора про здійснення спеціального досудового розслідування [3].

Іноді саме недоведення уповноваженою особою факту належного повідомлення підозрюваного про виклик більше двох разів стає підставою для відмови у задоволенні клопотання щодо здійснення спеціального досудового розслідування. В ухвалі слідчого судді Северодонецького міського суду Луганської області у справі № 428/2298/16-к від 29 лютого 2016 р. вказано, що «підозрюваного жодного разу належним чином не повідомили про будь-які процесуальні дії в межах кримінального провадження, а отже він не був обізнаний про наявність такого кримінального провадження та відповідно, не може бути визнаний таким, що ухиляється від кримінальної відповідальності або від явки на виклик слідчого, прокурора чи судовий виклик» [4].

Отже, обставинами, які підлягають дослідженню та врахуванню слідчим суддею (судом) під час розгляду клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування для встановлення ухилення підозрюваного від органів досудового розслідування та суду, є факт здійснення належного виклику

підозрюваного уповноваженими на те особами більше двох разів, тобто мінімум три рази (ч. 5 ст. 139 КПК України); неповажність причин неявки підозрюваного; учинення підозрюваним свідомих дій, спрямованих на уникнення кримінальної відповідальності (умисне неприбуття на виклик).

Це твердження неодноразово відображено у судовій практиці. Так, судом під час винесення ухвали було зазначено: «КПК України передбачає можливість проведення спеціального досудового розслідування не в разі неможливості повідомити підозрюваного про проведення слідчих або інших процесуальних дій, а в разі свідомого ухилення ним від участі в таких діях, тобто після неодноразового належного повідомлення підозрюваного про необхідність проведення таких дій та подальшої неявки для участі в таких діях. Неможливість повідомити підозрюваного про проведення слідчих або інших процесуальних дій унаслідок об'єктивних причин, які не залежать від нього, не є ухиленням підозрюваного від участі в процесуальних діях» [4].

Часто підозрювані намагаються уникнути кримінальної відповідальності переховуючись на тимчасово окупованих територіях та в районі проведення антитерористичної операції, оскільки органи досудового розслідування позбавлені можливості здійснення процесуальних дій на вказаних територіях.

Отже, здійснення належного виклику осіб, які перебувають на тимчасово окупованих регіонах України або в районі проведення антитерористичної операції є актуальним питанням. Проблема полягає у тому, що на сьогодні не здійснюється пересилання поштових відправлень в АР Крим, частину населених пунктів Донецької та Луганської областей, що вимагає законодавчого врегулювання спеціального порядку вручення виклику для осіб, які перебувають на зазначених територіях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI // *Голос України*. – 2012. – № 90–91.

2. Рішення суду у справі № 428/2298/16-к від 15 берез. 2016 р. [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58347311>. – Назва з екрана.

3. Рішення суду у справі № 522/4508/16-к від 1 квіт. 2016 р. [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56901022>. – Назва з екрана.

4. Рішення суду у справі № 428/2298/16-к від 29 лют. 2016 р. [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56146721>. – Назва з екрана.

Мировська Анна Всеволодівна – професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ РОЗСЛІДУВАННЯ ФАЛЬШИВОМОНЕТНИЦТВА

Процес розбудови незалежної, демократичної, соціальної, правової держави в контексті реалізації основних положень Конституції України потребує виконання значної кількості завдань у різних сферах. Одним із головних є, насамперед, подолання кризових економічних явищ. З одного боку, ці явища спричиняють зростання рівня різних видів злочинів, зокрема пов'язаних із фальшивомонетництвом, а з іншого – зумовлюють необхідність удосконалення форм і методів протидії цим злочинам. Загальна тенденція до відокремлення й автономізації регіонів негативно впливає на подолання державними органами в межах їх компетенції такого суспільно небезпечного явища, як фальшивомонетництво, з огляду на пристосованість злочинності до нових умов соціального життя, посилення її активності, агресивності та організованості.

Фальшивомонетництво як злочин вийшов за межі традиційних внутрішньодержавних проблем і набуває міжнародного значення. Виготовлення фальшивих грошей стало важливою сферою бізнесу міжнародної організованої злочинності, засобом підриву державної економіки й одним із методів діяльності екстремістських груп. Із цього приводу

С. Ю. Петряєв слушно зазначає: «Фальшивомонетництво є злочином не регіонального, а державного і міжнародного рівнів, протидія цьому явищу має бути централізованою для забезпечення координації на державному та міжнародному рівнях» [1, с. 70].

Вивчення якісних і кількісних характеристик злочинності у сфері виготовлення та збуту підроблених грошових знаків і цінних паперів, а також тенденцій її розвитку дає підстави вважати, що ефективна протидія цьому явищу можлива за умов взаємодії не лише між окремими державними підрозділами, до повноважень яких належить протидія злочинності, а й між окремими структурами на міждержавному рівні. Члени злочинних організацій, що займаються фальшивомонетництвом, виготовляючи вільноконвертовану валюту на території конкретного міста, області, регіону, тісно взаємодіють між собою, збуваючи підроблені грошові знаки за межі окремого населеного пункту, держави, тим самим розширюючи територію своєї злочинної діяльності.

Останніми роками фальшивомонетництво набуло характеру транснаціонального бізнесу. До об'єктивних причин активізації цього виду злочинної діяльності належать такі: економічне співробітництво держав і платежі, здійснювані між ними; інтенсивний розвиток міжнародного туризму; розвиток спеціалізації міжнародних злочинних організацій різних країн на окремих стадіях цього злочинного бізнесу – виготовленні, накопиченні, реалізації.

Отже, повне й об'єктивне розслідування зазначеної категорії злочинів потребує забезпечення якісної взаємодії між усіма суб'єктами правоохоронної діяльності на внутрішньовідомчому та міжвідомчому, внутрішньодержавному й міждержавному рівнях, залежно від завдань, які має бути вирішено шляхом об'єднання різних сил, засобів, можливостей, масштабів і локалізації планованої діяльності, часу, який відведено на виконання завдань, а також низки інших обставин, які можуть виникнути в процесі розслідування кримінальних проваджень [2, с. 47].

Важлива роль під час взаємодії в межах розслідування кримінальних проваджень за фактами фальшивомонетництва належить Міжнародній організації кримінальної поліції (Інтерпол) та регіональній поліцейській службі Європейського Союзу (Європол), на які покладено, зокрема, обов'язки, пов'язані з виконанням завдань щодо запобігання та протидії підробленню і збуту грошових знаків, а також щодо розроблення відповідних рекомендацій стосовно вдосконалення засобів захисту національних грошових знаків, узагальнення досвіду роботи правоохоронних органів різних держав з розкриття фактів підроблення грошових знаків та інших платіжних засобів, виявлення друкарень і майстерень, де їх виготовляють, установлення осіб, причетних до виготовлення та збуту підроблених грошових знаків, а також іншої криміналістично значущої інформації.

До основних чинників, що негативно позначаються на якості зазначеної взаємодії, належать такі: 1) неналежний рівень законодавчої регламентації взаємодії на стадії досудового розслідування; 2) брак відомчих інструкцій і відповідних нормативних актів, що мають регулювати всі аспекти слідчої діяльності щодо залучення до процесу розслідування спеціалістів; 3) недостатня поінформованість слідчого про сучасні професійні можливості й технічне оснащення експертно-криміналістичних підрозділів тощо.

На підставі викладеного доходимо висновку, що фальшивомонетництво як вид злочинної діяльності має міжнародний характер, ефективна протидія йому може бути успішною за умови взаємодії не лише правоохоронних органів у межах однієї держави, а й відповідних структур різних країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Петряев С. Ю. Некоторые возможности борьбы с подделкой и сбытом денежных знаков / С. Ю. Петряев // Экспертная практика. – 1995. – № 38. – С. 65–75.
2. Образцов В. А. Выявление и изобличение преступника / В. А. Образцов. – М. : Юристъ, 1997. – 336 с.

Небесний Андрій Федорович – курсант 4-го курсу навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ;
Науковий керівник: доцент кафедри досудового розслідування навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук **Степанова Г. М.**

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАДАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Актуальність теми полягає в тому, що за сучасних умов нагальною є потреба подальшого вдосконалення та впровадження правового механізму, започаткованого кримінальним процесуальним законодавством України, для того, щоб не дати можливості уникнути кримінальної відповідальності особам, які вчинили злочин на території України, але переховуються від правосуддя за її межами, а також налагодити співпрацю та надання допомоги в розкритті та розслідуванні злочинів іноземними країнами, громадяни яких уникають відповідальності. Проте відмінності в регулюванні зазначених питань, недотримання прав і свобод людини не тільки ускладнюють роботу органів державної влади, а й створюють їм негативний авторитет на міжнародній арені, що призводить до небажання іноземних держав надавати правову допомогу. Потребують уваги проблемні питання, що стосуються антитерористичної операції, а саме відповідальності осіб, які причетні до неї, як з боку України, так і з боку держави-агресора.

Чимало неточностей і спірних питань виникає під час розгляду власне поняття «правова допомога», яке науковці трактують як передбачену міжнародними нормативно-правовими актами (договір, угода, конвенція, пакт, протокол, регламент тощо), підписаними Україною або учасницею яких вона є, або які перейшли до неї в порядку правонаступництва, систему процесуальних, організаційно-правових заходів, механізмів, принципів, способів, методів, інститутів, сукупності та/або самостійності всього того, що застосовують під час

реалізації як міжнародного, так і національного права держав з метою вирішення на міжнародному рівні справ, пов'язаних із суспільно небезпечними діяннями, та будь-яких інших дій, що стосуються цих справ, за умови одночасного застосування й посилення на норми національного, внутрішньодержавного законодавства України та держави або держав, з якими Україна перебуває у відносинах правового співробітництва в кримінальних провадженнях і міжнародного права, на підставі домовленості або взаємності.

Отже, до цього поняття слід віднести надання допомоги органам поліції, Службі безпеки України, Державній патрульній службі, прокуратурі, іншим органам виконавчої влади та судам у виконанні покладених на ці структури обов'язків та надання допомоги у зворотному напрямі [1].

Виявом неналежного надання правової допомоги Україні та загалом проблемою цього інституту є низький рівень перебігу проваджень, які ґрунтуються на основі міжнародного співробітництва, оскільки реально завершують тільки 20 % з них.

Важливим міжнародним актом для діяльності правоохоронних органів під час міжнародного співробітництва є Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 р., що була ратифікована Україною 9 червня 1998 р. Важливість її полягає, зокрема, у тому, що проведення процесуальних дій – найпоширеніший вид правової допомоги, оскільки під час досудового розслідування кримінальних проваджень часто постає необхідність збирати за кордоном докази шляхом здійснення певних слідчих дій. Ця Конвенція закріплює, що під час виконання доручення щодо проведення процесуальних дій запитувана сторона застосовує законодавство своєї держави. Однак на прохання установи, від якої виходить доручення, вона може застосовувати процесуальні норми запитуючої сторони, якщо вони не суперечать законодавству запитуваної держави [2].

На нашу думку, Україна має також ратифікувати Римський статут, який набрав чинності з 1 липня 2002 р. Він установлює чотири основні види міжнародних злочинів:

– геноцид, тобто діяння, умисно вчинене з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом позбавлення життя членів

такої групи чи завдання їм тяжких тілесних ушкоджень, створення для групи життєвих умов, спрямованих на повне або часткове її фізичне знищення;

– злочини проти людства, до яких належать: убивство, винищення, поневолення, депортація або насильницьке переміщення населення, ув'язнення чи інше жорстоке позбавлення фізичної свободи, тортури, зґвалтування, сексуальне рабство, примус до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація чи будь-які інші форми сексуального насильства значної тяжкості, переслідування будь-якої ідентифікованої групи або спільноти за політичними, расовими, національними, етнічними, культурними, релігійними, гендерними чи іншими мотивами, які повсюдно визнано неприпустимими згідно з міжнародним правом, насильницьке знищення людей, злочин апартеїду, інші нелюдські діяння аналогічного характеру, які полягають в умисному завданні сильних страждань або значних тілесних ушкоджень чи збитків психічному або фізичному здоров'ю;

– воєнні злочини, тобто свідоме грубе порушення законів та звичаїв війни;

– злочини агресії, що передбачають: вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави чи будь-яку військову окупацію, що є результатом цього вторгнення чи нападу, будь-яку анексію із застосуванням сили території іншої держави або частини її, бомбардування збройними силами держави території іншої держави, застосування будь-якої зброї державою проти території іншої держави, блокада портів або берегів держави збройними силами іншої держави, напад збройними силами держави на сухопутні, морські або повітряні сили чи морські та повітряні флоти іншої держави, застосування збройних сил однієї держави, що знаходяться на території іншої держави за згодою з приймаючою державою, як порушення умов, передбачених в угоді, чи будь-яке продовження їх перебування на цій території після припинення дії угоди, засилання державою або від імені держави збройних банд, груп, іррегулярних сил або найманців, що здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави, які за характером рівнозначні переліченим вище актам, або вагому участь у них [3].

Саме ці злочини підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, і саме ці діяння ми спостерігаємо на Сході нашої держави, на тимчасово окупованих територіях.

Римський статут підписали 139 держав, проте ратифікували не всі. Серед держав Європи до Римського статуту не приєдналися тільки Туреччина та деякі країни колишнього СРСР – Російська Федерація, Азербайджан, Молдова та Вірменія. Незважаючи на те що Україні нині чи не найбільше необхідна міжнародна правова допомога, вона не ратифікувала цей статут. Цією бездіяльністю наша держава демонструє неповагу до міжнародного права та дієвих міжнародних інституцій.

Приєднання до діяльності Міжнародного кримінального суду буде стимулювати роботу правоохоронної та судової систем України. Цей Суд діє за принципом комплементарності, тобто додатковості. Це означає, що Суд може розпочати провадження лише в тому разі, коли національна правоохоронна система не буде мати можливості чи бажання розслідувати самостійно найтяжчі злочини [4].

Таким чином, зміна кримінального процесуального законодавства та закріплення в ньому окремої глави щодо міжнародного співробітництва під час кримінального провадження стало значним поштовхом для налагодження співпраці правоохоронної системи України з міжнародною поліцейською спільнотою.

Ми вважаємо, що для активної реалізації положень національного законодавства в окресленій галузі необхідною є якнайшвидша ратифікація Римського статуту, оскільки події, які вже протягом кількох років тривають на Донбасі, вимагають того, щоб осіб, які вчиняють злочини проти людства, було покарано.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк А. Б. Правове регулювання надання міжнародної правової допомоги: проблеми та напрями вдосконалення / А. Б. Антонюк // Науковий вісник Національного університету Державної податкової служби України. – 2013. – № 4. – С. 234–239. – (Серія «Економіка, право»).

2. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах [Електронний ресурс] : міжнар. док. від

20 квіт. 1959 р. / Рада Європи. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show1995_036. – Назва з екрана.

3. Римський статут Міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс] / Рим, 17 лип. 1998 р. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588. – Назва з екрана.

4. Римський статут Міжнародного кримінального суду: у чому проблема з ратифікацією? [Електронний ресурс] // Українська правда : [сайт]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2016/05/19/7108712/>. – Назва з екрана.

Неганов Віктор Вадимович –
аспірант Національної академії
внутрішніх справ

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ В РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ І ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДСТВА В ЗОНІ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Міжнародний кримінальний суд (МКС) є першим правовим інститутом, що діє постійно, до компетенції якого належить переслідування осіб, відповідальних за геноцид, воєнні злочини та злочини проти людства. Його засновано на підставі Римського статуту [1], прийнятого 1998 р., функціонує з липня 2002 р.

Стаття 34 Римського статуту визначає, що МКС складається з Президії, апеляційного відділення, судового відділення та відділення попереднього провадження (попереднього розгляду справ), канцелярії прокурора, секретаріату.

Відповідно до ст. 7, 8 Римського статуту, злочини проти людяності – це частина масштабного або систематичного переслідування, спрямованого проти мирного населення, причому про можливе переслідування злочинцями заздалегідь було відомо, що передбачає вбивство, винищення, поневолення, депортацію або насильницьке переміщення населення, ув'язнення чи інше жорстоке позбавлення фізичної свободи як порушення основоположних норм міжнародного права, катування, зґвалтування, насильницьке знищення людей, злочин апартеїду, інші нелюдські діяння аналогічного характеру, які полягають в умисному завданні сильних страждань або значних

тілесних ушкоджень, збитків психічному або фізичному здоров'ю. Воєнні злочини – порушення законів і звичаїв ведення війни, що регулюють поведінку збройних формувань під час війни та захищають цивільне населення, військовополонених, культурне надбання тощо.

Оскільки на територіях України, які непідконтрольні українській владі (зона проведення антитерористичної операції, АР Крим та м. Севастополь), за даними правозахисників [2], упродовж 2014–2015 рр. терористичні угруповання, або службові особи державних органів Російської Федерації здійснювали дії, які можуть підпадати під юрисдикцію розслідування МКС, питання щодо ратифікації Римського статуту Верховною Радою України надасть можливість захистити права українських громадян на зазначених територіях, й ефективно притягувати до відповідальності осіб, які вчинили ці злочини протягом усього періоду (починаючи з дати ратифікації). На засіданні 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН 13 травня 2016 р. українська делегація заявила [3], що Україна встановила пріоритетом ратифікацію Римського статуту МКС та виступила проти безкарності за воєнні злочини на Донбасі.

Проте на заваді ратифікації Римського статуту Верховною Радою України став висновок Конституційного Суду України № 3-в/2001 [4] у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту МКС, за яким встановлено обставини того, що МКС доповнює систему національної юрисдикції. З огляду на зазначене, Конституційний Суд України постановив: «Можливість такого доповнення судової системи України не передбачена розділом VIII «Правосуддя» Конституції України. Це дає підстави для висновку, що абзац десятий преамбули та ст. 1 Статуту не узгоджуються з положеннями ч. 1, 3 ст. 124 Конституції України, а тому приєднання України до цього Статуту відповідно до ч. 2 ст. 9 Конституції України можливе лише після внесення до неї відповідних змін».

Нова редакція Конституції України [5] набрала чинності 30 вересня 2016 р. згідно з нею ст. 124 було доповнено ч. 5, яка передбачає, що Україна може визнати юрисдикцію МКС на

умовах, визначених Римським статутом МКС. Зазначені зміни фактично розблокували питання ратифікації Верховною Радою України Римського статуту.

Відповідно до п. 3 ст. 12 Римського Статуту, якщо за п. 2 необхідним є визнання юрисдикції державою, яка не є учасницею цього Статуту, ця держава може за допомогою заяви, наданої секретарю, визнати здійснення Судом юрисдикції щодо конкретного злочину. На підставі цієї норми Римського Статуту Верховна Рада України прийняла у формі постанов дві заяви до МКС. Перша (від 25 лютого 2014 р.) про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо вчинення злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків і масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 р. по 22 лютого 2014 р., а друга (від 4 лютого 2015 р.) – про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо вчинення злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків і масового вбивства українських громадян. Водночас юрисдикція МКС поширюється лише на відповідні злочини, які було вчинено в період з 20 лютого 2014 р. до 4 лютого 2015 р.

З повідомлень засобів масової інформації [6] громадськість довідалася про наявність щонайменше двох випадків заяв України до МКС: у першому випадку щодо Президента Російської Федерації В. Путіна та міністра оборони цієї країни С. Шойгу для оцінювання злочинів, учинених російськими чиновниками та військовими, а також особами, яких вони підтримали в АР Крим і східних регіонах України, а в другому випадку – щодо злочинів режиму Віктора Януковича під час подій 2013–2014 рр. у центрі м. Києва на майдані Незалежності.

Ефективність застосування механізмів МКС підтверджують приклади обвинувальних вироків [7] лідеру «Союзу конголезьких патріотів» Томасу Лубанзі Дьїло, який під час ітурійського конфлікту (1999–2007 рр. у провінції Ітурі, Демократична Республіка Конго) залучав на військову службу дітей віком до 15 років і використовував їх у військових цілях;

лідера Лівії Муаммара Каддафі, його сина Сеїфа аль-Іслама Каддафі та глави розвідувальної служби Абдулли ас-Сануссі, які були причетні до розстрілу цивільних осіб, переслідування дисидентів й учинення інших злочинів проти людства; лідера Господньої армії опору Уганди Джозефа Коні, дії якого призвели до того, що 20 тис. дітей було викрадено та використано, зокрема у військових діях.

Отже, розширивши *ratione temporis*, у порядку, передбаченому п. 2 ст. 11 та п. 2, 3 ст. 12 Римського Статуту на період з 4 лютого 2015 р. до часу здійснення відповідної заяви, водночас, ратифікуючи Римський Статут, Верховна Рада України забезпечить необхідні правові заходи для поширення юрисдикції МКС на воєнні злочини та злочини проти людяності на територіях України, які невідконтрольні українській владі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс] / Рим, 17 лип. 1998 р. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588. – Назва з екрана.

2. Доповідь Міжнародної федерації з прав людини «Східна Україна – цивільні потрапили під перехресний вогонь» [Електронний ресурс] : сайт // FIDH. – Режим доступу: https://www.fidh.org/IMG/pdf/eastern_ukraine-ld.pdf. – Назва з екрана.

3. Виступ делегації України на засіданні 70-ї сесії ГА ООН щодо Міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс] / ООН. – Режим доступу: <http://ukraineun.org/press-center/106-vystup-delegatsiy-ukrayny-na-zasidanni-70-y-sesiy-ga-onn-shchodo-mizhnarodnogo-kryminalnogo-sudu/>. – Назва з екрана.

4. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський статут) від 11 лип. 2001 р. № 3-в/2001 у справі № 1-35/2001 [Електронний ресурс] / Конституційний Суд України. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KS01016.html. – Назва з екрана.

5. Конституція України : у ред. від 30 верес. 2016 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим

доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/ed20160930>. – Назва з екрана.

6. Україна підготувала подання матеріалів до Гааги проти Путіна і Шойгу [Електронний ресурс] // Українська правда : [сайт]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2015/03/18/7061932/>. – Назва з екрана.

7. Томас Лубанга – винен [Електронний ресурс] // Euronews : [сайт]. – Режим доступу: <http://ua.euronews.com/2012/03/14/congolese-warlord-found-guilty-in-icc-s-first-ruling>. – Назва з екрана.

Нерсисян Армен – адвокат,
кандидат юридичних наук

ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ У МЕЖАХ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 280 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, досудове розслідування може бути зупинене після повідомлення особі про підозру в разі, якщо є потреба у виконанні процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва.

Згідно з ч. 2 цієї статті, до зупинення досудового розслідування слідчий зобов'язаний виконати всі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, проведення яких необхідне та можливе, а також усі дії для встановлення місцезнаходження особи, якщо зупинити досудове розслідування необхідно у зв'язку з обставинами, передбаченими п. 2 ч. 1 зазначеної статті.

У межах п. 6 та 7 ч. 1 ст. 541 КПК України визначено поняття уповноваженого (центрального) та компетентного органу. Так, уповноважений (центральный) орган – це орган, уповноважений від імені держави розглянути запит компетентного органу іншої держави або міжнародної судової установи та вжити заходів із метою його виконання чи направити до іншої держави запит компетентного органу про надання міжнародної правової допомоги. Водночас компетентним є орган, що здійснює кримінальне провадження, який звертається із запитом згідно з цим розділом або забезпечує виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги.

Відтак, компетентним органом є слідчий за погодженням із прокурором; прокурор, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням – на стадії досудового розслідування; суд – під час судового розгляду.

Натомість уповноважений (центральный) орган має повноваження щодо:

1) розгляду запиту компетентного органу іншої держави та вжиття заходів щодо його виконання (якщо запит адресовано уповноваженому (центральному) органів України);

2) направлення до іншої держави запиту компетентного органу про надання міжнародної правової допомоги (якщо Україна потребує такої допомоги від іноземної держави).

Відповідно до ч. 1, 2 ст. 545 КПК України, Генеральна прокуратура України звертається із запитом про міжнародну правову допомогу в кримінальному провадженні під час досудового розслідування та розглядає відповідні запити іноземних компетентних органів, окрім досудового розслідування кримінальних правопорушень, що належать до підслідності Національного антикорупційного бюро України, яке в такому разі здійснює функції центрального органу України. Міністерство юстиції України звертається із запитом судів про міжнародну правову допомогу в кримінальному провадженні під час судового провадження, розглядаючи відповідні запити судів іноземних держав. Відтак, на стадії досудового розслідування уповноваженими (центральними) органами України є Національне антикорупційне бюро України та Генеральна прокуратура України.

Статті 543–544 КПК України встановлюють дві правові підстави направлення запиту: 1) чинні міжнародні договори України; 2) дотримання засад взаємності.

Згідно з ч. 1–4 ст. 548 КПК України, запит (доручення, клопотання) про міжнародне співробітництво складає орган, який здійснює кримінальне провадження, або уповноважений ним орган у межах вимог цього Закону та відповідного міжнародного договору України, а за його відсутності – відповідно до Кодексу. Запит і долучені до нього документи складають у письмовій формі, засвідчують підписом уповноваженої особи та печаткою відповідного органу. Запит і долучені до нього документи супроводжуються засвідченим у встановленому порядку

перекладом мовою, визначеною відповідним міжнародним договором України, а за відсутності такого договору – офіційною мовою запитуваної сторони або іншою прийнятною для цієї сторони мовою. Запит надсилають за кордон поштою, а в невідкладних випадках – електронним, факсимільним чи іншим засобом зв'язку. У такому разі оригінал запиту надсилають поштою не пізніше трьох днів із моменту його передання.

Таким чином, направлення запиту про міжнародну правову допомогу іноземній державі уповноваженим (центральною) органом України не є автоматичним наслідком звернення з таким запитом компетентним органом України, а відтак, є окремою процесуальною дією і повинно здійснюватись у встановленій законом процесуальній формі.

Нормами Глави 43 «Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій» Розділу IX КПК України безпосередньо врегульовано питання, що є предметом запиту на проведення науково-правової експертизи.

Так, ст. 551 КПК України визначає, що суд, прокурор або слідчий за погодженням із прокурором надсилає до уповноваженого (центрального) органу України запит про міжнародну правову допомогу в кримінальному провадженні, яке він здійснює. Уповноважений (центральною) орган України розглядає запит щодо обґрунтованості й відповідності вимогам законів та міжнародних договорів України. У разі прийняття рішення про направлення запиту уповноважений (центральною) орган України протягом десяти днів надсилає запит уповноваженому (центральному) органу запитуваної сторони безпосередньо або дипломатичним шляхом. У разі відмови в направленні запиту всі матеріали протягом десяти днів повертають відповідному органу України з викладом недоліків, які потрібно усунути, або з поясненням причин неможливості направлення запиту.

Частинами 1, 2, 6 ст. 552 КПК України передбачено, що зміст і форма запиту про міжнародну правову допомогу повинні відповідати вимогам цього Кодексу або міжнародного договору України, який застосовують у конкретному випадку.

Цей документ може бути складено у формі доручення. Зокрема, запит повинен містити:

1) назву органу, який звертається за допомогою, та компетентного органу запитуваної сторони;

2) посилання на відповідний міжнародний договір або на дотримання засади взаємності;

3) найменування кримінального провадження, щодо якого виникла потреба в міжнародній правовій допомозі;

4) стислий опис кримінального правопорушення, що є предметом кримінального провадження, та його правову кваліфікацію;

5) відомості про повідомлену підозру, обвинувачення з викладенням повного тексту відповідних статей Кримінального кодексу України;

6) відомості про відповідну особу, зокрема її ім'я та прізвище, процесуальний статус, місце проживання або перебування, громадянство, інші відомості, які можуть сприяти виконанню запиту, а також зв'язок цієї особи з предметом кримінального провадження;

7) чіткий перелік запитуваних процесуальних дій та обґрунтування їхнього зв'язку з предметом кримінального провадження;

8) відомості про осіб, присутність яких є необхідною під час виконання процесуальних дій, і обґрунтування цієї необхідності;

9) інші відомості, що можуть сприяти виконанню запиту або передбачені міжнародним договором чи вимогою компетентного органу запитуваної сторони.

На стадії досудового розслідування запит про міжнародну правову допомогу погоджує в письмовій формі прокурор, який здійснює нагляд за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування.

Отже, згадані положення підтверджують не автоматичний, а процесуально-правовий характер направлення запиту про міжнародну правову допомогу. Таким чином, направлення запиту компетентним органом та його розгляд уповноваженим (центральною) органом є процесуальною дією. Відтак, результат такого розгляду є процесуальним рішенням, що прийняте в специфічний спосіб – у формі прийняття уповноваженим (центральною) органом рішення про направлення запиту про

міжнародну правову допомогу. Тобто можна констатувати наявність прогалини в законодавстві, адже ст. 110 КПК України не зазначає серед форм процесуальних рішень рішення, прийняті після розгляду уповноваженим (центральною) органом. Водночас на досудовій стадії кримінального провадження, виходячи і з того, що уповноваженим (центральною) органом є орган державного обвинувачення – Генеральна прокуратура України та орган досудового розслідування – Національне антикорупційне бюро України – вирішення цієї колізії також може здійснюватись шляхом винесення постанови, якщо інше не передбачено законодавством.

Відтак, слід вважати процесуальну дію – розгляд запиту суду, прокурора або слідчого за погодженням з прокурором про міжнародну правову допомогу в кримінальному провадженні закінченою, а відповідне процесуальне рішення прийнятим – з моменту розгляду і задоволення запиту уповноваженим (центральною) органом. Відтак, з позиції доктрини кримінального процесу, зупинення досудового розслідування з цієї підстави починається з моменту розгляду та задоволення запиту уповноваженим (центральною) органом.

Никифорчук Дмитро Йосипович – завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Дуброва Рада Вікторівна – ад'юнкт кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ

МІЖНАРОДНІ ЗЛОЧИНИ, УЧИНЕНІ НА ТИМЧАСОВО НЕПІДКОНТРОЛЬНИХ ТА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Уперше перелік міжнародних злочинів і злочинів міжнародного характеру, що становлять значну суспільну небезпеку, містив Статут Нюрнберзького Міжнародного воєнного трибуналу 1945 р. У ст. 6 Статуту до категорії міжнародних віднесено три групи злочинів проти людства:

– злочини проти миру, а саме: планування, підготовка, розв'язування чи ведення агресивної війни в порушення

міжнародних договорів, угод чи запевнень або участь у спільному плані чи змові, які спрямовано на здійснення будь-якої із зазначених вище дій;

– воєнні злочини, а саме: порушення законів чи звичаїв війни, зокрема вбивства, тортури, захоплення в рабство чи з іншою метою цивільного населення окупованої території, убивства чи тортури військовополонених, осіб, які знаходяться в морі, убивства заручників, пограбування суспільної чи приватної власності, безглузді руйнування міст і сіл, розорення, не виправдані воєнною необхідністю, та інші злочини;

– злочини проти людства, а саме: убивства, винищування, поневолення, заслання та інші жорстокості, учинені щодо цивільного населення до чи під час війни, або переслідування за політичними, расовими чи релігійними мотивами з метою здійснення чи у зв'язку з будь-яким злочином, що підпадає під юрисдикцію трибуналу, незалежно від того, чи були ці дії порушенням внутрішнього права країни, де їх було вчинено, чи ні.

Згодом класифікацію вдосконалювали й ускладнювали. Зокрема, Конвенція про запобігання злочинів геноциду та покарання за нього (1948) віднесла до категорії цих злочинів також геноцид. Це поняття визначало дії, учинені з наміром знищити цілком або частково яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку (ст. 2).

Женевські конвенції про захист жертв війни 1949 р. й Додатковий протокол I до них 1977 р. суттєво доповнили перелік воєнних злочинів і злочинів проти людства. 1968 року Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства зазначила серед міжнародних злочинів злочини проти людства, вигнання внаслідок збройного нападу чи окупації, нелюдські дії, які є наслідком політики апартеїду, а також геноциду (ст. 1).

Генеральна Асамблея ООН 1973 р. прийняла Міжнародну конвенцію про запобігання злочину апартеїду та покарання за нього, у якій апартеїд було оголошено злочином проти людства, який створює суттєву загрозу міжнародному миру й безпеці.

1976 році Комісія міжнародного права схвалила проект статей про відповідальність держав. Згідно з п. 3 ст. 19 цього

документа, до числа міжнародних злочинів віднесено агресію, установлення чи збереження силою колоніального панування, рабство, геноцид, апартеїд й екоцид.

У проекті Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства, що був прийнятий Комісією з міжнародного права 1991 р., до злочинів проти миру й безпеки людства віднесено агресію; загрозу агресії; втручання; колоніальне панування та інші форми іноземного панування; геноцид; апартеїд; систематичні і масові порушення прав людини; виключно серйозні воєнні злочини; вербування, використання, фінансування й навчання найманців; міжнародний тероризм; незаконний обіг наркотичних засобів; навмисна і серйозна шкода навколишньому середовищу.

Україна згідно з Конституцією України є суверенною і незалежною державою. Суверенітет України поширюється на всю її територію, яка в межах наявного кордону є цілісною та недоторканою. Перебування на території України підрозділів збройних сил інших держав з порушенням процедури, визначеної Конституцією та законами України, гаазькими конвенціями 1907 р., IV Женевською конвенцією 1949 р., а також у супереччя Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1994 р., Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною та Російською Федерацією 1997 р. й іншим міжнародно-правовим актам є окупацією частини території суверенної держави Україна та міжнародним протиправним діянням з усіма наслідками, передбаченими міжнародним правом.

Основою гуманітарної, соціальної та економічної політики держави Україна стосовно населення тимчасово окупованої території України (тимчасово окупована територія України є невід'ємною частиною території України, на яку поширюється дія Конституції та законів України) [5] є захист і повноцінна реалізація національно-культурних, соціальних та політичних прав громадян України, зокрема корінних народів і національних меншин.

Конституція України гарантує захист прав й основних свобод громадян у державі та за її межами за будь-яких внутрішньополітичних, соціально-економічних та інших обставин. Протидія міжнародним злочинам є завданням для всієї світової спільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах [Електронний ресурс] / Рада Європи ; Страсбург, 20 квіт. 1959 р. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_036. – Назва з екрана.

2. Європейська конвенція про видачу правопорушників [Електронний ресурс] / Рада Європи ; Париж, 13 груд. 1957 р. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_033. – Назва з екрана.

3. Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах (ETS N 73) [Електронний ресурс] / Рада Європи, 1972. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_008. – Назва з екрана.

4. Женевська конвенція про поведження з військовополоненими [Електронний ресурс] / ООН, 12 серп. 1949 р. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_153. – Назва з екрана.

5. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15 квіт. 2014 р. № 1207-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 26. – Ст. 892.

6. Конвенція про закони і звичаї суходільної війни (IV Гаазька конвенція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_222. – Назва з екрана.

7. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січ. 1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/997_009. – Назва з екрана.

8. Конвенція про передачу засуджених осіб [Електронний ресурс] / Рада Європи ; Страсбург, 21 берез. 1983 р. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_025. – Назва з екрана.

Павленко Сергій Олексійович –
провідний науковий співробітник відділу
організації науково-дослідної роботи
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕЛІГІЙНИХ КУЛЬТІВ ДЕСТРУКТИВНОГО ТИПУ І ТОТАЛІТАРНИХ СЕКТ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ, МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Останніми роками на теренах України зростає рівень злочинність на релігійному підґрунті. Релігійні групи (секти, тоталітарні секти, деструктивні секти) є основним осередком зазначеного вище виду злочинності. Перед правоохоронними органами постала проблема щодо запобігання злочинам, учиненим на релігійному підґрунті, та їх розкриття. Водночас більшість злочинів, які вчиняють адепти, є латентними. Злочини, вчинені на релігійному підґрунті, які не завжди є зареєстрованими правоохоронними органами, тому їх не розкривають і не відображають у статистичних даних [1].

Низька ефективність протидії релігійним культам деструктивного типу значною мірою обумовлена браком у правоохоронній системі адекватного організаційно-правового механізму, невід'ємною частиною якого є методика кримінологічного моніторингу (пошуку, збирання, обліку, аналізу, оцінювання та прогнозу) діяльності нових релігійних рухів, екстремістських організацій, неонацистських формувань.

Чинне законодавство України містить чимало прогалин, які дають змогу релігійним культам деструктивного типу безперешкодно здійснювати свою протиправну діяльність [2].

Зокрема, український законодавець установлює кримінальну відповідальність за посягання на життя та здоров'я людей під приводом проповідкування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів (ст. 181 Кримінального кодексу України). Проте, зважаючи на практику, можна стверджувати, що ступінь шкідливості діяльності деяких деструктивних сект є значно вищим, ніж тільки посягання на здоров'я чи статеварозпуста.

Для багатьох неокультів характерною є деструктивність або тоталітарність їх спрямованості, що визначається не

віруваннями, а методами діяльності. Українське законодавство не має юридичного визначення деструктивної секти. Українські сектознавці, психологи й інші фахівці цієї сфери використовують визначення деструктивної секти, що пропонують наукова документація та західна правова практика. Українські сектознавці до ознак деструктивної секти відносять такі: завдання шкоди здоров'ю громадян або загроза їхньому життю; використання в релігійній практиці методів, які завдають шкоди психічному або (і) фізичному здоров'ю громадян (гіпноз, бомбування, кодування тощо); руйнування сімейних і соціальних зв'язків громадян; релігійна практика, яка порушує чинне законодавство або спонукає громадян до протиправних чи асоціальних дій; псевдорелігійна практика, спрямована на обов'язкове, а не на власний розсуд, стягнення матеріальних засобів і цінностей з громадян на користь організації або її керівництва; використання під час вербування (навернення) громадян шахрайства у вигляді приховування справжньої інформації про віровчення (наприклад, «Рівні посвяти» тощо), історію, практику, керівництво релігійної організації, а також надання хибної інформації, що є порушенням прав людини на інформацію, необхідну для вчинення вільного усвідомленого релігійного вибору; розпал міжрелігійної ворожнечі, яка принижує людську гідність вірян інших релігій і конфесій; релігійна практика, яка може спричинити дестабілізацію цивільного суспільства, підривання національної безпеки; використання в релігійній практиці методів контролю свідомості та волі громадян у формі застосування гіпнотичних та інших подібних методик впливу; релігійний вплив на неповнолітніх без відома або всупереч волі їхніх батьків чи опікунів; використання статусу релігійної організації для прикриття інших, не релігійних видів діяльності. Наявність у релігійної організації або групи однієї із цих ознак уже дає підстави вважати її деструктивною сектою [3, с. 192].

Тенденція до інтернаціоналізації цього виду злочинності в Україні зумовлює вивчення та використання закордонного досвіду. У країнах Західної Європи діяльністю сект і нових релігійних рухів, а також небезпечними наслідками їхньої діяльності, займаються спеціальні державні інституції разом зі службами безпеки. У Франції, для прикладу, цю функцію

виконує Міжнародна місія з протидії сектам. Гостре несприйняття їх громадськістю зарубіжних країн, численні звинувачення на їх адресу спонукають детальніше дослідити цей феномен і його наслідки для безпеки держави.

Досвід країн Європи 1990-х років свідчить, що деякі сектантські організації (тоталітарні секти) своїми контраверсійними діями змушували уряди окремих держав ухвалювати рішення про заборону їх діяльності. Такі секти, як Найвища Правда – Аум (Дум Синрикьо), перейменована в січні 2000 р. в «Алеф», чи муністи – Товариство Святого Духа для Об'єднання християнського світу з Кореї, виникали в більшості держав і становили загрозу міжнародній безпеці [4].

У квітні 2000 р. спеціальним рапортом Міжнародної місії з протидії сектам французький уряд визнав Церкву саснтології та Орден храму сонця найнебезпечнішими сектами, що діють у Франції. У рапорті наведено визначення, згідно з яким секта – це об'єднання з тоталітарною структурою, що декларує релігійні цілі, дії якого порушують права людини та суспільну рівновагу. Вона не дотримується норм демократії, пропагує антикультуру, що ґрунтується на створенні еліти з метою домінування над людством, а подеколи відверто підтримує расизм. Найвідоміші секти мають ознаки транснаціональних організацій з відділеннями в державах, у яких немає відповідних законів, таємними інформаційними мережами та приватними службами безпеки, яким доступні сучасні засоби зв'язку [4].

Однією з найшкідливіших, такою, що систематично порушує права людини, етичні норми та неодноразово звинувачувана в різних правопорушеннях, є Церква саснтології. Мінімізація релігійних елементів у доктрині не завадила цій спільноті з 1952 р. (дата заснування) перетворитися на добре організовану та керовану корпорацію, що доволі жорстоко контролює своїх членів та їх зв'язки із соціальним оточенням. Церкву саснтології неодноразово звинувачували у здійсненні тиску на своїх членів, шантажі та вчиненні злочинів: несплаті податків, викраденні документів, шпигунстві на військових базах Греції тощо. Суди низки країн засновника секти Лафаета Рон Хаббаро (1911–1986) визнали злочинцем (США, Франція), а в деяких країнах оголосили персоною нонграта. Діяльність цього релігійного руху визнано небезпечною в Греції, Франції,

Бельгії та Австрії. У Німеччині щодо Церкви саєнтології діють певні обмеження.

Секту Орден храму сонця вважають мафіозною структурою, серед її активістів були відомі бізнесмени та політики. Її доктрина має три джерела: учення масонів, розенкрейцерів і тамплієрів. Лідери секти навчали, що з наближенням кінця світу «обрані» вийдуть з тілесної оболонки та переселяться на Сіріус, щоб зберегти дух людства вчення масонів, розенкрейцерів і тамплієрів.

Секти неоорієнталістських (східних) напрямів, а також релігії нового об'явлення, з огляду на їхній спосіб діянь, стали об'єктами ретельних наукових досліджень. Зокрема, досліджували методи вербування в сектах нових послідовників, вплив сект на поведінку її членів.

Переломом у цій сфері стало масове самогубство 18 листопада 1978 р. 912 членів «Народного храму», американської деструктивної секти, яку заснував Джим Джонс, у Джонстаун в Гаяні. Ці події засвідчили, яку небезпеку та загрозу становлять у собі деструктивні секти для життя окремих громадян і, насамперед, для суспільного устрою. Згодом це також підтвердили інші трагедії:

- у квітні 1993 р. в США 85 членів деструктивної секти Давидові послідовники (Гілка Давида) загинули після вибуху та підпалення ферми Вейко в штаті Техас під час штурму ФБР;

- 1994 р. одночасно у Швейцарії та Канаді 53 вірян деструктивної секти Орден храму сонця загинули від вогнепальної зброї, ножів й отрути;

- 23 грудня 1995 р. в місцевості Веркор на південному сході Франції за невідомих обставин загинуло 16 членів (з них троє дітей) Ордену храму сонця, їхні тіла було викладено у формі зірки. Пізніше слідство встановило, що більшість загиблих застрелили два сектанти, які потім учинили самогубство;

- 1997 р. 39 вірян деструктивної секти Небесні ворота здійснили масове самогубство;

- 22 березня 1997 р. в Сен-Казимірі (Канада) відбулося останнє масове самогубство членів Ордену храму сонця, тоді загинуло п'ять сектантів;

- 2000 р. в Уганді 500 послідовників Руху за відновлення десяти заповідей Божих здійснили самогубство [4].

Після терористичних атак 11 вересня 2001 р. особливої актуальності набула потреба розпізнавання нових загроз з боку різних недержавних суб'єктів міжнародних відносин (екстремістських груп, зокрема релігійних, фанатичних і фундаменталістських груп вірян, тоталітарних і деструктивних сект), що несуть відповідальність за низку порушень закону останніми роками.

Отже, тоталітарні секти та їх крайні вияви – деструктивні секти – впливають на безпеку як безпосередньо (через зв'язок із міжнародною організованою злочинністю й терористичною діяльністю; учинення самогубств і масових убивств; шпигунство та викрадення документів; ухиляння від сплати податків й ігнорування норм демократії та прав людини), так й опосередковано (психоманіпуляції, підроблення документів; відмова від медичного обслуговування та військової служби; розповсюдження сумнівних ліків і біодобавок; сексуальне використання adeptів – проституція, зокрема дитяча; ізоляція та посилений контроль – обмеження щодо сну та їжі; руйнування родин, викрадення дітей).

Кожна держава має самостійно оцінювати, діяльність яких сект становить (і чи взагалі становить) загрозу національній безпеці, проте найнебезпечнішими є ті тоталітарні секти, які у своїх доктринах закликають до терору.

Діяльність деяких сект, що мають ознаки тоталітарних, є дотичною до проблеми оборони та безпеки держави. Цей факт підтверджує Документ Європейського парламенту від 2 квітня 1984 р. № 1-4/84, відомий як Рапорт Коттрелла (Cottrell) 257, відслідковуючи зв'язки Церкви об'єднання з корейськими спецслужбами та нелегальною торгівлею зброєю. Доказом цього є також діяльність Церкви саєнтології. У секті створили парамілітарну морську організацію. Вона передбачає ієрархічну структуру – офіцерів, підфіцерів і солдатів, завданням яких є боротьба за релігійну свободу для всіх членів.

Конфлікт релігійної групи із суспільством загострюється за наявності в релігійній доктрині тоталітарної секти, а точніше, деструктивної, апокаліптичних очікувань. Зазначене призводить до того, що члени секти вчиняють протиправні дії, які виправдовують релігійними мотивами, що підтверджує загрозу з боку тоталітарних сект для оборони та безпеки держави.

Найяскравішим прикладом були події 20–22 березня 1995 р. в Японії, де внаслідок газової атаки членів секти Найвища правда – Аум (Дум Синрикьо) в токійському метро загинуло 13 осіб, а понад 5000 було отруєно.

Україна є світською державою, яка має захищати інтереси громадян і не допускати релігійного тиску та втручання шляхом злочинних дій деяких релігійних організацій в особисте й сімейне життя громадян. Жорстка кримінальна політика законодавця лише збільшить кількість легальних релігійних організацій і виведе з підпілля більшість нелегальних, а також частково ліквідує неякісні, деструктивні культи, секти та релігійні організації в релігійному просторі України [1].

Отже, діяльність системи кримінальної юстиції у протидії релігійній злочинності має стати професійною. Для цього необхідно створити спеціалізовані органи кримінальної юстиції для притягнення до кримінальної відповідальності та засудження соціально небезпечних сектантів, злочинців з-поміж священнослужителів офіційних конфесій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Погребняк О. О. Щодо злочинів, учинених на релігійному ґрунті [Електронний ресурс] / О. О. Погребняк. – Режим доступу: [file:///C:/Users/Serg/Downloads/apvchzu_2009_21_33%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Serg/Downloads/apvchzu_2009_21_33%20(1).pdf). – Назва з екрана.

2. Пояснювальна записка до законопроекту від 21 квітня 2008 р. № 2419 «Про внесення змін до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (щодо запобігання діяльності релігійних культів деструктивного типу та тоталітарних сект)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=112&catid=41&Itemid=68. – Назва з екрана.

3. Верхогляд В. О. Неокульти: об'єкт діяльності чи суб'єкт взаємодії органів СБУ? [Електронний ресурс] / В. О. Верхогляд // Форум права. – 2011. – № 1. – С 190–193. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11vvovoc.pdf>. – Назва з екрана.

4. Поширення тоталітарних сект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vuzlib.su/books/7>. – Назва з екрана.

Патик Леся Леонідівна –
доцент кафедри криміналістики та
судової медицини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ

Міжнародна правова допомога у кримінальних провадженнях неможлива без належного нормативно-правового забезпечення. Нині Україна уклала низку міжнародних угод, завдяки яким компетентні органи нашої держави ефективно співпрацюють з відповідними органами країн світу щодо одержання доказів у кримінальному провадженні.

У Кримінальному процесуальному кодексі України (КПК) є окремий розділ IX, присвячений міжнародному співробітництву під час кримінального провадження. Відповідно до ч. 1 ст. 541 КПК України, міжнародна правова допомога – це проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою. В Україні до компетентних органів, що здійснюють організацію та надання міжнародної допомоги, належать Генеральна прокуратура України та Міністерство юстиції України (ст. 545 КПК України) [1, с. 267, 271].

Нормативно-правовим забезпеченням міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях є: Конституція України, міжнародні договори України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про прокуратуру».

До основних міжнародних договорів України щодо забезпечення міжнародної правової допомоги у кримінальних провадженнях належать такі: Статут ООН та Статут Міжнародного суду від 26 червня 1945 р. (ратифіковано 16 вересня 2005 р.), Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р., Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р.

(ратифіковано 1 червня 2010 р.), Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. (приєднання відбулося 14 квітня 1986 р.), Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. (ратифіковано 4 лютого 2004 р.) тощо.

Водночас до багатосторонніх договорів щодо забезпечення міжнародної правової допомоги з питань проведення процесуальних дій та урегулювання низки інших важливих питань у кримінальних провадженнях належать такі: Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 р. (ратифікована Законом України від 16 січня 1998 р. № 43/98), Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20 квітня 1959 р. (ратифікована Законом України від 16 січня 1998 р. № 44/98), Конвенція про репатріацію неповнолітніх ETS від 28 травня 1970 р. № 71, Конвенція про передачу провадження у кримінальних справах ETS 15 травня 1972 р. № 73 (приєднання відбулося 22 вересня 1995 р.), Конвенція про передачу засуджених від 21 березня 1983 р. (приєднання відбулося 22 вересня 2005 р.), Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 р. (ратифікована Постановою Верховної Ради України від 25 квітня 1991 р. № 1000-XII), Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 16 травня 2005 р. (ратифікована Законом України від 17 листопада 2010 р. № 2698-VI), Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 22 січня 1993 р. (ратифікована Законом України від 10 листопада 1994 р. № 240/94), Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 15 листопада 2000 р. (ратифікована Законом України від 4 лютого 2004 р. № 1433-IV), Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 р. (від 18 жовтня 2006 р. № 251-V) тощо.

Крім цього, у певних обсягах можливе одержання взаємної правової допомоги у кримінальному провадженні на підставі відомчих угод, укладених Генеральною прокуратурою України та деякими компетентними установами іноземних держав. Генеральна прокуратура України, готуючи зазначені

відомчі угоди, нерідко започатковувала процес установлення договірних відносин у кримінально-правовій сфері з відповідною державою, наприклад: з Канадою (відомча угода з міністерством юстиції 1992 р., міждержавний договір 1996 р.), США (відомча угода з департаментом юстиції 1993 р., міждержавний договір 1998 р.), Грузією (відомча угода з прокуратурою 1994 р., міждержавний договір 1995 р.) та іншими державами [2, с. 7–8].

Основними відомчими нормативними актами в галузі міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні є наказ Генерального прокурора України «Про організацію роботи органів прокуратури України в галузі міжнародного співробітництва» від 18 вересня 2015 року № 223 та затверджена ним Інструкція про організаційно-протокольне забезпечення заходів міжнародного співробітництва в органах прокуратури України. Остання визначає порядок організації в органах прокуратури: 1) зустрічей, переговорів, консультацій та інших протокольних заходів з представниками іноземних держав і міжнародних організацій, а також їх візитів в Україну; 2) виїздів працівників органів прокуратури в закордонні службові відрядження та візитів керівництва Генеральної прокуратури України за кордон; 3) листування з державними установами іноземних держав і міжнародними організаціями (їх представництвами) [3].

Україна уклала низку договорів з різними країнами щодо міжнародного забезпечення правової допомоги у кримінальних провадженнях, урегулювавши таку діяльність відомчими нормативно-правовими документами. Наша держава активно долучається до вирішення питань міжнародної протидії злочинності, забезпечивши врегулювання процедури взаємної допомоги, а також здійснення національної та міжнародної кримінальної юрисдикції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. – Офіц. Текст. – Київ : Паливода А. В., 2013. – 328 с. – (Кодекси України).

2. Методичні рекомендації щодо виконання вимог міжнародних договорів та КПК України про міжнародну правову допомогу при проведенні процесуальних дій / [кол. авт.:

Бедро О. В. та ін.]. – Київ : Ген. прокуратура України ; Нац. акад. прокуратури України, 2012. – 60 с.

3. Про організацію роботи органів прокуратури України в галузі міжнародного співробітництва : наказ Генерального прокурора України від 18 верес. 2015 р. № 223 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-organizaciyu-roboti-organiv-prokuraturi-ukrayini-u-galuz-doc242545.html>.

Полях Анатолій Михайлович – професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України

ОПЕРАТИВНА ЗАКУПКА: БУТИ ЧИ НІ?

Протидія незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів є одним із пріоритетних напрямів діяльності Національної поліції України та належить до компетенції Департаменту протидії наркозлочинності.

Як відомо, одним із дієвих заходів щодо документування кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними вважають оперативну закупку – операцію з придбання цих речовин, проведення якої регламентовано ст. 271 Кримінального процесуального кодексу України (Контроль за вчиненням злочину) та ст. 5 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними».

Відповідно до вимог вищезазначеного Закону, порядок проведення оперативної закупки визначений у нормативних актах Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, погоджених із Генеральною прокуратурою України.

Із моменту запровадження вказаного заходу (1995 р.) було реалізовано майже 100 тис. таких закупок. Практика довела його ефективність, зокрема стосовно документування фактів збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

У зв'язку з набранням чинності Законом України «Про Національну поліцію» до обігу було введено нові терміни (наприклад «поліція», «територіальний підрозділ Національної поліції») та скасовано низку інших («органи внутрішніх справ», «міліція» тощо). Нове законодавство потребувало термінологічного коригування й інших відомчих та міжвідомчих нормативно-правових актів, серед іншого тих, які регулюють порядок здійснення оперативної закупки. Проект відповідної міжвідомчої інструкції, яка регламентує порядок здійснення оперативної закупки, розроблений з урахуванням новел законодавства, станом на вересень 2016 року, на жаль, так і залишився проектом, що фактично призупинило діяльність багатьох оперативних підрозділів, передусім тих, до компетенції яких належить протидія наркозлочинності.

Ситуацію ускладнювало також те, що в прийнятому Законі України «Про Національну поліцію» не було передбачено можливості здійснення оперативними підрозділами оперативно-розшукової діяльності.

Лише в травні 2016 р. (майже через півроку після набуття чинності зазначеним нормативно-правовим актом) Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення зміни до статті 23 Закону України «Про Національну поліцію» щодо уточнення деяких положень». Згідно з ним, зазначену статтю було доповнено п. 26 такого змісту: «здійснює оперативно-розшукову діяльність відповідно до закону», тобто Національній поліції було надано можливість здійснювати оперативно-розшукові заходи.

Правова невизначеність повноважень оперативно-розшукових підрозділів Національної поліції, зокрема щодо неможливості здійснювати оперативні закупки наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, інші причини (структурно-функціональні зміни, скорочення штатів, відтік кадрів тощо) призвели до наслідків, продемонстрованих на офіційному сайті Генеральної прокуратури України у розділі «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення», а саме: якщо протягом січня – серпня 2013 р. підрозділи МВС України виявили 6806 фактів незаконного обігу наркотиків, пов'язаних зі збутом наркотичних засобів, психотропних речовин та їх

аналогів, то за аналогічний період 2016 р. підрозділи Національної поліції виявили всього 1306 фактів.

Зазвичай окремі оперативні підрозділи Національної поліції знаходять вихід із ситуації, що склалася. Наприклад, оперативні закупки наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів здійснюють оперативні підрозділи Служби безпеки України чи Прикордонної служби України. Водночас це поодинокі факти, які не можна вважати оптимальним рішенням. До того ж, не завжди отримують покарання особи, яких затримують за підозрою в учиненні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 309 Кримінального кодексу України.

Таким чином, слід констатувати, що відновлення наступальності оперативних підрозділів Національної поліції стосовно протидії наркобізнесу потребує невідкладної реалізації заходів із правової регламентації порядку здійснення оперативної закупки та прискорення прийняття нової редакції міжвідомчої інструкції щодо порядку здійснення оперативної закупки.

Пяковський Вадим Валерійович – професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ РІДНИМИ ЧИ ОСОБАМИ, НА ЯКИХ ПОКЛАДЕНО ОБОВ'ЯЗКИ ЩОДО ЇХ ВИХОВАННЯ

У системі криміналістичної характеристики важливе місце посідає спосіб учинення злочину як елемент, що містить закономірні зв'язки слідів з ознаками складу злочину. Спосіб учинення злочину, хоча й не цілком, проте найбільшою мірою відображає форму зовнішнього вияву діяння й індивідуальні особливості, що притаманні лише йому. Спосіб учинення злочину може свідчити про фізичний або психічний стан правопорушника. Знання способу вчинення кримінального

правопорушення досить часто дає змогу слідчому скласти психологічний портрет злочинця, визначити його можливий вік, а в подальшому може слугувати основою для висунення слідчих та оперативно-розшукових версій розслідування [1, с. 64].

Спосіб учинення злочину – це не просто сукупність вольових дій, а закономірно визначена, структурована система поведінки суб'єкта, спрямована на підготовку, учинення та приховування злочину.

Насильницьке злочинне посягання на статеву недоторканність дитини, учинене батьком, братом, вітчимою або іншою особою, на яку покладено обов'язки з виховання неповнолітнього є найпоширенішим видом насильницького посягання на статеву недоторканність дитини. Ця обставина зумовлена тією необмеженою владою, яку, на переконання суспільства, мають батьки чи близькі родичі над своїми дітьми. Досить часто ці насильницькі дії вчиняють під впливом алкогольного чи наркотичного сп'яніння переважно за місцем мешкання злочинця та потерпілого, вони мають систематичний характер.

Наприклад, у середині січня 2009 р. ОСОБА_3, перебуваючи за місцем мешкання, усвідомлюючи, що дочка його співмешкани – ОСОБА_5 – є малолітньою, будучи її вітчимою, запропонував останній вступити з ним у статеві зносини. Коли вона відмовила, ОСОБА_3, застосувавши фізичне насильство, що полягало в утриманні її тіла в лежачому положенні та триманні її рук, зняв з неї одяг і, всупереч її волі, здійснив з нею статевий акт природним способом. Після закінчення статевого акту ОСОБА_3 пригрозив потерпілій убивством і висловив цю погрозу на адресу її близьких родичів, якщо вона розповість про це своїй матері.

Скориставшись тим, що малолітня ОСОБА_5 злякалася його погроз і замовчувала факт її зґвалтування від рідних, ОСОБА_3 за місцем мешкання в період із середини січня до середини червня 2009 р. неодноразово, застосовуючи фізичне насильство, що полягало в утриманні її тіла в лежачому положенні й утриманні її рук, здійснював з нею, всупереч її волі, статеві акти природним способом. Погрози потерпілій щодо вбивства її та близьких родичів, якщо вона розповість про це своїй матері, тривали.

Зазначені дії ОСОБИ_3 призвели до вагітності малолітньої ОСОБИ_5 і подальшого народження нею дитини [2].

Зазначені способи насильницького злочинного посягання на статеву недоторканність дитини здебільшого не мають підготовчого етапу, оскільки їх заздалегідь не планують. Умисел на вчинення цього злочину, виникає, переважно, спонтанно, залежно від ситуації, яка складається, зокрема, коли інші особи (родичі) самі ненавмисно «передають» дитину до рук злочинця (наприклад, залишають її з ним удома або в іншому місці наодинці, просять погуляти, сходити разом у лазню тощо). Дружина (співмешканка), інша особа своєю поведінкою може спровокувати дії злочинця (наприклад, під час сімейної сварки сказати про його статеве безсилля, образити його чоловічу гідність тощо).

Іноді злочинець навмисно залишається наодинці з дитиною в окремому приміщенні під приводом виховання, наприклад, гри з нею, допомоги в підготовці уроків, іншого спільного проведення часу. Передумовою для вчинення зазначеного злочину може бути вживання (зокрема спільне) спиртних напоїв, наркотичних речовин. Користуючись довірливими стосунками, гвалтівник починає чіплятися до дитини, також може пригнічувати її волю до опору шляхом психічного або фізичного насильства. Учиняючи зґвалтування або насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, зловмисник може застосовувати підручні засоби та знаряддя. Жертва в момент учинення насильства зрідка чинить фізичний опір, здебільшого не опирається.

Після вчинення злочину гвалтівники, приховуючи сліди насильства та власної причетності до нього, висловлюють дитині різні погрози про фізичну розправу або реально чинять її для того, щоб потерпілий боявся повідомити про це кому-небудь, передусім поліцію. Крім цього, гвалтівник може пропонувати винагороду у вигляді грошей, подарунків, солодощів тощо, умовляти пробачити його, обіцяє згодом не повторювати цих дій або шантажує дитину тим, що в разі повідомлення кому-небудь про те, що трапилося, піде від її матері тощо. Намагається реабілітуватися в очах потерпілого, посилаючись на затьмарення розуму або звинувачує дитину у провокації до вчинення злочину. Здебільшого знищує сліди

насилюства на собі та дитині, приховує або знищує знаряддя й засоби злочину; здійснює вплив на потерпілого, його законного представника, свідків з метою їх відмови від заяви про зґвалтування (насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом); замовчує про обставини вчиненого ним злочину; дає неправдиві свідчення, висуває алібі тощо.

Водночас інші родичі дитини, передусім мати, для збереження родинних або дружніх стосунків можуть підтверджувати алібі злочинця, брати участь у знищенні слідів злочину тощо. Для пом'якшення вини підозрюваного можуть впливати на потерпілого з метою відмови або зміни ним показань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кайгородова О. С. Расследование грабежей и разбоев, совершенных несовершеннолетними (по материалам Уральского и Сибирского регионов) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Кайгородова Ольга Сергеевна. – Тюмень, 2006. – 193 с.
2. Вирок Козятинського міськрайонного суду Вінницької області // Справа № 1-179/10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/48366896>. – Назва з екрана.

Самодін Артем Володимирович –
завідувач кафедри криміналістики та
судової медицини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В РАЙОНІ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Чинний кримінальний процесуальний закон зобов'язує державні органи, на які функціонально покладено завдання кримінального переслідування за будь-яких умов та обставин досягати належної реалізації завдань кримінального провадження щодо захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечити швидке, повне та неупереджене проведення досудового розслідування з дотриманням належних правових

процедур кримінального провадження. Водночас на окремих територіях України виникає проблемна ситуація реальності досягнення цих завдань кримінального провадження за наявності обставин викликаних умовами ускладнення слідчої та оперативної обстановки в районі проведення антитерористичної операції (АТО).

Зважаючи на таку обставину, питання особливостей досудового розслідування в районі проведення АТО законодавець регламентував лише в ст. 615 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, відповідно до положень якої на місцевості (адміністративній території), де діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення АТО, у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень, передбачених ст. 163, 164, 234, 235, 247 та 248 КПК України, а також повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб відносно осіб, яких підозрюють у вчиненні злочинів, передбачених ст. 109–114¹, 258–258⁵, 260–263¹, 294, 348, 349, 377–379, 437–444 Кримінального кодексу України, ці повноваження виконує відповідний прокурор. Водночас нагальною проблемою залишається питання початку кримінального провадження, зокрема процесуальної діяльності органів досудового розслідування до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

У правовій літературі вчені неодноразово звертали увагу на певні негативні фактори для перебігу та результатів досудового розслідування в районі проведення АТО, а саме: динамічну оперативну обстановку; передислокацію військових підрозділів; можливості загибелі, поранення, захоплення в полон учасників кримінального провадження; дефіцит часу, відведеного для проведення слідчих (розшукових) дій; скорочену тривалість початкового етапу досудового розслідування; можливості протидії розслідуванню з боку органів військового управління тощо [3, с. 88]. Викладені фактори фактично призводять до ситуації, у якій держава здійснює винятково функцію фіксування кримінальних правопорушень без наявності можливостей покарання особи, що

практично позбавляє кримінально-правовий інститут основного важеля впливу [2].

За наявності таких негативних факторів, на нашу думку, варто більш чітко регламентувати особливості кримінального провадження в районі проведення АТО, в умовах воєнного або надзвичайного стану. Доцільно передбачити в КПК України не лише одну статтю, що регламентує такі особливості, а окремий повноцінний правовий інститут, який має обов'язково враховувати й ґрунтуватися на положеннях засад кримінального провадження, ураховуючи реальні обставини діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду.

Диференціації та трансформації процесуальної форми в контексті потреб органів досудового розслідування в районі проведення АТО потребують окремі елементи процесуальних інститутів, які функціонально залучені до провадження досудового розслідування. Зокрема, ідеться про строки внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань упродовж 24 год; затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення без ухвали слідчого судді, подальше повідомлення особі про підозру впродовж 24 год та звернення до слідчого судді з клопотанням про застосування одного з передбачених законом запобіжних заходів (у контексті превентивного затримання, передбаченого ст. 615 КПК України); діяльність оперативних підрозділів у межах положень ст. 41 КПК України щодо виконання доручень слідчого лише в письмовій формі та винятково з приводу проведення слідчих (розшукових) дій; обов'язковості залучення понятих для проведення огляду (стосовно огляду місця події) у житлі чи іншому володінні особи навіть у разі застосування безперервного відеозапису цієї слідчої розшукової дії; визначення підслідності й передання матеріалів кримінального провадження від одного органу досудового розслідування до іншого за процесуальним рішенням прокурора.

Доцільним, на нашу думку, є також відновлення (запровадження) інституту так званих окремих доручень, що за положеннями КПК 1960 р. надавав можливість слідчим, які належать до різних територіальних підрозділів органів

досудового розслідування, звертатись із відповідними приписами на проведення слідчих (розшукових) дій. Сьогодні така взаємодія за процесуальної потреби може відбуватися під процесуальним контролем керівника органу досудового розслідування. Важливим елементом підвищення результативності початку досудового розслідування є налагодження ефективної міжвідомчої взаємодії між державними структурами, які забезпечують правопорядок та обороноздатність нашої держави в районі проведення АТО та прямо чи опосередковано впливають на процесуальну діяльність підрозділів досудового розслідування Національної поліції, а інколи долучаються до сфери кримінальних процесуальних відносин як учасники кримінального провадження.

Нагальними залишаються й проблеми щодо безпеки учасників кримінального провадження під час проведення невідкладних і першочергових слідчих (розшукових) дій, належного (відповідного умовам бойових дій) технічного оснащення слідчо-оперативних груп, кадрового потенціалу підрозділів досудового розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/4651-17. – Назва з екрана.
2. Просянюк О. Особливості розслідування кримінальних проваджень на окупованих територіях [Електронний ресурс] / О. Просянюк // Юридика газета. – 2015. – 30 квіт. – Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/interview.html>. – Назва з екрана.
3. Туркот М. С. Особливості процесуального керівництва досудовим розслідуванням в умовах надзвичайних ситуацій та під час проведення антитерористичної операції / М. С. Туркот, Р. В. Лук'яненко // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2015. – № 3. – С. 82–91.

Свириденко Станіслав Володимирович –
аспірант наукової лабораторії з проблем
досудового розслідування Національної
академії внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Одним із дискусійних положень Кримінального процесуального кодексу України є запровадження тимчасового порядку процедури спеціального кримінального провадження [1; 2].

З набуттям чинності вказаних змін до Єдиного державного реєстру судових рішень внесено відомості щодо 21 ухвали про здійснення спеціального судового провадження та чотирьох ухвал про відмову в його здійсненні. Також у Реєстрі наявні відомості стосовно п'яти ухвал слідчих суддів за результатами розгляду клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, з яких дві – про відмову в наданні дозволу на здійснення такого досудового розслідування.

Попри швидке поширення застосування спеціального досудового розслідування, залишається чимало дискусійних питань, які цікавлять науковців.

Однією з важливих проблем є застосування процедури спеціального досудового розслідування та судового провадження за фактичної відсутності офіційного тлумачення і законодавчого визначення категорії «переховування від органів досудового розслідування та суду».

Обставиною, за наявності якої найчастіше говорять про переховування особи від органів досудового слідства та суду, є невстановлення її місцеперебування.

Під час розгляду клопотання сторони обвинувачення щодо підтвердження факту переховування від органів слідства та суду слідчі судді посилаються на такі обставини: «обвинувачений неодноразово без поважних причин не з'являється до суду, хоча його повідомили про це, він не повідомив суд про поважність причин своїх неявок до судових засідань, відповідно до рапортів працівників правоохоронних органів відсутній за місцем мешкання, не вдалося встановити його фактичне місцезнаходження»; «підозрюваний не

з'являється за викликом до слідчого, не відповідає на телефонні дзвінки слідчого, відсутній за місцем проживання, не надавав відомостей щодо свого перебування органу досудового розслідування»; «не проживає за місцем реєстрації, перебуває на непідконтрольній українській владі території»; «підозрюваний більше року не проживає за місцем реєстрації».

Нерідко слідчі судді приймають службові рапорти посадових осіб щодо розшуку підозрюваного та невстановлення місця його перебування, що є підтвердженням переховування особи з метою ухилення від кримінальної відповідальності. Прикладом може бути рішення суду [3], згідно з яким встановлено, що підозрюваний переховується від органів досудового розслідування з метою ухилення від кримінальної відповідальності, спираючись на такі дві обставини: «факт перебування підозрюваного на теперішній час на тимчасово окупованій території; підозрюваного оголошено в розшук». З огляду на вказані обставини, суд постановив ухвалу, якою задовольнив клопотання слідчого та надав дозвіл на здійснення спеціального досудового розслідування у цьому кримінальному провадженні. Проте посадові особи під час прийняття зазначених рішень не здійснили аналіз меж конституційного права особи на свободу пересування та вільний вибір місця проживання.

Так, ст. 64 Конституції України, ст. 3, 12, 13 Закону України «Про свободу пересування та вільний вимір місця проживання» від 11 грудня 2003 р. № 1382-VII, ст. 10 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 р. № 1207-VII встановлюють громадянину України, іноземцю та особі без громадянства права на свободу пересування, вільний вибір місця проживання чи перебування. Громадянам України надано право на вільний та безперешкодний в'їзд на тимчасово окуповану територію і виїзд з неї через контрольні пункти в'їзду/виїзду за умови пред'явлення документа, що посвідчує особу, а іноземці і особи без громадянства повинні мати спеціальний дозвіл.

Звернемо увагу, що у Кримінальному процесуальному кодексі України пов'язано можливість здійснення спеціального кримінального провадження саме з фактом перебування підозрюваного (обвинуваченого) на тимчасово

окупованій території України або в районі проведення антитерористичної операції. Поняття «місце перебування» є набагато ширшим за «місце проживання» та позначає фізичне перебування особи в певному місці у конкретний період часу. Таке місцеперебування особи не завжди співпадає з постійним або тимчасовим місцем її проживання.

Наведені положення можна підтвердити прикладами судової практики. Так, в ухвалі слідчого судді вказано, що «у доданих до клопотання матеріалах зазначено, що громадянка ... є уродженкою міста ..., зареєстрована за адресою ..., тобто від народження вона є мешканкою м. Луганськ. Суд зазначає, що йому не було надано достатньо документів і достовірних підстав та не обґрунтовано перебування громадянки ... на тимчасово окупованій території з метою уникнення кримінального переслідування, притягнення до кримінальної відповідальності, а є лише зазначення про це без надання конкретної перевіреної слідчим чи оперативним способом інформації» [4].

Отже, здійснення спеціального кримінального провадження стосовно підозрюваних (обвинувачених), щодо яких наявні лише фактичні відомості про те, що їхнє зареєстроване місце проживання, а також місце народження розташовано в районі проведення антитерористичної операції або на тимчасово окупованій території України, є неможливим за відсутності інших доказів їхнього фактичного перебування на зазначених територіях. Таким чином, слідчий суддя повинен відмовляти у задоволенні клопотання слідчого чи прокурора про здійснення спеціального досудового розслідування і воно повинно бути зупинене, якщо сторона обвинувачення не надала інших доказів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI // *Голос України*. – 2012. – № 90–91.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Генеральної прокуратури України : Закон України від 12 трав. 2016 р. № 1355-VIII // *Відомості Верховної Ради*. – 2016. - № 22. – Ст. 453.
3. Рішення суду у справі № 428/2298/16-к від 15 берез. 2016 р. [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр

судових рішень : [сайт]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58347311>. – Назва з екрана.

4. Рішення суду у справі № 428/2152/16-к від 22 лют. 2016 р. [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58606976>. – Назва з екрана.

Севрук Володимир Геннадійович –
провідний науковий співробітник відділу
організації науково-дослідної роботи
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

«ЦИГАНСЬКА ЗЛОЧИННІСТЬ»: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПОГЛЯД

Протягом останніх п'яти років у європейських країнах набуло популярності поняття «циганська злочинність», поширеними стали виступи проти цієї національності. Однією з причин такого становища є розширення кордонів Європейського Союзу (ЄС) та приєднання Румунії до ЄС у 2007 р. Тамтешні цигани їдуть до Італії, яка є найближчою до Балкан країною зі старої європейської сім'ї. Восени 2007 р. кількість таборів, що облаштувалися довкола італійських міст, сягла вже 340. Міністр внутрішніх справ Італії Джуліано Амато виступив у Сенаті з гострою промовою стосовно ситуації, що склалася:

«Це справжній біблійний вихід (exodus) циган із Румунії. Ситуація кризова і ми маємо діяти». Італійські політики були однастайні в тому, що потрібно обмежити приплив циган, оскільки є побоювання виникнення етнічних конфліктів. Мийники автомобільного скла, які силоміць нав'язують свої послуги, жебраки та грабіжники нині в Італії формують образ цього народу в ЄС [1, с. 5].

Також іншою державою, у якій констатують загострення проблеми циганської злочинності, є Угорщина. Йдеться про одну з партій цієї країни – угорських націоналістів, що обстоюють легалізацію поняття «циганська злочинність». Проект щодо внесення поправок до Кримінального кодексу було

подано до парламенту. Один із трьох його організаторів – член партії Jobbik Я. Вольнер повідомив, що закон покликаний гарантувати «відкриту дискусію» навколо певних тем, зокрема «щодо питання циганської злочинності (за прикладом Франції та Італії)». Партія набрала 17 % на квітневих національних виборах із програмою, серед пунктів якої була обіцянка «викорінити» циганську злочинність різними методами, наприклад шляхом створення місцевої жандармерії. Кандидат Jobbik від міста Мішкольц (Схід Угорщини) – М. Сцегеді закликав до ізоляції циган-рецидивістів у таборах для інтернованих із подальшим позбавленням угорського громадянства [2].

Хвиля виступів проти циганської злочинності спостерігалась також у Франції, зокрема в місті Сент-Етьєн, де було облаштовано циганський табір. Він став джерелом криміналу, злочинності й антисанітарії, справжнім головним болем маленького курортного містечка на південному сході Франції. Нині естафету боротьби за європейську культурну і цивілізаційну спадщину офіційно перейняв Париж, який традиційно має значні проблеми з безладами на етнічному ґрунті з особами циганської національності.

Побутова злочинність у Болгарії теж асоціюється з циганами. За даними перепису 2001 р., населення Болгарії становить 7,7 млн, з них цигани – 370 тис., що дорівнює приблизно 5 %. Як стверджують фахівці неурядової організації «Глобальна Болгарія», у 2003 р. цигани вчинили 31 % злочинів. Протягом 1989–2004 рр. рівень циганської злочинності збільшився всемеро. Передусім це пояснюється тотальним безробіттям серед осіб цього етносу.

За даними «Глобальної Болгарії», понад 70 % повій тут – це циганки, до того ж 30 % – малолітні. Майже 80 % жебраків – також цигани. Переважна більшість циганських дітей не ходить до школи. Соціологи стверджують, що росте неграмотне покоління циган, які не бажають повноцінно інтегруватись у болгарське суспільство. Так, понад 280 тис. циган живуть у селах і не працюють. Нині в Болгарії є земля, яку можна орендувати й обробляти. Фахівці зазначеної громадськості

організації стверджують, що сільське циганське населення не бажає працювати [3].

У листопаді 2008 р. Чеська робітнича партія в одному змісті організувала мітинг за участі 500 неонацистів, здійснивши спробу погрому циганського поселення. Згодом аналогічні мітинги поширилися іншими містами Чехії. Жителі Сербії, протестуючи проти створення циганського селища, влаштували сутички з поліцейськими в містечку Реснік під Белградом. У квітні 2010 р. уряд Німеччини схвалив документ, згідно з яким близько 10 тис. косовських циган видворили на батьківщину. Наприкінці вересня 2011 р. хвиля антициганських виступів протекла і містами Болгарії.

У зв'язку з останніми подіями лідер «Атаки» Волен Сідеров запропонував відновити страту за особливо тяжкі злочини. Він ініціював скликання РНБО для обговорення питання «Циганська злочинність – загроза національній безпеці». До того ж, він ініціював скликання спеціальної парламентської сесії для розв'язання проблеми «злочинів, учинених циганами» [4].

Отже, здійснений аналіз останніх подій у європейських державах щодо виступів проти циганської злочинності свідчить про стурбованість державних посадовців та президентів європейських країн із цього питання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цигани йдуть на Рим. Італії загрожує етнічний конфлікт із циганами // Експрес. – 2007. – № 146 (3627). – С. 5.
2. Венгерские националисты – за легализацию понятия «цыганская преступность» [Електронний ресурс] // Правый Мир : [сайт]. – Режим доступа: <http://www.right-world.net/news/99>. – Загл. с экрана.
3. Побутова злочинність у Болгарії уособлюється з циганами [Електронний ресурс] // Болгаро-українські вісті : [сайт]. – Режим доступа: <http://www.ukrpressbg.com/com-bg0506112romi.html>. – Назва з екрана.
4. Национализм спасет Болгарию! [Електронний ресурс] // Правый Мир : [сайт]. – Режим доступа: <http://www.right-world.net/news/1054>. – Загл. с экрана.

Симоненко Наталія Олександрівна –
здобувач кафедри кримінально-
правових дисциплін факультету № 2
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗГВАЛТУВАНЬ, УЧИНЕНИХ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Криміногенна обстановка на тимчасово окупованих територіях упродовж останніх двох років суттєво погіршилась: збільшилася кількість учинених злочинів як загальнокримінальної, так і екстремістської спрямованості, серед яких чималу частку становлять злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, зокрема зґвалтування. Причому до цієї протиправної дії на вказаних територіях України вдаються не лише мешканці Луганської та Донецької областей, а й представники псевдооргану – так званого міністерства державної безпеки «Луганська народна республіка», «Донецька народна республіка» та інших воєнізованих формувань.

За таких умов виконання окремих формально обов'язкових процесуальних дій, зокрема слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових), ускладнюється або взагалі є неможливим і може призвести до ухилення винних осіб від кримінальної відповідальності.

Тому з метою підвищення рівня захисту громадян від одного з небезпечних злочинів на території, де діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції, Верховна Рада України 12 травня 2016 р. ухвалила низку законів, у яких було визначено нові особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень, покликані сприяти більш оперативному та ефективному реагуванню на кримінальні правопорушення.

Зокрема, згідно із Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» чинний Кримінальний процесуальний кодекс (КПК) України було доповнено ст. 615 [1].

Стаття встановлює особливий правовий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або в районі проведення антитерористичної операції. Так, повноваження слідчих суддів, передбачені чинним КПК України, тимчасово належатимуть відповідним прокурорам, які набувають додаткових процесуальних прав.

Ці посадові особи можуть без рішення суду задовольняти клопотання слідчого щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб відносно осіб, яких підозрюють у вчиненні зґвалтування.

Метою спеціального досудового розслідування є заочне досудове розслідування, а надалі – і заочний судовий розгляд із метою забезпечення принципу невідворотності покарання в разі, коли особа ухиляється від слідства й суду.

Здійснення спеціального досудового розслідування щодо зґвалтувань є можливим у разі, коли злочини вчинила особа, яка переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошена в міждержавний або міжнародний розшук, або стосовно якої наявні фактичні дані про те, що вона перебуває за межами України, на тимчасово окупованій території України або в районі антитерористичної операції.

Водночас доповнення КПК України новою статтею не позбавило всіх наявних проблем, адже Закон не передбачає якогось дійсно «особливого режиму досудового розслідування». Особливість полягає лише в тому, що частину повноважень слідчого судді вимушено й тимчасово передають прокуророві.

Отже, на нашу думку, доцільним є приведення змісту розділу IX КПК України «Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» у відповідність із його назвою та закріплення в ньому положень, які полегшать слідчим процедуру досудового розслідування. Такі зміни можуть стосуватися, зокрема, збільшення строків перевірки відомої інформації про вчинення зґвалтування; строків досудового розслідування; спрощення процедури долучення до матеріалів кримінального провадження речових доказів; можливості здійснювати слідчі дії без участі понятих (у разі неможливості їх запросити), обмежившись застосуванням

технічних засобів фіксації таких (розшукових) дій, або отримання дозволу на залучення як понятих працівників правоохоронних органів, а також інших моментів, що мають практичне значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, 11–12, 13. – Ст. 88.

Соф'їн Михайло Ігорович –
ад'юнкт кафедри кримінального
процесу Національної академії
внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ТЕРОРИСТИЧНИМ АКТОМ

В умовах побудови демократичної, соціальної, правової держави важливого значення набуває проблема забезпечення та захисту прав, свобод і законних інтересів потерпілого від терористичних актів на стадії досудового розслідування, розширення та зміцнення правового статусу потерпілої особи, забезпечення відшкодування моральної та матеріальної шкоди. У ст. 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» передбачено, що відшкодування шкоди, завданої громадянам терористичним актом, провадять за рахунок коштів Державного бюджету України відповідно до закону і з подальшим стягненням суми цього відшкодування з осіб, які завдали шкоду, у порядку, установленому законом». В Україні не передбачено процедуру відшкодування шкоди потерпілим з Державного бюджету України [1].

Тероризм звичайно розуміють як суспільно небезпечну діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення й органів влади або вчинення інших посягань на життя та здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей [2, с. 586]. У контексті досліджуваного питання цікавим є те, що наслідки терористичного акту не належать до об'єктивної сторони складу

злочину як обов'язкова ознака. Їх установлення на кваліфікацію не впливає. Таким чином, наслідки терористичного акту не підлягають доказуванню слідчим.

Кваліфікація кримінального правопорушення за ст. 258 Кримінального кодексу (КК) України не передбачає визнання особи потерпілою. Залишається незрозумілим механізм відшкодування завданої терористичним актом шкоди, оскільки в межах кримінального провадження особа не може заявити цивільний позов, оскільки не є потерпілою, а механізм відшкодування шкоди, передбачений ст. 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», не є дієвим

Проблему відшкодування шкоди досліджено в працях низки відомих науковців, зокрема: М. І. Гошовського, М. Й. Коржанського, М. І. Мельника, І. Л. Петрухіна, В. О. Попелюшка, М. І. Хавронюка, Л. І. Шаповалова, Л. Д. Удалової та ін. Однак єдиного підходу до порядку відшкодування шкоди, завданої терористичним актом, поки що немає, що зумовлює актуальність досліджуваного питання.

Держава гарантує особі право на відшкодування шкоди, завданої терористичним актом. Зокрема, потерпіла особа має право звернутися до суду на підставі ст. 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» або керуючись ст. 1177 Цивільного кодексу (ЦК) України. Однак реалії правозастосування цих норм свідчать, що ні в першому, ні в другому випадках відшкодування шкоди фактично не здійснюються. Під час розгляду цивільного позову суди залишають їх без задоволення. Це зумовлено складністю визначення відповідача. Згідно із Законом України «Про боротьбу з тероризмом», ним є держава, однак конкретного органу, в особі якого необхідно здійснювати відшкодування, не передбачено. Упродовж 2015–2016 рр. уже була судовою практика, за якою ні перший, ні другий варіанти не забезпечили постраждалим особам відшкодування за нерухомість, яку було знищено або пошкоджено внаслідок обстрілів у зоні проведення антитерористичної операції [3]. Зокрема, згідно з рішенням Слов'янського міськрайонного суду Донецької області, позов про відшкодування матеріального збитку, завданого внаслідок терористичного акту, залишено без задоволення [4]. Ці рішення є непоодинокими.

На наш погляд, що дієвим механізмом забезпечення права на відшкодування шкоди було б подання цивільного позову в межах кримінального провадження. Однак запровадження цього механізму потребує внесення змін до Кримінального процесуального кодексу (КПК) України та розширення предмета доказування з боку слідчого.

Терористичний акт є злочином з формальним складом. Унаслідок терористичного акту відбувається порушення майнових та особистих немайнових прав фізичних і юридичних осіб. Відновлення цих прав у злочинах з матеріальним складом потерпілі реалізують за допомогою цивільного позову в межах кримінального провадження. Пред'явлення цивільного позову в кримінальному провадженні є найефективнішим законодавчим інструментом для отримання цього відшкодування [5, с. 369]. Водночас кримінальне правопорушення, кваліфіковане за ст. 258 КК України, не передбачає визнання особи потерпілою. Тому доказування наслідків злочинних дій у вигляді матеріальної та моральної шкоди слідчий не здійснює.

Діяльність слідчого щодо відшкодування шкоди має певні особливості залежно від кваліфікації злочину. Зокрема, це стосується обов'язкових ознак складу злочину. В одних випадках доказування наслідків є обов'язковою ознакою складу злочину, в інших має значення лише діяння. Наслідки терористичного акту не належать до об'єктивної сторони складу злочину як обов'язкова ознака. Їх установлення на кваліфікацію злочину не впливає [6, с. 135]. Тому слідчий не здійснює доказування наслідків, що настали. Безумовно, слушною є думка Н. Ф. Кузнецової, згідно з якою заперечення злочинних наслідків у злочинах з формальним складом «може позбавити потерпілих права на судовий захист їх інтересів» [7, с. 104].

Нині потерпілі від терористичного акту зобов'язані самостійно доводити в порядку цивільного судочинства наявність шкоди та її розміри, протиправність дій того, хто завдав шкоду, факт неправомірності дій винної особи, причинний зв'язок між протиправними діями правопорушника та шкодою, яка настала. Особи, які постраждали від терористичного акту, перебувають у тяжких життєвих обставинах, втратили майно, здебільшого, не мають достатніх юридичних знань для доведення обставин, які потребують

доказування шкоди від злочину. Потерпілі особи подеколи не мають змоги оплатити судовий збір, який необхідно сплатити під час звернення до суду, а послуги кваліфікованого юриста й поготів. Особи, які постраждали від терористичного акту, потребують насамперед, соціального та юридичного захисту держави.

Згідно з ч. 2 ст. 3 Конституції України, головним обов'язком України як правової держави є утвердження й забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Завданнями держави є захист особи й суспільства від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування й судового розгляду (ст. 2 КПК України). Зазначене зобов'язує державу створити такі умови, за яких особа мала б юридичну змогу відшкодувати завдану терористичним актом шкоду й усунути наявні перешкоди, які унеможливають реалізацію прав.

Для забезпечення дієвості механізму відшкодування шкоди, завданої терористичним актом, доцільним було б забезпечити можливість заявлення цивільного позову в кримінальному провадженні. Необхідно зобов'язати слідчого здійснювати доказування не лише діяння, спрямованого на вчинення терористичного акту, а й шкоди, завданої громадянам унаслідок дій, передбачених ст. 258 КК України, та визнання їх потерпілими. Нині в п. 2 ч. 1 ст. 91 КПК України передбачено, що доказуванню в кримінальному провадженні підлягають вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Положення цієї статті визначає предмет і межі доказування за злочинами як з матеріальним, так і з формальним складом. У п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів» від 2 липня 2004 р. № 13 зазначено, що, вирішуючи питання про визнання особи потерпілою, потрібно з'ясувати, яку конкретну шкоду завдано їй злочином (моральну, фізичну чи майнову) [8]. Крім цього, логічним буде закріплення процесуального статусу потерпілого в цій категорії справ. Тому в разі вчинення злочину з формальним складом слід передбачити порядок визнання особи потерпілою, що забезпечить дієвість механізму та спросить процедуру реалізації презумпції відшкодування шкоди. Слушною вважаємо думку

О. П. Солоніна, який пропонує доповнити ст. 55 КПК України положенням про визнання особи потерпілою, якщо вчинено злочин із формальним складом [9, с. 118]. Внесення запропонованих змін надасть можливість потерпілим від терористичного акту звертатися із цивільним позовом у межах кримінального провадження та забезпечить виконання завдань кримінального провадження, передбачених ч. 2 КПК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про боротьбу з тероризмом [Електронний ресурс] : Закон України від 20 берез. 2003 р. № 638-IV. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/638-15>. – Назва з екрана.

2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. В. Бабаніна, І. А. Вартилицька, В. В. Василевич [та ін.] ; за ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернєя. – Київ : Юрінком Інтер, 2016. – 1064 с.

3. Сегеда Ю. Відшкодування шкоди, завданої в результаті АТО: сподівання та реалії / Ю. Сегеда // Юридична Газета. – 2016. – № 18–19. – С. 42–43.

4. Рішення Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 11 листопада 2015 р. Справа № 2/243/5365/2015–ц [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/53328045>. – Назва з екрана.

5. Віденко Є. В. Цивільний позов у кримінальному провадженні як «інструмент» захисту прав потерпілого / Є. В. Віденко // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 5. – С. 368–370.

6. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. М. Кривоченко [та ін.] ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 3-тє вид., переробл. і доповн. – Київ : Юрінком Інтер, 2007. – 496 с.

7. Кузнецова Н. Ф. Значение преступных последствий для уголовной ответственности / Н. Ф. Кузнецова. – М. : Госюриздат, 1958. – 218 с.

8. Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів [Електронний ресурс] : Постанова Верховного Суду України від 2 липн. 2004 р. № 13. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-04>. – Назва з екрана.

9. Солоніна О. П. Особливості використання презумпції заподіяння шкоди при вчиненні злочину з формальним складом у доказуванні за кримінальними справами / О. П. Солоніна // Наше право. – 2014. – № 1. – С. 114–119.

Спусканийк Артем Юрійович – аспірант наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНИХ ФІКТИВНИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УЧИНЕННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДЕРЖАВНИМИ ЗАКУПІВЛЯМИ

Здійснення державних закупівель і пов'язані з цим зловживання є однією з ланок незаконного отримання корупційних грошових коштів. Нерідко до їх проведення залучають фіктивних іноземних суб'єктів господарської діяльності з метою отримання незаконного доходу, що зумовлено низкою «переваг». Це, зокрема, спричиняє труднощі доказуванні відповідних злочинів, перерахуванні грошових коштів за поставлену продукцію на рахунки фіктивних зарубіжних суб'єктів підприємницької діяльності, бенефіціарним власником яких є фізична чи юридична особа, пов'язана з розпорядниками державних коштів, за які здійснюють державні закупівлі; легкість у відкритті зарубіжних фіктивних суб'єктів підприємницької діяльності; ліберальність податкового законодавства в місцях перебування зарубіжних фіктивних суб'єктів підприємницької діяльності.

Використання фіктивних зарубіжних суб'єктів господарської діяльності передбачає, що правоохоронні органи не мають можливості перевірити законність здійснення операцій за межами України. Причому використовують певну схему, що полягає в реалізації декількох етапів:

Перший етап вважають підготовчим. Він передбачає попередню домовленість групи осіб (державних службовців – розпорядників бюджетних коштів) про проведення тендера. Йдеться про попереднє визначення предмета державної

закупівлі, учасників і переможця тендера з метою заволодіння державними коштами, виділеними на закупівлю товарів.

Другий етап – безпосереднє проведення вказаної процедури. Її перебіг прописують у тендерних умовах, визначаючи суб'єкт господарювання з реального сектора економіки переможцем тендера.

Третій етап передбачає виконання умов державної закупівлі. Так, суб'єкт господарювання забезпечує закупівлю й поставку предмета державної закупівлі. Закупівлю здійснюють через уже існуючий зарубіжний фіктивний суб'єкт підприємницької діяльності або новостворений, необхідний для використання його як продавця для визначеного в тендерних умовах предмета державної закупівлі. Варто вказати, що найчастіше такі зарубіжні фіктивні суб'єкти підприємницької діяльності розташовані у так званих офшорних зонах на Кіпрі, Британських Віргінських островах. Це пов'язано з легкістю ведення бізнесу та ліберальністю податкового законодавства, а також відсутністю обов'язкового інформування правоохоронних органів щодо проведення операцій, які мають ознаки фіктивності.

Четвертий етап пов'язаний із заволодінням державними коштами за допомогою зарубіжних фіктивних суб'єктів підприємницької діяльності. Йдеться про застосування таких схем:

- реалізацію необхідного предмета державної закупівлі здійснюють напряму. Його фактично купують не в указанного зарубіжного фіктивного суб'єкта підприємницької діяльності, а в реального суб'єкта нерезидента;

- зарубіжний фіктивний суб'єкт підприємницької діяльності закуповує обладнання напряму або через одну чи декілька транзитних фірм, лише після цього фактично та юридично продає переможцю тендера, який уже поставляє предмет закупівлі замовникові. Водночас за обох варіантів ціна на предмет державної закупівлі є значно завищеною від його реальної вартості.

Таким чином, використання зарубіжних фіктивних суб'єктів підприємницької діяльності в межах здійснення операцій із державними закупівлями та заволодіння коштами під час таких корупційних операцій є поширеним і вигідним із позиції злочинних дій інструментом заволодіння державними коштами.

Стецишин Роман Володимирович –
доцент кафедри кримінального
права, кримінального процесу та
криміналістики Навчально-наукового
інституту контррозвідувальної
діяльності Національної академії
Служби безпеки України, кандидат
юридичних наук

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАОХОЧУВАЛЬНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ НОРМИ ЩОДО ОСІБ, ЯКІ БРАЛИ УЧАСТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ НЕЗАКОННИХ ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ

Ситуація на Сході України у 2014–2016 рр., діяльність терористичних організацій «Донецька народна республіка» (ДНР) та «Луганська народна республіка» (ЛНР) надають особливості значущості основоположним інститутам складу злочину, стадій його вчинення, співучасті в злочинній діяльності, обставин, що виключають злочинність діяння, тощо. До того ж, оскільки одним із завдань кримінального кодексу є попередження злочинів, слушним є застосування в межах чинного законодавства інституту звільнення особи від кримінальної відповідальності. Вказане кореспондує з тим, що закон про кримінальну відповідальність на сучасному етапі є не лише справедливим, а й гуманним стосовно тих, хто підлягає кримінальній відповідальності.

Чинне кримінальне законодавство в контексті окремих злочинів проти громадської безпеки дає підстави застосовувати заохочувальні норми. Йдеться про відповідні положення складів злочинів, передбачені ч. 2 ст. 255, ч. 2 ст. 258³, ч. 4 ст. 258⁵, ч. 6 ст. 260, а також ч. 3 ст. 263 Кримінального кодексу (КК) України.

Зважаючи на перебіг антитерористичної операції, доцільно зосередити увагу на розгляді особливостей застосування спеціальних норм звільнення від кримінальної відповідальності за створення, керівництво чи сприяння діяльності терористичної групи чи терористичної організації, участь у діяльності незаконних збройних формувань.

На практиці правоохоронні органи кваліфікують діяння учасників ДНР та ЛНР за ст. 258³ та 260 КК України, не розмежовуючи терористичні організації та незаконні збройні формування. Водночас вирішення цього питання було б більш науково та практично обгрунтованим.

Матеріали кримінальних проваджень стосовно діяльності бойовиків свідчать, що нормою, за якою здійснюють первинну кваліфікацію діянь особи, здебільшого є ч. 5 ст. 260 КК України (участь у складі незаконного збройного формування, що призвело до загибелі людей чи інших тяжких наслідків). Санкція за вчинення злочину в цьому разі передбачає позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років із конфіскацією майна або без неї. Зрозуміло, що подібну кваліфікацію завбачливо проводять із метою залучення всього спектру правових механізмів для проведення ефективного розслідування, зокрема проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Загальновідомо, що кваліфікацію з часом може бути змінено з огляду на окремі деталі, які вказуватимуть на обставини вчинення конкретного кримінального правопорушення.

У серпні 2015 р. Служба безпеки України розпочала програму повернення на підконтрольну територію України громадян, які добровільно відмовилися в участі в ДНР та ЛНР. Програма стосується осіб, які:

- готові добровільно відмовитися від участі в терористичній діяльності й співпрацювати з правоохоронними органами України;
- не брали участі в убивствах, катуваннях, зґвалтуваннях та інших тяжких злочинах;
- щиро бажають виправити власні помилки чесною працею на благо України.

Із позиції юридичної науки більшість фахівців із кримінального права одностайні в тому, що заохочувальна норма повинна містити вказівку на:

- а) позитивну поведінку особи в контексті кримінального закону;
- б) гіпотезу (умови) реалізації заохочувальної норми;

в) позитивні, сприятливі для суб'єкта юридичні наслідки як результат зазначеної в диспозиції позитивної поведінки особи (підстави звільнення).

Таким чином, умовами звільнення, передбаченими ч. 5 ст. 260 КК України, є:

1) добровільний вихід бойовика з непередбаченого законом збройного формування;

2) інформування органів державної влади чи місцевого самоврядування про існування такого формування.

Служба безпеки України нині напрацювала чималу базу бойовиків. Зважаючи на те, що на цьому етапі держава не чекає на ініціативне звернення з боку учасників збройних формувань, а самостійно проводить роботу з їх родичами, друга умова звільнення є цілком логічною.

Відтак вимога законодавця щодо інформування органів державної влади чи місцевого самоврядування пр. існування таких формувань зазвичай позбавлена змісту, адже на етапі виходу зі злочинного об'єднання правоохоронним органам добре відомо про їх існування.

Слід звернути увагу на те, що умови, передбачені в ст. 260 КК України, дещо відрізняються від представлених у ст. 255 КК України (Створення злочинної діяльності). Зокрема, відмінність

полягає в тому, що законодавець вимагає від учасника злочинної організації не лише добровільного виходу, а й активного сприяння розкриттю діяльності злочинної організації.

Така відповідність наявна і в разі порівняння цієї норми зі спеціальною підставою звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення діянь, передбачених ч. 1 ст. 258³ (Створення терористичної групи чи терористичної організації): Звільняється від кримінальної відповідальності за діяння, передбачене ч. 1 цієї статті, особа, крім організатора і керівника терористичної групи чи терористичної організації, яка добровільно повідомила правоохоронний орган про відповідну терористичну діяльність, сприяла її припиненню або розкриттю злочинів, учинених у зв'язку зі створенням або діяльністю такої групи чи організації, якщо в її діях немає складу іншого злочину. Тут законодавець для недопущення застосування

заходів кримінально-правової репресії вимагає від особи сприяння в припиненні не лише своєї злочинної діяльності, а загалом усієї терористичної групи чи організації або злочинів, учинених їх членами.

На нашу думку, доцільно передбачити аналогічну умову також у ч. 6 ст. 260 КК України. Власне кажучи, повертаючись до зазначених вище загальних умов звільнення особи від кримінальної відповідальності, варто вказану частину статті наповнити реальним змістом, зафіксувавши як *позитивну поведінку особи*, так і *гіпотезу* щодо реалізації заохочувальної норми. З точки зору інтересів забезпечення громадської та національної безпеки держави необхідним є саме активна співпраця підозрюваного з правоохоронними органами щодо розкриття діяльності всього незаконного збройного формування. Саме такі умови є запорукою успішності боротьби з російсько-терористичними загонами, що збурюють Донбас.

Проблемним є те, що нині чинна редакція ч. 6 ст. 260 КК України позбавляє вчорашніх бойовиків необхідності активно взаємодіяти з правоохоронними органами. Водночас де-факто саме це і відбувається, коли ці особи повертаються до рідних домівок під контролем та охороною співробітників Служби безпеки України і поставлені в ситуацію нерозуміння їх поведінки з боку громадськості в разі спроб повідомити про свою участь у незаконному збройному формуванні з відмовою дати показання щодо подробиць учинення ними та іншими учасниками такого злочинного об'єднання протиправної діяльності.

Отже, пропонуємо викласти ч. 6 ст. 260 КК України в такій редакції:

«Звільняється від кримінальної відповідальності за цією статтею особа, яка брала участь у діяльності зазначених у частинах першій та другій цієї статті формувань, якщо вона добровільно вийшла з такого формування та активно сприяла розкриттю такого формування або злочинів, учинених у зв'язку з їх створенням або діяльністю».

Тараніч Євген Анатолійович –
ад'юнкт докторантури та аспірантури
Національної академії внутрішніх справ

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОПЕРАТИВНОГО ДОКУМЕНТУВАННЯ

На підставі аналізу більшості монографічних праць, присвячених дослідженню понять теорії та практики оперативно-розшукового документування, доходимо висновку, що в сучасній юридичній літературі та практичній діяльності поряд з терміном «оперативне документування» використовують поняття «оперативно-технічне документування» злочинів. Наведені терміни застосовують не лише в криміналістичному, оперативно-розшуковому, а й інших аспектах, де вони різняться за значенням, хоча загалом передбачають необхідність забезпечення відповідності процесу документування кримінальних правопорушень, вимогам чинних нормативних актів, якими регламентовано допустимість, порядок та умови його здійснення.

Оперативно-розшукове документування відрізняється з оперативно-технічним документуванням організаційно, за змістом проваджуваних дій (ті, що проводять з дозволу слідчого судді, за рішенням слідчого, прокурора, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, а також ті, які здійснюють винятково за рішенням прокурора), суб'єктним складом, і його варто розглядати як неподільне ціле, що становить систему.

Аналіз практики свідчить, що оперативне документування здійснюють здебільшого в межах оперативно-розшукового процесу. Дискусійним є власне поняття оперативно-розшукового процесу, що на законодавчому рівні не закріплене, а має суто методологічний характер і потребує подальшого дослідження й законодавчого закріплення.

Оперативне документування співвідноситься з оперативно-розшуковим процесом як діяльністю так: з одного боку, воно є складником цього процесу, а з іншого – одним з його завдань.

Співвідношення оперативного документування й оперативно-розшукового процесу як галузі права полягає в обов'язковій відповідності процесу документування вимогам

чинних нормативних актів, якими регламентовано допустимість, порядок та умови його здійснення.

Ми поділяємо думку Ю. Ю. Орлова, згідно з якою оперативно-розшукове документування це складова оперативно-розшукової діяльності, передбачена Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» і закріплена відомчими нормативно-правовими актами, а також здійснюваний уповноваженими суб'єктами оперативно-розшукової діяльності комплекс взаємозалежних дій і рішень, спрямованих на пізнання обставин злочину й достовірне відтворення (закріплення, фіксування) в матеріалах оперативно-розшукової діяльності порядку та результатів цього пізнання (фактичних даних про злочин, процесу здійснення оперативно-розшукових заходів, прийнятих рішень тощо) з метою виконання завдань ОРД і використання їх в інтересах кримінального судочинства.

Татаров Олег Юрійович –
професор кафедри кримінального
процесу Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, професор, заслужений юрист
України

ПОВЕРНЕННЯ АКТИВІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ФІНАНСОВИХ ЗЛОЧИНІВ

Питання щодо повернення активів, одержаних злочинним шляхом, щорічно активізуються. Так, за період із 2014 р. до першого кварталу 2016 р. органи Державної служби фінансового моніторингу України (Держфінмоніторинг) виявлено майже на 350 млрд грн операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом. Водночас державі було повернуто лише декілька тисяч гривень.

Найбільш проблемним аспектом повернення таких активів є доведення їх злочинного походження та отримання рішення суду на їх конфіскацію. Важливе місце в цій діяльності належить Держфінмоніторингу, який виявляє підозрілі

фінансові операції та здійснює взаємодію із зарубіжними та міжнародними організаціями щодо розшуку фінансових активів.

Відповідно до ч. 2, 3, 5 ст. 17 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», Держфінмоніторинг без рішення суду за своєю ініціативи може заблокувати кошти на банківських рахунках на 5–30 днів [1]. Проте більшість із заблокованих Держфінмоніторингом активів розблоковують через несвоєчасність їх арешту або відсутність достатніх доказів. Тому беззаперечною умовою успіху в поверненні злочинних активів є взаємодія правоохоронних органів, суду й органів виконавчої влади.

Ключова проблема полягає в тому, що права Держфінмоніторингу законодавчо обмежені в можливостях виявляти подібні операції (цей орган, згідно із Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [2], перевіряє фінансові операції, що перевищують суму, еквівалентну 150 тис. грн), після чого він передає зібрані відомості компетентним структурам, що мають здійснювати розслідування таких операцій. Подальшу ж взаємодію Держфінмоніторингу та слідчих органів не регламентовано. На практиці це зводиться лише до використання матеріалів зазначеного органу як підстав для початку досудового розслідування й можливого арешту коштів.

Позитивним моментом можна вважати створення Національного агентства України з питань виявлення, розшуку й управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів [3] (Національне агентство). Це – державний орган, діяльність якого спрямована на виявлення, розшук та управління активами, здобутими злочинним шляхом. Аналогічні органи діють у Франції, Румунії, Бельгії, Нідерландах, США, Великій Британії, Ірландії тощо. Проте вказані функції Національне агентство виконує лише на підставі звернення слідчого, детектива, прокурора, суді (слідчого судді), відповідно права ініціювати або проводити самостійно виявлення та розшук фінансових активів не мають.

Загалом же цей орган повинен забезпечувати виконання звернень органів досудового розслідування, прокуратури та судів щодо виявлення, розшуку активів і надання відповіді в якомога найкоротший строк, але не пізніше ніж протягом трьох робочих днів із моменту надходження звернення, або в інший більш тривалий строк, зазначений у ньому. Також цей строк може бути подовжено за погодженням з органом досудового розслідування, прокуратури та судом (ч. 1 ст. 17 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» [3]). На жаль, Національне агентство на сьогодні ще не функціонує, хоча фактично утворене ще в лютому 2016 р.

Загалом основною проблемою в цьому напрямі є виявлення таких активів і встановлення належності їх конкретній особі. Але здебільшого така інформація ґрунтується на оперативних відомостях, які не мають належного документального підтвердження. Оскільки фінансові активи приховують за допомогою банківських операцій, що «захищені» банківською таємницею, можливим є маскуванню такої діяльності серед інших легальних фінансових операцій.

Певною мірою цю проблему законодавець усунув у лютому 2015 р. шляхом надання права проводити моніторинг банківських рахунків як негласної слідчої (розшукової) дії (ст. 269¹ Кримінального процесуального кодексу України [4]). Але, на жаль, ця дія є компетенцією лише підрозділів Національного антикорупційного бюро України (хоча аналогічними можливостями доцільно наділити й інші органи досудового розслідування – Національну поліцію України, Державну фіскальну службу України, Державне бюро розслідувань та Службу безпеки України). До того ж, складність такої процедури не дає можливості ефективно здійснювати повернення активів, оскільки підрозділ Національного антикорупційного бюро України, який ініціює проведення цієї дії, повинен володіти відомостями про те, у якому конкретно банку зосереджено фінансові активи. Водночас нині в Україні немає інформаційної бази банківських клієнтів.

Складність повернення активів полягає в тому, що часто виникає необхідність направлення запитів правоохоронцям

інших держав. Цей обмін запитами, як показує практика, може тривати роками (а країни Південної Америки, Африки, Арабські країни можуть взагалі не відповідати на запити України). Саме відсутність у законодавстві іноземних держав строку для надання відповіді на запит України є причиною тривалих зволікань у пошуку кримінальних коштів. Здебільшого це зумовлено відсутністю зацікавленості країни в поверненні фінансових активів до України. Таких проблем можна уникнути лише шляхом підписання угод про співпрацю в частині розшуку та повернення фінансових активів, здобутих злочинним шляхом. Наприклад, у серпні 2014 р. було підписано угоду про співробітництво між Генеральною прокуратурою України та Міжнародним центром з повернення активів Базельського інституту управління. Зазначений центр є одним із підрозділів Базельського інституту управління, що спеціалізується на зміцненні потенціалу країн щодо повернення вкрадених активів, приділяючи особливу увагу фінансовим розслідуванням і методиці відстеження активів, наданню взаємної правової допомоги та міжнародному співробітництву під час розслідування справ, пов'язаних із корупцією та відмиванням коштів [5].

Отже, на сьогодні в Україні вже зроблено певні кроки щодо побудови системи повернення активів, зокрема створено Національне агентство України з питань виявлення, розшуку й управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, діяльність якого спрямована на виявлення, розшук та управління активами, здобутими злочинним шляхом; здійснено перші кроки щодо міжнародного співробітництва з питань повернення фінансових активів шляхом підписання угоди про співробітництво між Генеральною прокуратурою України та Міжнародним центром з повернення активів Базельського інституту управління; надано право підрозділам Національного антикорупційного бюро України здійснювати негласне виявлення та арешт банківських активів під час проведення моніторингу банківських рахунків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення :

Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1702-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 50–51. – Ст. 2057.

2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про особливий режим спеціальної конфіскації майна» від 16 верес. 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf35111=56358. – Назва з екрана.

3. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 10 листоп. 2015 р. № 772-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. - № 1. – Ст. 2.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. // Голос України. – 2012. – № 90–91. – 19 трав.

5. Підписано угоду про співробітництво між Генеральною прокуратурою та Міжнародним центром з повернення активів Базельського інституту управління [Електронний ресурс] // Генеральна прокуратура України : [сайт]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=142546. – Назва з екрана

Тімченко Максим Вікторович – слухач магістратури навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОПИТУ ЗА ЗАПИТОМ КОМПЕТЕНТНОГО ОРГАНУ ІНОЗЕМНОЇ ДЕРЖАВИ ШЛЯХОМ ПРОВЕДЕННЯ ВІДЕО- АБО ТЕЛЕФОННОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Процес реалізації криміналістичного забезпечення умовно можна визначити як комплекс функціональних елементів зі забезпечення процесуальних дій, що передбачає розроблення та використання відповідних криміналістичних рекомендацій під час розслідування злочинів. Важливе завдання тактико-криміналістичного забезпечення пов'язано з проведенням процесуальних дій у процесі реалізації заходів міжнародного

співробітництва, зокрема міжнародної правової допомоги як найбільш поширеної його форми.

Кримінальне процесуальне законодавство України передбачає допит за запитом компетентного органу іноземної держави шляхом проведення відео- або телефонної конференції у порядку, передбаченому законом запитуючої сторони такою мірою, що не суперечить засадам національного кримінального процесуального законодавства і загальновизнаним стандартам забезпечення прав людини й основоположних свобод [1].

Забезпечення вказаної процесуальної дії відбувається в межах надання міжнародної правової допомоги та є можливим лише за наявності відповідних підстав. Передусім звертають увагу на умови щодо неможливості прибуття певних осіб до компетентного органу іноземної держави, а також на засади гарантування безпеки таких осіб. Необхідно зазначити, що перелік підстав для допиту за запитом компетентного органу іноземної держави за допомогою відео- або телефонної конференції не є вичерпним. Таким чином, слідчий суддя або суд може його визначити в межах окремої ситуації та здійснити проведення допиту у присутності слідчого судді за місцезнаходженням особи, яку необхідно допитати.

Статті 10 та 11 Конвенції про взаємодопомогу в кримінальних справах між державами – членами Європейського Союзу передбачають, що слухання (допит) шляхом відео- або телефонної конференції має бути проведене безпосередньо судовим органом запитуючої держави-члена або під його керівництвом відповідно до свого законодавства [2].

Отже, допит здійснює запитуюча сторона за допомогою технічних засобів, а слідчий суддя виступає гарантом забезпечення прав і свобод осіб, які беруть участь у процесуальних діях у межах міжнародного співробітництва. До того ж, він не має права втручатись у процес допиту, окрім випадків, у зв'язку з виявленими обставинами, пов'язаними з порушенням засад кримінального процесуального законодавства України та загальновизнаних стандартів забезпечення прав людини і основоположних свобод, з метою їх усунення [3].

З одного боку, допит є одним з найбільш поширених способів отримання доказової інформації, а з іншого – це складний інформаційно-психологічний процес взаємодії та

взаємосприйняття осіб, з метою отримання фактичних даних про важливі для розслідування обставини. Його ефективність залежить від тактично правильно обраних прийомів встановлення психологічного контакту.

Допит за запитом компетентного органу іноземної держави шляхом проведення відео- або телефонної конференції забезпечує оперативність проведення процесуальних дій, зменшення судових витрат, а також гарантує безпеку учасників процесу. Однак цей процес супроводжується виникненням трансцендентних бар'єрів під час встановлення психологічного контакту з допитуваною особою.

Психологічний контакт розуміють як найбільш сприятливу психологічну атмосферу допиту, що сприяє взаємодії та взаємовідносинам учасників, а також створює певний «настрій» спілкування [4, с. 197]. На нашу думку, однією з проблем встановлення психологічного контакту під час допиту в режимі відео- або телефонної конференції є віддаленість учасників, оскільки це може негативно вплинути на їх інтеракцію, тобто на забезпечення безпосередньої міжособистісної взаємодії.

Іншою проблемою налагодження психологічного контакту може стати мовний бар'єр, незважаючи на те, що процесуальне законодавство зобов'язує компетентний орган запитуючої сторони забезпечити участь перекладача у відео- або телефонній конференції. Відповідні професійні навички перекладача, достатність його спеціальних знань, точність та коректність здійснення перекладу також визначатимуть ефективність допиту. На встановлення психологічного контакту у процесі такого допиту буде впливати неналежність технічних засобів, які застосовують під час відео- або телефонної конференції, несправності мережі з'єднання та передачі даних, якість звуку і зображення.

Таким чином, на ефективність та результативність допиту за запитом компетентного органу іноземної держави шляхом проведення відео- або телефонної конференції впливають такі чинники: створення сприятливих для допиту умов (атмосфери безпосередності особистого спілкування), врахування кваліфікації перекладачів, підбір сучасних та технічних засобів, які зможуть забезпечити високошвидкісне мережеве з'єднання та високу якість звуку і зображення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. – Харків : Одиссей, 2012. – 360 с.
2. Конвенція про взаємодопомогу в кримінальних справах між державами – членами Європейського Союзу [Електронний ресурс] : між нар. док. від 20 квіт. 1959 р. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/go/994_238. – Назва з екрана.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар : у 2 т. / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль [та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Харків : Право, 2012. – Т. 2. – 768 с.
4. Криміналістика : підручник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель [та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. – Вид. 4-е перероб. і доповн. – Харків : Право, 2008. – 464 с.

Тютюнник Ярослав Володимирович –
слухач магістратури навчально-наукового
інституту № 1 Національної академії
внутрішніх справ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Прискорені темпи розвитку суспільства, а також активізація міжнародних злочинів спонукає до об'єднання безлічі держав світу. Така інтеграція сприяє якісному та надійному забезпеченню належної протидії злочинним проявам. Одним із пріоритетних шляхів розв'язання цієї проблеми є формування правових позицій під час розслідування міжнародних злочинів, а також міжнародне співробітництво з питань боротьби зі злочинністю.

Забезпечення міжнародного співробітництва в галузі боротьби зі злочинністю в Україні потребує більш детального комплексного наукового дослідження окремих питань, пов'язаних із цією сферою. Окремі проблемні аспекти міжнародного співробітництва в зазначеній сфері є предметом обговорення в засобах масової інформації, на шпальтах наукових видань, а також під час гострих дискусій. Саме ці

чинники й визначають актуальність наукового дослідження як у внутрішньо-територіальному, так і в міжнародно-правовому контексті [1, с. 25].

Міжнародне співробітництво – це діяльність уповноважених органів під час кримінального провадження, що полягає у вжитті необхідних заходів із метою надання міжнародної правової допомоги шляхом вручення документів, виконання окремих процесуальних дій, видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, тимчасової передачі осіб, перейняття кримінального переслідування, передачі засуджених осіб та виконання вироків [2, с. 1322].

Міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинності можна охарактеризувати як діяльність спеціальних суб'єктів, засновану на нормах міжнародного та внутрішнього права, спрямовану на протидію (попередження, припинення, розкриття, забезпечення кримінального переслідування винних осіб) міжнародним злочинам, злочинам міжнародного характеру, транснаціональним злочинам [3].

Водночас попереднє твердження свідчить про певні проблеми щодо правових позицій стосовно розслідування міжнародних злочинів, які зумовлені низкою причин: недосконалість чинного законодавства, що регламентує питання міжнародно-правової допомоги в кримінальному судочинстві, неузгодженість положень різних міжнародних договорів і угод, укладених Україною, а також проблеми, пов'язані з особливостями практичної реалізації взаємодії правоохоронних органів і підрозділів різних держав.

Так, О. Л. Мельников, В. І. Дубина, М. П. Данилюк основними видами міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю вважають: взаємодію в рамках правової допомоги в кримінальних провадженнях; укладення угод про співпрацю; участь у проведенні оперативно-розшукових заходів, слідчих дій на території інших держав; проведення спільних оперативних розробок і розслідувань; обмін інформацією; участь у міжнародних операціях та проектах співпраці.

Важливим напрямом діяльності в галузі міжнародного співробітництва є розширення співпраці між слідчими,

оперативними та іншими підрозділами правоохоронних органів на міжнародній арені [5, с. 155].

Таким чином, період становлення України як сучасної європейської, правової та демократичної держави означений кардинальними змінами практично в усіх сферах суспільного життя. Тому останніми роками активізувалась увага учених-процесуалістів щодо формування чітких правових позицій стосовно регламентації процесу розслідування міжнародних злочинів, а також учених-криміналістів стосовно впровадження сучасних методик розслідування та апробації новітніх тактик проведення процесуальних дій. Також не менш затребуваним залишається питання міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю. Зазначений вид співпраці між прикордонними територіями України та іншими державами, які безперечно також зацікавлені у якісному та неупередженому проведенні розслідувань, є надійним засобом боротьби зі злочинністю на світовій арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біленчук П. Д. Засоби масової інформації і тероризм: віхи історії П. Д. Біленчук, М. В. Козир, Ю. В. Стеценко // *Право і безпека*. – 2003. – № 4. – С. 21–29.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / редкол.: В. Я. Тацій, О. В. Капліна, О. Г. Шило. – Харків : Право, 2013. – Т. 1. – 1432 с.
3. Зозуля Є. Міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинності як історико-правове явище [Електронний ресурс] / Є. Зозуля. – Режим доступу: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=41902. – Назва з екрана.
4. Філашкін В. С. Протидія торгівлі людьми на міжнародному рівні / В. С. Філашкін // *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. – 2011. – № 24. – С. 237–242.
5. Виявлення та припинення міжнародним злочинам : навч. практ. посіб. / О. Л. Мельников, В. І. Дубина, М. П. Данилюк [та ін.]. – Київ : Арт-бюро, 2009. – 211 с.

Усатий Валентин Володимирович – викладач кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики Національної академії Служби безпеки України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В РАЙОНІ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

В умовах проведення антитерористичної операції на Сході України оперативність досудового розслідування унеможливорює те, що територія, де вчиняють кримінальні правопорушення, підконтрольна незаконним збройним формуванням і терористичним організаціям так званих «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки». Ця обставина негативно впливає на проведення невідкладних слідчих дій (огляду місця події), встановлення, опитування очевидців і потерпілих, а також вжиття належних заходів для виявлення та затримання осіб, причетних до вчинення злочину. Зазначене позначається й на своєчасності внесення відомостей про вчинене правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань та призводить до зволікань із початком кримінального провадження. Це спричиняє втрату доказів, ускладнення та затягування подальшого досудового розслідування й судового розгляду.

До того ж, чинниками, що ускладнюють кримінальне провадження за цих умов, є негативне ставлення частини місцевого населення до заходів правоохоронних органів щодо встановлення обставин учинення злочину та осіб, причетних до нього, небажання брати участь у слідчих (розшукових) діях, бути свідками, понятими тощо.

З огляду на ці обставини, важливого значення набувають такі аспекти: 1) своєчасність отримання інформації про вчинений злочин або такий, який готують; 2) своєчасний та якісний огляд місця події; 3) отримання в короткий строк максимально повної інформації з усіх можливих джерел про обставини вчинення кримінального правопорушення, осіб, причетних до його вчинення; 4) активне використання оперативної інформації в доказуванні; 5) залучення за

домовленістю з військовим командуванням до проведення процесуальних дій військовослужбовців Збройних сил України (наприклад, до участі в огляді місця події та інших слідчих (розшукових) діях як понятих).

Філіппов Станіслав Олександрович –
доцент кафедри кримінального права
та процесу Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького,
кандидат психологічних наук, доцент

КРИМІНОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТРАНСКОРДОННОЇ ЗЛОЧИННОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З НЕЗАКОННИМ ПЕРЕПРАВЛЕННЯМ МІГРАНТІВ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У 2015 р. держави – члени Європейського Союзу зафіксували понад 1 млн 820 тис. випадків перетину зовнішніх кордонів поза пунктами пропуску, що вшестеро перевищує показники рекордного 2014 р. Актуальними міграційними маршрутами у 2016 р. є східносередземноморський, західнобалканський, західноафриканський, чорноморський, центральносередземноморський, круговий маршрут з Албанії до Греції, західносередземноморський, а також маршрут через східні кордони ЄС.

За статистичними даними Агентства з управління оперативним співробітництвом на зовнішніх кордонах країн – членів ЄС (FRONTEX) у 2015 р. максимально інтенсивно використовувався середземноморський маршрут нелегальної міграції (приблизно 900 тис. мігрантів) у східній частині Егейського моря (Туреччина – Греція). Варто зауважити, що збільшення кількості виявлених випадків незаконного перетину кордону може бути пов'язано з реальним збільшенням потоку нелегальних мігрантів, а також зі збільшенням обсягу ресурсів (сил, засобів), виділених для виявлення мігрантів. У такому разі збільшення фінансування може сприяти зростанню зареєстрованих виявлень і ефективно маскувати фактичне зменшення трафіку через посилений стримувальний ефект.

Значна частина мігрантів, які в 2015 р. використовували вищезгаданий і східноєвропейський маршрути (східні кордони ЄС), була із Сирії (майже 600 тис. осіб) і Афганістану (понад 270 тис.). Попри те, що більшість мігрантів є сирійцями, їх кількість дещо завищена, оскільки представники інших країн також часто стверджують, що вони з Сирії. Це надає їм певні переваги як біженцям країни, що перебуває в стані війни (принцип non-refoulment). Згаданий маршрут через Туреччину до Греції, Болгарії та Кіпру також активно використовують іракці й сомалійці.

Другим за популярністю у 2015 р. (764 тис. мігрантів) був західнобалканський маршрут. Найчастіше ним послуговуються громадяни Сирії, Афганістану. Однак майже у 80 % випадків встановити громадянство мігрантів на момент їх контакту з прикордонниками неможливо. Серед них можуть бути вихідці з Пакистану, Алжиру і країн, розташованих на півдні від Сахари.

Організаторами переправлення у східносередземноморському та західнобалканському напрямках переважно є громадяни Туреччини. Цікаво, що громадяни цієї країни не вважають таку діяльність злочинною. Зазвичай ціна подібної послуги охоплює три спроби переправлення мігрантів морем. Якщо всі вони виявилися невдалими внаслідок активності прикордонників або з інших причин, то мігрант змушений платити за чергові три спроби.

Укладена в березні 2016 р. угода між ЄС і Туреччиною, зумовила активні дії другої щодо припинення виходу плавзасобів із мігрантами в Егейському морі в напрямку Греції. До того ж, з березня 2016 р. в Егейському морі виконує фактично поліцейські завдання угруповання з військових кораблів і катерів НАТО, що надає інформацію FRONTEX і співпрацює з прикордонниками Туреччини та Греції. Це суттєво зменшило потік мігрантів у двох вищеназваних напрямках за перше півріччя 2016 р.

Важливим для нас є маршрут, який пролягає через східні кордони ЄС, тобто західні кордони Білорусі, Молдови, України, Російської Федерації. У FRONTEX проводять аналітичну роботу з урахуванням даних мережі аналізу ризиків на східних кордонах ЄС (EB-RAN) і мережі аналізу ризиків агентства FRONTEX (FRAN). У 2014 р. питома вага виявлених випадків незаконного перетину кордонів ЄС на вказаній ділянці

протяжністю 6 тис. км становила всього 0,5 % випадків від загальної кількості.

Очевидними причинами низької «популярності» цього напрямку, а також невикористання території України значні витрати часу і високий рівень ризику бути виявленим під час спроби незаконного переміщення в ЄС.

Спосіб, який обирають мігранти для незаконного переміщення, зазвичай передбачає пособництво з боку місцевих жителів. Його особливість полягає у високому рівні організації транскордонного посередництва з порівняно незначним ризиком притягнення до кримінальної відповідальності іноземних членів організованих злочинних угруповань навіть в суміжних країнах і високому рівні використання пособниками та організаторами технічних засобів. До таких належить GPS-навігація, дешевий моментальний міжнародний зв'язок через Інтернет-месенджери, використання підроблених документів для створення підстав прибуття в країни, що межують з ЄС.

З кримінологічної точки зору цікавим є центральносередземноморський маршрут, яким з Лівії до Італії і на Мальту переправляються мігранти з країн Африки. Йдеться як про Еритрею та Сомалі, де тривають економічний безлад та громадянські конфлікти, так і про Нігерію, розташовану на іншому боці континенту, що охоплена діяльністю терористичного угруповання «Боко харам». По-перше, на цьому маршруті вчиняють чимало злочинів. Це комбінований маршрут, який передбачає важкий сухопутний шлях криміногенною місцевістю і небезпечний морський шлях. До місця збору людей в Лівії перед відправкою морським шляхом мігрантам також доводиться долати довгий шлях, на якому існує значна ймовірність стати жертвою торгівлі людьми, сексуальної та трудової експлуатації, а також бути захопленими з метою викупу. Однак вказані ризики не стримують потік бажаних покинути ці бідні країни, будь-яке загострення проблем у яких відображається на міграційній динаміці. Одним з чинників, що сприяють виникненню додаткових ризиків на цьому маршруті може бути рішення влади Кенії закрити табори біженців. Йдеться про великі табори, що вже 25 років функціонують на кордоні з Сомалі, зокрема Дадааб налічує 300 тис. осіб.

Показовим також є місце Лівії на зазначеному маршруті. Ще шість років тому ця країна була кінцевим пунктом призначення для десятків тисяч мігрантів з африканських країн, які бажали працевлаштуватися. З 2011 р. Лівія стала повністю транзитною країною (країною походження мігрантів), а з руйнуванням національної правоохоронної системи в Лівії не залишилося ефективних механізмів протидії злочинним групам, які наживаються на транскордонному переправленні людей. Однак у 2015 р. спостерігалось деяке зниження активності на цьому маршруті порівняно з 2014 р. (154 тис. проти 170 тис.). Причин такого зниження було декілька. По-перше, це позитивні результати цілеспрямованої діяльності FRONTEX та створеного рішенням Ради ЄС від 18 травня 2015 р. Середземноморського військово-морського з'єднання ЄС, а також Місії ЄС з прикордонної допомоги Лівії. Лівійське узбережжя перебуває під наглядом. Загальноєвропейської системи авіаційного та супутникового спостереження за зовнішніми кордонами ЄС (Eurosur). Протидії перевезенню мігрантів на цьому напрямку присвячена спеціальна резолюція S/RES/2240 (2015) Ради Безпеки ООН від 9 жовтня 2015 р. У документі наголошено, що він спрямований на створення перешкод для діяльності організованих злочинних угруповань, спеціалізованих на незаконному переправленні мігрантів і торгівлі людьми, та на запобігання загибелі людей.

Отже, вважаємо, що кримінологам необхідно сфокусуватися на таких чинниках, що визначають ступінь небезпеки злочинності, пов'язаної з незаконним переправленням мігрантів до Європи:

- 1) обрання організаторами незаконного переправлення способів, у край небезпечних для життя і здоров'я мігрантів;
- 2) злочинний характер ненадання допомоги мігрантам, які зазнали катастрофи на морі;
- 3) наявність криміногенних ризиків, характерних для окремих міграційних маршрутів (ризики стати жертвами торгівлі людьми або всіх форм експлуатації);
- 4) прибуття до Європи з потоком мігрантів, яких сприймають потенційними терористами;
- 5) наявні підстави прогнозувати зростання рівня злочинності мігрантів у країнах ЄС;

6) наявність попиту на підроблені документи, що стимулює окремий вид злочинного бізнесу;

7) використання організаторами незаконної міграції корупційних зв'язків у системі державних органів, на які покладено регулювання міграційної сфери.

Фурман Ярослав Володимирович – старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем експертно-криміналістичного забезпечення навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ОСОБЛИВОСТІ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ З МОТИВІВ РАСОВОЇ, НАЦІОНАЛЬНОЇ АБО РЕЛІГІЙНОЇ НЕТЕРПИМОСТІ

Способи вчинення таких видів злочинів, як умисне вбивство (п. 14 ч. 2 ст. 115 Кримінального кодексу (КК) України), умисне тяжке тілесне ушкодження (ч. 2 ст. 121 КК України), умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ч. 2 ст. 122 КК України), побої та мордування (ч. 2 ст. 126 КК України), катування (ч. 2 ст. 127 КК України), погроза вбивством (ч. 2 ст. 129 КК України), дії, передбачені ч. 2 і 3 ст. 161 КК України, суттєво не відрізняються від способів учинення таких самих злочинів за іншими мотивами. Однак вони мають певні особливості щодо місця, часу, знарядь, осіб потерпілого і обвинуваченого, які зумовлені передусім мотивами вчинення злочину. Тобто переважно механізм позбавлення життя людини або спричинення тілесних ушкоджень є однаковим у всіх випадках і не залежить від мотиву діяння [1, с. 164].

Варто погодитись з О. В. Шлегелем, який виділяє ознаки, притаманні механізму насильницьких злочинів на ґрунті нетерпимості:

– реалізація ненависті або ворожнечі щодо особи, яка має специфічні (неслов'янські) ознаки зовнішності, шляхом спричинення смерті, умисних тяжких чи середньої тяжкості

тілесних ушкоджень, погрози вбивством, а також катування, мордування чи нанесення побоїв;

- мотив злочину обмежується національною ненавистю або ворожнечею лише стосовно етнічної групи населення, антропологічні ознаки якого не є характерними для слов'янської зовнішності;

- належність злочинця до молодіжних угруповань, які пропагандують агресивність, жорстокість, насилля, націоналістичну та профашистську ідеологію;

- вік злочинця зазвичай становить від 14 до 30 років;

- потерпілий має ознаки зовнішності, притаманні особам африканського, азіатського походження, а його вік, рівень освіти і культури, належність до будь-якої соціальної групи населення не має значення, переважно – це одинак;

- характерними способами вчинення насильницьких дій, спрямованих на спричинення смерті, тілесних ушкоджень, побоїв та мордування, є групові дії (побиття ногами із застосуванням підручних засобів і ножів);

- обстановка злочину зумовлена його очевидністю, він має відкритий, демонстративний характер, відсутні дії з приховування слідів злочину та інсценування, місцем злочину є громадські місця [2, с. 152].

Ознаками, що підтверджують вчинення насильницького злочину на ґрунті нетерпимості також можуть бути факти, пов'язані з особою як потерпілого, так і підозрюваного. Зокрема, потерпілий міг попередньо отримувати листи, повідомлення на електронну пошту, телефонні дзвінки тощо або страждав від словесного приниження через належність до певної групи за расовою, національною, релігійною чи іншою ознакою. Підозрюваний також міг раніше вчиняти подібні правопорушення, є членом або підтримує зв'язок з представниками організованої групи чи організації, що пропагує неофашизм, націоналізм, фашизм тощо [3].

Наявність відповідного мотиву є основним елементом, який відрізняє насильницькі злочини, учинені на ґрунті нетерпимості, від інших злочинів проти життя і здоров'я особи. Це надає підстави для їх об'єднання до однієї групи. На думку науковців, мета злочинної поведінки і мотив учинення злочину цієї категорії необхідно розглядати як основний елемент

криміналістичної характеристики. Тобто головним елементом події злочину необхідно розглядати психічну діяльність суб'єкта, яка охоплює вибір цілей і засобів їх досягнення, мотивації злочинної поведінки, ставлення до власних дій та їх наслідків (можливих і тих, що вже настали). Мотив дозволяє зрозуміти причини злочинної поведінки в конкретній ситуації, визначити напрями пізнання події злочину в процесі кримінального переслідування загалом і на стадії досудового слідства зокрема.

Мотив расової, національної чи релігійної ворожнечі виникає внаслідок деформації свідомості злочинця і появи помилкових потреб (квазіпотреб).

Серед них можна виділити такі:

- уявна необхідність «захисту» від представників інших рас, національностей, релігій;
- бажання продемонструвати «перевагу» представників однієї раси над іншими (наприклад, європеїдної над представниками негроїдної та монголоїдної);
- ненависть до представників інших рас, націй або віросповідань.

Слідами злочину, що свідчать про мотив нетерпимості, є: висловлювання расистського чи іншого змісту, які відображають нетерпимість до представників іншої раси, національності, релігії тощо, наявність написів, малюнків (зокрема графіті), що принижують національні, релігійні або інші почуття чи свідчать про вчинення певного акту представниками конкретного угруповання. Джерелами підтвердження ксенофобських настроїв, висловлювань та дій конкретної особи можуть бути показання друзів, знайомих або сусідів; журнали, книги, музика, фільми, яким підозрюваний віддає перевагу, Інтернет-сайти, які відвідує. Про належність особи до певного радикального угруповання інформацію можна отримати з баз даних правоохоронних органів, які здійснюють облік членів скінхедівських чи інших екстремістських (неонацистських, націоналістичних) угруповань. Певну інформацію може надати освідчування особи, яка може мати татуювання, притаманні скінхедівській субкультурі або націоналістичним організаціям. Про настрої підозрюваного можуть свідчити й такі його дії, як здійснення написів або

зображень нацистського чи расистського характеру (наприклад, свастики) на стінах, столах, лавках перед або після нападу.

Обстановку вчинення злочинів з мотивів нетерпимості окремі дослідники розглядають як елемент механізму вчинення злочину. З одного боку, це матеріальне зовнішнє середовище місця злочину, а з іншого – кримінальна ситуація, форма взаємозв'язку між іншими елементами механізму вчинення злочину – місцем, часом, станом особи, знаряддям тощо [4, с. 57].

Залежно від ідеології та підходів організації, до якої належать підозрювані, та їхніх мотивів, вони можуть діяти з демонстративною відкритістю, коли мають на меті залякати «расових ворогів», можуть знімати напади на відео, а потім викладати їх в Інтернет у відкритому доступі. Інші діють більш приховано і не так демонстративно, з дотриманням правил конспірації [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дорош Л. В. Мотив расової, національної чи релігійної нетерпимості як кваліфікуюча ознака злочинів проти життя і здоров'я особи / Л. В. Дорош // Проблеми законності: акад. зб. наук. пр. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Харків : Нац. юрид. акад. України. – 2011. – № 2. – С. 163–173.

2. Шлегель О. В. Методика расследования преступлений против личности, совершаемых по мотиву национальной ненависти или вражды : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Шлегель Олег Владимирович. – Москва, 2008. – 208с.

3. United States Department of Justice, National Hate Crimes Training Curricula, Student Manual [Electronice]. – Mode of access: <http://ncjrc.gov/pdffiles1/nij/186784.pdf>. – Title from the screen.

4. Шлегель О. В. Расследование преступлений против личности, совершаемых по мотиву национальной ненависти или вражды / О. В. Шлегель, Г. В. Костылева, М. М. Милованова. – М. : Юрлитинформ, 2009. – 160 с.

5. Лихачев В. Насилие на почве ненависти в Украине в 2008 г. [Электронный ресурс] : результаты мониторинга. – Режим доступа: <http://forumn.kiev.ua/2009-02-81/81-06.html>. – Загл. с экрана.

Хоменко Володимир Петрович –
здобувач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

СЛУЖБА ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

Проблеми боротьби зі злочинністю у сфері економіки пов'язані із застосуванням нових оригінальних способів вчинення відповідних протиправних діянь. Боротьба з економічною злочинністю потребує комплексного підходу: застосування ефективних методів виявлення і розслідування економічних злочинів; усунення причин і умов виникнення економічної злочинності та її нейтралізації через здійснення оперативно-розшукових і процесуальних заходів. Ці завдання повинні виконувати державні органи протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки.

Наразі зазначені функції виконують відповідні підрозділи Національної поліції, Державної фіскальної служби (ДФС) України, Служби безпеки України (СБУ) і Державної аудиторської служби тощо.

Ми не будемо наводити аргументи щодо неефективної діяльності підрозділів у напрямі протидії економічній злочинності в Україні, оскільки наявні недоліки є очевидними. Зазначимо лише про окремі європейські стандарти забезпечення фінансової безпеки, а саме показник кількості особового складу підрозділів. Станом на 2015 р. загальна кількість працівників податкової міліції ДФС України, Департаменту протидії злочинності у сфері економіки МВС, підрозділів контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері економічної безпеки СБУ становила понад 20 тис. осіб, тобто приблизно 44 працівники на 100 тис. населення держави. Орієнтовний показник кількості працівників економічного блоку правоохоронних органів на 100 тис. населення у Європі та інших розвинутих країнах є таким: Австрія – 8, Велика Британія – 5, Грузія – 13, Естонія – 10, Литва – 12, Нідерланди – 6, Польща – 8,

Угорщина – 12, Швеція – 6. Середній показник у зазначених країнах становить 9 працівників на 100 тис. населення.

У контексті реалізації адміністративної реформи в Україні розглядають питання створення Фінансової поліції або Служби фінансових розслідувань (СФР), яка зосередить у собі боротьбу та запобігання економічним злочинам у державі.

Наразі у Верховній Раді України перебуває проект Закону «Про Фінансову поліцію» від 15 березня 2016 р. № 4228 [1]. На думку розробників, запропонований підрозділ надасть можливість поєднати сервісну й правоохоронну функції фіскальної служби, а також забезпечити ефективну протидію злочинам у фінансовій сфері.

Для прогнозування напрямів діяльності СФР, ефективності боротьби та запобігання нею економічним злочинам необхідно проаналізувати функції наявних органів та визначити завдання, які буде покладено на СФР.

Так, пріоритетними напрямами діяльності Департаменту захисту економіки Національної поліції України є:

1) участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики щодо боротьби зі злочинністю, захисту економіки й об'єктів права власності;

2) виявлення, запобігання та припинення злочинів у економічній сфері, зокрема вчинених суспільно небезпечними організованими групами і злочинними організаціями;

3) боротьба з корупцією й хабарництвом у стратегічних для економіки держави галузях та серед посадових осіб органів державної влади і самоврядування; протидія корупційним правопорушенням і правопорушенням, пов'язаним з корупцією;

4) визначення причин і умов, що сприяють учиненню правопорушень у економіці, та вжиття заходів щодо їх усунення [2].

Нині основними завданнями податкової міліції ДФС України є відпрацювання підприємств реального сектору економіки, які користуються послугами «конвертаційних центрів»; виявлення кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним формуванням податкового кредиту з податку на додану вартість та незаконним його відшкодуванням; протидія

незаконному обігу підакцизних товарів, а також виявлення кримінальних правопорушень у митній сфері.

У структурі ДФС України діє Головне слідче управління фінансових розслідувань, функціями якого є:

- здійснення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень, забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів усіх учасників кримінального провадження;

- процесуальне та методичне керування діяльністю слідчого апарату з метою забезпечення належної організації досудового слідства у провадженнях, що належать до компетенції слідчих фінансових розслідувань ДФС України, ефективного розслідування кримінальних правопорушень, передбачених законодавством України;

- безпосереднє розслідування найбільш важливих і складних кримінальних правопорушень;

- контроль за неухильним дотриманням законності в діяльності слідчого апарату, забезпечення процесуальної самостійності слідчих;

- організація взаємодії слідчого апарату з іншими підрозділами ДФС України у межах компетенції (з судом, прокуратурою, правоохоронними органами України та інших держав на підставі відповідних угод);

- вивчення, узагальнення та організація впровадження в діяльність слідчого апарату передових форм і методів розкриття злочинів та розслідування кримінальних правопорушень [3].

Зауважимо, що податкова міліція ДФС України на сьогодні уповноважена виявляти злочини у сфері оподаткування, відповідальність за які передбачена лише вісьма статтями Кримінального кодексу України. Водночас на підрозділи Департаменту захисту економіки Національної поліції покладено виявлення, запобігання та припинення злочинів у сфері економіки (понад 90 статей Кримінального кодексу України), зокрема вчинених організованими групами та злочинними організаціями, які впливають на соціально-економічну і криміногенну ситуацію в державі та в окремих її регіонах, боротьба з корупцією й хабарництвом у сферах, що

мають стратегічне значення для економіки держави, та серед посадових осіб органів державної влади і самоврядування. [4]

У структурі СБУ на Департамент контррозвідувального захисту економіки держави покладено відповідальність за розроблення стратегії і тактики захисту національних економічних інтересів, розкриття і припинення злочинів в економічній сфері [5], а також протидію злочинам у бюджетній, кредитно-банківській, енергетичній сферах, агропромисловому і транспортному комплексам нашої держави.

Державна аудиторська служба України щодо виявлення та запобігання економічним злочинам повинна:

- контролювати цільове, ефективне використання і збереження державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, дотримання законодавства на всіх стадіях бюджетного процесу в державному і місцевому бюджетах, дотримання законодавства про державні закупівлі, а також слідкувати за станом і достовірністю бухгалтерського обліку і фінансової звітності;

- вживати заходи стосовно усунення виявлених під час здійснення державного фінансового контролю порушень законодавства та притягнення до відповідальності винних, зокрема передавати в установленому порядку правоохоронним органам матеріали за результатами державного фінансового контролю у разі встановлення порушень законодавства, за які передбачена кримінальна відповідальність або які містять ознаки корупційних діянь [6].

Протидія економічним злочинам також належить до компетенції Національного антикорупційного бюро України, діяльність якого спрямована на виявлення кримінальних корупційних правопорушень, учинених вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та які становлять загрозу національній безпеці. Тобто основною функцією Національного антикорупційного бюро України (штатна чисельність – 700 осіб) є боротьба з кримінальним корупційним правопорушенням, учиненим державними службовцями категорії «А» (вищий корпус державної служби) [7].

Розкривати, розслідувати і запобігати економічним злочинам уповноважені підрозділи Департаменту з розслідування особливо важливих справ у сфері економіки Генеральної прокуратури України.

Таким чином, функції протидії економічним злочинам у різних відомствах невинуватено розпорощені та навіть дублюються. Тому створення єдиного органу, який буде акумулювати в собі протидію економічній злочинності, є доцільним завданням адміністративної реформи. Такі спеціалізовані служби вже функціонують у більшості європейських країн. Вони здійснюють фінансову розвідку, а також попередження, виявлення і розслідування усіх категорій злочинів у сфері економіки. Переваги створення СФР очевидні: зосередження в одній структурі зусиль із протидії загрозам у фінансово-економічній сфері; усунення дублювання функцій правоохоронних органів і збереження бюджетних коштів; зменшення тиску на бізнес; прозорість фінансових правовідносин.

Так, Служба фінансових розслідувань – це державний правоохоронний орган, який зобов'язаний забезпечити запобігання, виявлення, припинення, розслідування й розкриття злочинів у сфері формування та використання фінансових ресурсів держави, економічної безпеки, що належать до його підслідності (відповідно до Кримінально процесуального кодексу України) [1]. У ст. 4 зазначеного законопроекту визначено основні завдання підрозділу, серед яких:

- 1) здійснення заходів із запобігання злочинам у сфері формування та використання фінансових ресурсів держави, економічної безпеки, й таким, що належать до підслідності фінансової поліції;

- 2) виявлення, припинення, розслідування та розкриття злочинів у сфері формування і використання фінансових ресурсів держави (зокрема різних форм фінансової допомоги іноземних держав), економічної безпеки й таких, що належать до підслідності Фінансової поліції [1].

Отже, делегування правоохоронних функцій від окремих відомств (Національної поліції, ДФС України, СБУ, Державної аудиторської служби, Генеральної прокуратури) до

новоствореної СФР (Фінансової поліції) об'єктивно визначено потребами вдосконалення функціонування органів, які здійснюють контроль за дотриманням законодавства у сфері державних фінансів, проводять оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування кримінальних правопорушень у сфері економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Фінансову поліцію [Електронний ресурс] : Проект Закону від 15 берез. 2016 р. № 4228. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58400. – Назва з екрана.

2. Про затвердження Положення про Департамент захисту економіки Національної поліції України [Електронний ресурс] : наказ Національної поліції України від 7 листоп. 2015 р. № 81. – Режим доступу: <https://www.npu.gov.ua/uk/>. – Назва з екрана.

3. Державна фіскальна служба України [Електронний ресурс] // Офіційний портал : [сайт]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/pro-sfs-ukraini/struktura-/aparats/golovne-slidche-upravlinnya/zavdannya-i-funktsii/>. – Назва з екрана.

4. Чернявський С. С. Визначення місця та ролі Служби фінансових розслідувань в Україні [Електронний ресурс] / С. С. Чернявський, В. І. Василичук – Режим доступу: <http://scientbul.naiu.kiev.ua/index.php/ua/>. – Назва з екрана.

5. Про Службу безпеки України [Електронний ресурс] : Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2229-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>. – Назва з екрана.

6. Державна аудиторська служба України [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт : [сайт]. – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/131225>. – Назва з екрана.

7. Про державну службу : Закон України від 10 груд. 2015 р. № 889-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 4. – Ст. 43.

Цюприк Ігор Володимирович –
заступник начальника Управління
нагляду у кримінальному провадженні
прокуратури Луганської області,
кандидат юридичних наук

**ОСОБЛИВОСТІ РЕЄСТРАЦІЇ В ЄДИНОМУ РЕЄСТРІ
ДОСУДОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ ІНФОРМАЦІЇ
ПРО ОБСТРІЛИ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ І ПОЗИЦІЙ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ, РОЗТАШОВАНИХ
НА ЛІНІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ В РАЙОНІ ПРОВЕДЕННЯ
АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ**

Понад два роки триває гібридна війна Росії проти України, що виявляється, зокрема, у комплексі скоординованих військових заходів з боку агресора. Лише за дев'ять місяців 2016 р. російські окупаційні війська та підрозділи терористичних організацій «Донецька народна республіка» та «Луганська народна республіка» здійснили понад 12 тис. обстрілів, що призвело до загибелі 173 військовослужбовців, а також значних жертв серед населення, руйнування цивільної інфраструктури [1].

Систематичні обстріли населених пунктів і позицій Збройних сил України, розташованих на лінії розмежування, вносять до Єдиного реєстру досудових розслідувань (Реєстр) як факт учинення злочину, передбаченого ст. 258

«Терористичний акт» Кримінального кодексу України, а подеколи навіть окремі обстріли. Унаслідок цього лише за дев'ять місяців цього року зареєстровано майже півтори тисячі вчинених терористичних актів, що негативно впливає на рівень їх систематизування та розслідування.

Водночас систематичні обстріли представниками терористичних організацій населених пунктів і позицій Збройних сил України, розташованих на лінії розмежування, фактично є продовжуванням злочином, оскільки є діями, які складаються з двох або більшої кількості тотожних діянь, об'єднаних єдиним злочинним наміром.

Для впорядкування процедури внесення відомостей до Реєстру за фактами обстрілів представниками терористичних організацій населених пунктів і позицій Збройних сил України,

розташованих на лінії розмежування, прокуратура в Луганській області розробила відповідну інструкцію.

Відповідно до положень зазначеної інструкції, під час реєстрації кримінальних проваджень за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ст. 258 Кримінального кодексу України, унаслідок яких немає спричинення смерті громадян, завдання шкоди їх здоров'ю та майнової шкоди, вносити зазначені відомості до Реєстру на початку кожного місяця (з 00.00 год першого числа місяця) після надходження повідомлення про здійснення обстрілу, ураховуючи територіальний принцип у межах окремого органу місцевого самоврядування. Унаслідок цього на певному секторі військової адміністрації, який об'єднує декілька населених пунктів, буде зареєстровано одне (об'єднане) кримінальне провадження.

Матеріали щодо здійснення обстрілів представниками терористичних організацій у поточному місяці після їх реєстрації в Журналі Єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинення кримінальних правопорушень та інші події [2], ураховуючи продовжуваний характер злочинних діянь бойовиків терористичних організацій, відповідно до Інструкції, слід долучати до матеріалів кримінального провадження, яке зареєстровано на початку місяця. Тобто систематичні обстріли необхідно реєструвати як один продовжуваний злочин.

У разі надходження заяв і повідомлень про заподіяння смерті чи спричинення тілесних ушкоджень громадянам унаслідок обстрілів представниками терористичної організації, відповідно до ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України, ч. 5 розділу III Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, затвердженої наказом МВС України від 6 листопада 2015 р. № 1377 [2], необхідно вносити відповідні відомості до Реєстру. Аналогічно вносять інформацію про завдану майнову шкоду цивільній інфраструктурі, проте за відсутності жертв серед громадян під час обстрілу.

Після реєстрації цих заяв і повідомлень слідчий протягом місяця здійснює першочергові слідчі (розшукові) дії, а надалі – всі можливі процесуальні дії для встановлення факту заподіяння смерті, спричинення тілесних ушкоджень громадянам,

заподіяння майнової шкоди громадянам і цивільній інфраструктурі внаслідок обстрілів представниками терористичних організацій у межах окремого кримінального провадження. Після вжиття всіх можливих процесуальних дій зазначене кримінальне провадження приєднують до вже відкритого об'єднаного кримінального провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Полторак назвав кількість російських військ в Україні [Електронний ресурс] // OstanniPodii.com : [сайт]. – Режим доступу: http://ostannipodii.com/a/201610/poltorak_nazvav_kilkist_rosiyskih_viysk_v_ukrayini-100012704/. – Назва з екрана.

2. Інструкція про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події : затв. наказом МВС України від 6 листоп. 2015 р. № 1377 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 99. – Ст. 3406.

Чорноус Юлія Миколаївна – професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ

Проблеми боротьби з міжнародною злочинністю, що становить загрозу для всієї світової спільноти, основних прав та свобод людини, є об'єктом пильної уваги в актах нормотворчості, виступах посадових осіб, наукових працях, публіцистиці. Йдеться про посилення її суспільної небезпеки, підвищення рівня завданої шкоди. Злочинність стає дедалі більше організованою, озброєною, корумпованою, інтелектуальною, оперативно використовує досягнення науки й техніки для реалізації своїх цілей.

Термін «міжнародна злочинність» є узагальненим поняттям, що об'єднує найбільш небезпечні злочини, які посягають на інтереси держав або всього світового співтовариства, основні права та свободи людини. Головними

системоутворювальними елементами в цьому контексті є міжнародні злочини та злочини міжнародного характеру.

Як зазначає В. О. Коновалова, інтеграція наукових знань у методиці розслідування злочинів, як і в інших галузях науки, створила необхідний потенціал для розвитку її теорії і водночас передумов для диференціації окремих положень, що потребують подальшого поглибленого дослідження. Нагромадження теоретичних положень зумовило необхідність їх адаптування в окремі напрями методики, розвиток яких став необхідним для практичної діяльності слідчих органів [1, с. 444].

Слід підкреслити актуальність формування криміналістичної методики розслідування міжнародних злочинів, що покликана надати повний і системний опис механізму злочинного діяння та причиново пов'язаних із ним елементів, сформувати відповідний алгоритм їх розслідування.

Підґрунтям для побудови системи криміналістичних методик є кримінально-правова та криміналістична класифікації злочинів [2, с. 365].

Щоправда, на думку В. А. Журавля, «чистої» криміналістичної класифікації злочинів об'єктивно існувати не може, оскільки вона містить об'єкти та елементи кримінально-правової класифікації, а ознаки, що характеризують злочин із кримінально-правової точки зору, використовують як підстави для побудови цих явищ, тобто йдеться про відповідний синтез положень різних наук кримінального циклу [3, с. 69–70].

Елементами системи в криміналістичній методиці повинні слугувати не криміналістичні прийоми та засоби, не слідчі чи інші дії, а криміналістичні (методичні) рекомендації, тобто науково обґрунтовані й апробовані практикою поради, які стосуються організації розслідування, вибору та застосування техніко-криміналістичних засобів і криміналістичних прийомів. Причому криміналістична методика та криміналістичні методичні рекомендації співвідносяться як загальне й окреме [4, с. 277].

Вивчення наукових джерел свідчить, що структура методики розслідування окремого виду (групи) злочинів може бути визначена відповідно до таких основних елементів: криміналістична характеристика злочину; обставини, що підлягають з'ясуванню; типові слідчі ситуації й дії на початковому етапі розслідування; наступний етап розслідування

і тактика окремих процесуальних, слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій; профілактична діяльність.

Дискусії щодо сутності криміналістичної характеристики та її місця в структурі методики розслідування злочину донині тривають на сторінках наукової літератури. За результатами дослідження В. В. Тищенка, одні автори до структури методики зараховують криміналістичну характеристику зазначеної групи злочинів (наприклад О. М. Васильєв, І. Ф. Герасимов, Н. А. Селиванов), а інші таку характеристику не беруть до уваги або заперечують її методичне значення (А. В. Дулов, Р. С. Белкін). Ще одна точка зору пов'язана з тим, що криміналістичну характеристику розглядають як підґрунтя розроблення окремих методик, а не її елемент (В. П. Бахін, В. П. Лавров, А. В. Шмонін) [5, с. 362–363].

Вважаємо за доцільне підтримати позицію першої групи вчених, визнаючи вагоме значення криміналістичної характеристики для методики розслідування міжнародних злочинів, оскільки вона є інформаційною моделлю злочину, відображає його криміналістично значущі ознаки, є предметом наукових досліджень, використовується в практичній діяльності.

У структурі криміналістичної методики особливу увагу слід звертати на обставини, що підлягають з'ясуванню. У ст. 91 Кримінального процесуального кодексу України визначено перелік обставин, котрі становлять предмет доказування та обов'язково підлягають з'ясуванню. До того ж, під час розслідування міжнародних злочинів коло обставин, які підлягають з'ясуванню, є ширшим. Воно зумовлене конкретним видом злочинного діяння, слідчою ситуацією, наявністю міжнародного елементу тощо.

Методика розслідування злочинів пов'язана з певними етапами реалізації поставлених завдань. На думку А. Ф. Волобуєва, проблема періодизації розслідування в криміналістичній методиці – це передусім теоретична проблема. Її розв'язання передбачає розроблення більш чіткої структури методики розслідування окремих видів злочинів, що має як науково-дослідне, так і дидактичне значення. Водночас ця проблема має досить виразний практичний аспект. Етапи розслідування в окремій методиці повинні реально відображати змістові особливості діяльності слідчого на певних етапах [6, с. 148].

На нашу думку, у контексті структури криміналістичної методики розслідування міжнародних злочинів слід також розглядати початковий та наступний етапи.

Початковий етап розслідування міжнародних злочинів має на меті з'ясування характеру злочину, змісту посягання на міжнародні та національні інтереси, встановлення причетних до вчинення злочину осіб. Такий етап безпосередньо пов'язаний із дослідженням інформації, що відображена в слідах злочину, предметах, які зазнали злочинного впливу, у показаннях свідків-очевидців тощо. За сучасних умов злочинці під час учинення протиправних діянь намагаються зменшити ймовірність залишення слідів, що зумовлює застосування нових технічних засобів і методик роботи зі слідами злочину.

Методика розслідування міжнародних злочинів повинна бути спрямована на розроблення рекомендацій, що регламентуватимуть діяльність компетентних суб'єктів на початковому та наступному етапах розслідування, організації міжнародного співробітництва, під час проведення процесуальних, слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, відповідно до слідчих ситуацій розслідування окремих видів (груп) міжнародних злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коновалова В. О. Методика розслідування злочинів: оптимальні системи слідчих дій / В. О. Коновалова // Вибрані твори. – Харків : Апостіль, 2012. – С. 444–449.
2. Криміналістика : підручник / [В. М. Глібко, А. Л. Дудніков, В. А. Журавель та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. – Київ : Ін Юре, 2001. – 682 с.
3. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції : монографія / В. А. Журавель. – Харків : Апостіль, 2012. – 304 с.
4. Щур Б. В. Джерела та особливості реалізації криміналістичних методичних рекомендацій / Б. В. Щур // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. – 2011. – № 1. – С. 273–279.
5. Тищенко В. В. К дискуссии о структуре методик расследования отдельных видов преступлений / В. В. Тищенко // Актуальні проблеми кримінального права та кримінології, кримінально-виконавчого права : матеріали III

Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 28 жовт. 2011 р.). – Одеса, 2011. – С. 362–363.

6. Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна у сфері підприємництва / А. Ф. Волобуєв. – Харків : Ун-т внутр. справ, 2000. – 336 с.

Шармар Ольга Михайлівна –
доцент кафедри кримінального
права Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ ТЕРОРИСТИЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTI

В умовах проведення антитерористичної операції в Луганській та Донецькій областях, що фактично є проявом агресії Російської Федерації проти України, дедалі більше виникає проблемних питань застосування законодавства про кримінальну відповідальність за терористичну діяльність.

Науковою розробкою проблем кримінально-правової протидії тероризму займаються вітчизняні дослідники як: А. А. Вознюк, В. О. Глушков, В. М. Дрьомін, В. П. Ємельянов, Н. А. Зелінська, О. М. Костенко, М. І. Хавронюк, С. С. Яценко та ін.

До основних нормативно-правових актів, які регулюють питання протидії тероризму в Україні, належать Декларація ООН про заходи з ліквідації міжнародного тероризму (1994 р.) [1], Закони України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 р., «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 14 жовтня 2014 р. та Кримінальний кодекс (КК) України [2]. У ст. 2 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» зазначено: «... правову основу боротьби з тероризмом становлять Конституція України, Кримінальний кодекс України, цей Закон, інші закони України, Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом, Міжнародна конвенція

про боротьбу з бомбовим тероризмом, Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму, інші міжнародні договори України, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України, укази та розпорядження Президента України, постанови й розпорядження Кабінету Міністрів України, а також інші нормативно-правові акти, прийняті на виконання законів України» [3].

У Законі України «Про боротьбу з тероризмом» передбачено, що *тероризм* – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій із метою досягнення злочинних цілей [3]. Водночас це поняття не закріплено в КК України. У розділі IX «Злочини проти громадської безпеки» цього Кодексу встановлено кримінальну відповідальність за злочини терористичної спрямованості: терористичний акт (ст. 258), втягнення у вчинення терористичного акту (ст. 258¹), публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст. 258²), створення терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258³), сприяння вчиненню терористичного акту (ст. 258⁴), фінансування тероризму (ст. 258⁵) [2].

Аналіз означених норм свідчить про відсутність визначення категорій «терористична група» чи «терористична організація», що спричиняє проблеми в процесі інкримінування ознак перелічених складів злочинів особам, які займаються терористичною діяльністю, зокрема в Луганській та Донецькій областях. Відсутність формальної визначеності в КК України та механізму визнання організацій «Донецька народна республіка» і Луганська народна республіка» як терористичних послаблює боротьбу України з тероризмом. Така ситуація ускладнює включення цих об'єктів до списку терористичних організацій ООН, що обмежує заходи щодо боротьби з фінансуванням терористів та зумовлює проблеми в зовнішній політиці держави [4]. Це створює низку негативних наслідків для зовнішньої політики України. Наприклад, вирішувати питання стосовно недопущення «представництв» цих псевдореспублік Європу під виглядом громадських організацій (наприклад так, як у Чехії).

Група народних депутатів 13 лютого 2015 р. зареєструвала проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення механізмів боротьби з тероризмом» (реєстр. № 2139), яким було передбачено наділити Службу безпеки України повноваженнями звертатись до Верховного Суду України з поданням про визнання організації терористичною, а також ініціювати перед РНБО питання про включення організації, визнаної компетентним органом іноземної держави терористичною, до реєстру організацій, визнаних терористичними в Україні [5].

Водночас слід пам'ятати, що тероризм є виявом політики окремих держав, який фактично полягає в здійсненні «гібридної війни».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Декларація про заходи ліквідації міжнародного тероризму [Електронний ресурс] : міжнар. док. від 9 груд. 1994 р. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_502. – Назва з екрана.

2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1452949909573281>. – Назва з екрана.

3. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 берез. 2003 р. № 638-IV // Відомості Верховної ради України. – 2003. – № 25. – Ст. 180.

4. Цюприк И. Отсутствие механизма признания «ЛНР» и «ДНР» террористическими организациями вредит Украине [Электронный ресурс] / И. Цюприк // Укринформ : [сайт]. – Режим доступа: www.ukrinform.ru/rubric-politycs/2093824-igor-suprik. – Загл. с экрана.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення механізмів боротьби з тероризмом [Електронний ресурс] : проект Закону України від 12 лют. 2015 р. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54044. – Назва з екрана.

Шведова Олена Вікторівна –
доцент кафедри криміналістичних
експертиз навчально-наукового інституту
№ 2 Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук;
Бурмістренко Катерина Олександрівна –
курсант 4-го курсу навчально-наукового
інституту № 2 Національної академії
внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ

Підставою для притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності фізичних осіб є вчинення ними міжнародних злочинів або злочинів міжнародного характеру. До міжнародної кримінальної відповідальності фізичну особу можна притягнути безпосередньо на підставі норм міжнародного права.

Міжнародні злочини визначають як заборонені міжнародним правом діяння окремих осіб чи груп осіб, які діють від імені держави або беруть участь у провадженні державної політики. Такі злочини безпосередньо пов'язані з міжнародно-протиправними діяннями держав. До них належать злочини проти миру й безпеки людства. Держави за такі діяння несуть міжнародно-правову відповідальність, а фізичні особи, котрі реалізують державну політику, що виявляється в злочинній поведінці відповідної держави, – міжнародну кримінальну відповідальність. За злочини проти миру та безпеки людства (міжнародні злочини) фізичні особи можуть бути притягнені до відповідальності міжнародним трибуналом або судом держави [1, с. 132].

На відміну від міжнародних злочинів, злочини міжнародного характеру – це протиправні діяння, які посягають на міжнародні відносини, міжнародний правопорядок, тобто зачіпають інтереси декількох держав, але вчиняються індивідами поза зв'язком із політикою якої-небудь держави, задля досягнення власних інтересів. Злочинами такого виду можна вважати підробку грошових знаків, угон повітряного судна, незаконні операції з наркотичними засобами, торгівлю людьми тощо. За вчинення злочинів міжнародного характеру фізичні особи несуть відповідальність відповідно до внутрішнього кримінального права.

Держава зобов'язана забезпечити реалізацію вказаної відповідальності. За порушення такого обов'язку передбачена міжнародно-правова відповідальність[2].

Сучасне міжнародне право з-поміж міжнародних злочинів виділяє такі чотири групи діянь: агресію, геноцид, злочини проти людяності та військові злочини [3].

Одним із найбільш небезпечних міжнародних злочинів є агресія. У міжнародному праві відсутнє конвенційне визначення агресії. Генеральна Асамблея ООН у Резолюції «Визначення агресії» від 14 грудня 1974 р. під агресією розуміє застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності чи політичної незалежності іншої держави або яким-небудь іншим способом, несумісним зі Статутом ООН [2].

Іншим видом міжнародних злочинів є геноцид. Відповідно до ст. 2 Конвенції про запобігання геноциду та покарання за нього 1948 р., геноцид – це «дії, які вчиняють з метою цілковитого або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової або релігійної групи».

Згідно зі Статутом Міжнародного кримінального суду, злочином проти людяності є будь-яке з діянь, учинених у межах широкомасштабного або систематичного й усвідомленого нападу на будь-яких цивільних осіб (убивство, знищення, поневолення, депортація, катування, зґвалтування, сексуальне рабство, переслідування за політичними, расовими, національними, етнічними, культурними, релігійними, тендерними мотивами, злочин апартеїду чи інші нелюдські діяння аналогічного характеру) [3].

Притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності переважно здійснюють у межах національних кримінально-правових систем. Питома вага діяльності міжнародних трибуналів є незначною.

Отже, окрім виділення міжнародних злочинів і злочинів міжнародного характеру, існують й інші позиції щодо класифікації злочинів за міжнародним кримінальним правом. У межах сучасного міжнародного права виділяють такі чотири групи злочинних діянь: агресія, геноцид, злочини проти людяності та військові злочини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Браймутов М. О. Міжнародне право : підручник (видання третє) / М. О. Браймутов. – Харків : Одиссей, 2002. – 665 с.
2. Тимченко Л. Д. Міжнародне право : підручник / Л. Д. Тимченко, В. П. Кононенко. – К. : Знання, 2012. – 631 с.
3. Пронюк Н. В. Сучасне міжнародне право : навч. посіб. / Н. В. Пронюк. – Вид. 2-ге, доповн. – Київ : КНТ, 2010. – 344 с.

Швидкова Олена Володимирівна – професор кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики Національної академії Служби безпеки України, кандидат юридичних наук

ПІДСТАВИ ЗДІЙСНЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У РАЙОНІ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Негласні слідчі (розшукові) дії посідають особливе місце серед визначених кримінальним процесуальним законом способів отримання доказів. Факт і методи їх проведення не підлягають розголошенню, окрім випадків, передбачених кримінальним процесуальним кодексом (КПК) України. Усі процесуальні документи щодо здійснення негласних слідчих (розшукових) дій (клопотання, ухвали, постанови, протоколи) підлягають засекречуванню і до скасування грифа таємності зберігаються окремо від інших матеріалів кримінального провадження. Таким чином, особи, стосовно яких проводять ці негласні процесуальні дії, не мають можливості обстоювати свої права, свободи та законні інтереси під час їх реалізації.

Це потребує впровадження додаткових процесуальних гарантій прав і свобод, які відповідатимуть міжнародним стандартам. Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях не оспорує право демократичної держави застосовувати у виняткових випадках приховане спостереження за особою в інтересах національної та громадської безпеки або економічного добробуту країни [1, с. 6–7]. Водночас, згідно з міжнародними стандартами прав особи, гарантованими Конвенцією про захист прав людини та

основних свобод, правоохоронні органи мають застосовувати правообмежувальні заходи на підставі закону, положення якого є чітко сформульованими та доступними для громадян [1, с. 10–11]. До того ж, суд у справі «Класс проти Німеччини» (справа про порушення права на повагу особистого та сімейного життя, житла й кореспонденції, гарантованого ст. 8 Конвенції) підкреслив, що судовий контроль за прихованим спостереженням за особою є бажаним [2, с. 68].

Більшість негласних слідчих (розшукових) дій здійснюють за ухвалою слідчого судді апеляційного суду. Зокрема, на цій підставі здійснюють усі види втручання в приватне спілкування (крім зняття інформації з електронних інформаційних систем у порядку ч. 2 ст. 264 КПК України), обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, спостереження за особою, моніторинг банківських рахунків, аудіо-, відеоконтроль місця, негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження. Процесуальний порядок отримання дозволу слідчого судді на проведення цих негласних слідчих (розшукових) дій чітко визначений та загалом відповідає міжнародним стандартам прав людини.

Водночас умови проведення антитерористичних заходів на Сході країни не завжди дають змогу вчасно отримати ухвалу слідчого судді про дозвіл на застосування негласного спостереження за особою. У зв'язку з цим у 2014 р. КПК України було доповнено розділом IX-1 «Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції». Згідно з ч. 1 ст. 615 КПК України, на місцевості, на якій діє правовий режим проведення антитерористичної операції, у разі неможливості виконання у встановлені Законом строки слідчим суддею повноважень, передбачених ст. 247, 248 КПК України (розгляд клопотань про дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій), ці повноваження виконує відповідний прокурор.

Для правильного розуміння наведеної правової норми необхідно звернути увагу на положення ст. 30 та 31 Конституції

України, якими встановлено судовий контроль за проникнення до житла чи іншого володіння особи та обмеженням таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Згідно з ч. 2 ст. 30 Конституції України, у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, яких підозрюють у вчиненні злочину, законом може бути встановлено інший порядок проникнення до житла чи іншого володіння особи. Водночас Конституція України не передбачає, що обмеження таємниці листування та телефонних розмов може застосовуватися без судового рішення.

Таким чином, у районі проведення антитерористичної операції прокурор не може повністю замінити слідчого суддю апеляційного суду під час вирішення питання про надання дозволу на здійснення негласних слідчих (розшукових) дій. Відповідно до вимог Основного Закону України, навіть на місцевості, де діє правовий режим проведення антитерористичної операції, має здійснюватися судовий контроль за обмеженнями права особи на таємницю листування та телефонних розмов. Отже, такі негласні слідчі (розшукові) дії, як арешт, огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, а також зняття інформації з електронних інформаційних систем (ч. 1 ст. 264 КПК України) можна здійснювати в районі проведення антитерористичної операції винятково на підставі ухвали слідчого судді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Захаров Е. Е. Прослушивание телефонов в международном праве и законодательстве 11-ти европейских стран / Е. Е. Захаров. – Харьков : Фолио, 1999 – 152 с.
2. Килкэли У. Европейская Конвенция о защите прав человека и основных свобод. Статья 8. Право на уважение частной и семейной жизни, жилища и корреспонденции. Прецеденты и комментарии : учеб.-метод. пособие / У. Килкэли, Е. Чефранова. – Москва : Рос. акад. правосудия, 2001. – 161 с.

Шевчишен Артем Вікторович –
старший слідчий в особливо важливих
справах Головного слідчого управління
Національної поліції України, кандидат
юридичних наук

ЛЕГАЛЬНІ ДЕФІНІЦІЇ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) І НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Для теорії кримінального процесу, як і для будь-якої іншої галузі знань, загальноприйнятим є фундаментальне значення понятійно-категоріального апарату для накопичення, опрацювання, систематизації, формування й передавання знань про явища та процеси об'єктивної дійсності, які становлять предмет її дослідження, і є науковою основою нормативно-правової регламентації кримінальних процесуальних правовідносин. До базових категорій кримінального процесу належать поняття слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, які мають ключове значення для розроблення системи засобів кримінальної процесуальної діяльності з досудового розслідування кримінальних правопорушень. Наведення законодавцем у ч. 1 ст. 223 та ч. 1 ст. 246 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України легальних дефініцій слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій за браку визначення слідчих дій у КПК України 1960 р. загалом позитивно оцінили науковці та практики. Однак аналіз чинного КПК України та правозастосовна практика здійснення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій свідчать про необхідність визначення рівня коректності цих дефініцій.

Конструкція термінів «слідча (розшукова) дія» та «негласна слідча (розшукова) дія» є складною, про що свідчить використання законодавцем у дужках терміна «розшукові». Згідно з правилами української граматики, парні дужки є розділовим знаком, який застосовують для наведення додаткової інформації, уточнень, вказівок [1], тобто законодавець уточнює, що слідчі дії та негласні слідчі дії або є розшуковими, або можуть бути відповідно розшуковими чи негласними розшуковими діями. Легальні дефініції слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій не вирішують це

питання. У ч. 1 ст. 223 КПК України законодавець визначає слідчі (розшукові) дії як дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Водночас ч. 1 ст. 246 КПК України тлумачить негласні слідчі (розшукові) дії як різновиди слідчих (розшукових) дій, відомості про факт і методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом. Тобто в цих наведених дефініціях зазначено, що шляхом проведення цих процесуальних дій відкрито або негласно отримують (збирають) докази або перевіряють уже отримані докази в конкретному кримінальному провадженні. Про розшукові завдання, які можуть бути вирішені слідчими (розшуковими) чи негласними слідчими (розшуковими) діями, узагалі не йдеться. Положення ст. 256 і 257 КПК України, які мають загальне нормативно-правове значення для використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, також нічого не зазначають про використання їх для розшуку. Однак термін «розшук» наявний у диспозиціях статей, які регламентують проведення окремих слідчих і негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема: ч. 1 ст. 234, ч. 4 ст. 249, п. 4 ч. 1 ст. 267, ч. 1 ст. 268, ч. 1 ст. 269¹ КПК України.

З'ясовуючи співвідношення між розшуковою діяльністю оперативних підрозділів і розшуком, який здійснює слідчий, під час досудового розслідування слід також мати на увазі, що в теорії криміналістики й оперативно-розшукової діяльності тлумачать розшук у широкому та вузькому значеннях. У широкому йдеться про розшук конкретних, відомих правоохоронним органам осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, суду, безвісно відсутніх, а також про встановлення особи невідомих трупів, викраденого майна. У вузькому значенні розшук розуміють як комплекс заходів, які здійснюють працівники оперативних підрозділів, слідчі в межах їх повноважень, визначених чинним законодавством, спрямований на пошук невідомих об'єктів (осіб, які вчинили злочин, є свідками вчинення злочину, знарядь учинення злочину тощо) [2, с. 14–80; 3, с. 504–505; 4, с. 10].

Сучасний інструментарій розшукової діяльності слідчих суттєво розширено за рахунок негласних слідчих (розшукових) дій. Оперативно-розшукова діяльність, умовно кажучи, увійшла до складу кримінальної процесуальної діяльності з досудового розслідування злочинів. Тому, очевидно, і запроваджено терміни «слідчі (розшукові)» та «негласні слідчі (розшукові) дії». На жаль, пояснень причин цього розробники КПК України не наводять.

Із цього приводу М. А. Погорецький та Д. Б. Сергєєва зазначають: «Негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені главою 21 КПК України, з одного боку, мають однакову ґносеологічну природу й алгоритм здійснення з однойменними оперативно-розшуковими заходами, передбаченими ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Їх проводять із застосуванням тотожних методів пізнання події злочину, в одному і тому самому режимі таємності. Проте негласні (слідчі) розшукові дії та оперативно-розшукові заходи суттєво різняться за сферами та правовим режимом здійснення; метою і завданнями проведення; фактичними та юридичними (правовими) підставами проведення; правовим статусом суб'єктів їх провадження (навіть якщо їх проводять оперативні працівники, останні користуються правами слідчого); характером правовідносин, що виникають під час їх здійснення; процесуальним значенням отриманих результатів; об'єктом, формами та методами відомчого контролю і прокурорського нагляду за їх здійсненням» [5, с. 140–141]. Однак необхідно з'ясувати, чи використання терміна «розшукові» стосовно слідчих і негласних слідчих дій свідчить, що розшукову діяльність під час досудового розслідування можна здійснювати тільки шляхом проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, а власне розшукова діяльність слідчого є рівнозначною діяльності з розслідування злочинів. Очевидно, що це не так. Неврахування законодавцем правил граматики української мови, легальних дефініцій слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, без вказівки на те, які розшукові завдання можна виконувати шляхом проведення цих процесуальних дій, з огляду на наведені вище основні положення криміналістичного вчення про розшукову

діяльність слідчого й теорії оперативно-розшукової діяльності, спричиняють неоднозначність тлумачення термінів «негласні слідчі (розшукові)» та «слідчі (розшукові) дії», помилкові уявлення про їх монопольне становище як засобів розшукової діяльності слідчого під час досудового розслідування.

Отже, для уточнення змісту, завдань, засобів розшукової діяльності в кримінальному провадженні вважаємо за доцільне внести зміни та доповнення до ч. 1 ст. 223 КПК України, виклавши її в такій редакції:

«1. Слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів, *а також на розшук осіб чи матеріальних об'єктів у конкретному провадженні*».

Вносити відповідні зміни та доповнення до ч. 1 ст. 246 КПК України ми не вважаємо за доцільне, оскільки дефініція негласних слідчих (розшукових) дій висвітлює додаткові до наведених у ч. 1 ст. 223 КПК України ознаки цих процесуальних дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пунктуація [Електронний ресурс] // Портал української мови : [сайт]. – Режим доступу: <http://pravila-ukr-mova.com.ua/index/punktuacija/0-26>. – Назва з екрана.

2. Бандурка О. М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності : монографія / О. М. Бандурка. – Харків : Золота миля, 2012. – 428 с.

3. Теория оперативно-розыскной деятельности : учебник / под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, Г. К. Сенилова. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 831 с.

4. Заровнева Г. С. Криминалистические аспекты розыскной и поисковой деятельности следователя : монография / Г. С. Заровнева, С. Е. Киселева. – Владивосток : Дальневост. федерат. ун-т, 2015. – 129 с.

5. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення / М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2014. – Спец. вип. 2 (33). – С. 137–141.

Южека Роман Сергійович –
студент юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник: викладач
кафедри кримінально-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ **Скок О. С.**

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ВІКОВОЇ КАТЕГОРІЇ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ

Проблема кримінальної відповідальності неповнолітніх осіб не втрачає актуальності серед науковців і практиків. Зумовлено це тим, що неповнолітні є однією з найбільш кримінально нестійких верств населення. Зазначимо, що кримінальну відповідальність несуть особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років. За вчинення деяких злочинів, спеціально зазначених у положеннях ст. 22 Кримінального кодексу (КК) України, кримінальна відповідальність може наставати з чотирнадцяти років.

Проблемні питання кримінальної відповідальності неповнолітніх осіб розглядали у своїх працях такі науковці: З. А. Астемиров, Г. С. Гаверов, Н. І. Гуковська, А. І. Долгова, І. О. Кобзар, Л. М. Кривоченко, Г. М. Міньковський, К. Б. Мельникова, В. Ф. Мороз, В. С. Орлов, А. А. Примаченок, І. М. Сабіров, Н. К. Семерньова, М. О. Скрябін, К. К. Сперанський, М. С. Таганцев, А. П. Тузов, О. І. Чернишов, О. П. Чугаєв, Я. М. Шевченко, А. С. Якубов та ін. Проте аспект вікового критерію кримінальної відповідальності неповнолітніх осіб потребує подальшого дослідження.

Кримінальна відповідальність неповнолітніх має певну специфіку, яка обумовлена як соціально-психологічними особливостями неповнолітньої особи, так і кримінологічною характеристикою злочинів, здійснюваних цією категорією правопорушників. Зазначене, безумовно, впливає на характер покарання. Аналіз комплексу кримінально-правових норм свідчить, що створений для неповнолітніх осіб режим

відповідальності є пільговим, порівняно з повнолітніми злочинцями, за однакових обставин учинення злочину [1]. Питання притягнення до кримінальної відповідальності особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, безпосередньо визначено законом, водночас, визначення віку, з якого настає ця відповідальність, потребує додаткового аналізу. Згідно із законодавством, суб'єктом злочину є людина, яка вчинила злочин в осудному стані й досягла віку, з якого за законом настає кримінальна відповідальність. Крім цього, слід зауважити, що саме вік – одна з основних ознак суб'єкта злочину в доктрині кримінального права [2].

У положеннях ст. 22 КК України визначено вік, після досягнення якого настає кримінальна відповідальність в Україні. За загальним правилом кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років. Відповідно до ч. 2 ст. 22 КК України, вік кримінальної відповідальності може бути знижено. Це пов'язано з учиненням неповнолітньою особою діяння, яке належить до переліку, зазначеного в ч. 2 ст. 22 КК України. Зокрема, до цих злочинів законодавець відносить: умисне вбивство (ст. 115–117), посягання на життя державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку й державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною зі здійсненням правосуддя, захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, представника іноземної держави (ст. 112, 348, 379, 400, 443), умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121, ч. 3 ст. 345, 346, 350, 377, 398), умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122, ч. 2 ст. 345, 346, 350, 377, 398), диверсію (ст. 113), бандитизм (ст. 257), терористичний акт (ст. 258), захоплення заручників (ст. 147 і 349), зґвалтування (ст. 152), насильницьке задоволення статеві пристрасті неприродним способом (ст. 153), крадіжку (ст. 185, ч. 1 ст. 262, 308), грабіж (ст. 186, 262, 308), розбій (ст. 187, ч. 3 ст. 262, 308), вимагання (ст. 189, 262, 308), умисне знищення або пошкодження майна (ч. 2 ст. 194, 347, 352, 378, ч. 2 і 3 ст. 399), пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (ст. 277), угон або захоплення

залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна (ст. 278), незаконне заволодіння транспортним засобом (ч. 2, 3 ст. 289), хуліганство (ст. 296) [3]. Недосягнення відповідно віку 16-ти чи 14-ти років на момент учинення злочину виключає кримінальну відповідальність незалежно від тяжкості наслідків, що настали. Отже, досягнення особою певного віку є обов'язковою ознакою суб'єкта злочину. Досягнення певного віку встановлюють на день, який настає після дня народження, а за браку документів у неповнолітнього його вік установлює медична експертиза віку.

Таким чином, установлюючи загальний вік кримінальної відповідальності із шістнадцяти років, законодавець урахує, що людина без психічних вад у цьому віці здатна оцінювати фактичний аспект своїх учинків, а також їх соціальну значущість, має певний рівень соціальної свідомості, а отже, спроможна усвідомлювати правові заборони та наслідки за їх порушення. Фіксований вік кримінальної відповідальності означає, що особа, яка досягла віку 16-ти років, а в деяких випадках 14-ти років, може бути суб'єктом злочину та повинна нести кримінальну відповідальність у порядку, установленому законом про кримінальну відповідальність за вчинене суспільно небезпечне діяння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хутковський К. В. Відповідальність неповнолітніх за нормами кримінального законодавства [Електронний ресурс] / К. В. Хутковський // <http://just.ks.ua> : сайт. – Режим доступу: <http://just.ks.ua/pravova-osvita-naselennya/vidpovidalnist-perovnolitnih-za-normami-kriminalnogo-zakonodavstva/>. – Назва з екрана.
2. Абросімова Ю. А. Злочинність неповнолітніх та запобігання їй на регіональному рівні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Ю. А. Абросімова. – Київ, 2007. – 20 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, 11–12, 13. – Ст. 88.

Юринець Юлія Леонідівна –
доцент кафедри конституційного й
адміністративного права Навчально-
наукового юридичного інституту
Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук, доцент

КВАЛІФІКАЦІЯ ЗЛОЧИННИХ ПОСЯГАНЬ НА КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ ЗА НОРМАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЩОДО КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ (ETS № 119)

Узагальнення небезпек для рухомих культурних цінностей наведено в преамбулі Конвенції про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності (Париж, 14 листопада 1970 р.): крадіжки, таємні розкопки, незаконне вивезення. У п. 3 Рекомендації про охорону рухомих культурних цінностей (Париж, 28 листопада 1978 р.) додатково зазначено про пошкодження, деформацію. Водночас приділено увагу і проблемі незаконного вивезення (п. 8).

У Документі Краківського симпозіуму з питань культурної спадщини держав-учасниць НБСЄ (Краків, 6 червня 1991 р.) передбачено, що держави-учасниці робитимуть усе можливе для поліпшення умов зберігання вразливих матеріалів культури, серед яких папір, кіноплівка й запатентовані звукові матеріали, забезпечення збереження цих матеріалів культури (п. 23).

Держави-учасниці будуть співпрацювати в запобіганні протизаконному обігові творів культури, наприклад, розглядаючи питання про приєднання до відповідних міжнародних документів (п. 30). Найдетальніше правопорушення щодо культурних цінностей визначено у Європейській конвенції про правопорушення щодо культурних цінностей (Дельфі, 23 червня 1985 р.) і наведено в таблиці:

**Види правопорушень щодо культурних цінностей за
додатком III до Європейській конвенції про
правопорушення щодо культурних цінностей**

Пункт	Підпункт	Диспозиція порушення
1	a	Крадіжки культурних цінностей
	b	привласнення культурних цінностей шляхом застосування насильства чи погрози
	c	приймання культурних цінностей на місці, де було зареєстровано початкове правопорушення, незалежно від місця його вчинення
2	a	Діяння, що полягають у незаконному придбанні культурної цінності іншою особою, незалежно від того, чи кваліфікує ці діяння національне законодавство як незаконне привласнення, шахрайство, зловживання довірою тощо
	b	користування культурною цінністю, одержаною внаслідок майнового правопорушення іншого, ніж крадіжка
	c	придбання внаслідок грубої необережності культурної цінності, отриманої шляхом крадіжки чи майнового правопорушення іншого, ніж крадіжка
	d	знищення або пошкодження культурної цінності іншою особою
	e	досягнення домовленості між двома чи більше особами, що передбачає явні дії щодо здійснення правопорушення, зазначеного в п. 1 цього Додатка
	f	i) відчуження культурної цінності, яка є невідчужуваною згідно із законодавством Сторони Конвенції; ii) придбання цінності, зазначеної в пункті «i», якщо особа, яка купує її, діє, усвідомлюючи, що ця цінність є невідчужуваною; iii) відчуження культурної цінності з порушенням законодавства Сторони, яке дозволяє відчуження цієї цінності лише за умови отримання попереднього дозволу компетентних органів;

		iv) придбання цінності, зазначеної в пункті «ііі», якщо особа, яка купує її, діє, усвідомлюючи, що ця цінність відчужена з порушенням законодавства, зазначеного в пункті «ііі»; v) порушення законодавства Сторони, відповідно до якого особа, що відчужує або купує культурну цінність, має повідомити компетентним органам про це відчуження або придбання
	g	i) порушення законодавства Сторони, відповідно до якого особа, що випадково відкрила археологічні предмети, зобов'язана повідомити про ці предмети компетентним органам; ii) приховання або відчуження цінності, зазначеної в пункті «і»; iii) придбання предметів, зазначених у пункті «і», якщо особа, яка купує їх, діє, усвідомлюючи, що цінність було отримано з порушенням законодавства, зазначеного в пункті «і»; iv) порушення законодавства Сторони, згідно з яким археологічні розкопки можуть проводити за санкцією компетентних органів; v) приховування або відчуження археологічних предметів, виявлених унаслідок розкопок, що проводять з порушенням законодавства, зазначеного в пункті «iv»; vi) придбання археологічних предметів, виявлених унаслідок розкопок, що проводять з порушенням законодавства, зазначеного в пункті «iv», якщо особа, яка купує їх, діє, усвідомлюючи, що ці предмети було придбано внаслідок цих розкопок; vii) порушення законодавства Сторони або дозволу на розкопки, що видає компетентний орган, згідно з яким особа, яка виявила археологічні предмети внаслідок санкціонованих розкопок, зобов'язана заявити про ці предмети компетентним органам; viii) приховування або відчуження предметів, зазначених у пункті «vii»; ix) придбання предметів, зазначених у пункті «vii», якщо особа, яка купує їх, діє, усвідомлюючи, що ці предмети було отримано з порушенням законодавства, зазначеного в пункті «vii»;

		х) порушення законодавства Сторони, згідно з яким використання металевих детекторів під час археологічних робіт або заборонено, або обмежено певними умовами
	h	i) вивезення або спроба вивезення культурної цінності, вивезення якої заборонено законодавством Сторони; ii) вивезення або спроба вивезення без дозволу компетентних органів культурної цінності, вивезення якої здійснюють тільки за наявності дозволу відповідно до законодавства Сторони
	i	порушення законодавства Сторони: i) яке допускає внесення змін в охоронювані пам'ятники архітектури, охоронювані пересувні пам'ятники, охоронювані монументальні ансамблі чи охоронювані ділянки місцевості тільки з попереднього дозволу, виданого компетентними органами, або ii) згідно з якими власник охоронюваного пам'ятника архітектури, охоронюваного пересувного пам'ятника, охоронюваного монументального ансамблю або охоронюваної ділянки місцевості має зберігати його в належному стані або повідомити про дефекти, які наражають на небезпеку його збереження
	j	отримання культурних цінностей, якщо первинне правопорушення належить до переліку, викладеного в цьому пункті, і незалежно від місця, де його було вчинено

На жаль, станом на жовтень 2016 р. Україна не ратифікувала аналізовану Конвенцію, що перешкоджає налагодженню системного правового регулювання кримінальної відповідальності за посягання саме на культурні цінності. Наприклад, кримінальні правопорушення, що стосуються безпосередньо культурних цінностей, передбачені ст. 298 «Незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини» і ст. 298¹ «Знищення, пошкодження або приховування документів чи унікальних документів Національного архівного фонду» Кримінального кодексу (КК) України. Водночас ці норми є

практично «мертвими». Зокрема, у Єдиному державному реєстрі судових рішень за весь час його ведення вдалося знайти лише один вирок за ст. 298 КК України (Семенівського районного суду Полтавської області від 26 червня 2009 р.), причому він не стосується археологічної спадщини, а щодо археологічної спадщини немає жодного вироку. Стан збереження археологічних пам'яток в Україні нині є катастрофічним [1, с. 310–313]. Такого розгалуженого регулювання, як передбачено в підпунктах «g», «i» пункту 2 додатку III Дельфійської Конвенції, українське кримінальне законодавство не передбачає.

Для кваліфікації злочинів щодо культурних цінностей застосовують здебільшого загальнокримінальні статті. Наприклад, крадіжку культурних цінностей можуть розглядати як крадіжку за ст. 185 КК України, а суспільну небезпеку діяння саме щодо культурних цінностей ураховано шляхом застосування особливо кваліфікуючих ознак (ч. 3–5 ст. 185 КК України), зокрема ураховуючи оціночну вартість викраденого. Однак у згаданому вище вирокі від 26 червня 2009 р. цінність викрадених рухомих частин пам'ятника як культурних цінностей не розглядали й не враховували.

Незаконне вивезення культурних цінностей (підпункт «h» п. 2 додатку III Дельфійської Конвенції) карають шляхом поширення на культурні цінності ст. 201 КК України «Контрабанда». Порушення законодавства під час здійснення законним власником незаконних торговельних операцій з культурними цінностями (підпункти «b», «f» п. 2 додатку III Дельфійської Конвенції) взагалі не розглядають як кримінально карані.

Отже, для забезпечення виконання міжнародних зобов'язань щодо охорони культурних цінностей Україні необхідно ратифікувати Дельфійську Конвенцію та забезпечити комплексне регулювання відповідно до її вимог.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Юринець Ю. Л. Європеїзація українського права у сфері забезпечення культурних прав громадян: адміністративно-правовий вимір : монографія / Ю. Л. Юринець. – Ужгород : Сабов А. М., 2016. – 460 с.

Юсупов Володимир Васильович –
докторант докторантури та аспірантури
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник

ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ В РАЗІ КРАДІЖОК ІЗ ЖИТЛА НА ТЕРИТОРІЇ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Успіх розслідування крадіжок із житла на території проведення антитерористичної операції здебільшого залежить від оперативності й кваліфікованості проведення слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування. Як свідчить слідча практика, щонайменше зволікання з проведенням початкових процесуальних дій негативно впливає на якість розслідування. По-перше, обстановка на місці злочину може швидко змінитися, а сліди злочину – зникнути; по-друге, злочинці отримують можливість знищити сліди, що викривають їх у вчиненні кримінально караних діянь, приховати або реалізувати викрадене і навіть змінити місце проживання.

Нині в містах, розташованих безпосередньо на лінії розмежування, непоодинокими є факти мародерства. Однак інформація про викрадене майно надходить через значний проміжок часу, коли власники житла або іншого володіння повертаються до своїх приміщень. Також до органів поліції систематично надходять повідомлення про крадіжки з житла на непідконтрольній Україні території, де провести хоча б огляд місця події немає можливості.

Огляд місця події є невідкладною слідчою (розшуковою) дією. Це зумовлено тим, що за наявності матеріальних ознак можливого злочину розслідування має починатися, передусім, з вивчення і закріплення слідів, речей, які можуть нести інформацію про злочин і злочинця [1, с. 59].

Огляд є початковою і невідкладною слідчою (розшуковою) дією. Це пояснюється необхідністю отримання інформації про обставини події в первинному, незміненому стані, адже будь-яке зволікання спричиняє втрату речових доказів і зміну слідової картини. У кримінальних провадженнях зазначеної категорії це може бути пов'язано з неможливістю

своєчасного прибуття слідчої групи для огляду з поважних причин (наприклад здійснення бойових дій).

Першочерговим завданням огляду є з'ясування обстановки вчиненого діяння у всіх деталях. Передусім, слід з'ясувати, чи дійсно було вчинено крадіжку, з приводу якої надійшло повідомлення, і в чому конкретно вона полягає. Слід зважати на те, що останнім часом злочинці викрадають зазвичай лише готівку, оскільки перевезення викраденого майна ускладнює наявність чималої кількості блоків.

Завданнями огляду місця події є також виявлення, фіксація, вилучення слідів та інших речових доказів, що можуть мати значення для встановлення істини, виявлення обставин і даних, необхідних для розшуку злочинців, встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину.

Відповідно до цих завдань, визначають характер слідів, які підлягають відшукуванню, фіксації та вилученню в процесі огляду місця крадіжки. До них належать сліди, що вказують на подію злочину, характеризують спосіб дій злочинця та знаряддя вчинення злочину, конкретизують час крадіжки, дають змогу встановити викрадені предмети або цінності, вказують на учасників злочину, визначають розмір заподіяної матеріальної шкоди а також обставини, що обтяжують чи пом'якшують вину.

Найбільш цінними для виявлення та викриття злочинців є сліди пальців рук і долонь. Щоб виявити їх, необхідно добре орієнтуватися в обстановці на місці крадіжки, подумки визначити можливий шлях руху злочинця і здійснити його ретельний огляд, а також виявити предмети, які ним переміщені або за які він брався руками. Такими предметами можуть бути двері та вікна приміщення, різні деталі, що є на них, скло, поверхні ящиків, столів, шаф, посуду, шкатулок.

Водночас чимало осіб, які вчиняють крадіжки з житла, приїждять із непідконтрольної Україні території. Проблема розкриття таких злочинів полягає в неможливості затримати або провчити процесуальні дії з особами, які після вчинення злочину повертаються на непідконтрольну Україні територію.

На м'якому ґрунті, у пилу, снігу можуть бути залишені сліди взуття злочинець. Їх виявлення дає можливість визначити кількість людей, які брали участь у крадіжці, зріст, напрям і швидкість руху, особливості ходи, тип взуття, його особливості,

інші деталі. Однак, як свідчать дані експертної практики, залишені на місці події сліди взуття здебільшого є однотипними у зв'язку з поширеністю військової амуніції серед населення на території проведення антитерористичної операції.

Проникаючи до приміщення, злочинець вимушений долати перешкоди – двері, вікна, квартирки, замикаючи пристрої. Іноді порушники залишають проломи в стінах і стелях. За даними експертної практики, злочинці підбирають приміщення, які обладнанні дерев'яними дверима та нескладними за своїм механізмом замками. Це дає змогу їм уникати зайвого шуму та прискорює процес потрапляння до житла.

Під час огляду місця крадіжки з житла на території проведення антитерористичної операції бажаною є присутність потерпілих осіб або очевидців злочину. Це допоможе слідчому зорієнтуватися в обстановці, полегшить роботу з відшукування слідів злочину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бегалиев К. Теоретические вопросы осмотра места происшествия / К. Бегалиев, В. Попов // Вопросы борьбы с преступностью. – 1983. – Вып. 39. – С. 58–66.

Бондар Сергій Володимирович -

здобувач кафедри криміналістики та
судової медицини Національної
академії внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ІНШИХ ДЕРЖАВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Злочини у сфері банківської діяльності становлять високу суспільну небезпеку, тому їх виявлення та розслідування в сучасних умовах боротьби зі злочинністю є пріоритетним завданням правоохоронних органів. Однак його вирішення пов'язане зі значними труднощами. Це зумовлено низкою об'єктивних і суб'єктивних факторів, до яких, зокрема, належать питання організації взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами.

Тут важко не погодитись з Ю. М. Чорноус, яка вказує на те, що в

умовах протидії організованій міжрегіональній злочинності особливої актуальності набувають питання взаємодії підрозділів поліції з іншими підрозділами, правоохоронними органами України і міжнародними правоохоронними органами, державними установами та організаціями, недержавними установами і підприємствами, а також організації обміну оперативно-розшуковою інформацією [1, с. 232]. Враховуючи актуальність проблеми взаємодії в протидії злочинності, необхідно приділити увагу висвітленню сутності такої діяльності, а також розкрити сучасні особливості взаємодії слідчих підрозділів Національної поліції України з правоохоронними органами інших держав під час розслідування злочинів у сфері банківської діяльності.

За великим тлумачним словником української мови «взаємодія» означає взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджену дію між ким-, чим-небудь; з точки зору фізики – це взаємний вплив тіл та частинок, який зумовлює зміну стану їхнього руху. Взаємодіяти – перебуваючи у зв'язку, взаємно проявляти дію або погоджено взаємно діяти, бути у взаємодії [3, с. 85].

Соціологи розглядають взаємодію як систематичні достатньо регулярні соціальні дії суб'єктів, спрямовані один на одного, які мають на меті викликати певну відповідну реакцію, а вона породжує нову реакцію суб'єкта, що здійснював вплив. З цього випливає, що взаємодія координує усі соціальні процеси [3, с. 244; 4, с. 179].

Теорія кримінального процесу розглядає взаємодію як форму зв'язку елементів системи, за допомогою якої вони, взаємодоповнюючи один одного, створюють умови для успішного функціонування в цілому [5, с. 500]. Взаємодію також розглядають як управлінську функцію, що спрямована на перетворення системи індивідуальної на спільну, узгоджену за місцем, часом і метою діяльності, а також як процес обміну інформацією [6, с. 16].

Головним завданням взаємодії є своєчасне виявлення, якісне документування злочинів, забезпечення їх повного, всебічного та об'єктивного розслідування, притягнення винних осіб до встановленої законом відповідальності, відшкодування заподіяної злочинами шкоди, відновлення порушених прав громадян [7, с. 217].

Безліч невирішених питань на теоретичному рівні й у практичній діяльності спричиняють «непорозуміння» між органами досудового розслідування та оперативними підрозділами під час спільної роботи, наслідками яких є несвоєчасне й неповне інформування слідчого про результати проведення оперативно-розшукових заходів; неякісне проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових)

дій) оперативним працівником за дорученням слідчого; затягування термінів досудового розслідування унаслідок невиконання доручень тощо. Тому зазначені питання в комплексі потребують окремої уваги [8].

О. М. Арестова розглядає взаємодію як один з видів взаємозв'язку. На її думку, це означає, що в процесі взаємодії спостерігається вплив перебігу, характеру й змісту дій однієї сторони на дії іншої [9, с. 15]. Як об'єктивно необхідну, зумовлену єдиними цілями і загальними завданнями, здійснювану в межах закону спільну й узгоджену за місцем і часом діяльність визначає взаємодію М. М. Жильський [10, с. 3]. Взаємодію в соціальних системах Ю. В. Степаненко характеризує як функцію управління, зв'язок між суб'єктами, що взаємодіють, а також як метод співпраці, що полягає в узгодженій за метою, місцем і часом спільної діяльності учасників взаємодії під час виконання ними спільних завдань [11, с. 37]. Військова наука взаємодію досліджує у площині найбільш ефективного використання збройних сил для досягнення перемоги, як процес, що організовується за завданнями, місцем і часом з метою найбільш дієвого застосування наявних сил і засобів для досягнення необхідного результату в процесі виконання бойового службового завдання [12, с. 238]. Розглядаючи природу взаємодії між оперативними підрозділами, що за основними ознаками належать до соціальних систем, можливо, серед іншого, використовувати положення кібернетики (з давньогрецької – мистецтво управління), яка вивчає загальні закономірності процесів управління й передачі інформації, зокрема й у соціальних системах [13, с. 256]. У кібернетиці та соціальному управлінні взаємодія визначається як форма спрямованого впливу для досягнення конкретної мети, а також процес обміну інформацією [14, с. 12].

Систематизувавши й узагальнивши думки науковців, які в різні часи досліджували важливі аспекти взаємодії, варто констатувати, що під останньою переважно розуміють спільні дії оперативних та інших підрозділів і служб, як:

- спільна комплексна діяльність взаємно не підпорядкованих служб і підрозділів, спрямована на вирішення загальних завдань;

- спільні погоджені дії на підставі нормативно-правових положень, спрямованих на запобігання або розкриття злочинів, а також розшук злочинців, що втекли або переховуються;

- спільна діяльність не підпорядкованих по службі оперативних підрозділів для максимальної концентрації спільних сил і засобів з метою найбільш ефективного вирішення тактичних завдань;

- спільні комплексні або узгоджені за часом та місцем дії оперативних підрозділів із вирішення спільними зусиллями завдань під час протидії

злочинності;

спільна концентрація сил, засобів і методів для досягнення поставленої мети та здійснення відповідних спільних заходів.

Проведений аналіз широкого спектру поглядів щодо поняття взаємодії загалом, а також у правоохоронній діяльності зокрема, надає можливість висловити власне бачення щодо визначення цього терміну. Так, під взаємодією слідчих підрозділів Національної поліції України з правоохоронними органами інших держав під час розслідування злочинів у сфері банківської діяльності розуміємо передбачену чинним законодавством та угоджену за часом, місцем і послідовністю проведення систему певних взаємодоповнюючих дій, включаючи обмін інформацією, направлених на реалізацію повноважень слідчих підрозділів у цій сфері, пошук і фіксації фактичних даних про злочини та осіб, які їх вчинили з використанням можливостей міжнародних організацій, а також закордонних правоохоронних органів та органів влади, неурядових організацій.

Список використаних джерел

1.Чорноус Ю. М. Особливості взаємодії при розслідуванні злочинів міжнародного характеру. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. О. Е. Дідоренка*. 2012. № 1 (58). С. 231–239.

2.Великий тлумачний словник української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь: Перун, 2009. 1440 с.

3.Сірий Є.В. Соціологія: загальна теорія та методологія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії : навч. посіб. // МОН України. - Київ: Атіка, 2009 р.- 492с.

4.Соціологія права: навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Джужи, В. В. Чернея. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 367 с.

5.Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України: підручник. 5-те вид., доп. і перероб. Київ: А.С.К., 2007. 848 с.

6.Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування : монографія. Київ, 2005 р. 271 с.

7.Василинчук В. І. Проблеми взаємодії підрозділів ДСБЕЗ зі слідчими при профілактиці і викритті злочинів у сфері економіки. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2006. № 2. С. 215–223.

8.Черней В., Трач С. Взаємодія оперативних підрозділів МВС України з іншими суб'єктами запобігання злочинам у сфері кредитних операцій банків <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/506/2/5.pdf>

9.Арестова Е. Н. Организационно-правовые и социологические аспекты взаимодействия органов внутренних дел с частными

детективными и охранными службами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 «Административное право и процесс; финансовое право; информационное право». – М., 1995. 19 с.

10. Жильский Н. И. Правовые и организационные основы взаимодействия органов внутренних дел с внутренними войсками в охране общественного порядка : автореф. дис...канд. юрид. наук : 12.00.07 «Административное право и процесс; финансовое право; информационное право» . СПб., 1995. 190 с.

11. Степаненко Ю. В. Проблемы разграничения компетенции между территориальными и линейными ОВД. *Транспортное право*. 2001. № 1. С. 37-42.

12. Украинская советская энциклопедия : в 12 т. Київ: Глав. ред. УСЭ, 1982. Т. 7. 417 с.

13. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: Голов. ред. УРЕ, 1986. 817 с.

14. Словарь по кибернетике / под ред. В. С. Михалевича. 2-е изд. Київ: Глав. ред. УСЭ им. М. П. Бажана, 1989. 751 с.

ЗАЯВА
Верховної Ради України
до Міжнародного кримінального суду про визнання
Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду
щодо скоєння злочинів проти людяності вищими
посадовими особами держави, які призвели до особливо
тяжких наслідків та масового вбивства українських
громадян під час мирних акцій протестів у період з
21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року

Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 13. – Ст. 230

Від імені Українського народу Верховна Рада України як єдиний орган законодавчої влади України, визнаючи юрисдикцію, звертається до Міжнародного кримінального суду з метою притягнення до кримінальної відповідальності у Міжнародному кримінальному суді вищих посадових осіб України щодо передбачених статтею 7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду злочинів проти людяності під час мирних акцій протестів громадян, що мали місце в Україні у період з 30 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року, а саме Януковича Віктора Федоровича – Президента України та інших посадових осіб, яких визначить прокурор Міжнародного кримінального суду.

Протягом трьох місяців в Україні правоохоронні органи за наказом вищих посадових осіб держави неправомірно застосовували заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та зброю до учасників мирних акцій у м. Києві та інших містах України. Системними стали перевищення їх посадовими особами влади та посадових повноважень, а також вчинення інших тяжких та особливо тяжких злочинів, які призвели до вбивства понад 100 громадян України та інших держав, поранення та каліцтва більше 2000 осіб, понад 500 з яких перебувають у важкому стані, застосування щодо мирних громадян катування (незаконного затримання та тримання роздягненими догола при температурі повітря нижче 15-0С, застосування водометів проти учасників мирних акцій протестів при температурі повітря нижче 10-0С, нанесення тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості тощо). Характерною ознакою в цей період стало викрадення та зникнення

людей, насильницьке та проти законне позбавлення їх волі, насильницький вивіз у безлюдні місця з метою катування та вбивства, безпідставне тюремне ув'язнення великої кількості людей у різних містах України, їх жорстоке побиття, протиправне знищення майна учасників мирних акцій (житла, автомобілів тощо).

Безпрецедентним стало використання владою на місцях та міліцією організованих злочинних угруповань з метою залякування та викрадення людей, катування, вбивства, знищення їх майна тощо. Як правило, переслідування людей велося за політичними мотивами (активістів опозиційних партій, громадських організацій, «Євромайдану», «Автомайдану» та інших).

Вищезазначене, як правило, призводило до спричинення сильних страждань, серйозної шкоди психічному та фізичному здоров'ю учасників мирних акцій протестів.

Беручи до уваги, що протиправні дії зазначених вищих посадових осіб містять ознаки тяжких та особливо тяжких злочинів проти людяності, які підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, Верховна Рада України цією Заявою:

1. Визнає відповідно до пункту 2 статті 11 та пунктів 2, 3 статті 12 Римського статуту юрисдикцію Міжнародного кримінального суду щодо злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів, що мали місце в Україні у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року.

2. Звертається до Міжнародного кримінального суду про встановлення винних у скоєнні злочинів проти людяності, передбачених статтею 7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду, та притягнення до кримінальної відповідальності Януковича Віктора Федоровича – екс-Президента України, екс-Генерального прокурора України Пшонки Віктора Павловича, екс-Міністра внутрішніх справ України Захарченка Віталія Юрійовича та інших посадових осіб, які видавали та виконували явно злочинні накази, які можуть бути встановлені прокурором Міжнародного кримінального суду.

Голова Верховної Ради України

О. ТУРЧИНОВ

м. Київ 25 лютого 2014 року № 790-VII

ПОСТАНОВА

Верховної Ради України

Про Заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян»

Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 12. – Ст. 77

Верховна Рада України постановляє:

1. Заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» схвалити (додається).

2. Кабінету Міністрів України та Генеральній прокуратурі України зібрати необхідні матеріали та належну доказову базу для звернення до Міжнародного кримінального суду відповідно до пункту 3 статті 12 Римського Статуту Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян.

3. Ця Постанова набирає чинності з дня її прийняття.

Голова Верховної Ради України

В. ГРОЙСМАН

м. Київ 4 лютого 2015 року № 145-VIII

ЗАЯВА **Верховної Ради України**

Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян

Від імені Українського народу Верховна Рада України як єдиний орган законодавчої влади України визнає юрисдикцію Міжнародного кримінального суду з метою притягнення до кримінальної відповідальності у Міжнародному кримінальному суді щодо передбачених статтями 7 та 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду злочинів проти людяності, воєнних злочинів, скоєних на території України починаючи з 20 лютого 2014 року і по теперішній час вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», яких визначить прокурор Міжнародного кримінального суду.

З 20 лютого 2014 року проти України триває збройна агресія Російської Федерації та підтримуваних нею бойовиків-терористів, під час якої було анексовано Автономну Республіку Крим та місто Севастополь, які є частиною території незалежної та суверенної держави Україна, окуповано частину Донецької та Луганської областей України, загинуло тисячі громадян України, серед яких діти, поранено тисячі осіб, зруйновано інфраструктуру цілого регіону, сотні тисяч громадян вимушені були покинути свої домівки.

Останнім кричущим актом насильства з боку військових підрозділів Російської Федерації та підтримуваних Російською Федерацією бойовиків-терористів став обстріл з систем залпового вогню «Град» мирного населення у житлових кварталах міста Маріуполь на південному сході України 24 січня 2015 року, внаслідок якого загинули понад 30 мирних жителів, серед яких 2 дитини, та було поранено понад 100 осіб. Російська Федерація продовжує також постачати найманців та зброю, з якої бойовики-терористи вбивають громадян України.

За час цієї неоголошеної війни в полоні на території Російської Федерації протиправно опинилася низка громадян України.

Беручи до уваги, що наведені дії містять ознаки тяжких та особливо тяжких злочинів проти людяності та воєнних злочинів, які підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, Верховна Рада України цією Заявою:

визнає відповідно до пункту 2 статті 11 та пунктів 2, 3 статті 12 Римського Статуту юрисдикцію Міжнародного кримінального суду щодо скоєних злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян, починаючи з 20 лютого 2014 року і по теперішній час.

ЗМІСТ

Черній В. В.

ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ КРУГЛОГО СТОЛУ	3
---	---

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Тихий В. П.

ЗВ'ЯЗОК КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМ ПРАВОМ.....	5
--	---

Шакур В. І.

УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ МІЖНАРОДНОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	9
---	---

Кориневич А. О.

ПОНЯТТЯ МІЖНАРОДНОГО ЗЛОЧИНУ В КОНТЕКСТІ ПОДІЙ НА СХОДІ УКРАЇНИ.....	14
---	----

Лащук Є. В.

РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ.....	18
---	----

Барах Є. Ю.

ТЕРОРИЗМ ЯК МІЖНАРОДНА ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ	28
---	----

НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

Александренко О. В.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ.....	33
--	----

Бабін Б. В.

ЧИННІСТЬ ДЛЯ УКРАЇНИ ЖЕНЕВСЬКИХ КОНВЕНЦІЙ 1949 р. ТА ДОДАТКОВИХ ПРОТОКОЛІВ 1977 р.: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР	36
--	----

Бантшишев О. Ф., Титула Д. В.

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИСТИЧНИХ І КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ	40
--	----

<i>Белкін Л. М.</i> КВАЛІФІКАЦІЯ ЗА НОРМАМИ МІЖНАРОДНО- ПРАВОВИХ АКТІВ АНТИУРЯДОВИХ ОЗБРОЄНИХ ГРУП НА ДОНБАСІ ЯК ТЕРОРИСТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ І ДІЙ РОСІЇ ЯК ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ	43
<i>Белкін М. Л.</i> ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ПРАВА НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ	47
<i>Білик В. М.</i> ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПОЛОЖЕНЬ МІЖНАРОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ	52
<i>Білоус Р. В.</i> УПРОВАДЖЕННЯ АНАЛІЗУ РИЗИКІВ У ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	55
<i>Боднар В. Є.</i> ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ ПРАЦІВНИКИ ПОЛІЦІЇ	56
<i>Братель С. Г.</i> ПРОЦЕДУРА ПРИЗНАЧЕННЯ ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА В КРАЇНАХ ЄВРОПИ.....	61
<i>Бурак М. В.</i> НЕЕФЕКТИВНІСТЬ АНТИМОНОПОЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ТА МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИРОДНИХ МОНОПОЛІЙ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНИМ ІНТЕРЕСАМ І БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ	62

<i>Вакулик О. О.</i> АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ	66
<i>Варваринець В. І.</i> ОПЕРАТИВНИЙ АНАЛІЗ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ	69
<i>Василевич Я. В.</i> ОСОБИ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ ЗЛОЧИНИ В БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ	71
<i>Вознюк А. А.</i> АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОРЯДКУ ВИЗНАННЯ ЗЛОЧИННИХ ОБ'ЄДНАНЬ ТЕРОРИСТИЧНИМИ.....	72
<i>Войтюк Р. В.</i> РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ОСОБАМИ, ЯКІ ПЕРЕХОВУЮТЬСЯ ВІД ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА СУДУ	78
<i>Вязмікін С. А.</i> ПРОТИДІЯ НЕЗАКОННОМУ ВИДОБУВАННЮ БУРШТИНУ	80
<i>Гагач В. А.</i> МОНІТОРИНГ БАНКІВСЬКИХ РАХУНКІВ ЯК ЗАСІБ РОЗСЛІДУВАННЯ ФІНАНСОВИХ ЗЛОЧИНІВ	83
<i>Гелемей М. О.</i> ЕКСТРЕМІЗМ В УКРАЇНІ: СТАН І СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ.....	86
<i>Горбачевський В. Я., Филоненко В. В.</i> ЗЛОЧИННІСТЬ, ПОВ'ЯЗАНА З КОРУПЦІЄЮ У СФЕРІ ПЕРЕМІЩЕННЯ ТОВАРІВ У ЗОНІ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ	88

<i>Груздь О. І.</i> ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ В СТРУКТУРІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВБИВСТВ.....	91
<i>Губар С. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ В УСРР ПОСТАНОВИ ЦВК І РНК СРСР «ПРО ОХОРОНУ МАЙНА ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ, КОЛГОСПІВ І КООПЕРАЦІЇ ТА ЗМІЦНЕННЯ СУСПІЛЬНОЇ (СОЦІАЛІСТИЧНОЇ) ВЛАСНОСТІ» ВІД 7 СЕРПНЯ 1932 р.....	95
<i>Давиденко В. С.</i> МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО ЯК ОСНОВА ЗАХИСТУ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	98
<i>Доценко О. С.</i> ВЗАЄМОДІЯ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ІЗ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ ЩОДО ОХОРОНИ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ	102
<i>Дубина В. І.</i> ВЗАЄМОДІЯ ПІДРОЗДІЛІВ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИНАМИ, ПОВ'ЯЗАНИМИ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ, НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЗІ СЛІДЧИМИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	106
<i>Запотоцький А. П.</i> АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА	107
<i>Іващенко В. О.</i> ПОНЯТТЯ МІЖНАРОДНОГО ЗЛОЧИНУ	110

<i>Ігнатюк О. В.</i> КОНТРОЛЬНІ ФУНКЦІЇ ПРОКУРОРІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	114
<i>Климчук В. П.</i> НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ	117
<i>Колб І. О., Карпенко Н. В.</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ	121
<i>Колб О. Г., Ремега В. В.</i> МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ПІДХОДИ ТА ПРАКТИКА ВИРІШЕННЯ ЗАВДАНЬ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ.....	124
<i>Комаринська Ю. Б., Гавриш І. С.</i> МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИБУХАМИ.....	127
<i>Костильова О. А.</i> РЕЗУЛЬТАТИ ВПРОВАДЖЕННЯ В ПРАКТИКУ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС УКРАЇНИ РЕАГЕНТУ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ НЕВИДИМИХ СЛІДІВ КРОВІ BLUESTAR FORENSIC	129
<i>Криволапов В. М.</i> АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАВОЛОДІННЯМ КОШТАМИ ШЛЯХОМ ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ БАНКОМАТІВ	132

<i>Купранець І. М., Василичук В. І.</i> ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ У БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ	134
<i>Курилін І. Р.</i> РОЛЬ ОЦІНКИ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ ПОЗИЦІЇ СЛІДЧОГО.....	136
<i>Лакійчук О. С.</i> КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УЧАСТЬ У ТЕРОРИСТИЧНИХ ОБ'ЄДНАННЯХ.....	139
<i>Ланко О. В.</i> АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНИМ ЗЛОЧИНАМ	141
<i>Ларіна О. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН	142
<i>Лісогор В. Г.</i> ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ІНОЗЕМЦІВ	147
<i>Максимів Л. В.</i> ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ СТВОРЕННЯМ ТЕРОРИСТИЧНИХ ГРУП ЧИ ТЕРОРИСТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	151
<i>Марков М. М.</i> ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОЧОГО ЧАСУ ОПЕРАТИВНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	155

<i>Марченко А. Б., Яковенко М. О.</i> МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	157
<i>Мельниченко А. В.</i> ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	161
<i>Мировська А. В.</i> МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ РОЗСЛІДУВАННЯ ФАЛЬШИВОМОНЕТНИЦТВА.....	164
<i>Небесний А. Ф.</i> СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАДАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА	167
<i>Неганов В. В.</i> РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ В РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ І ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДСТВА В ЗОНІ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ.....	171
<i>Нерсисян А.</i> ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ У МЕЖАХ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	175
<i>Никифорчук Д. Й., Дуброва Р. В.</i> МІЖНАРОДНІ ЗЛОЧИНИ, УЧИНЕНІ НА ТИМЧАСОВО НЕПІДКОНТРОЛЬНИХ ТА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ	179
<i>Павленко С. О.</i> ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕЛІГІЙНИХ КУЛЬТІВ ДЕСТРУКТИВНОГО ТИПУ І ТОТАЛІТАРНИХ СЕКТ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ, МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД.....	183

<i>Патик Л. Л.</i> НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ.....	189
<i>Полях А. М.</i> ОПЕРАТИВНА ЗАКУПКА: БУТИ ЧИ НІ?	192
<i>Пясковський В. В.</i> СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ РІДНИМИ ЧИ ОСОБАМИ, НА ЯКИХ ПОКЛАДЕНО ОБОВ'ЯЗКИ ЩОДО ЇХ ВИХОВАННЯ	194
<i>Самодін А. В.</i> ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В РАЙОНІ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ.....	197
<i>Свириденко С. В.</i> АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ	201
<i>Севрук В. Г.</i> «ЦИГАНСЬКА ЗЛОЧИННІСТЬ»: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПОГЛЯД	204
<i>Симоненко Н. О.</i> ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗІВАЛТУВАНЬ, УЧИНЕНИХ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ.....	207
<i>Соф'їн М. І.</i> АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ТЕРОРИСТИЧНИМ АКТОМ.....	209
<i>Спусканюк А. Ю.</i> ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНИХ ФІКТИВНИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УЧИНЕННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДЕРЖАВНИМИ ЗАКУПІВЛЯМИ	214

<i>Стецишин Р. В.</i> УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАОХОЧУВАЛЬНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ НОРМИ ЩОДО ОСІБ, ЯКІ БРАЛИ УЧАСТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ НЕЗАКОННИХ ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ	216
<i>Тараніч Є. А.</i> ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОПЕРАТИВНОГО ДОКУМЕНТУВАННЯ.....	220
<i>Татаров О. Ю.</i> ПОВЕРНЕННЯ АКТИВІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ФІНАНСОВИХ ЗЛОЧИНІВ	221
<i>Тімченко М. В.</i> ОРГАНІЗАЦІЙНО-КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОПИТУ ЗА ЗАПИТОМ КОМПЕТЕНТНОГО ОРГАНУ ІНОЗЕМНОЇ ДЕРЖАВИ ШЛЯХОМ ПРОВЕДЕННЯ ВІДЕО- АБО ТЕЛЕФОННОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ	225
<i>Тютюнник Я. В.</i> КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ	228
<i>Усатий В. В.</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В РАЙОНІ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ.....	231
<i>Філіппов С. О.</i> КРИМІНОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТРАНСКОРДОННОЇ ЗЛОЧИННОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З НЕЗАКОННИМ ПЕРЕПРАВЛЕННЯМ МІГРАНТІВ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	232
<i>Фурман Я. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ З МОТИВІВ РАСОВОЇ, НАЦІОНАЛЬНОЇ АБО РЕЛІГІЙНОЇ НЕТЕРПИМОСТІ.....	236

<i>Хоменко В. П.</i> СЛУЖБА ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ	240
<i>Цюприк І. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ РЕЄСТРАЦІЇ В ЄДИНОМУ РЕЄСТРІ ДОСУДОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ОБСТРИЛИ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ І ПОЗИЦІЙ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ, РОЗТАШОВАНИХ НА ЛІНІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ В РАЙОНІ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ	246
<i>Чорноус Ю. М.</i> ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ	248
<i>Шармар О. М.</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ ТЕРОРИСТИЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ	252
<i>Шведова О. В., Бурмістренко К. О.</i> ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ	255
<i>Швидкова О. В.</i> ПІДСТАВИ ЗДІЙСНЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У РАЙОНІ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ.....	257
<i>Шевчишен А. В.</i> ЛЕГАЛЬНІ ДЕФІНІЦІЇ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) І НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	260
<i>Южека Р. С.</i> КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ВІКОВОЇ КАТЕГОРІЇ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ	264

<i>Юринець Ю. Л.</i> КВАЛІФІКАЦІЯ ЗЛОЧИННИХ ПОСЯГАНЬ НА КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ ЗА НОРМАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЩОДО КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ (ETS № 119).....	267
<i>Юсупов В. В.</i> ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ В РАЗІ КРАДІЖОК ІЗ ЖИТЛА НА ТЕРИТОРІЇ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ.....	272
<i>Бондар С. В.-</i> ПОНЯТТЯ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ІНШИХ ДЕРЖАВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	274

ДОДАТКИ

<i>Додаток А.</i> Заява Верховної Ради України від 25 лютого 2014 р. № 790-VII	279
<i>Додаток Б.</i> Постанова Верховної Ради України від 4 лютого 2015 р. № 145-VIII.....	281

Для нотаток

Наукове видання

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ
ЩОДО РОЗСЛІДУВАННЯ
МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ

Матеріали
міжвідомчого круглого столу
(Київ, 28 жовтня 2016 року)

Комп'ютерна верстка *Я. В. Шумко*

Підписано до друку 19.10.2016. Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Обл.-вид. арк. 18,25. Ум. друк. арк. 16,97.
Тираж 100 прим.
